

Katrine Fangen

Tvangsekteskap

En evaluering av mottiltakene

Katrine Fangen

Tvangsekteskap

En evaluering av mottiltakene

© Forskningsstiftelsen Fafo 2002

ISBN 82-7422-358-6

ISSN 0801-6143

Omslag: Agneta Kolstad

Omslagsfoto: Jurek Holzer/SCANPIX

Trykk: Centraltrykkeriet AS

Innhold

Forord	9
Sammendrag	11
I Introduksjon	13
1 Bakgrunn	13
Gangen i rapporten	15
2 Om handlingsplanen	15
Forebyggende tiltak	18
Krisetiltak	19
3 Datagrunnlag og metode	20
Utvalg av prosjekter	22
4 Oversikt over bevilgninger i 2000 og 2001	23
Bevilgninger gitt av BFD til arbeid mot tvangsekteskap i 2001	27
5 Problemstillinger og kriterier for evaluering av tiltakene	30
Kriterier for gjennomgangen av hver enkelt organisasjons arbeid	30
Problemstillinger for oppsummering og evaluering av organisasjonenes arbeid	32
Problemstillinger for overordnet, samlet evaluering	33
Hovedspørsmål	33
II Introduksjon til temaet tvangsekteskap	35
Ekteskapstradisjoner i ulike kulturer	37
Arrangerte ekteskap i pakistanske miljøer	38
Arrangerte ekteskap i somaliske miljøer	40
To ulike tilnærminger til tvangsekteskapsproblemet	42
Giftepressperspektivet	42
Tvangsperspektivet	45
Om de ulike versjonene	46

III Presentasjon og evaluering av tiltakene	47
Primærmedisinsk verksted (PMV)	48
Generelt om organisasjonen	48
Målsettinger	49
Brukere	49
Antall møter	50
Samarbeid og henvendelser	50
Bakgrunn for arbeidet mot tvangsekteskap	51
Metode	52
Resultater	55
Barrierer i arbeidet	58
Endringer i arbeidet over tid	59
Arbeidet videre fremover	60
Om problemet	60
Om handlingsplanen	60
PMVs vurdering av andre nødvendige tiltak mot tvangsekteskap	61
Oppsummering	61
Evaluering av PMVs arbeid mot tvangsekteskap	62
Konklusjon om PMVs arbeid mot tvangsekteskap	64
Anbefalinger til organisasjonen	64
Nettverk IHSG	65
Generelt om nettverket	65
Målsettinger	66
Målgruppe	67
Antall møter/henvendelser/saker	67
Samarbeid	68
Bakgrunn for arbeidet mot tvangsekteskap	68
Metode	68
Resultater	73
Barrierer i arbeidet	74
Arbeidet videre fremover	75
Om problemet	75
Oppsummering	75
Evaluering av IHSGs arbeid mot tvangsekteskap	76
Konklusjon om IHSGs arbeid mot tvangsekteskap	77
Anbefalinger til organisasjonen	77
Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF)	78
Generelt om organisasjonen	78
Målsettinger	79
Brukere/målgruppe	80
Antall møter/henvendelser/saker	80
Samarbeid og henvendelser	81
Bakgrunn for arbeidet mot tvangsekteskap	82
Metode	82
Resultater	87
Barrierer i arbeidet	87

Endringer i arbeidet over tid	87
Arbeidet videre fremover	87
Om problemet	88
Om handlingsplanen	88
SEIFs vurdering av andre nødvendige tiltak mot tvangsekteskap	88
Oppsummering	89
Evaluerings av SEIFs arbeid mot tvangsekteskap	89
Konklusjon om SEIFs arbeid mot tvangsekteskap	91
Anbefalinger til organisasjonen	92
Himmilo Youth Norway (Himmilo)	92
Generelt om organisasjonen	92
Målsettinger	93
Brukere	93
Samarbeid	94
Bakgrunn for arbeidet mot tvangsekteskap	94
Metode	94
Resultater	99
Barrierer i arbeidet	99
Arbeidet videre fremover	100
Om problemet	100
Himmilos vurdering av andre nødvendige tiltak mot tvangsekteskap	102
Oppsummering	102
Evaluerings av Himmilos arbeid mot tvangsekteskap	103
Konklusjon om Himmilos arbeid mot tvangsekteskap	104
Anbefalinger til organisasjonen	104
Oslo Røde Kors Internasjonale Senter (ORKIS)	105
Generelt om organisasjonen	105
Målsettinger	106
Brukere	106
Antall saker/møter/henvendelser	107
Samarbeid og henvendelser	107
Bakgrunn for arbeidet mot tvangsekteskap	109
Metode	109
Resultater	114
Barrierer i arbeidet	115
Endringer i arbeidet over tid	116
Arbeidet videre fremover	116
Om problemet	116
ORKIS' vurdering av andre nødvendige tiltak mot tvangsekteskap	116
Oppsummering	117
Evaluerings av ORKIS' arbeid mot tvangsekteskap	117
Konklusjon om ORKIS' arbeid mot tvangsekteskap	119
Anbefalinger til organisasjonen	120

Islamsk Kvinnegruppe Norge (IKN)	120
Generelt om organisasjonen	120
Målsettinger	121
Brukere	122
Antall saker/henvendelser/møter	122
Samarbeid og henvendelser	122
Bakgrunn for arbeidet mot tvangsekteskap	123
Metode	123
Resultater	127
Barrierer i arbeidet	127
Endringer i arbeidet over tid	128
Arbeidet videre fremover	128
Om problemet	128
IKNs vurdering av andre nødvendige tiltak mot tvangsekteskap	128
Oppsummering	129
Evaluering av IKNs arbeid mot tvangsekteskap	130
Konklusjon om IKNs arbeid mot tvangsekteskap	130
Anbefalinger til organisasjonen	131
 MiRA-senteret	 132
Generelt om organisasjonen	132
Målsettinger	133
Brukere	134
Antall henvendelser/møter/saker	134
Samarbeid	134
Bakgrunn for arbeid mot tvangsekteskap	135
Metode	135
Resultater	140
Barrierer i arbeidet	141
Endringer i arbeidet over tid	142
Arbeidet videre fremover	142
Om problemet	142
Om handlingsplanen	143
Oppsummering	143
Evaluering av MiRAs arbeid mot tvangsekteskap	144
Konklusjon om MiRA-senterets arbeid mot tvangsekteskap	146
Anbefalinger til MiRA-senteret	146
 Ressurscenter for pakistanske barn	 147
Generelt om organisasjonen	147
Målsettinger	148
Målgruppe	148
Antall møter/henvendelser/saker	149
Samarbeid	149
Bakgrunn for arbeid mot tvangsekteskap	150
Metode	150
Resultater	156
Barrierer i arbeidet	156
Endringer i arbeidet over tid	157

Arbeidet videre fremover	158
Om problemet	158
Om handlingsplanen	158
Oppsummering	159
Evaluering av RPBs arbeid mot tvangsekteskap	159
Konklusjon om RPBs arbeid mot tvangsekteskap	160
Anbefalinger til organisasjonen	160
IV Samlende evaluering	162
Miljøstøtte, vridning av aktivitet eller ny aktivitet	162
Mangfold av målgrupper, målsettinger og metoder	164
Målsettinger	164
Målgrupper	165
Holdningsendring	166
Nettverksgrupper og identitetsarbeid	168
Informasjonsoverføring	169
Brosjyrer	170
Individuell veiledning	170
Mekling	171
Krisetiltak	174
Konklusjon om mangfold av metoder og målgrupper	175
Resultater	175
Har implementeringen vært mer vellykket i noen organisasjoner enn i andre?	176
Hva har bevilgningene bidratt til?	177
Små bevilgninger til mange organisasjoner	178
Barrierer i arbeidet	179
Rammebetingelser	180
Statistikk og rapporteringsrutiner	182
Rapporteringens overføringsverdi	183
Rapportering gjennom beskrivelse av enkelttilfeller	184
Brukerperspektiv	185
Kompetanse i organisasjonene	186
Samarbeidsvilje	188
Legitimitet	189
Oppsummering	191
Anbefalinger til departementet	192
Oppfølging av arbeidet underveis	192
Felles rapporteringsskjema	192
Erfaringsseminarer og myndighetsansvar	192
Fremtidige utlysninger	192
Lønnsmidler istedenfor miljøstøtte	193
Kompetanseheving	193
Erfaringsoverføring fra organisasjonene til det offentlige hjelpeapparatet	193
Anbefalinger til organisasjonene	195
Samhandling og arbeidsdeling	195
Referansegruppe	195

Rapportering og samsvar mellom målsettinger og resultater	196
Egenevaluering	196
Samarbeid med hjelpeapparatet	196
Nye forskningsinnsatser	197
Brukerstudie	197
Evaluering av informasjonstelefonen	197
Oppfølgingsevaluering av arbeid mot tvangsekteskap	197
Kartlegging av tvangsekteskap	197
V Forslag til andre mulige tiltak mot tvangsekteskap	199
Botilbud	199
Chatteside	201
Lovgivning	201
Kompetanseteam og kompetansebase	202
Kompetanseutvikling i det offentlige	204
Kunnskapsformidling om norske hjelpeinstanser	205
VI Veien videre	206
Litteratur	209
Vedlegg 1 Sammenligning med situasjonen i Danmark	211
Vedlegg 2 Oversikt over samtlige tiltak som handlingsplanen omfatter	212
Vedlegg 3 Intervjuoversikt	216
Vedlegg 4 Forkortelser	217

Forord

20. september 2001 påbegynte jeg en evaluering av ulike tiltak mot tvangsekteskap, slik de utføres i åtte organisasjoner som har fått pengestøtte i forbindelse med Handlingsplan mot tvangsekteskap. Evalueringen ble avsluttet 1. februar 2002. Oppdragsgiver for evalueringen har vært Barne- og familiedepartementet, og jeg vil takke Lise Grette, Sissel Ytteborg og Haktor Helland for hyggelig samarbeid.

Målgruppa for rapporten er tredelt. For det første retter den seg mot de departementene som bevilger penger til tiltak mot tvangsekteskap, eller til andre tiltak rettet mot innvandremiljøer. For de bevilgende myndighetene blir kanskje det mest interessante spørsmålet hva de fikk igjen for pengene og i forhold til hvilke tiltak de vil satse på videre. For det andre retter rapporten seg mot andre som også utreder eller forsker på tvangsekteskap, og som er opptatt av å dra lærdom av hvordan organisasjonene jobber. For det tredje retter rapporten seg mot folk som jobber i ulike organisasjoner og etater som har å gjøre med integreringsarbeid eller lignende. Disse har kanskje interesse av å lære mer om organisasjonenes indre liv, og hvordan de arbeider, eller få mer generell kunnskap om tvangsekteskap.

Rapporten kan leses på to måter. På den ene siden kan den leses som en evaluering av arbeidet mot tvangsekteskap i de organisasjonene som fikk bevilgninger av Barne- og familiedepartementet. På den andre siden kan den leses som en tilstandsrapport med en mer utførlig beskrivelse av virksomheten i disse organisasjonene. De leserne som ønsker å lese rapporten som en evaluering, kan med fordel hoppe over de utførlige beskrivelsene av organisasjonenes arbeid, og gå rett til konklusjonene om hver organisasjon i del 3, samt til den samlede evalueringen av arbeidet i rapportens del 4.

Jeg vil takke alle organisasjonsrepresentantene som tok imot meg med villighet, og som med entusiasme fortalte om sin organisasjons arbeid. Jeg føler ydmykhet for de som jobber i disse organisasjonene, og som virkelig prøver å gjøre noe, enten på frivillig basis etter arbeidstid i annen jobb, eller som ansatte i en organisasjon som ikke har råd til å betale høye lønninger. Hver av organisasjonenes representanter arbeider ut fra de forutsetninger de har, og på de måter de selv oppfatter som de best egnede. Det kan føles tøft å bli evaluert. En evaluering må jo også påpeke eventuelle begrensninger ved arbeidet. Men forhåpentlig kan enkelte kritiske konklusjoner om arbeidet tas som et konstruktivt bidrag til å kunne gjøre en enda bedre jobb i fremtiden.

Takk også til de andre aktørene jeg har intervjuet, inkludert andre som jobber med tvangsekteskapsproblematikken på ulike måter, og brukerne som har deltatt på noen av tiltakene. Stor takk til Kåre Hagen, som har lest gjennom manus flere ganger underveis, og til Anja Bredal, som med sin kompetanse på temaet, har vært en fin samtalepartner underveis i arbeidet. Diana Madsen fra Videnscenter for Ligestilling i Danmark leste et utkast helt på slutten av arbeidet og mine kolleger på Fafo, Anne Britt Djuve og Hanne Cecilie Kavli, har lest deler av rapporten. Alle har gitt verdifulle og konstruktive kommentarer. Takk til Bente Bakken som har lest korrektur og Agneta Kolstad som har laget omslaget.

Oslo, 12. februar 2002

Katrine Fangen

Sammendrag

Handlingsplan mot tvangsekteskap ble iverksatt i desember 1998 og løp ut i desember 2001. Barne- og familiedepartementet hadde hovedansvar for handlingsplanen, som besto av 40 ulike tiltak. For øvrig har både utarbeidelsen av handlingsplanen og ansvaret for de ulike tiltakene vært fordelt mellom ulike departementer og direktorater. Denne rapporten omhandler tre tiltak som Barne- og familiedepartementet hadde ansvar for, og som gikk ut på å bevilge midler til arbeid mot tvangsekteskap i frivillige organisasjoner og innvandrer miljøer. Departementet bevilget midler til de frivillige organisasjonene i 1999 (da var det kun tre organisasjoner som fikk penger), i 2000 og i 2001. Departementet hadde valget mellom å gi litt til mange eller satse mye på noen få miljøer. De valgte å gi forholdsvis små bevilgninger til relativt mange organisasjoner. I denne rapporten evalueres arbeidet i de åtte organisasjonene som fikk brorparten av bevilgningene.

Gjennom bevilgningene har departementet oppnådd å intensivere aktiviteten og bevisstheten omkring temaet i organisasjonene. Ved å spre bevilgningene på såpass mange organisasjoner, har departementet oppnådd å nå ulike deler av de aktuelle målgruppene. Et flertall av organisasjonene har organisert samtalegrupper, som har hatt til hensikt å føre til bevisstgjøring eller holdningsendring om tvangsekteskap enten i ungdomsgenerasjonen eller foreldregenerasjonen av innvandrere. Halvparten av organisasjonene har også utarbeidet informasjonsmaterieill for å øke bevisstheten om temaet i enten skole, hjelpeapparat eller blant foreldre og ungdom. Så godt som samtlige organisasjoner har gitt individuell veiledning til unge som utsettes for tvangsekteskap, men under halvparten av organisasjonene har hatt mange slike saker. Tre av organisasjonene har også arrangert seminarer for ansatte i det offentlige hjelpeapparatet, for å øke bevisstheten der om temaet tvangsekteskap.

Virkningene av innsatsen i organisasjonene er først og fremst at arbeidet mot tvangsekteskap har økt i bredde og omfang, og at det har skjedd en bevisstgjøring omkring temaet både i organisasjonene og, dels som et resultat av organisasjonenes arbeid, i deler av hjelpeapparatet. Det var kun noen få av organisasjonene som hadde prioritert dette arbeidet før handlingsplanen kom. Når det gjelder å nå frem til målgruppene, må summen av arbeidet disse tre årene kun betegnes som et lite skritt i riktig retning. Hver organisasjon kan ikke nå frem til svært mange mennesker. Det tar også tid å endre holdninger. De mest konkrete resultatene organi-

sasjonenes arbeid har gitt, er at de har ytt krisehjelp og gitt veiledning til en del jenter og noen gutter som har vært redd for å bli utsatt for, eller har blitt utsatt for tvangsekteskap.

For øvrig konkluderer evalueringen med at handlingsplanens vekt på metode-mangfold er bra, men flertallet av organisasjonene benytter en «Hva vil du selv»-metode i sin veiledning av unge minoritetsjenter, og for jenter i en alvorlig krisesituasjon er ikke denne metoden tilstrekkelig. Videre er det en del konkurranse organisasjonene imellom, og enkelte organisasjoner har en tendens til å ville ta på seg alle slags oppgaver istedenfor å tilstrebe en arbeidsdeling med de andre organisasjonene. Evalueringen viser også at støtte til noen typer prosjekter kan svekke organisasjonens legitimitet i minoritetsmiljøene, dersom den ikke først bruker mye tid på å introdusere hva hensikten med prosjektet er.

Til slutt i rapporten gis en del anbefalinger til departementet i forbindelse med fremtidige bevilgninger, samt til organisasjonene i forbindelse med deres arbeid videre. Det gis også noen forslag til fremtidig forskning og til eventuelle nye innsatsområder i arbeidet mot tvangsekteskap.

I Introduksjon

1 Bakgrunn

Regjeringen satte i gang arbeidet med en handlingsplan mot tvangsekteskap etter at daværende stortingsrepresentant for Høyre, Erna Solberg, tok opp en interpellasjon i Stortinget høsten 1997. Barne- og familiedepartementet har utarbeidet handlingsplanen i samarbeid med Justisdepartementet, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet¹, Kommunal- og regionaldepartementet, Sosial- og helsedepartementet, Utenriksdepartementet og Utlendingsdirektoratet. De fikk også innspill fra ulike innvandringsorganisasjoner, miljøer, trossamfunn og ressurspersoner – blant annet på et seminar om tvangsekteskap 20.–21. april 1998. Regjeringen la frem handlingsplanen 14. desember 1998, og den skulle gjelde i tre år. Den ble altså fullført i desember 2001.

I handlingsplanen trekkes grensen mellom arrangerte ekteskap, der den unge står fritt til å akseptere eller avvise den kandidaten foreldrene foreslår, og tvangsekteskap, der fysisk eller psykisk tvang benyttes for å gjennomføre et ekteskap mot den unges vilje. Handlingsplanen har to hovedformål:

- Å forebygge at ungdom utsettes for tvangsekteskap.
- Å gi bedre hjelp og støtte til de ungdommer som utsettes for, eller har vært utsatt for, tvangsekteskap.

Med handlingsplanen vil myndighetene rette søkelyset mot tvangsekteskap som problem, og gi klare signaler om at det norske samfunnet ikke aksepterer denne formen for ekteskapsinngåelse. Planen skal bidra til tiltak som fremmer informasjon til ungdom, foreldre og hjelpeapparatet om lover og rettigheter; tiltak som

¹ Tidligere Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF) heter fra og med høsten 2001 Utdannings- og forskningsdepartementet, UFD. Tidligere Sosial- og helsedepartementet er nå delt i Helsedepartementet (HD) og Sosialdepartementet (SD). Jeg bruker de gamle forkortelsene i denne rapporten, i og med at det var dette departementene ble kalt mens handlingsplanens virketid pågikk.

kan føre til økt dialog og samhandling og tiltak som gir enkeltpersoner hjelp i vanskelige situasjoner.

Barne- og familiedepartementet ønsket å satse på et mangfold av miljøer som arbeider med problemer knyttet til tvangsekteskap. Ved å gi bevilgninger til ulike miljøer ønsket de å kunne nå ulike målgrupper. I 2000 tildelte Barne- og familiedepartementet 2,03 millioner kroner til tiltak mot tvangsekteskap. De fikk inn 16 søknader, hvorav elleve fikk tilslag. I tillegg ga de tilskudd til en sentral informasjonstelefon i regi av Oslo Røde Kors Internasjonale Senter (ORKIS), samt produksjon av en video om tvangsekteskap. For 2001 har departementet bevilget 1,6 millioner til tiltak mot tvangsekteskap. De fikk inn 20 søknader, hvorav 15 fikk tilslag.

Høsten 2001 tilbød Fafo seg å evaluere handlingsplanen for Barne- og familiedepartementet. I samråd med departementet har jeg konsentrert evalueringen om de tiltakene som fikk mest økonomisk støtte i 2000 og i 2001. Jeg vil blant annet vurdere resultatene av tiltakene – om de har virket etter den målsettingen de definerte i utgangspunktet, eventuelt om noe burde vært gjort annerledes, og om det er områder som står udekket.

Departementet understreker i et brev datert 31.01.2001 at det er nødvendig å sette inn noe ressurser på en gjennomgang og evaluering av innsatsen, samt en tettere oppfølging av samarbeidet med frivillige organisasjoner. Departementet skriver at de ser at de ikke selv klarer å gi arbeidet god nok løpende oppfølging, og det foreslås at det engasjeres en person til dette. De ønsket at denne personen skulle være tilknyttet et miljø utenfor departementet, og at vedkommende skulle kombinere oppgaven med en gjennomgang (evaluering) av innsatsen og en oppfølging av organisasjoner som mottar midler fra Barne- og familiedepartementet til dette arbeidet, samt at vedkommende også skulle påpeke ulike måter arbeidet bør organiseres på/følges opp etter handlingsplanens utløp. Departementet engasjerte i en periode Cammila Kayed (2000), som skrev en erfaringsrapport, det vil si en rapport som oppsummerte innsatsen i de ulike organisasjonene, samt i andre instanser som utenriktjeneste, barnevern og helsetjeneste.

Kayeds rapport var imidlertid ingen evaluering. Min rolle vil derfor være å foreta en vurdering av tre av tiltakene i handlingsplanen, samt komme med noen anbefalinger om hvordan arbeidet kan videreføres nå etter at handlingsplanen er avsluttet. Mitt arbeid har vært berammet til fire månedsverk. Jeg har derfor måttet avgrense arbeidet til en evaluering av åtte organisasjoners innsats mot tvangsekteskap. Denne rapporten må ikke forstås som noen evaluering av handlingsplanen i sin helhet, det lå ikke i mitt mandat, og det ville jeg heller ikke hatt tid til ved siden av evalueringen av organisasjonenes arbeid. En slik evaluering av alle handlingsplanens innsatsområder og dens utforming som dokument, må eventuelt gjøres i tillegg til denne evalueringen. Men en nærmere oppsummering av handlings-

planen kan være nødvendig som en bakgrunn for å vurdere de tiltakene jeg skal evaluere. Det vil jeg derfor gi i kapittel 2.

Gangen i rapporten

Rapporten er delt i fire hoveddeler, introduksjon, innledning til temaet tvangsekteskap, presentasjon og evaluering av organisasjonenes arbeid, samt en samlende evaluering av de ulike tiltakene. I kapittel 2 i del 1 kommer en noe mer detaljert redegjørelse for bakgrunnen til handlingsplanen, hvordan den ble utarbeidet og hva den i hovedsak inneholder. Kapittel 3 beskriver den fremgangsmåte og det datagrunnlag som ligger til grunn for evalueringen. Rapportens del 2 gir en introduksjon til et par ulike perspektiver på temaet tvangsekteskap, samt drøfter ekteskapspraksiser i pakistanske og somaliske miljøer. Rapportens del 3 presenterer de ulike organisasjonenes prosjekter, samt foretar en evaluering av disse. I rapportens del 4 kommer en oppsummerende, sammenlignende evaluering av prosjektene, en vurdering av udekkede behov, samt noen anbefalinger for arbeidet videre fremover.

2 Om handlingsplanen

Utviklingen av Handlingsplan mot tvangsekteskap fulgte et hendelsesforløp som er relativt vanlig innenfor norsk velferdspolitik, kanskje særlig når det gjelder tiltak i forhold til innvandremiljøer. Først kom et par dramatiske oppslag i media, og det oppsto et betydelig krav om handling overfor politikerne. Etter å ha innhentet informasjon om temaet fra flere innvandrersorganisasjoner, interpellerte Erna Solberg² i Stortinget. Hun refererte blant annet til noen saker ORKIS hadde behandlet den siste tiden. Nadia-saken³ ble også nevnt i debatten og må antas å være en grunn til at saken kom opp akkurat da (jf. Bredal 1999:68). Med unntak av Fremskrittspartiet var det bred enighet om å skille mellom arrangerte ekteskap og tvang. På forslag fra Solberg ble det vedtatt at Regjeringen skulle lage en handlingsplan mot tvangsekteskap. Barne- og familiedepartementet fikk ansvaret for å utvikle handlingsplanen.

² Som den gangen var Stortingsrepresentant for Høyre, mens hun i dag er statsråd i samarbeidsregjeringen mellom Høyre, KrF og Venstre.

³ Nadia-saken handlet om en norskmarokkansk jente som skal ha blitt bortført av sine foreldre for å tvangsgiftes i Marokko (jf. bl.a. Aftenposten 3.10.1997).

Barne- og familiedepartementet arrangerte et seminar om temaet 20.–21. april 1998, med deltagere fra organisasjoner og offentlige etater. Målet var å innhente og utveksle kunnskap. Siste del av seminaret var en idédugnad for innspill til handlingsplanen. Departementet har aktivt benyttet de tankene som kom opp på seminaret i utarbeidelsen av innholdet i planen. Enkelte organisasjonsrepresentanter var også aktivt med i den konkrete utformingen av handlingsplanen, og det er flere av disse som omtaler planen med en viss eiermine, siden de gjenkjenner mye av egne innspill i den. Regjeringen la frem handlingsplanen 14. desember 1998. BFD har ansvaret for en del av tiltakene i planen, mens andre departementer og direktorater har ansvaret for andre tiltak. Ansvaret for noen tiltak er delt mellom to eller flere departementer. I arbeidet med og oppfølgingen av planen har departementene kommet sammen i møter i en interdepartemental gruppe på temaet tvangsekteskap.

Som sosiologen Anja Bredal (1999:69) påpeker, er handlingsplanen svært kortfattet. På de 20 sidene er det kun en kort situasjonsbeskrivelse og noen politiske vurderinger, samt forslag til om lag 40 tiltak på ulike felter. Bredal savner en bredere situasjonsbeskrivelse og problematisering. Bredal påpeker også at handlingsplanen er vag på omfanget av problemet, men siden den slår fast at «mange ungdommer som blir gift gjennom et arrangert ekteskap, vil kunne oppleve konflikt mellom egne og storfamiliens behov», kan det se ut til at de vurderer problemet som omfattende.

I en artikkel i Dagsavisen 15. desember 1998 uttaler AP-politiker Grete Fossum at det var feigt av Barne- og familieminister Valgerd Svarstad Haugland fra KrF å ikke ta avstand fra arrangerte ekteskap, mens Erna Solberg var godt fornøyd med planen, som hun selv var initiativtager til. Journalisten Hege Storhaug kritiserer handlingsplanen for å være utilstrekkelig (Aftenposten, 15. desember 1998). Hun mener blant annet den burde tatt til orde for endring av reglene om familiegjenforening, for å unngå at tvangsekteskap brukes som middel til å få flere fra opprinnelseslandet til Norge.

Bortsett fra disse spontane reaksjonene, ble handlingsplanen viet liten oppmerksomhet da den kom. Bredal påpeker (1999:70) at den voldsomme interessen for tvangsekteskap som gikk forut for planen ikke gjenspeiles i mottakelsen. Enkelte av organisasjonene som skal evalueres i denne rapporten, har selv tatt ansvar for å gjøre planen bedre kjent.

Den 7. oktober 1999 sendte TV2 et dokumentarprogram om tvangsekteskap i serien «Rikets tilstand». Programmet var laget av Hege Storhaug. Dette programmet førte til at oppmerksomheten omkring tvangsekteskap blomstret opp. Arbeiderpartipolitikerne Marit Nybakk, Karita Bekkemellem Orheim, Ane Sofie Tømmerås og Astrid Marie Nistad kritiserte et par uker etter programmet den nå ett år gamle handlingsplanen for ikke å ha blitt fulgt godt nok opp (jf. Dagbladet

20.10.1999). De kom med flere tilleggsforslag i arbeidet mot tvangsekteskap. Blant annet foreslo de at alle som skal gifte seg med en utenlandsk statsborger først må gjennom et intervju før den potensielle ektefellen gis oppholdstillatelse. De foreslo også å opprette en krisetelefon.

I handlingsplanen var det allerede et forslag om å organisere en rådgivningstjeneste om tvangsekteskap innenfor en allerede eksisterende kontakttelen. Dette tiltaket ble iverksatt den 1. april 2000 ved å opprette en informasjonstelefon om tvangsekteskap i regi av Oslo Røde Kors Internasjonale Senter.

Både i utarbeidelsen av planen og i oppfølgingen av den har Barne- og familiedepartementet i utstrakt grad samarbeidet med andre departementer og direktorater, som hver for seg også er ansvarlige for enkelte av tiltakene i planen (se vedlegg bakerst i rapporten). Den interdepartementale gruppa hadde et oppfølgingsmøte den 16. mars 2000 for å gjennomgå de ulike tiltakene samt drøfte erfaringer og utfordringer i arbeidet.

Etter at handlingsplanen var utarbeidet, utlyste departementet midler til arbeid mot tvangsekteskap. Brevet fra departementet til aktuelle organisasjoner og miljøer ble sendt ut den 11. januar 2000. Søknadsfristen til miljøene var den 1. februar 2000, og organisasjonene fikk svar på tildelingen den 3. mars samme år. I oktober 2000 gjennomførte Barne- og familiedepartementet et erfaringsseminar med de organisasjonene som fikk innvilget midler i 2000. Her ble det også informert om muligheten til å søke om midler til innsats i 2001. Deretter ble det sendt eget brev til organisasjonene den 3. november 2000. I brevet ble det understreket at tiltak som vektlegger meklings og konfliktløsning mellom foreldre og de unge ville bli prioritert, og betydningen av å finne løsninger som kunne forhindre at de unge måtte bryte med familien. Videre skrev departementet at de var interessert i større samarbeidsprosjekter. Søknadsfristen var den 1. desember 2000. Organisasjonene fikk svar på tildelingen den 22. mai 2001.

Departementet fulgte opp handlingsplanen med tilleggsdokumentet «Innsats mot tvangsekteskap våren 2000», som ga en oversikt over tiltak som ble iverksatt første halvår 2000. Med dette dokumentet ville departementet «sikre at de som trenger hjelp ikke blir avvist eller møtt med uforstand». De ulike organisasjonene har brukt dokumentet til å dokumentere problemet når de har vært i møte med offentlige instanser, hjelpeapparat m.m., som ikke i tilstrekkelig grad har forstått at tvangsekteskap må tas på alvor.

Handlingsplanen peker, med henvisning til Stortingsmelding nr 17 (1996–97) *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*, på to hensyn som i visse tilfeller kan være motstridende. Stortingsmeldingen sier at innenfor rammen av norsk lov og grunnleggende menneskerettigheter har alle innbyggere – uansett opprinnelse – rett til å hevde sine verdier, følge kulturelle tradisjoner og praktisere sin tro. På den ene siden har de enkelte miljøer og familier rett til å hevde sine verdier og

følge sine kulturelle tradisjoner, på den andre siden må de overholde norsk lov samt internasjonale konvensjoner og menneskerettigheter. Tvangsekteskap er både et brudd på menneskerettighetene⁴, barnekonvensjonen og norsk lov⁵.

Staten ønsker ikke å gripe inn overfor arrangerte ekteskap, som er en viktig tradisjon blant flere av de etniske minoritetene i Norge, det er kun tvangen man har til hensikt å bekjempe. Her slår handlingsplanen entydig fast at atferd som er i strid med norske lover ikke kan aksepteres med henvisning til det å vise respekt for en annen kultur (s. 4).

Handlingsplanen legger føringer for hvilke fremgangsmåter som skal benyttes til bekjempelse av tvangen. Den peker på behov for dialog mellom barn og foreldre, og for gjensidig tilpasning og prosesser som minsker risikoen for maktmisbruk for å løse generasjonskonfliktene. På den annen side står det at det norske samfunn både har rett og plikt til å beskytte ungdom som blir utsatt for foreldrenes tvang i spørsmålet om forlovelse og ekteskap. Ingen skal tvinges til ekteskap mot sin vilje. Her ser vi igjen den todelte målsettingen med forebygging på den ene side, og strakstiltak i krisesituasjoner på den annen side.

Handlingsplanen skisserer to hovedkategorier av tiltak; forebyggende tiltak og krisetiltak. Hver av disse åpner for en rekke ulike underkategorier av tiltak:

Forebyggende tiltak

Prosjekter som

- vektlegger holdningsendring
- vektlegger bevisstgjøring
- bidrar til informasjonsoverføring
- fremmer dialog mellom generasjonene

⁴ FNs menneskerettighetserklæring, § 16.2: «Ekteskap må bare inngås etter fritt og fullt samtykke av de vordende ektefeller».

⁵ Den som tvinger noen til å inngå ekteskap kan straffes i henhold til § 222 i straffeloven. En ektefelle som er blitt tvunget til å inngå ekteskap ved rettsstridig atferd, kan få kjent ekteskapet ugyldig etter søksmål for domstolene, jf. § 16 tredje ledd i ekteskapsloven. Ved ugyldiggjøring av ekteskap bortfaller samtidig grunnlaget for oppholdstillatelse som bygger på ekteskap. Det innebærer at utlending som har hatt oppholdstillatelse på bakgrunn av ekteskap med herboende, må returnere til hjemlandet med mindre vedkommende har fått innvilget bosettingstillatelse, vanligvis etter tre års sammenhengende opphold her i landet med tillatelse. Noen få ekteskap har blitt annullert i domstolen fordi de var inngått under tvang. En av sakene er omtalt i Aftenposten 25.6.2000.

Krisetiltak

- Nettverksbygging for ungdom som rømmer hjemmefra
- Botilbud for ungdom som rømmer hjemmefra
- Råd og veiledning til ungdom i konflikt med foreldrene
- Mekling mellom ungdom og foreldre

I departementets bevilgninger er det gitt støtte til både forebyggende tiltak og krisetiltak. De fleste av tiltakene Barne- og familiedepartementet bevilget penger til, benytter seg av metodene informasjonsoverføring til ungdom, foreldre og/eller det offentlige, dialog mellom foreldre og barn, samt krisehjelp for ungdom i presederte situasjoner.

Handlingsplanen vil støtte frivillige organisasjoner som arbeider mot tvangsekteskap ved å hjelpe ungdommer og deres familier. Planen legger vekt på at minoritetsgruppene har bedre forutsetninger for å påvirke og bidra til holdningsendringer blant sine egne enn storsamfunnet. Det nevnes at flere av de landsdekkende minoritetsorganisasjonene på eget initiativ har tatt opp problemer rundt tvangsekteskap, og iverksatt konkrete tiltak.

En forutsetning for at dialog og samhandling skal finne sted, ifølge handlingsplanen, er at det finnes arenaer hvor personer med norsk bakgrunn og minoritetsbakgrunn møtes.⁶ Det er videre viktig at deltagerne føler seg trygge og at dialogen får vekstmuligheter.⁷ Handlingsplanen påpeker behovet for at minoritetene kan delta i og samarbeide med det norske organisasjonslivet. Flere av de organisasjonene som denne rapporten omhandler, nevnes som eksempler på organisasjoner som har tatt opp problemene på eget initiativ, og/eller som har vært viktige samarbeidspartnere med hensyn til iverksetting av planen.⁸

⁶ Under overskriften samarbeid med organisasjoner, omtales i handlingsplanen bl.a. Kontaktutvalget mellom innvandrere og norske myndigheter, KIM, som består av like mange representanter fra minoritetene som fra myndigheter/politiske partier. Utvalget tar opp spørsmål som gjelder innvandrings-, flyktning- og integreringspolitikk. Her kan representanter for minoritetene drøfte saker direkte med de ansvarlige instanser, samtidig som forumet er et sentralt sted for kontakt og dialog. Handlingsplanen påpeker at gjennom KIMs ulike aktiviteter skapes flere arenaer for dialog mellom storsamfunnet og etniske minoriteter, også på tvers av kjønn og generasjoner.

⁷ Handlingsplanen omhandler en rekke slike dialogiske tiltak som ikke skal evalueres i denne rapporten, blant annet Foreldreveiledningsprogrammet (et veiledningstilbud for minoritetsforeldre som tar sikte på å støtte og styrke foreldrene i omsorgs- og oppdragerrollen). Handlingsplanen omhandler også helsestasjoner, skolehelsetjenesten og skolene, der informasjon om tvangsekteskap skal bedres, og også dras inn i undervisningen.

⁸ MiRA-senteret, Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF) og Islamsk Kvinnegruppe i Norge (IKN) har ifølge handlingsplanen selv tatt initiativ til å jobbe med temaet, mens Primærmedisinsk verksted og Ressurssenter for pakistanske barn (RPB) har vært viktige samarbeidspartnere når det gjelder utarbeidelsen av planen.

Også når det gjelder beredskaps- og krisetiltak, understreker handlingsplanen betydningen av etablerte miljøer, der de som møter eller hører om ungdom som trues med tvangsekteskap, kan henvende seg for å få hjelp, råd og veiledning. I planen står det at det er viktig å bygge videre på miljøenes erfaringer, og spre kunnskap om hvor de finnes.

I denne evalueringen vil jeg blant annet vurdere hvorvidt disse ulike konkretiseringene av hva slags tiltak som kan virke, gjenspeiles i de faktiske prosjektene som innvandrersorganisasjonene har satt i gang etter at de fikk midler fra departementet.

3 Datagrunnlag og metode

Denne evalueringen omhandler åtte organisasjoner som hver har mottatt midler fra Barne- og familiedepartementet til arbeid mot tvangsekteskap: Primærmedisinsk verksted (PMV), Nettverk IHSG (innvandrernes helse- og sosialgruppe), Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF), Himmilo Youth Norway (Himmilo), Oslo Røde Kors Internasjonale Senter (ORKIS), Islamsk Kvinnegruppe Norge (IKN), MiRA-senteret Forum for innvandrere- og flyktningkvinner (MiRA) og Ressurscenter for pakistanske barn (RPB). For å kunne evaluere arbeidet organisasjonene utfører, har jeg benyttet følgende datagrunnlag:

- Dokumentstudier av de enkelte organisasjonenes årsrapporter, budsjetter, søknader, informasjonsmateriell osv., samt av Regjeringens handlingsplan.
- Intervjuer med personer som er ansvarlige for de ulike tiltakene.
- Intervjuer med noen personer som har deltatt på de ulike prosjektene.
- Intervjuer med ulike aktører som har jobbet med tvangsekteskapsproblematikk.

Den overordnede hensikten for intervjuene med organisasjonsrepresentantene har vært å få kartlagt hvordan bevilgningene fra Barne- og familiedepartementet har påvirket organisasjonenes arbeid. I disse intervjuene åpnet jeg for representantenes egne innspill og tanker rundt arbeidet. Disse intervjuene har i alle tilfeller, bortsett fra ett, foregått i organisasjonens egne lokaler. I den forbindelse fikk jeg anledning til å gjøre meg noen observasjoner av de materielle rammevilkår organisasjonene jobber ut fra.

Hensikten med intervjuene med personer som hadde deltatt på tiltakene, var å få et annet perspektiv enn organisasjonsrepresentantenes eget på hvor vellykket tiltakene hadde vært. To av deltagerne kom jeg i kontakt med ved å spørre repre-

sentanter fra organisasjonene om de kunne formidle kontakt.⁹ På grunn av tidspress har jeg kun intervjuet de brukerne jeg fikk formidlet direkte kontakt til. En annen deltager kom jeg i kontakt med via en aktør som ikke jobber i disse organisasjonene. PMV er den eneste organisasjonen som hjalp meg med å formidle direkte kontakt til sine brukere.

Hensikten med å intervju andre aktører som på ulike måter har jobbet med tvangsekteskapsproblematikken, var både å høre hvordan ulike relevante instanser vurderte samarbeidet med organisasjonene, og å få ulike eksterne aktørers vurdering av organisasjonenes arbeid. På denne måten har jeg blant annet kunnet vurdere bedre hvilken legitimitet organisasjonenes arbeid har utad. Noen av de eksterne aktørene jeg har intervjuet jobber ved krisesentre, andre har tidligere vært ansatt i en av organisasjonene, har vært personlig engasjert i ett eller flere tiltak som kompetanseperson, eller på andre måter gjennom sitt arbeid hatt med en eller flere av tiltakene å gjøre. Bakerst i rapporten gir jeg en oversikt over samtlige intervjuer.

Noen tema har jeg forsøkt å få belyst i hver av intervjuene. Disse temaene tilsvares i stor grad de temaene som belyses i rapportens problemstillinger, jmfør kapittel 5. I hvert intervju har jeg i tillegg stilt mer konkrete spørsmål ut fra min kjennskap til hver enkelt organisasjons konkrete arbeidsmåte m.m., slik dette kom frem i deres årsrapporter og annet skriftlig materiale jeg hadde fått i forkant av intervjuene.

Når det gjaldt deltagerne på tiltakene, fulgte jeg også opp en del av de konkrete erfaringene de fortalte om, slik at hvert intervju fikk et individuelt preg. Intervjuer med andre aktører som har jobbet med tvangsekteskapsproblematikk hadde mer form av samtale. Jeg var ute etter hva de hadde å si om problematikken generelt, hvordan de vurderte det arbeidet de ulike organisasjonene står for (i den grad de hadde kjennskap til dette) og hvordan de vurderte handlingsplanen.

Så langt tiden har strukket til, har jeg tilstrebet å få et bredere datagrunnlag enn bare organisasjonenes årsrapporter og intervjuer med de ansvarlige for tiltakene. I og med at jeg har snakket med så vidt mange om de ulike tiltakene, er denne evalueringen først og fremst dialogbasert (jf. Baklien 2000). Gjennom dialogene har jeg fått mangfoldige kilder til data om virksomhetene, samt stadig fått korrigert og utfylt inntrykkene (jf. Allern, Helgesen og Predelli 2001:31).

⁹ SEIF ga meg telefonnummer til en jente de hadde hjulpet, og MiRA inviterte meg til et seminar første helgen i desember, som bl.a. handlet om vold mot minoritetskvinner. Meningen var at jeg selv kunne kontakte en av jentene der. RPB ga meg navn til en videregående skole hvor de hadde gjennomført en spørreskjemaundersøkelse, og hvor jeg kunne spørre om å få kontakt med en av elevene. PMV formidlet kontakt med to damer som hadde deltatt på diskusjonsgruppertilaket deres. IKN hadde ingen tiltak for tiden og hadde derfor ingen å formidle til. IHSG inviterte meg på et sosialt arrangement i forbindelse med den muslimske høytidsdagen Eid. I og med at ingen av arrangementene jeg ble invitert til direkte omhandlet tvangsekteskap, prioriterte jeg ikke å gå.

I min evaluering av de ulike tiltakene tar jeg hensyn til de rammebetingelsene hver enkelt organisasjon har å jobbe ut fra. Forhåpentlig kan evalueringen bidra til at hver organisasjon kan få nyttige innspill til målretting og strukturering av sitt fremtidige arbeid, og til å definere klarere hva de vil bidra med i sine søknader til det offentlige. For eksempel kan de kanskje med større tyngde grunngi hva de trenger midler til for å kunne gjennomføre et forsvarlig arbeid.

Arbeidet mot tvangsekteskap pågår stadig, og resultatene kan nesten per definisjon ikke være så håndfaste og målbare. Mange av tiltakene har målsettinger som er både omfattende og vage. De skal oppnå bevisstgjøring og holdningsendring, eller de skal bedre kommunikasjonen mellom foreldre og barn. Det blir umulig å besvare om tiltakene har hatt denne virkningen i målgruppa generelt. Effektene av organisasjonenes virksomhet kan vanskelig isoleres fra alle andre forhold som påvirker målgruppas holdninger, bevissthet og kommunikasjon. Vi må i så fall begrense oss til å vurdere om tiltakene har kunnet ha slike effekter på de få individene som har deltatt i de ulike prosjektene, om det nå er individuell veiledning, prategrupper eller meklingsiltak.

Blant de tiltakene som er evaluert i denne rapporten, var det flere som var preget av fortrolig informasjon om jenter som kunne risikere mye hvis informasjonen kom på avveie. Enkelte organisasjoner påla deltagerne taushetsplikt om andre deltagere i samtalegruppene, som PMV. De opplevde at det var nødvendig for at kvinnene skulle tørre å åpne seg og fortelle om sine problemer.

På den annen side beretter en del organisasjoner om sine resultater ved å fortelle om konkrete, og sikkert for noen gjenkjennelige, eksempler. Det hender også at organisasjonene er villige til å formidle slike eksempler til media. Da jeg sendte utskriften fra et intervju med lederen til en av organisasjonene, sendte han denne videre til andre personer i nettverket sitt. En tilbakemelding som kom da, var denne: «Det som ble sagt om å ikke si for mye om enkelthenvendelser er interessant. Senter mot etnisk diskriminering (der jeg jobber) gjengir en kort beskrivelse av egne saker – men vi har sett at det er noen tilfeller der det er for lett for de som er i et lite miljø å kjenne igjen personer på basis av små ubetydelige detaljer. Jeg tror det er lurt å være kjempeforsiktig med å si noe om saker når man kun snakker om en nasjonalitet og et område i Norge, fordi folk kan føle seg krenket hvis de kjenner seg igjen – eller vet at alle naboene eller bekjente kan gjette seg til hva som har skjedd». Jeg er helt enig i denne tilbakemeldingen, og har derfor forsøkt å anonymisere de eksemplene som blir beskrevet i rapporten.

Utvalg av prosjekter

I og med at jeg ikke hadde tid til å evaluere alle organisasjonene som fikk midler av Barne- og familiedepartementet til arbeid mot tvangsekteskap, måtte jeg fore-

ta et utvalg. Etter departementets anbefaling har jeg valgt bort krisesentre, som alle fikk tilskudd i størrelsesordenen 20 000–40 000 kroner til henholdsvis avholdelse av seminar eller opprettelse av beredskapsgruppe. Representantene fra departementet hadde selv deltatt på flere av disse seminarene, og hadde derfor ikke noe stort behov for å få evaluert disse. Jeg har også valgt bort et familievernkontor og Organisasjon mot offentlig diskriminering (OMOD), som begge fikk marginale tilskudd på 20 000–30 000. Årsaken var at de fikk støtte til relativt små prosjekter, og departementet ønsket heller å prioritere evalueringen av de organisasjonene som fikk noe mer omfattende midler. Videre valgte jeg bort NRKs tre undervisningsprogrammer om tvangsekteskap, og Barne- og familiedepartementets spesialbestilte oppdrag, nemlig informasjonstelefonen til ORKIS (som vil bli evaluert senere) og videoen til Nordic Black Theatre. Tilbake står åtte organisasjoner som alle fikk tilskudd på 100 000 eller mer i år 2000 og/eller 2001: Primærmedisinsk senter (PMV), Helse- og sosialgruppe for innvandrere (Nettverk IHSG), Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF), Himmilo Youth in Norway (Himmilo), Oslo Røde Kors Internasjonale Senter (ORKIS), Islamsk Kvinnegruppe Norge (IKN), MiRA-senteret og Ressurscenter for pakistanske barn (RPB).

Disse organisasjonene har tiltak rettet mot ulike målgrupper og med bruk av ulike arbeidsmetoder. Evalueringen av de ulike tiltakene vil kunne bidra til noen konklusjoner om hvilke arbeidsmetoder som fungerer best, og hvorfor noen organisasjoner oppnår bedre resultater enn andre.

4 Oversikt over bevilgninger i 2000 og 2001

Det er kun tre organisasjoner som fikk tildelt midler av Barne- og familiedepartementet til arbeid mot tvangsekteskap både i 1999, 2000 og i 2001, nemlig Islamsk kvinnegruppe Norge, Selvhjelp for innvandrere og flyktninger og MiRA-senteret. De øvrige organisasjonene mottok midler for første gang i 2000 eller søkte for første gang i 2001. Prosjektskisser fra organisasjoner som allerede hadde fått midler tidligere, ble av departementet ved neste års utlysning vurdert i lys av den innsatsen og de eventuelle resultatene de kunne vise til fra det foregående året, samt hvilket beløp de fikk innvilget i 2000 (jf. brev til statsråden 31.01.2001).

I desember 1999 ble dokumentet «Innsats mot tvangsekteskap våren 2000» offentliggjort. Her står det at tiltak som vektlegger mekling og konfliktløsning mellom foreldre og unge skal prioriteres. Organisasjoner og miljøer ble i forlengelsen av dette invitert til et møte om temaet. Deretter fikk de et brev fra departementet hvor de ble orientert om muligheten til å søke midler. Søknadsfristen var 1. februar. De innkomne søknadenes prosjekter ble sett i sammenheng med

ordninger som forvaltes av KRD/UDI og BFD. Kommunal- og regionaldepartementet og Utlendingsdirektoratet ble trukket med i behandlingen av søknadene. Flere av organisasjonene får grunnstøtte av KRD, som landsomfattende organisasjon.

Det kom inn 16 søknader. De fleste prosjektene ble søkt fullfinansiert. I den generelle vurderingen av prosjektene skriver Barne- og familiedepartementet (i et brev til statsråden datert 22.2.2000) at noen av organisasjonene er relativt nye og ukjente for dem, samt at budsjettbeskrivelsene er mangelfulle. De innrømmer at dette kan skyldes kort søknadsfrist eller mangel på erfaring i å skrive søknader, og at det ikke trenger bety at prosjektene er dårlige. De anbefaler derfor et «startbeløp» til flere av prosjektene på tross av svakheter ved søknadene.

Midler til prosjektlederstilling ble avslått fordi det for de fleste søknadenes vedkommende var snakk om mindre prosjekter, samt at de er i regi av frivillige organisasjoner. De har kun bevilget penger til prosjektlederstilling i det store samarbeidsprosjektet mellom Himmilo, ORKIS og Quo Vadis. I noen av prosjektene har departementet gått inn for begrensede lønnsmidler og/eller honorarer.

Flere av organisasjonene har fått midler fra Barne- og familiedepartementet tidligere, men da ikke knyttet til sitt arbeid mot tvangsekteskap. De fleste organisasjonene mottar også midler fra andre statlige eller kommunale instanser. Det kan være interessant å se de bevilgningene hver organisasjon får i lys av organisasjonens totale rammevilkår, og her er det store forskjeller organisasjonene imellom. Jeg har derfor opplyst om grunnbevilgning for de av de åtte organisasjonene som har fått dette fra KRD/UDI i beløpet som er gjengitt i siste kolonne i oppstillingen på de neste sidene. Jeg gjengir også stikkordsmessig hva slags støtte organisasjonene får for øvrig, men har ikke oversikt over totalbudsjett for alle organisasjonene. Jeg gjengir ikke søknadsbeløp eller budsjett for de organisasjoner eller instanser som har fått bevilgning, men som ikke blir evaluert her.

Bevilgninger gitt av BFD til arbeid mot tvangsekteskap i 2000

Organisasjon, opprettet år, antall faste stillinger	Fremgangs- måte som beskrevet i søknaden	Departementets begrunnelse for tildeling	Søknads- beløpets størrelse/ tildelings- beløpets størrelse	Driftsmidler og prosjekt- støtte fra andre instanser, 1999/2000/ 2001
PMV, Primær- medisinsk senter, opprettet i 1991, 7 1/3 stillinger	Avgrenset prosjekt rettet mot pakistansk ungdom og foreldre.	Søknaden er god. I motsetning til andre søknader ses ungdom og foreldre som ressurspersoner som ønskes trukket inn mot honorar for å diskutere hvordan man kan løse konflikter mellom foreldre og ungdom relatert til ekteskap. Dette vil resultere i en rapport som har overføringsverdi til andre som arbeider mot tvangsekteskap.	Søkte om 175 258 (inkludert egenandel i form av rapportskrivning som det ikke søkes lønns- midler til) / tildeling på 150 000	Driftsmidler fra Kirkens Bymisjon, Bydel 6 og Oslo Sanitets- forening
IHSG, Innvandrerne helse- og sosialgruppe, opprettet i 1994, ingen stillinger	Informasjons- virksomhet, kontaktledd for ungdom i krise. Samarbeid med moskeer og deres menig- heter, samt med andre organisa- sjoner som arbeider mot tvangsekteskap.	Synes å ha et stort kontaktnett gjennom bl.a. Islamsk råd, som er en paraplyorganisasjon for muslimer i Norge. BFD bevilger penger slik at de kan starte sitt infoarbeid.	Søkte om 475 200 (hvorav noe til lønn, men ikke definert hvor mye) / tildeling på 100 000	2000: Diverse prosjektstøtte, totalbudsjett på 500 000 2001: Diverse prosjektstøtte, totalbudsjett på 1 200 000
SEIF, Selvhjelp for innvandrere og flyktninger, opprettet i 1986, 11 stillinger	Videreføring av prosjekt fra 1999, samt nytt prosjekt rettet mot foreldrene.	Ingen begrunnelse gitt, annet enn at de viderefører prosjekt de fikk midler til i 1999.	Søkte om 602 943 (fordelt likt på UDI og BFD. Summen er inkludert lønnsmidler) / tildeling på 200 000 (UDI bevilger 250 000)	975 000/ 1 250 000/ 1 300 000 (drift til landsdekkende innvandrerser- vise fra KRD/UDI). Div. kommunale tilskudd og prosjektstøtte
Himmilo, (opprettet i 1996, ingen stillinger) ORKIS (opprettet i 1987, 4 stillinger) og Quo Vadis	Mekling, konfliktløsning og informasjon overfor de svakest stilte innvandrerkvin- nene, deres døtre samt mannlige familiemedlem- mer. Seminarer og kurs. Bygge opp netverks- grupper for kvinnene.	Avholdt møte med de tre søkerne og KRD for å avklare uklarheter i søknaden. Sikter inn mot en gruppe som de aller færreste møter. Viktig å nå denne gruppa kvinner som ofte verken kan lese eller skrive og tillates liten frihet av sine menn. ORKIS har erfaring med mekling og konfliktløsning. Omfattende prosjekt, men de ulike delene inngår i en helhet basert på mange års erfaring fra hva som skal til for å hjelpe målgruppen. Prosjektet vil kunne representere et løft i arbeidet mot tvangsekteskap.	1 401 548 (fullfinansie- ring, inkl. honorar og lønnskompen- sasjon til en rekke mennes- ker som inngår i prosjektet. Alle tre organi- sasjonene stiller med mye fri- villig arbeid i tillegg) / 600 000 (KRD vil gi et tilskudd til prosjektet på 300 000)	Himmilo: div. prosjektstøtte ORKIS: div. prosjektstøtte samt grunn- bevilgning fra Røde Kors

IKN, Islamsk kvinnegruppe Norge, opprettet i 1991, 0,5 stilling	Videreføring av holdnings- skapende arbeid blant foreldre.	BFD har hatt jevnlig telefonisk kontakt med organisasjonen, og vet at de gjør en god jobb mht. holdningsskapende arbeid blant foreldre.	140 000 / 120 000	350 000/450 000 / 450 000 (drift til landsdekkende innvandrersorganisasjon fra KR/UDI). Diverse prosjektstøtte
MiRA-senteret, opprettet i 1988, 2,5 stillinger	Videreføring av prosjektet «La meg snakke» rettet mot unge minoritetsjenter	Avslår midler til prosjektlederstilling, også fordi deres prosjekt omfatter hjelp til minoritetsjenter på områder som går langt utenfor tvangsekteskapsproblematikken.	675 740 (inkl. prosjektlederstilling) / 150 000 (MiRA får også midler fra KR/UDI til et bigami-prosjekt)	775 000/ 1 000 000/ 1 000 000 (drift til landsdekkende innvandrersorganisasjon fra KR/UDI) Prosjektmidler til en rekke andre prosjekter
Ressursenter for pakistanske barn, opprettet i 1992, 1 stilling	Informasjon, råd og veiledning til den pakistanske befolkning. Styret har vedtatt at de skal prioritere forebyggende arbeid mot tvangsekteskap gitt tilstrekkelig midler fra BFD.	Siden pakistanere er den største innvandrerguppen i Norge, er det viktig å nå disse. Prosjektet synes gjennomtenkt. RPB har eksistert i mange år og er etablert i det pakistanske miljøet.	547 200 (hvorav lønnsmidler til full prosjektlederstilling på 365 000. Det søkes om 419 200 i 2000 og resten i 2001) / 150 000	Driftsstøtte fra Oslo kommune og diverse prosjektstøtte
NRKs undervisningsredaksjon	3 TV-programmer à 30 minutters varighet		500 000	
Krisesenteret i Gjøvik	Seminar for offentlig ansatte for å øke kunnskapen om tvangsekteskap, samt lage beredskap for å hjelpe de som trues.	Et viktig bidrag for å styrke kompetansen og starte oppbyggingen av beredskap rundt om i landet	20 000 / 20 000	
Romerike krisesenter	Samme som forrige	Samme som forrige	20 000/ 20 000	
Vest Agder krisesenter	Samme som forrige	Samme som forrige	20 000/ 20 000	
Totalt			2 030 000	

Søkere som fikk avslag i 2000

	Begrunnelse for avslag
Somalisk integreringskontor i Norge (SIKON)	Relativt ny organisasjon; usikkert hva den for øvrig arbeider med og hvilken erfaring de har på feltet. BFD vil avvente videre utvikling av organisasjonen før de gir bevilgninger
Organisasjon mot offentlig diskriminering (OMOD)	Uferdig søknad; lite gjennomtenkt om gjennomføringen av prosjektet; lite om metode, men flere gode ideer
Tidsskriftet Bazgasht-Ekko	BFD gir vanligvis ikke støtte til tidsskrifter
Journalisten Hege Storhaug	BFD gir vanligvis ikke støtte til bokprosjekter; det er ikke et prioritert område for handlingsplanen

Bevilgninger gitt av BFD til arbeid mot tvangsekteskap i 2001

Brevet fra departementet til organisasjonene om muligheter til å søke midler til arbeid mot tvangsekteskap i 2001, ble datert den 3. november 2000. Søknadsfristen var 1. desember 2000. Departementet mottok 20 søknader om tildeling av midler for arbeid mot tvangsekteskap i 2001. De fleste av organisasjonene søkte om midler til å følge opp det prosjektet de startet med i 2000 eller tidligere. De fleste av prosjektene søkte fullfinansiering. Eventuell egenandel eller frivillig innsats kom lite frem. Departementet skriver i sitt brev til statsråden at det kan skyldes at de ikke har sett det som viktig å synliggjøre dette i budsjettet, eller at organisasjonene har gjort det de kan på frivillig basis og nå har behov for å få tilført midler for å kunne arbeide videre i den retningen de ønsker (jf. brev 31.01.2001). Departementet avsto alle søknader om hele prosjektlederstillinger, men støttet i stedet timeavlønning eller frikjøp av personer.

Departementet ville i utgangspunktet vurdere søknadene ut fra to prinsipper: 1) satse stort på noen få gode prosjekter; 2) gi mindre beløp til mange gode prosjekter slik at flere av målgruppa nås og/eller selv er aktive. I og med at få av søknadene, slik departementet vurderte det, var så gode at de bare kunne satse på disse, valgte de å tildele midler først og fremst ut fra prinsipp nr. 2. De vurderte det slik at selv om ikke søknadene var gode, behøvde ikke det bety at prosjektene ikke var gode nok til å få midler. Det kunne rett og slett hende søkeren hadde manglende erfaring i å skrive søknader. Derfor valgte departementet å støtte «mangfoldet av miljøer framfor en eller to organisasjoner».

Departementet skriver også at det kan se ut til at målgruppene er overlappende i flere av søknadene, men at erfaring tilsier at selv innenfor samme etniske gruppe er miljøene mange og ulike. De har derfor gitt midler til flere prosjekter som har for eksempel pakistanere som målgruppe.

Organisasjon	Fremgangsmåte som beskrevet i søknaden	Departementets begrunnelse for tildeling	Søknadsbeløpets størrelse / tildelingsbeløpets størrelse
PMV, Primærmedisinsk verksted	Videreføring av prosjekt. Bruke ungdom og foreldre som ressurspersoner for å diskutere hvordan man skal løse konflikter mellom generasjonene.	Velbegrunnet søknad. Gode resultater fra år 2000.	204 059 (til lønning av gruppeledere og ressurspersoner) / 175 000
Nettverk IHSG, Innvandrernes helse- og sosialgruppe	Videreføring av prosjekt Gjennomføring av konferanse (som de fikk midler for å gjennomføre i 2000, men som de ikke fikk gjennomført da) Informasjonsfilm på urdu. Arbeider etter metoden «bottom up», dvs. på grasrota.	IHSG samarbeider med Islamsk råd, IKN og MiRA-senteret, samt flere moskeer. De hadde store ambisjoner med prosjektet i 2000, men har holdt departementet informert om at de ikke ville klare alt de forespeilet. Gjennomførte tre møter, men ikke konferansen. Midler til infofilm avslås pga. høye kostnader samt at BFDs egen video er ferdig.	321 500 (til konferanse) + 225 612 (til film) / 120 000
SEIF, Selvhjelp for innvandrere og flyktninger	Videreføring av «Mellom barken og veden» Lønnsmidler	Ifølge SEIFs årsrapport for 2000 går det frem at antall henvendelser er doblet i 2000 i forhold til i 1999. Inntrykk av at aktiviteten i organisasjonen er høy og at de oppnår resultater.	634 584 / 225 000
Himmilo, Himmilo Youth in Norway	Kunnskapsinnhenting og kunnskapsutvikling i det somaliske miljøet i Oslo med vekt på å følge opp enkelte saker, bidra til debatt i de somaliske miljøene, gi bistand til det offentlige hjelpeapparat for å finne løsning på familiekonflikter.	Arbeider i det somaliske miljøet, mål at jenter som utsettes for tvangsekteskap ikke skal bryte med familien, benytter seg av mekling, skaffe troverdig informasjon fra begge sider	356 110 (hvorav lønnsmidler til en hel stilling på 285 890) / 100 000
ORKIS, Oslo Røde Kors Internasjonale Senter	Videreføre arbeid mot minoritetsungdom, minoritetskvinner med liten skolegang, minoritetsfedre. Mekling. Assisterer barnevern i konflikt mellom foreldre, barn og barnevern. Enkelt saker, samtalegrupper.	Forebygger tvangsekteskap primært ved å avhjelpe krisesituasjoner.	614 000 (inkl. lønn til prosjektleder i full stilling på 325 500) / 300 000 (KRD bevilger tilsvarende beløp)
IKN, Islamsk kvinnegruppe Norge	Videreføring av holdnings- skapende arbeid blant foreldre. Hjelpetelefon. Lokalt arbeid i Haugesund.	Organisasjonen har tillit hos grupper som mange av de andre ikke når med sin virksomhet. De gjør et godt arbeid på grunnplanen. Midler til hjelpetelefon avslås pga. opprettelsen av ORKIS-telefonen.	150 000 / 150 000
IKN, avd. Oslo	Lokalt arbeid. Prosjektkoordinator.	Samme vurdering som for IKN Norge.	112 000 / 30 000

MiRA-senteret	Videreføring av prosjektet «La meg snakke» rettet mot unge jenter Prosjektlederstilling Kurs, opplæring, nettverksbygging.	Avslår penger til prosjektlederstilling, samt til kurs, opplæring m.m. fordi prosjektet er basert på et generelt bredt problemområde som favner langt ut over tvangsekteskapsproblematikken. Bevilger samme sum som i fjor til prosjektet rettet mot unge jenter.	995 740 / 150 000
RPB, Ressurscenter for pakistanske barn	Videreføring av målrettet informasjon til gutter og jenter, samt råd og veiledning til den pakistanske befolkning. Har gjort undersøkelser blant jenter, vil nå gjøre tilsvarende blant gutter. Lønnsmidler til full prosjektlederstilling.	Viktig å nå den største innvandrergruppen i Norge. RPB arbeider med å samle inn info fra ungdomsgruppene. Får støtte for å fortsette arbeidet med å samle inn kunnskap for å kunne målrette informasjonsarbeidet.	461 000 / 150 000
Krisesenteret i Rana	Seminar for offentlig ansatte og andre tilknyttet hjelpeapparatet for å øke kunnskapen om tvangsekteskap.		44 500 / 40 000
Krisesenteret i Bodø	Seminar for offentlig ansatte og andre tilknyttet hjelpeapparatet for å øke kunnskapen om tvangsekteskap.		51 500 / 40 000
Romerike krisesenter	Opprette beredskapsgruppe som skal kunne håndtere eventuelle kriser i situasjoner der det kan være tale om tvangsekteskap.		(Har ikke lagt ved noe budsjett) / 20 000
Indre Østfold krisesenter / advokat Eva Frivold	Opprette beredskapsgruppe som skal kunne håndtere eventuelle kriser i situasjoner der det kan være tale om tvangsekteskap.		120 000 / 35 000
Sentrum familievernkontor, Oslo kommune	Målrettet informasjonsarbeid.		100 000 / 30 000
OMOD, Organisasjon mot offentlig diskriminering	Utrede om «safe house»-modellen fra England kan være en løsning i Norge, som alternativ til krisesenter; bevisstgjøre, skape forståelse og innsikt hos offentlige institusjoner om tvangsekteskap.	Søkelys på ofrenes situasjon. Bevilger penger til utredning om «safe house». Øvrige deler av søknaden gjelder innsatser som utføres av mange andre interessenter allerede, og avslås derfor.	450 000 (inkludert lønnsmidler) / 40 000

Søkere som fikk avslag i 2001

	Begrunnelse for avslag
Pan African Resource Center (PARC)	Kjenner ikke til organisasjonen. BFD vil vurdere videre om PARC kan være en samarbeidspartner i opprettelsen av et debattforum på Internett. Men avslår å bevilge penger på det nåværende tidspunkt.
Kirkens familievernkontor, Holmlia	BFD bevilger ikke midler til tiltak ved det enkelte familievernkontor.
Bydel Grünerløkka-Sofienberg, Oslo kommune	Prosjekter i regi av det offentlige er ikke et prioritert område for handlingsplanen. Kun tiltak i regi av frivillige organisasjoner eller i nært samarbeid med organisasjoner og miljøer som arbeider mot tvangsekteskap skal prioriteres.
Tøyen sosialsenter, Oslo kommune	Samme begrunnelse som forrige.
Haugen helsestasjon, Bydel Furuset, Oslo kommune	Samme begrunnelse som forrige, samt at prosjektet er for generelt rettet.

5 Problemstillinger og kriterier for evaluering av tiltakene

For å oppsummere hvilke kriterier jeg vil vurdere prosjektene ut fra, har jeg sammenfattet en del problemstillinger, som jeg vil gjengi under. Disse problemstillingene tilsvarer i stor grad de spørsmålene jeg stilte i intervjuene. Jeg kommer ikke til å besvare samtlige problemstillinger for hvert prosjekt, i og med at noen spørsmål er mer relevante for noen organisasjoner enn for andre. Men det er like fullt disse spørsmålene som har ligget under og styrt hva jeg har sett etter. Den senere gjennomgangen av organisasjonenes arbeid i rapportens del 3 følger i stor grad rekkefølgen til problemstillingene slik de er satt opp her. I rapportens del 4 evaluerer jeg alle organisasjonenes tiltak samlet. Denne bunner i noen hovedspørsmål for evalueringen, som jeg oppsummerer i siste avsnitt under.

Kriterier for gjennomgangen av hver enkelt organisasjons arbeid

Generelt om organisasjonen, kompetanse og rammevilkår

1. Når ble organisasjonen opprettet, og hva slags profil har den?
2. Er organisasjonen forankret i en større, veletablert moderorganisasjon, eller opererer den helt på egen hånd?
3. Hvor mange faste stillinger har organisasjonen?
4. Hvilken formell og uformell kompetanse har organisasjonsrepresentantene?
5. Har organisasjonen grunnbevilgning/driftstøtte, og i så fall hvor mye?
6. Hvilke andre instanser enn BFD får organisasjonen prosjektstøtte fra?

Målsetting, målgruppe og arbeidsmetode

7. Hvilke målsettinger har de enkelte tiltak hatt?
8. Hvem definerer organisasjonene som målgruppe?
9. Hvilke metoder har prosjektene benyttet for å nå målsettingene?

Samarbeidsevne

10. Oppfatter organisasjonen de andre organisasjonene som har fått bevilgninger som konkurrenter eller samarbeidspartnere?
11. Oppfatter organisasjonen seg som støtte til det statlige og kommunale hjelpeapparatet, som alternativ til det eller som konkurrent til det?

Nettverk

12. Hvilken form har nettverket – er det et kontaktnett av ressurspersoner som mobiliseres for å bistå i enkeltsaker, rådgivere som gir organisasjonen innspill, eller sosiale nettverk for organisasjonens brukere?
13. Klarer nettverkstiltakene å mobilisere kontakt til ressurspersoner, offentlige hjelpeinstanser el.l. ved behov?

Bakgrunn for arbeidet

14. Når og hvordan startet organisasjonen opp sitt arbeid mot tvangsekteskap?
15. Ble bevilgning benyttet som ren miljøstøtte, til vridning av eksisterende virksomhet i retning tvangsekteskap eller til opprettelsen av helt nye tiltak spesielt rettet mot denne tematikken?

Resultater, barrierer, endringer i arbeidet, fremtidig arbeid

16. Hvilke resultater har prosjektene oppnådd i forhold til målsettingene de satte?
17. Hva har vært de største barrierene for gode resultater?
18. Hvordan har organisasjonens arbeid mot tvangsekteskap endret seg i løpet av de årene det har pågått?
19. Hvordan vil organisasjonen arbeide videre fremover?
20. Hvorfor har/har ikke tiltaket oppnådd gode resultater?

Problemdefinisjon, syn på handlingsplanen og vurdering av udekkede behov

21. Hvordan vurderer organisasjonen tvangsekteskap og relaterte problemområder?
22. Er tiltakene utviklet ut fra tanken om at tvangsekteskap er en del av en større helhet, der forhold mellom generasjonene og andregenerasjonens tilhørighet i to ulike kulturer spiller inn? Eller fungerer de ut fra et isolert syn på tvangsekteskap, uten hensyn til det feltet denne formen for ekteskapsinngåelse er en del av?
23. Hvordan vurderer organisasjonen handlingsplanen?
24. Hva ser organisasjonen som udekkede innsatsområder mht. arbeid mot tvangsekteskap?

Problemstillinger for oppsummering og evaluering av organisasjonenes arbeid

Nisje

- Hva er organisasjonens viktigste grunnlag når det gjelder arbeid mot tvangsekteskap?

Kompetanse

- Hvilken formell og uformell kompetanse har +organisasjonen i forhold til dette arbeidet?

Sammenheng målsetting – resultater

- Ble bevilgningene brukt til de formål organisasjonen opprinnelig antydet?
- Treffer organisasjonen virkelig målgruppa med sine tiltak?

Rapporteringsrutiner

- Hvordan er dokumentasjons- og rapporteringsrutinene for tiltaket?
- Virker det omfanget organisasjonene gir av sitt arbeid korrekt?
- Har organisasjonens rapportering overføringsverdi, slik at den genererer kunnskap som kan brukes i andre sammenhenger og av andre aktører? (formidlet videre på en slik måte at andre kan tilegne seg det, helst skriftlig og med en viss grad av systematikk – i rapporter, artikler, foredrag, seminarer el.l.?)

Legitimitet

- Hvilken legitimitet har organisasjonene og deres tiltak mot tvangsekteskap blant andre aktører på området og andre organisasjoner som jobber med problemet?
- Hvilken legitimitet har organisasjonene og deres tiltak i ulike deler av innvandrermiljøene?

Konklusjon

- Hva fikk departementet igjen for sin bevilgning til organisasjonen?

Problemstillinger for overordnet, samlende evaluering

- Dekker de prosjektene BFD bevilget penger til virkelig et mangfold, slik departementet hadde intensjon om, både i forhold til (a) arbeidsmetoder (eks. mekling, informasjonsvirksomhet, krisetiltak, holdningsendring og nettverksarbeid) og (b) målgrupper (gutter, jenter, foreldre, religiøse miljøer, offentlig hjelpeapparat osv.), eller overlapper de hverandre?
- Intensiverte bevilgningene aktivitet på bestemte områder?
- Hvilke resultater har bevilgningene bidratt til?
- Hva kunne man oppnådd ved å satse på andre tiltak (for eksempel i regi av det offentlige hjelpeapparatet)?
- Bidrar organisasjonenes arbeid til at kompetanse videreføres til det offentlige hjelpeapparatet?
- Henviser organisasjonene sine brukere videre til hjelpeapparatet i de tilfeller der de selv ikke har tilstrekkelig kompetanse?
- Hva burde myndighetene gjort annerledes? (Fulgt bedre opp underveis hva penger blir brukt til, stilt større krav til rapportering m.m., større overvåking av pengebruken underveis, krav til samarbeid og lignende.)
- Hvor er det fremdeles udekkete behov?
- Hva har vi gjennom disse tiltakene og handlingsplanens resultater lært om det å lage offentlig politikk for å motarbeide uheldige praksiser i innvandremiljøer, praksiser som mange i innvandremiljøene heller ikke liker?

Hovedspørsmål

- Hvilke arbeidsmetoder synes å ha hatt best effekt i forhold til de ulike typene målsettinger?
- Har de ulike organisasjonene god nok styring på arbeidet?
- Hvilket arbeid har de ulike organisasjonene utført som svar på bevilgningene de fikk tildelt?
- Hvilke resultater har prosjektene oppnådd i forhold til målsettingene de satte?
- Hvorfor har /har ikke tiltaket oppnådd gode resultater?

I det foregående har jeg beskrevet utgangspunktet for handlingsplanen, samt grunnlaget for denne evalueringen. I neste kapittel vil jeg gå videre med mer substansielle tema, først en introduksjon til temaet tvangsekteskap, så en beskrivelse og vurdering av de ulike tiltakene i regi av organisasjonene.

II Introduksjon til temaet tvangsekteskap

Høsten 1995 bodde jeg to måneder i London. Da møtte jeg blant annet min indisk-engelske venninne Seema. Hun er like gammel som jeg, men bodde fortsatt den gangen, i en alder av 27 år, hjemme hos sine foreldre, i likhet med sin to år yngre søster. Hun hadde to eldre søstre, den ene var gift med en engelsk ingeniør, den andre hadde giftet seg med en amerikaner og bodde i USA. Hele familien hadde nær kontakt, og det var ikke sjelden at alle var samlet hjemme hos mor og far, der Seema bodde. Seema hadde både hotellfaglig utdanning og sosialarbeiderutdanning. Hun jobbet som sosialarbeider for flyktninger. Seema hadde vært singel frem til da, men nå ønsket hun å gifte seg. I motsetning til søstrene sine var hun svært opptatt av indisk kultur. Hun hadde vært flere ganger og besøkt slektninger i India. Hun så på de hinduistiske gudene, særlig kvinneskikkelsene blant dem, som positive forbilder. Det var i 1995 hun begynte å leke med tanken på å gifte seg tradisjonelt. Hun satte både familie og indiske venner på oppgaven å finne en mann til henne. I løpet av årene som kom traff hun et par stykker hun ikke syntes var aktuelle. Men så fant Seemas mor frem til en gutt som hadde engelsk mor og indisk far. Han var en avslappet fyr som, i likhet med Seema, var vant til å ferdes i et relativt engelsk miljø. Etter å ha truffet ham noen ganger var Seema overbevist. I 1997 ble jeg invitert på storslagent indisk bryllup, som i tråd med tradisjonen gikk over hele tre dager. Alle Seemas slektninger var i tradisjonelle drakter.

Denne historien handler om arrangert ekteskap, men må vel kunne sies å representere «light-varianten», siden hun selv tok initiativet. Men det finnes også andre former for frivillighet i arrangerte ekteskap, som når den unge samtykker til et ekteskap fullt ut initiert og arrangert av foreldrene. En annen variant er at en jente ender opp med å innordne seg, slik at ekteskapet utad fremstår som frivillig, mens hun i realiteten ikke har hatt noe hun skulle sagt. Ifølge Berit Thorbjørnsrud (2001:7) er det mulig å skille mellom tre nivåer av selvbestemmelse: 1) sønners/døtters rett til å gi eller holde tilbake sitt frivillige samtykke, 2) deres rett til selv å velge en som foreldrene kan akseptere, 3) deres rett til å velge en partner som foreldrene ikke kan akseptere.

En del tilfeller av arrangerte ekteskap innebærer svært liten grad av frivillighet. I de verste tilfellene er det snakk om utstrakt bruk av fysisk vold, drapstrusler og innesperring for å tvinge en jente (eller gutt) til å gifte seg med en kandidat

hun ikke ønsker. Det er disse tilfellene som har fått mest offentlig oppmerksomhet, og det er disse tilfellene som gjør at den norske stat velger å gripe inn med tiltak som har som mål å endre praksis i enkelte innvandremiljøer.

Det finnes ingen eksakte tall på omfanget av tvangsekteskap i Norge. Noen få mener det har vært et jevnt antall tvangsekteskap de siste 10–15 årene. Men de fleste jeg har snakket med, mener antallet er stigende. Det er først for ti år siden at barn av førstegenerasjons pakistanere kom i gifteklar alder, og fra da av gikk også tvangsekteskapsraten opp. Noen av de ulike organisasjonene jeg skal evaluere her, fører statistikk på hvor mange henvendelser angående tvangsekteskap de har per år. I rapportens del 4, der jeg gir en samlende evaluering av de ulike organisasjonene, sammenligner jeg også de ulike tall noen av organisasjonene gir over antall tilfeller av tvangsekteskap de får innrapportert hvert år. Noen av organisasjonene gir overraskende høye tall på antall alvorlige tilfeller. Et problem er at hver av organisasjonene har ulike kriterier for hvor grensen mellom alvorlige tvangstilfeller og mindre alvorlige tilfeller går. Det er også en forskjell mellom de som mener de loggførte henvendelsene utgjør «toppen av isfjellet» og de som mener at de virkelig graverende tilfellene ikke er mer enn en håndfull per år.

Forskeren Anja Bredal påpeker at det å kartlegge omfanget av tvangsekteskap er umulig, både fordi slike overgrep ikke alltid vil bli rapportert og fordi det er vanskelig å definere hva som er tvang.¹¹ Hun har imidlertid undersøkt hvor mange slike saker som havnet i hjelpeapparatet. I denne kartleggingen svarte 48 av landets 58 krisesentre. Av disse var det 20 sentre som oppga at de hadde hatt beboere som fryktet tvangsekteskap, til sammen 56 kvinner mellom 1990 og 1995. Telefonhenvendelser kommer i tillegg til dette. I barnevernet svarte 72 av om lag 100 kontorer. Femti av disse kjente ikke til slike saker, mens til sammen 22 kontorer hadde hatt i overkant av 40 saker i perioden 1990–1997. Kun én av sakene gjaldt en gutt, mens resten var jenter. Halvparten av sakene var i Oslo, Bergen, Trondheim eller Stavanger, hvorav 13 av sakene var i Oslo. Bredal konkluderer med at få saker kommer til hjelpeapparatet, og at det har vært en svak økning av saker i løpet av perioden, sannsynligvis på grunn av økt offentlig oppmerksomhet.

Bredals kartlegging ble utført før arbeidet mot tvangsekteskap virkelig kom i gang i større omfang. Mye har skjedd siden den gang. Jeg vil derfor anbefale en oppdatering i form av en tilsvarende undersøkelse, eventuelt utvidet med enda flere hjelpeinstanser.

Konklusjonen per i dag er at vi vet svært lite om det totale omfanget av problemet tvangsekteskap. I stedetfor å spekulere på om de rapporterte tilfellene utgjør toppen av isfjellet eller om de utgjør en stor andel av det totale antall tvangsekteskap, er utgangspunktet for ønsket om å sette i gang mottiltak en moralsk

¹¹ Innlegg forberedt til Landskonferansen for likestillingsarbeidere 12. november 1997.

indignasjon over at tvangsekteskap i det hele tatt forekommer. Egentlig trenger vi ikke vite hvorvidt det er mange eller få, målet er uansett å bekjempe problemet. Det samme gjelder andre problemområder, som rusmisbruk, vold i familien eller incest. Selv om kun noen få har problemer med det, må vi hjelpe de som opplever det.

Ekteskapstradisjoner i ulike kulturer

Ofte fremstilles tvangsekteskap som noe som springer ut av islam. Men i moskémiljøer fremheves, ifølge religionshistorikeren Kari Vogt (2000:113), tvangsekteskap som uislamsk. Det betraktes som en skam å tvinge noen til å gifte seg. I nyere litteratur om islamsk lov (sharia) kreves begge ektefellers samtykke (ibid.). Flere imamer i Norge har offentlig tatt avstand fra tvangsekteskap, blant annet Immam Syed Nemat Ali Shah ved moskeen Jamaat-e-Ahle Sunnat i Oslo (jf. Aftenposten 8.10.1999).

Vogt (2000:109–110) påpeker at arrangerte ekteskap i muslimske miljøer er en konsekvens av kravet om segregasjon mellom kjønnene. Menn og kvinner har i prinsippet ingen felles arena, og mulighetene for å treffe en passende ektefelle er begrenset hvis ikke familie og venner trer til og ordner det hele. Skikken er knyttet til strenge krav om kvinners ærbarhet, som igjen har konsekvenser for hele familiens ære (ibid.).

Tvangsekteskap forekommer imidlertid ikke bare blant muslimer. Også katolikker, greskortodokse, jøder, sikher, buddhister, hinduer og kristne praktiserer i enkelte land tvangsekteskap (jf. Thorbjørnsrud 2001). Det er snarere enkelte geografiske områder som peker seg ut, enn enkelte religioner. Det er derfor rimelig å si at tvangsekteskap i langt større grad bunnar på kulturelle tradisjoner enn på religion.

Fakhra Salimi (MiRA Forum for minoritetskvinner nr. 1, 1998: 5) påpeker at forekomsten av press overfor kvinner til å gå inn i et ekteskap de ikke ønsker, sier mye om kvinnens stilling i samfunnet. Kvinnens posisjon i samfunnet har endret seg mye i Norge i løpet av de 100–200 siste årene. Amalie Skram beskriver et tilfelle av tvangsekteskap (selv om hun ikke bruker begrepet) i boken *Forrådt*, der handlingen er lagt til Norge på 1800-tallet, og Camilla Collett beskriver i romanen *Amtmandens døtre* som omhandler samme tidsepoke, døtre som opplever et sterkt innslag av psykisk press fra sin mor til å gifte seg med den kandidaten moren valgte ut.

I Norge i dag forekommer tvangsekteskap først og fremst blant innvandrere og flyktninger, og mer i noen nasjonalitetsgrupper enn andre. Ifølge statistikken ORKIS har utarbeidet over innringere til informasjonstelefonen om tvangsekteskap i 2000, var det flest pakistanere (31,4%), videre var det 19 marokkanere (7,4%), 18 iranere (7%), 14 somaliere, 13 tyrkere og kun noen få fra Irak, Makedonia, Syria, Afghanistan, India og en rekke andre land. SEIF og MiRA mottar også henvendelser om tvangsekteskap fra innringere av mange ulike nasjonaliteter. Gerd Fleischer ved SEIF understreker at noen av de som henvender seg også har opprinnelse i Europa, blant annet sigøynere og folk fra Balkan.

Tvangsekteskap kan oppstå som et problem på grunn av særegne kjennetegn ved situasjonen for en bestemt minoritet i det nye hjemlandet. Når det gjelder Norge har det av flere blitt trukket frem at lovgivningen rundt oppholdstillatelse og familiegjenforening delvis har bidratt til at tvangsekteskap har blitt et større problem i noen etniske grupper enn det i dag er i deres hjemland. Jeg skal komme mer inn på dette i neste delkapittel.

De fleste tiltakene jeg har evaluert retter seg i praksis enten mot pakistanere eller somaliere. De organisasjonene som tar flest saker til individuell behandling, ORKIS, SEIF og MiRA, retter seg i prinsippet mot alle minoritetsgrupper. Men selv disse ser ut til å få inn flest pakistanske brukere. Dette er især tydelig gjennom ORKIS' statistikk over nasjonaliteten til brukerne. Det er kun organisasjonen Himmilo som retter arbeidet mot tvangsekteskap spesielt mot somaliere. Problematikken knyttet til tvangsekteskap gir seg imidlertid ganske ulikt utslag blant pakistanere og somaliere. I det følgende gjengir jeg derfor noen viktige karakteristikk ved ekteskapstradisjoner i disse to delene av innvandrerbefolkningen, slik det blant annet har blitt beskrevet av aktører jeg har intervjuet.

Arrangerte ekteskap i pakistanske miljøer

Pakistanere utgjør den største gruppa innvandrere i Norge på 19 400 i 1997, hvorav 11 800 er førstegenerasjon og 7 600 er andregenerasjon (Vassenden 1997:39). Åtti prosent av pakistanerne i Norge kommer fra jordbruksområdene i Punjab, og er fra den lavere middelklasse, det vil si bønder (Ahlberg, 1990:19). Ifølge Statistisk sentralbyrå (2000) ble 85 prosent av jenter som ble født i Norge av pakistanske foreldre, gift med en mann fra Pakistan. Kun 2,7 prosent av pakistanerne er gift norsk (Vassenden 1997:73). Pakistanere utgjør den av innvandrergruppene i Norge som har lavest prosent blandingsekteskap av alle minoritetsgruppene. Andelen blandingsekteskap blant pakistanere under 30 år er noe høyere, på 3,9 prosent. Av de 60 gifte pakistanske andregenerasjonsinnvandrere som er fanget opp av statistikken per 1. januar 1996 er bare to gift med personer uten innvandringsbakgrunn. Samme antall er gift med en annen andregenerasjonsinnvandrer, mens de

resterende er gift med førstegenerasjonsinnvandrere og personer som ennå ikke er bosatt i Norge. Pakistanske innvandrere er den innvandrergruppa som i sterkest grad giftes med ektefelle fra egen gruppe (Vassenden 1997:74).

Men for de unge som giftes nå er dette, som både arbeidet i organisasjonene jeg her skal evaluere og Bredals forskning (1998) har vist, ikke et resultat av egne preferanser. Flertallet av de ungdommene Bredal intervjuet ønsket seg riktignok en ektefelle fra samme etniske gruppe, men de ønsket at denne skulle være født i Norge. I og med at flertallet av norskpakistanske ungdommer likevel giftes med ektefelle som har vokst opp i Pakistan, kan dette vitne om at tvangsekteskap forekommer særlig ofte i den pakistanske innvandrerbefolkningen, fremfor hva som gjelder andre innvandrergupper. Dette kan delvis også gjenspeiles i den lave gjennomsnittsalderen – 21 år – for ekteskapsinngåelse for pakistanske kvinner (Vassenden 1997:74).

Bakgrunnen for den høye prosentandelen av ekteskap med menn fra hjemlandet er, som Vogt (2000:108) påpeker, at sosial status i pakistanske miljøer ikke bare knyttes til utdanning, god økonomi eller sosial fremgang, men også til biraderi, en patrilineær og endogam slektsgruppe. De gifter seg helst innenfor samme biraderi (Lien 1997:149, Vogt 2000:108). De pakistanske moskeene domineres av ulike biraderi (ibid.). Slektsgifte er vanligere blant pakistanere enn blant muslimer fra mange andre nasjonaliteter (jf. Stoltenberg 1997). Legen Camilla Stoltenbergs data (basert på medisinsk fødselsregister og tall fra Statistisk sentralbyrå) tyder på at oppimot halvparten av pakistanske ektefeller i Norge er søskenbarn.

Pakistanske foreldre i Norge ønsker ofte å gifte sine barn med slektninger i Pakistan, for på denne måten å beholde jordeiendommene i familien. En annen grunn kan ifølge Lien (1997:151) være at det er billigere å arrangere ekteskapet i Pakistan enn i Norge. Hun påpeker også at emosjonelle og kulturelle bånd spiller inn. Videre kan det, ifølge flere av mine informanter, ofte være et press fra slektninger i Pakistan om å få gifte barna med fettere eller kusiner i Norge. Unni Wikan (1995:117) påpeker at en norskpakistansk jente kan sikre sin fremtidige ektemann fra Pakistan oppholds- og arbeidstillatelse i Norge. Ekteskap blir således en migrasjonsstrategi. Dette kan i enkelte tilfeller innebære at en jente med gode resultater på skolen og ønske om videre utdanning, giftes med en gutt fra landsbygda i Pakistan, som kanskje til og med er analfabet.

Pakistanske foreldre begrunner ofte sine ekteskapstradisjoner med at skilsmisestatistikken for kjærlighetsekteskap er så høy, og at arrangerte ekteskap har bedre prognose i så måte (jf. bl.a. funnene fra PMVs arbeidsgrupper). Statistikk for skilsmisser blant pakistanere kan gi noe hold til dette argumentet. Av ekteskapene mellom pakistansk mann og norsk kvinne er 32 prosent oppløst etter fem år, mens oppløsningen av ekteskap mellom to pakistanere, enten begge født i Pakistan eller én i Norge, én i Pakistan, var for hver av gruppene fire prosent, og det

er en relativt lav prosentandel sammenlignet med flere andre minoritetsgrupper i Norge (jf. Vassenden 1997). Det er imidlertid flere aktører som mener skilsmissemfrekvensen for andregenerasjons pakistanere kommer til å øke i årene fremover. Førstegenerasjonen giftet seg arrangert mens begge parter fortsatt bodde i Pakistan, hvor de begge hadde vokst opp, mens andregenerasjons norskpakistanere ofte giftes med en kandidat som har vokst opp i et annet land, nemlig foreldrenes hjemland.

Slike transnasjonale ekteskap, der en andregenerasjons innvandrer i Norge giftes med en kandidat fra foreldrenes hjemland, er oftere konfliktfylte enn arrangerte ekteskap mellom parter som har vokst opp i samme land. I Anja Bredals (1998:30) undersøkelse ville flertallet av ungdommene ha en partner som hadde vokst opp i Norge, fordi maken da ville forstå deres flerkulturelle ståsted og ha kompetanse til å ferdes i en flerkulturell norsk virkelighet. Problemet hadde kanskje ikke vært så stort om de unge her hadde blitt giftet med kandidater fra de store byene i Pakistan. En pakistansk jente jeg intervjuet påpekte at de som bor i byene er mer urbane, tolerante, har ofte lengre utdanning og er ikke like skeptiske overfor vestlige skikker.

Uansett er det mange ulemper for den unge som har vokst opp i Norge, som i ung alder får ansvar for å forsørge den partneren som migrerer til landet. Utlendingsmyndighetenes underholdskrav ved familiegjening tilsier at den som bor i Norge må ha en viss inntekt for at ektefellen skal få oppholdstillatelse. Bredal (1998:31) påpeker at de som har velstående foreldre kan håpe på at myndighetene godtar at de garanterer for ektefellens underhold, men de fleste må jobbe selv, og for mange betyr det at de må avbryte eller utsette utdanningen.

Arrangerte ekteskap i somaliske miljøer

Mens pakistanere har innvandret til Norge helt siden slutten av 1960-tallet, begynte den somaliske innvandringen først mot midten av 1990-tallet. Fra 1995–98 var somaliske innvandre den tredje største gruppa av de nyinnvandrede, bak bosnier og svensker (Vassenden 1997:45). Median botid for somaliere per 1.1.1996 var 4,1 år. Frem til handlingsplanens utløp i 2001 hadde med andre ord få av de somaliske innvandrene bodd i Norge mer enn ti år. Av denne grunn er det også langt mindre litteratur og kunnskap tilgjengelig om ekteskapspraksis i somaliske miljøer enn i pakistanske. Denne rapporten har hatt en tidsramme som ikke har tillatt meg å kunne gjøre mer omfattende litteratursøk i utenlandske registre for å få mer informasjon. Men for å kunne gi noe mer faktagrunnlag for en forståelse av ekteskapspraksis i somaliske miljøer i Norge, gjengir jeg noen generelle demografiske data om somaliske innvandre, samt noen erfaringer om ekteskapstradisjoner fra de av informantene mine som jobber med somaliske miljøer (samlet er

det informasjon fra om lag seks personer som ligger til grunn for redegjørelsen). Denne redegjørelsen har et tentativt preg, og må utfylles med mer systematisk innsamlet kunnskap i fremtiden. Det ser ut til å være et stort, udekket behov for mer forskning på situasjonen for somaliere i Norge, samt de skikker og verdier somaliere bærer med seg fra hjemlandet.

Først noen demografiske data. Somalierne er den innvandrergруппa som har lavest gjennomsnittsalder for førstegenerasjonsinnvandrere, med bare 24 år i snitt. Dette vil kunne ha konsekvenser for ekteskapsinngåelse, ved at mange unge somaliere er i landet uten noen foreldre som bestemmer over dem. Derfor vil ikke problemet med tvangsekteskap bli så stort for flertallet av de unge. Imidlertid har 35 prosent av somalierne en ektefelle som er bosatt i utlandet (Vassenden 1997). Om de har blitt giftet med ektefellen mens de bodde i Norge, altså transnasjonale ekteskap, eller om de har reist fra ektefellen idet de kom til Norge, går ikke frem av statistikken. Men erfaringer fra de av aktørene jeg har intervjuet som jobber med somaliere, tilsier at en del av de unge somalierne som har foreldre i Norge, blir giftet bort til personer som bor i Somalia.

Somaliere er en av de innvandrergруппene som har høyest skilsmisserate for ekteskap mellom to fra samme etniske gruppe, med 16 prosent (Vassenden 1997:75). Ifølge en representant fra den somaliske organisasjonen Himmilo Youth er det akseptert i somaliske miljøer at kvinnene skiller seg, og det er også akseptert at de gifter seg igjen rett etter at de har blitt skilt. Forhold utenfor ekteskap er imidlertid ikke akseptert. En aktør jeg intervjuet uavhengig av organisasjonene, mente at en årsak til den høye skilsmisseraten blant somaliere i Norge er at mange av mennene sjelden er hjemme, de ruser seg på khat og de tar ikke ansvar. «Kvinnene skiller seg fordi de ikke orker å ha ansvar for mannen i tillegg til barna», mente denne aktøren.

Det at det ifølge sigende er så akseptert med skilsmisse blant somaliere i Norge, skulle kunne tilsi at problemet med tvangsekteskap ble mindre, i og med at en del unge kanskje da vil velge å gå med på å gifte seg med en kandidat de ikke ønsker, med tanke på at de heller kan skille seg i neste omgang. Men her trengs mer kunnskap før vi kan konkludere entydig om dette.

Istedenfor å bruke arrangerte ekteskap med kandidater i hjemlandet for å oppnå familiegjenforening, kan noen av erfaringene fra mine informanter tyde på at somaliske foreldre oftere tvangssender sine barn tilbake til Somalia for å gifte dem der, uten at målet er at de skal komme tilbake til Norge. En årsak til at enkelte somaliske foreldre i Norge tvangssender barna tilbake til Somalia for å tvangsgifte dem, er, ifølge representanter fra organisasjonen Himmilo Youth, at foreldrene mener at barna har glemt for mye fra kulturen sin. For at de skal lære kulturen, tenker foreldrene at ekteskap blir nødvendig, forteller lederen av organisasjonen. En del foreldre føler de mister barna sine når de blir ungdommer, familien vet ikke

helt hvordan de skal sette grenser for dem og tror at norsk ungdom lever totalt uten normer og grenser (Ihle og Haider 2001). De somaliske foreldrene vil redde barna fra det de oppfatter som uheldig norsk påvirkning med bruk av alkohol m.m.

Også blant somaliere kan tradisjoner med slektsgifte i visse tilfeller være motivet bak at foreldre gifter bort sin datter til en kandidat hun ikke ønsker. I enkelte klaner er det, ifølge representanter fra Himmilo, en skikk at dersom en ektefelle dør, skal den gjenblivende gifte seg med yngste søsken av den avdøde. Dette har gitt grunnlag for ekteskap med stor aldersubalanse, som en mann de fortalte om, som mistet kona da han var 82 år, og så giftet han seg med hennes yngste søster som var 17 år gammel. Ifølge en ressursperson i det somaliske miljøet, som jeg møtte på organisasjonen Himmilo, fungerer slike ekteskap dårlig. Mange av de unge jentene som blir tvangsgiftet med slektninger i Somalia rømmer, og havner på skråplanet blant annet som prostituerte.

To ulike tilnærminger til tvangsekteskapsproblemet

Når jeg intervjuet representanter fra ulike organisasjoner som arbeider mot tvangsekteskap, samt andre aktører som har arbeidet på dette feltet, så jeg hvor ulike virkelighetsbeskrivelser som gis av problemområdet. Ulik definering av hva som kjennetegner arrangerte ekteskap og tvangsekteskap gir opphav til ulik metode for å arbeide mot tvangen. De som mener de traumatiske tvangstilfellene er svært sjeldne, og at hovedproblemet er større eller mindre grad av press, vil kanskje søke etter løsninger der foreldre og barn oppnår større åpenhet, og der forsoning mellom partene vil måtte innebære kompromisser. Andre mener at det hele tiden er snakk om «arrangerte ekteskap med større eller mindre grad av tvang», og at det derfor må settes i gang beredskapstiltak, som ofte vil innebære at de unge, i hvert fall for en periode, flytter vekk fra foreldrene, og lærer å stå på egne ben. Hovedskillelinjen går på hvorvidt de ulike aktørene fokuserer mest på de få uløselige tvangstilfellene, eller om de fokuserer mest på giftepresset mer generelt, og muligheter for forsoning. I det følgende vil jeg utdype disse to hovedposisjonene.

Giftepressperspektivet

«I de fleste tilfeller er det snakk om grader av press, mer enn direkte tvang. Slikt giftepress er likevel uheldig hvis jenta ender opp med en mann hun ikke trives sammen med», forklarte en av aktørene jeg intervjuet. Til forskjell fra representanter for det andre perspektivet mener likevel representantene for det jeg her kaller «giftepressperspektivet» at det vanligvis er mulig å komme frem til en løsning

mellom foreldre og barn. I stedet for å snakke om tvang, er det en del aktører som slutter seg til dette perspektivet, som heller snakker om ulike syn på oppdragelse og på hva som er frihet. Idealet er at arrangerte ekteskap kan gjennomføres med full valgfrihet, der foreldrene virkelig spiller rollen som rådgivere, istedenfor som eneherkere.

De fleste av organisasjonsrepresentantene jeg intervjuet slutter seg til dette perspektivet. Men også de betoner at i visse tilfeller, når det virkelig er snakk om en jente som utsettes for vold og kanskje til og med trues på livet, kan eneste løsning være at hun får ny identitet og flytter til en annen kant av landet. Men ifølge flere av aktørene er det svært få tilfeller som er så grove.

Men de personene og organisasjonene som vektlegger dette perspektivet, poengterer at i de aller fleste tilfeller går det an å mekle, og det er i de færreste tilfeller det utøves vold. En del aktører jeg har intervjuet var skeptiske til dem som ensidig fokuserer på jenter som er redde for sitt eget liv: I forhold til offentligheten er dette bildet det mest salgbare. Det er ingen som har tall på hvor mange som er livstruet, men ifølge en av aktørene jeg intervjuet, er det ikke mange. Hun mente det langt fra var nok til at det kunne forsvare en heltidsstilling (f.eks. på SEIF). Hun mente det var viktig at de uløselige tvangstilfellene ikke fikk overdrevent mer oppmerksomhet enn de mer vanlige tilfellene, der det går an å mekle i konflikten. I de fleste tilfeller er det viktigst å få i gang diskusjon mellom den unge og foreldrene, slik at de kan bli enige om et kompromiss, for eksempel at ekteskapet utsettes til jenta får fullført utdanningen sin, eller at hun får være med å vurdere de ulike kandidatene foreldrene foreslår, mente hun. Handlingsplanen plasserer seg primært i dette perspektivet, ved å vektlegge respekten for tradisjoner som står langt fra norsk kultur, men samtidig finne måter å jobbe mot undertrykking på. Planen oppfordrer sterkere til dialog mellom foreldre og barn, enn til brudd.

Enkelte av organisasjonsrepresentantene (RPB, MiRA, ORKIS) var inne på at ting har blitt endret, og at det er blitt lettere å snakke om temaet tvangsekteskap. Flere forteller at man i pakistanske miljøer kan snakke mer åpent om temaet enn tidligere. Det kan kanskje se ut til at det sakte, men sikkert skjer en holdningsendring. Det viktigste er å oppnå en holdningsendring vekk fra bruken av tvang. Men det kan hende på sikt at integreringsprosessen i seg selv vil endre ekteskapspraksis blant innvandrere. Kari Vogt (2000:110) viser til en fransk undersøkelse fra 1995 som viser at annen- og tredjegenasjons muslimske innvandrere i stadig større grad går vekk fra tradisjonen med arrangerte ekteskap. Vogt påpeker at dette kan gi en pekepinn om den fremtidige utviklingen i Norge også.

Representantene for giftpressperspektivet påpeker de uheldige konsekvensene av at man drar de unge jentene ut av familien for å forhindre tvangsekteskap. De peker på at man på denne måten skyver foreldregenerasjonen fra seg, og således hindrer for en holdningsendring i denne målgruppa. Men først og fremst viser

de til konsekvensene for jenter som opplever uforsonlige brudd med familien. Flere av dem var inne på hvor tøft det er for minoritetsjenter å stå uten familie. De opplever mye negativ korrigerende i hverdagen av andre i eget minoritetsmiljø, og er heller ikke oppdratt til å ta vare på seg selv. Flere av organisasjonsrepresentantene (ORKIS, MiRA, Himmilo) forteller at det er et problem at minoritetsjentene ofte har en meget beskyttet oppvekst, og at de derfor havner i mange vanskelige situasjoner når de skal klare seg selv, etter et eventuelt brudd med familien.

De organisasjonene og aktørene som betoner dette perspektivet legger også vekt på å unngå stigmatisering. Det er, som en av aktørene jeg intervjuet påpekte, alltid en fare når en gruppe blir marginalisert, fordi det kan gå ut over menneskerettighetene til den gruppa. Terrorangrepet i USA 11. september 2001 har blitt etterfulgt av hets mot muslimer i den vestlige verden. Flere av muslimene jeg har intervjuet hevder de opplever flere sinte blikk og sårende kommentarer når de går ute nå, enn før terrorangrepet. Flere av organisasjonsrepresentantene (både i PMV og IKN) er opptatt av at dersom arbeidet mot tvangsekteskap kun foregår i form av konstruksjon av skremmebilder, kan kommunikasjonen i forhold til de berørte parter tilspisse seg så mye at undertrykkningen fortsetter heller enn opphører.

En del innvandrer miljøer vegrer seg mot å ta opp temaet tvangsgifte – enten fordi de mener det ikke forekommer i egen etnisk gruppe, eller fordi overskriften tvangsgifte er stigmatiserende, og de ikke kjenner seg igjen i den måten temaet fremstilles på i offentligheten, der oppmerksomheten ofte er rettet mot de mest dramatiske tilfellene. Representanter for et par av organisasjonene (særlig IHSG og PMV) opplever at den beste måten å jobbe i forhold til tvangsgifte på, er å ikke bruke dette begrepet, men i stedet arrangere tiltak (prategrupper, seminarer m.m.) om tema som barneoppdragelse, ekteskapstradisjoner o.l., der de ad omveier når inn til foreldrene, og får diskutert temaet tvangsekteskap.

Flere av organisasjonsrepresentantene forteller at de må arbeide mot tvangsekteskap ad omveier, fordi målgruppa reagerer med avvisning hvis de oppfatter at myndighetene vil blande seg inn i deres ekteskapstradisjoner. Mange innvandre-re opplever også at media overdriver, og de kjenner seg ikke igjen i de fortellingene som kommer frem i pressen. En av aktørene kalte det moralsk krigføring når det fremstilles som at ulike innvandrergrupper har dårligere moral enn «oss».

På den annen side har mange innvandrerforeldre forestillinger om den destruktive påvirkningen norske miljøer har på deres barn. Slike forestillinger kan ligge bak deres ønske om å gifte barna tradisjonelt. Det er derfor viktig med en kontinuerlig diskusjon med innvandrer miljøer om hvordan norsk miljø er. Flere av aktørene jeg intervjuet var inne på at mange innvandrere ikke kjenner norsk kultur. De har ingen kontakt med nordmenn, og det de ser av norsk kultur, er det de ser på gata.

Flere av disse aktørene understreket behovet for utdanning for å takle giftepresset. En jente med utdanning og et større nettverk takler oftere det å gifte seg arrangert, men hvis nettverket er lite og hun bare har familien, kan det være vanskeligere, sa de. «De fleste foreldre vil tross alt det beste», er et utsagn jeg har hørt fra flere hold fra de aktørene som representerer denne forståelsen av problemet. Av de evaluerte organisasjonene er det PMV, Himmilo, MiRA og ORKIS som i størst grad representerer dette perspektivet.

Tvangsperspektivet

Enkelte aktører og organisasjoner legger mest vekt på de aller mest dramatiske tilfellene, som når en jente blir drapstruet av sine foreldre, hvis hun nekter å gifte seg med den kandidaten foreldrene plukker ut for henne. Representanter for dette perspektivet er også opptatt av at det ikke bare er når en jente utsettes for fysisk tvang, at det er tvangsekteskap. I mange tilfeller er det en «stille tvang» i form av et psykisk press som underforstått ikke kan brytes. De som poengterer dette perspektivet, understreker derfor at det er en hårfin grense mellom arrangert og tvang. I organisasjonen SEIF velger de bevisst ikke å snakke om arrangert ekteskap i motsetning til tvangsekteskap, men i stedet mener de det er riktigere å snakke om «arrangerte ekteskap under større eller mindre grad av tvang». I SEIFs kriseguide (Storhaug 2001:7) står det at: «Arrangert ekteskap er en tradisjon som innebærer større eller mindre grad av tvang. Arrangert ekteskap kan kalles en tvangstradisjon. Fordi idet ei jente eller en gutt sier nei til å bli giftet bort, kan det utløse press fra familien og omgivelsene».

Leder av SEIF, Gerd Fleischer, nevner i intervju noen former for arrangerte ekteskap som foregår helt uten tvang, blant annet den formen for arrangert ekteskap som er vanlig i Latin-Amerika, der det ifølge Fleischer handler om en seremoni der guttens familie på vegne av ham anmoder om jentas hånd, slik at det er et ekteskap mellom familier også, ikke bare mellom to personer. Men dette eksemplet handler om arrangert ekteskap i en svært begrenset betydning av begrepet, nemlig at det er noen ritualer som forener de to familiene, i tillegg til at de to unge gifter seg. Således representerer kanskje SEIF den eneste av organisasjonene som har fått bevilgning fra BFD som er helt imot arrangerte ekteskap. De legger også vekten mer på de uløselige tvangstilfellene, enn på de tilfellene der det er muligheter for forsoning og kompromissløsninger foreldre og barn imellom.

Den ulike vektleggingen får konsekvenser for hvilke metoder de ulike organisasjonene mener er best i arbeidet mot tvangsekteskap. Der aktørene i forrige gruppe vektla dialog mellom foreldre og barn, for eksempel i form av mekling, er aktørene som slutter seg til «tvangsperspektivet» mer skeptiske til mekling. I den

avsluttende evalueringen bak i rapporten, vil jeg drøfte nærmere hva denne uenigheten handler om.

Om de ulike versjonene

Det er ikke min oppgave å vurdere hvilket av de to hovedperspektivene som er riktigst. På den ene siden er det uten tvil viktig å ha i bakhodet at jentene faktisk ønsker å beholde kontakten med sine foreldre. Samtidig er det et viktig korreks at organisasjonene må være på vakt for de tilfeller der en jente virkelig er truet. Det må ikke bli slik at vi godtar undertrykking av jentene fordi samholdet i familien skal bevares for enhver pris. Når det gjelder forebyggende arbeid, er enkelte organisasjoner opptatt av å gå sakte frem, for ikke å støte målgruppa fra seg. Andre satser på dramatiske oppslag som tvinger ansvarlige myndigheter til å handle her og nå. Vi kan sammenligne tvangsekteskapsproblematikken med andre tabubelagte familierelaterte tema som har kommet opp på dagsorden, som vold mot kvinner, incest m.m. I en fase kan det være viktig med dramatiske oppslag for å få problemet opp på dagsorden. Det skaper en moralsk panikk som også er berettiget. Men i neste omgang er det viktig å ikke forbli i panikktilstanden, men heller jobbe på en måte der alle nyanser kommer frem, og der ikke hele grupper av befolkningen føler seg stigmatisert. Det er viktig at både de jentene som er truet på livet *og* de jentene som føler et ubehagelig press, men som først og fremst trenger hjelp til å få foreldrene til å se saken litt mer fra deres posisjon, får den hjelpen de trenger. Det er tilsvarende viktig at det både finnes aktører som sier fra overfor foreldrene når nok er nok, og at det finnes aktører som klarer å komme foreldrene i møte, og hjelpe dem med å endre perspektiv uten å støte dem fra seg i utgangspunktet. I det videre arbeidet mot tvangsekteskap er det derfor viktig at det finnes aktører som representerer hver av de to posisjonene.

III Presentasjon og evaluering av tiltakene

I denne delen av rapporten skal jeg gå gjennom de ulike organisasjonenes tiltak mot tvangsekteskap. For hver organisasjon kommer jeg til å gi en kort beskrivelse av rammebetingelser og profil, før jeg gjengir organisasjonsrepresentantenes egen beskrivelse av sine tiltak mot tvangsekteskap. Fremstillingen av organisasjonenes arbeid er primært basert på to ulike datakilder; intervjuer med representanter fra organisasjonene og organisasjonenes årsrapporter og andre dokumenter (som informasjonsbrosjyrer m.m.). Jeg har valgt å ta med relativt mye informasjon fra intervjuer med representanter fra organisasjonene, blant annet for å gi et innblikk i det praktiske arbeidet deres, og for å vise at representanter fra de ulike organisasjonene definerer virkeligheten forskjellig, og følgelig også jobber forskjellig med problemet. Jeg ønsker å la en del av dette stå for seg selv. Men etter hver organisasjon gir jeg så min egen vurdering av arbeidet, og til slutt en kortere konklusjon i forhold til hvor vellykket bevilgningen fra Barne- og familiedepartementet var i forhold til hver organisasjons arbeid. Evaluering av tiltakene er basert på de problemstillinger jeg har gjengitt tidligere. Jeg vurderer samsvar mellom resultater og målsettinger, kompetanse, legitimitet utad og nisje. Konklusjonen bygger på spørsmålet om bevilgningene organisasjonene fikk tildelt fra Barne- og familiedepartementet ble benyttet på den måten organisasjonen skisserte i sin søknad. Den evaluerende delen er basert på min analyse av det som ble sagt i intervjuene, det som sto i årsrapporter og annet skriftlig materiale, samt intervjuer med andre aktører på feltet, eventuelt brukere av organisasjonens tilbud. De som er interessert i detaljer om organisasjonenes arbeid, kan lese hoveddelen for hver organisasjon, mens de som er interessert i konklusjoner og vurderinger av arbeidet, kan gå rett til den evaluerende delen til slutt i gjennomgangen av hver organisasjon. En samlende evaluering for alle organisasjonene vil bli gitt i rapportens fjerde hoveddel.

Primærmedisinsk verksted (PMV)

Generelt om organisasjonen

Primærmedisinsk verksted (senter for helse, dialog og utvikling) ble etablert for cirka ti år siden. Ideen til verkstedet kom fra Arild Aambø, som den gangen var bydelslege i Gamle Oslo. Han møtte stadig innvandrerkvinner som mente at de ikke dugde til noe. Tanken hans var å la kvinnene selv definere hva de ville gjøre. Kvinnene sa at det eneste de kunne var babymassasje og matlaging. Følgelig satte de i gang kokekurs i pakistansk og somalisk matlaging for heimkunnskapslærere, samt kurs i babymassasje ved et par helsestasjoner i Oslo. Kvinnene leder gruppe- ne, planlegger og skriver oppskrifter.

PMV tilbyr også en rekke andre kurs og aktiviteter. De fleste kursene er styrt av brukere som har pekt seg ut som ressurspersoner på ett område. De har urdu-gruppe, norskgruppe, sygrupper, to ungdomsgrupper mot omskjæring, to aidsgrup- per og korangruppe, der de tar opp kvinners rettigheter ifølge Koranen. Somali- erne har alfagruppe, der de lærer alfabetisering på somalisk. De har også hatt kurs for trygdekontoret.

PMV har, ifølge flere aktører jeg intervjuet, en litt usikker økonomisk frem- tid. Senteret får driftstøtte av Stiftelsen Kirkens Bymisjon, Bydel 6 Gamle Oslo og Oslo Sanitetsforening. For øvrig er PMV en relativt solid organisasjon, med syv og en tredjedels faste stillinger. De ansatte i fagteamet utgjør er en tverrfaglig gruppe, med lege (leder av PMV), historiker (kontorleder), psykolog (jobber 50 prosent på PMV og 50 prosent for Østensjø bydel), sosiolog, og jurist (jobber 50 prosent på PMV og 50 prosent på Institutt for menneskerettigheter). Sosiologen har jobbet mye med å dokumentere arbeidet ved å skrive rapporter, samt fortelle om PMV på seminarer. Hun har skrevet hovedoppgave om stedet. Historikeren har ansvar for kontorarbeidet, men jobber også i fagteamet. Selv om de ansatte utfyller hverandre faglig sett, er det de menneskelige kvalitetene som teller mest i denne jobben, ifølge den ene prosjektlederen. Hun sier at de «ofte må legge fag- personen til side, og samarbeide på lik linje med folk som ikke er fagpersoner».

Fire av de ansatte er nettopp ikke fagpersoner, men i stedet såkalte naturlige hjelpere¹³. Noen av dem var nøkkelpersoner i sine miljøer fra før, andre har blitt det gjennom arbeid i gruppene på PMV, eller gjennom at de tidligere har fått hjelp på PMV. Noen få av de naturlige hjelperne har formell utdanning hjemmefra, de

¹³ PMV definerer naturlige hjelpere som lekfolk med innvandrerbakgrunn som har vist evne og interesse for å samarbeide med fagpersoner i forhold til helsefremmende arbeid i vid forstand, samt samfunnsproblemer som virker negativt inn på folks helse og livskvalitet (jf. årsrapport 2000:1).

fleste ikke. De er fra Somalia, Pakistan og Marokko. Den naturlige hjelperen fra Pakistan jobber i 40 prosent stilling. Hun har ledet arbeidet mot tvangsekteskap sammen med en fra fagteamet.

Målsettinger

- Et overordnet mål med arbeidsgruppene mot tvangsekteskap har vært å motivere og utvikle deltagerens evne til å ta tak i sin egen situasjon, og implementere menneskerettigheter i lokalsamfunn og i deltagerens eget miljø. PMV har samarbeidet med Institutt for menneskerettigheter ved UiO i arbeidet med denne målsettingen.
- Mer spesifikt er gruppene ment å åpne for ungdommenes og foreldrenes syn på tvangsekteskap.
- Gjennom deltagerens innspill i gruppene vil de kartlegge brukernes forslag til løsninger på konflikter i deres eget miljø. De vil oppfordre til diskusjon om hvordan tvangsekteskap kan bekjempes på en måte som hindrer brudd mellom foreldre og barn, og slik at foreldre og barn oppnår forståelse for hverandres følelser og respekterer hverandres ønsker.
- Til slutt ønsker de å nå mange gjennom få grupper, ved at gruppene får ringvirkninger i miljøet. Derfor startet de opp med to grupper som var uavhengige av hverandre, på to ulike steder.

Brukere

I intervju forteller en av de ansatte at målgruppa er «alle som trenger dem». De har særlig rettet sin virksomhet mot ressursvake og isolerte minoritetskvinner. Det var somaliere og pakistansere som kom i starten, da PMV fortsatt bare var et prøveprosjekt.

De brukerne som har deltatt i tiltak mot tvangsekteskap, er utelukkende pakistanske jenter og kvinner. PMVs tema styres mye av hva brukerne er opptatt av, derfor har de mange tema på gang. Blant de pakistanske brukerne har tvangsekteskap vært et viktig tema, mens somaliene som deltar på PMV ikke er opptatt av det.

Jentegruppa har hatt elleve deltagere og kvinnegruppa ti. I 2001 startet de også opp en gruppe med gutter (med fem deltagere), men denne ble skrinlagt da gruppeleder ble sykemeldt. Deltagerne i denne gruppa var ikke like opptatt av å snakke om ekteskapsarrangementer som deltagerne i jente- og kvinnegruppene.

Hvordan de kommer i kontakt med brukerne

De kommer i kontakt med brukerne via jungeltelegraf. De har ikke noe markedsføring. «De som trenger oss, ville ikke funnet oss selv om vi hang opp plakater», forteller en av de ansatte. De naturlige hjelperne har et stort nettverk, og jobber med konfliktløsning. De kommer hjem til isolerte innvandrerkvinner og hjelper dem. Hvis de ser at en kvinne har vanskeligheter, prøver de å få henne med på PMVs aktiviteter. Mange av disse kvinnene er ikke i stand til å etterspørre hjelp selv, sier den ene prosjektlederen.

Ofte er kvinnene med på en rekke ulike kurs etter at de har blitt kjent med PMV. Jeg intervjuet to pakistanske kvinner som hadde vært med på arbeidsgruppa i ekteskapstradisjoner. De hadde tidligere gått på sykurs og urdukurs, og så hørte de om arbeidsgruppa om ekteskapstradisjoner da de var på de andre aktivitetene. De kunne tenke seg å være med dersom det skulle bli satt opp fremtidige kurs også.

Antall møter

Arbeidsgruppa med tema ekteskapstradisjoner møttes tolv ganger i 2000, to timer hver gang. I 2001 har det ikke vært noen arbeidsgruppe. Jentegruppa skulle også fullføres med tolv ganger, men ble avsluttet etter seks møter.

Samarbeid og henvendelser

PMV har, ifølge prosjektleder, ikke samarbeidet med noen av de andre organisasjonene som fikk bevilgning til arbeid mot tvangsekteskap. Den ene prosjektlederen uttrykker at PMV ikke er noe sted for krisehjelp, men ser det likevel som greit at det finnes organisasjoner som SEIF, fordi det også finnes jenter som trenger akutt hjelp på grunn av foreldrenes tvang. PMV satser i større grad på å gi et tilbud basert på at dialogen mellom foreldre og barn skal opprettholdes.

De ansatte på PMV kjenner godt til lederen av Himmilo, fordi han er sekretær i Somalisk råd, som holder til i PMVs lokaler. Men de har ikke noe konkret samarbeid med ham når det gjelder arbeidsgruppene. I arbeidsgrupper snakker deltagerne sammen, diskuterer løsninger og gir hverandre råd. De ansatte synes ikke det er naturlig å bringe flere inn i dette arbeidet, derfor har de lite å gjøre med de andre organisasjonene.

De hadde en intensjon om å samarbeide med Minhaj Velferdsorganisasjon¹⁴ gjennom å starte opp en foreldregruppe, men samarbeidet ble avvirket fordi

¹⁴ Minhaj velferdsorganisasjon er knyttet til Idara Minhaj-ul-Quran, som er den nest største muslimske menigheten i Oslo, med 4.000 pakistanske medlemmer. Det norske Minhaj velferdssamfunn (Minhaj Social Welfare & Human Rights Society; MSWHRS) ble påbegynt som del av det inter-

representanten fra Minhaj hadde for mye å gjøre. PMV formidlet noen unge kontakter til NRKs undervisningsprogram om tvangsekteskap¹⁵, men de ønsket ikke at PMV skulle være sentrale i sluttproduktet.

PMV får ikke eksterne henvendelser om tvangsekteskap, ifølge den ene prosjektlederen, men har fått mange henvendelser som gjelder omskjæring. Disse henvendelsene kommer fra skoler, helsestasjoner og spedbarnshjem. PMV har markert seg mer i arbeidet mot omskjæring enn i arbeidet mot tvangsekteskap. Det har blitt slik fordi flere ministre har vært innom der for å lære om omskjæringsproblematikken.

For øvrig har PMV hatt samarbeid med Brobyggerprosjektet ved Oslo krisesenter. Brobyggerprosjektet har henvist en kvinne til PMVs gruppe for somaliske kvinner, men PMV har ikke henvist noen til Brobyggerprosjektet. En representant for Brobyggerprosjektet uttrykte stor forståelse for det, da jeg intervjuet henne. Hun mener de på PMV er forsiktige med å henvise til krisesentre på grunn av rykter i minoritetsmiljøene. For øvrig fortalte hun at de har henvist en klient til PMVs psykolog, som også jobber ved familievernkontor.

Bakgrunn for arbeidet mot tvangsekteskap

PMV satte i gang sitt arbeid mot tvangsekteskap i kraft av BFDs utlysning av midler, men de naturlige hjelperne på PMV var allerede opptatt av temaet. De hadde sett negative konsekvenser av tvangsekteskap, blant annet at mange kvinner i slike ekteskap sliter og blir isolerte.

Bevisstheten rundt temaet var der altså før de fikk henvendelsen fra departementet. Men arbeidsgruppene på temaet kom i gang som svar på bevilgningen. Gruppene stoppet opp etter vårsemesteret 2001, fordi flere naturlige hjelpere og en av de ansatte i fagteamet var i permisjon. De ansatte har et stort ønske om å fortsette dette arbeidet. Når de aktuelle nøkkelpersonene er tilbake i jobb i løpet av 2002, vil de prøve å starte opp igjen.

nasjonale Minhaj-ul-Quran velferdssamfunn i 1989. Formålet for denne internasjonale bevegelsen er å fremme nasjoners velferd ut fra de idealer som representeres av FN, Pakistans grunnlov og Islams prinsipper. Bevegelsens viktigste målsettinger er å opplyse om utdanning, fremme allmenn helse, forby narkotika, ivareta spedbarns og enkers velferd, beskytte minoriteter, bistå de som rammes av ulykker, og opprette utdanningsinstitusjoner utstyrt med moderne teknologi. Bevegelsen er registrert under den pakistanske regjering under den internasjonale velferdsbevegelsens vedtak fra 1961. Den arbeider internasjonalt, og er ifølge sin egen webside, <http://welfare.minhaj.net/>, den største NGO i hele verden med et internasjonalt nettverk som omfatter mer enn 80 land. På bevegelsens norske webside tas et klart standpunkt mot tvangsekteskap.

¹⁵ Gerd Polden i NRK var ansvarlig for tre undervisningsprogrammer om tvangsekteskap. Programmene fikk 500 000 i bevilgning fra Barne- og familiedepartementet i 2000. De ble sendt på NRK i desember 2001.

Metode

Metoden til PMV er først og fremst å ansvarliggjøre brukerne ved å gi dem selv-tillit, og tro på at de kan noe. De ansatte fører dialog med brukerne, og prøver å få ting ned på jorda. De jobber virkelighetsnært. Metoden kalles gjerne *community health* eller *empowerment*. Senteret satser ikke i noen særlig grad på å yte krisehjelp.

Arbeidsgrupper

PMV driver to typer grupper; grupper der deltagerne tar imot kunnskap og får opplæring fra hverandre og fra fagpersoner, og arbeidsgrupper. I arbeidsgruppene bidrar deltagerne selv med den kompetanse og erfaring de har. Dette danner grunnlag for en avsluttende skriftlig rapportering om gruppas tema. Fordi det er deltagerne selv som gjør jobben med å frembringe informasjon, blir det utbetalt et honorar til deltagerne i arbeidsgruppene.

PMVs arbeid mot tvangsekteskap har vært konsentrert om arbeidsgrupper for pakistanske kvinner og jenter, der temaet var ekteskapstradisjoner. Målet med gruppene var å få deltagerne i samtale. Diskusjonen foregikk på pakistansk. Den naturlige hjelperen oversatte fortløpende for fagpersonen.

Gruppelederne gjorde et omfattende forarbeid før selve gruppene startet opp. De opplevde at de måtte bruke mye tid på å forberede gruppedeltagerne. Alle deltagerne måtte undertegne på at de har taushetsplikt i forhold til informasjon som kom frem i gruppene. Dette så de ansatte som avgjørende for å skape tilstrekkelig trygghet og tillit. Gruppedeltagerne uttrykte bekymring for at opplysninger de kom med skulle kunne brukes mot dem. De ansatte var opptatt av at kvinnene skulle føle at de hadde kontroll over prosessen.

I løpet av gruppeprosessen satte deltagerne ord på sine tanker og følelser rundt temaet. Målet var at de som var involvert, selv skulle komme frem til løsninger. Oppfatningen til de ansatte på PMV var at brukerne er eksperter på sine egne liv. De ansatte ville ikke presse på dem løsninger. Ønske om endringer må komme fra gruppa selv, eller fra individet selv, sier de. Brukerne på PMV har uttrykt misnøye over at nordmenn hele tiden forteller dem hva som må til. De ansatte er derfor opptatt av å ikke oppfattes som representanter for en slik ovenfra og nedadholdning.

Det er interne forhold som avgjør hvem som skal lede gruppene. Noen ganger bestemmes det ut fra hver ansatts interesser og behov, eller av hvem som har best kunnskaper på et område. Men det har også vært litt tilfeldig på grunn av svangerskapspermisjoner og sykmeldinger. Uansett jobber de ansatte i team. Det er de naturlige hjelperne som bringer opp tema ut fra hva brukerne ønsker. Arbeidsgruppene består alltid av en prosjektleder fra fagteamet og en naturlig hjelper. I tvangsekteskapsgruppene har det hele tiden vært en fagperson til stede.

I 2000 drev PMV en kvinnegruppe og en jentegruppe der de kom inn på temaet tvangsekteskap. Våren 2001 hadde de en guttegruppe. Ingen av gruppene ble annonsert med temaet tvangsekteskap. Kvinnegruppa kalte de tradisjonsgruppe, og sa at temaet var ekteskapstradisjoner. Guttegruppa kalte de menneskerettighetsgruppe.

Kvinnegruppe

Da de startet opp kvinnegruppa, brukte de først mye tid på å bli kjent og skape trygge rammer, slik at deltagerne våget å sette ord på opplevelsene sine. De første seks gangene ble brukt til å snakke om problemer i forhold til ekteskapstradisjoner og mulige årsaker til dette. De neste seks gangene konsentrerte de seg om å finne løsninger og diskutere hvordan mødrene kunne opptre i ulike konflikter. Målet var å gjøre kvinnene bedre rustet til å opptre som meklere i konflikter mellom barn og foreldre.

I begynnelsen fortalte kvinnene historier som lå langt fra deres egne liv, men etter hvert som de ble trygge, fortalte de også egne historier. De uttrykte at det var godt å være i gruppa, fordi de der kunne snakke om de vanskelige sidene ved ekteskapstradisjonene. Å kunne dele hva en tenker og føler med andre, er ifølge kvinnene en forløper til at det skal kunne skje endring.

Kvinnene mente at i familier med god kommunikasjon, er sjansen for at barna skal arrangeres inn i et godt ekteskap stor. Da er det også større sjanse for at barna tør å ta opp disse tingene med foreldrene på forhånd. Dessuten kan foreldrene også bedre gi støtte hvis barna får problemer i ekteskapet.

I gruppa diskuterte de hva som er religion og hva som er tradisjoner. Kvinnene visste at tvangsekteskap ikke er i tråd med Koranen, men at det mer skyldes tradisjoner. I begynnelsen snakket de mye om ære, etter hvert som de ble kjent fokuserte de mer på barna. Da sa kvinnene at «hjertene våre gråter». De ønsket at barna skulle få det bedre, og ønsket også å få det bedre selv. På kurset skjønner de, ifølge prosjektleder, at det er flere enn dem selv som har det vanskelig.

Den ene prosjektlederen mener å ha sett at kvinnene har noe ulike motiver for å delta i gruppa – noen kommer for å få penger, noen ønsker å trekkes inn i systematisk arbeid, noen vil ha endring, noen er med for å lære å bli tøffere til å ta ordet, og noen er i svært vanskelig ekteskap og ønsker kanskje hjelp til å finne ut av problemene, forteller hun. Mange av kvinnene er svært isolerte. På PMV får de et nettverk, de blir kjent med hverandre. Prosjektleder mener derfor at gruppene fungerer som en ressursbank for dem. Der diskuterer de erfaringer, drikker te og spiser kjeks, og snakker på eget språk.

Jentegruppe

I jentegruppen har utgangspunktet vært å bevisstgjøre jentene i forhold til ekteskaps-tradisjoner og aktuelle problemstillinger rundt dette. Jentene valgte å tematisere noe av det de opplever i egne familier og eget miljø gjennom et skuespill basert på historier om typiske og atypiske familiedilemmaer. Skuespillet handlet blant annet om en situasjon der en jente skulle giftes med sin fetter fra Pakistan. Selv ønsket jenta å studere medisin. Det ville ikke foreldrene ta hensyn til, og de fikk arrangert det slik at fetteren, som var bonde, kom til Norge. Jentegruppen laget mange ulike slutter, men bestemte seg så for at faren, som også var bonde fra Pakistan, ville at barna skulle ha utdanning, og så slapp datteren å gifte seg likevel. Deltagerne i kvinnegruppen så skuespillet og ble berørt av det. De gråt, selv om de ikke var mødre til de jentene som spilte stykket.

Jentene diskuterte også kasushistorier for å illustrere «gode» og «dårlige» ekteskap. Jentenes drømmesituasjon var et «kjærlighetsekteskap» som også var godkjent av familien.

Guttegruppe

PMV startet opp en guttegruppe våren 2001. De hadde seks–syv møter, én gang i uken. Så ble prosjektlederen sykmeldt, og møtene har foreløpig opphørt. Guttene skulle egentlig fortsette høsten 2001 og da også ta i bruk video.

Guttegruppen ble opprettet som en menneskerettighetsgruppe. Deltagerne ville snakke om at de ikke ble møtt med respekt på gaten, og at de følte seg mistenkeliggjort når de gikk ute. I dagliglivet er det tøft å være svart og gå på gaten i Oslo, påpeker prosjektlederen. Guttene ville fokusere på hvilke rettigheter de har. De ville gjerne ha dialog med politiet om dette. Det var mangel på respekt som var problemet i guttenes hverdag, ikke det fremtidige ekteskapet. Jentene bekymrer seg i mye sterkere grad for det fremtidige ekteskapet, sier prosjektlederen.

Ifølge en av PMVs ansatte var det en tøff gruppe å ha på senteret. I starten hadde psykologen gruppen alene, og da var guttene litt rå i språket. Den ene prosjektlederen kommenterer at dette var en viktig gruppe å få i dialog, men samtidig var det vanskelig å få det til, fordi guttene var så tøffe i tonen. Noen av dem var gjengmedlemmer, andre var det ikke. De var unge gutter som hadde mye å slite med.

Guttene var ikke så åpne for kulturelle endringer av eget miljø. De sa klart og tydelig at de skulle gifte seg arrangert med en jente fra Pakistan. Samtidig ville de være med og velge selv. De må føle seg respektert for å kunne stå opp mot ekteskapsplaner som går på tvers av deres egne ønsker, påpeker prosjektleder.

Mekling og veiledning

Hvis brukerne på PMV ber om konkret hjelp, gir de naturlige hjelperne dem veiledning gjennom «løsningsorienterte samtaler», det vil si at de hjelper kvinnene til selv å finne løsninger. De støtter kvinnene og følger dem opp, men prøver å unngå å løse problemene på vegne av kvinnene. De andre ansatte på PMV griper ikke inn i disse sakene. Den pakistanske naturlige hjelperen har fulgt mange kvinner til krisesentre.

De naturlige hjelperne driver også litt med mekling. De har ikke foretatt mekling direkte knyttet til tvangsekteskap, men har meklet i andre konflikter mellom foreldre og barn. De forsøker å bygge bro mellom foreldrenes og barnas verden. For å kunne bygge slik bro, trenger de kunnskap, som de får gjennom innspillene fra deltagerne i arbeidsgruppa, forteller prosjektlederen.

Resultater

Det tydeligste som har kommet frem i arbeidsgruppene er, ifølge prosjektleder, at verken barna eller foreldrene ønsker noe brudd. Jentene ga uttrykk for at de ønsket at foreldrene skulle arrangere ekteskapet deres ved å finne en aktuell kandidat til dem. I mange tilfeller har jentene også innflytelse i prosessen. Jentene ser på norske ekteskap som skrekkeksemplet, siden halvparten ender i skilsmisse. Likevel var jentenes virkelighetsoppfatning og erfaring svært ulik den som kom til uttrykk i kvinnegruppa. Noen av jentene opplever ekteskapsarrangeringen som tvang.

De ansatte på PMV har sett at jenter som bryter ut av familien får det veldig tøft. «Familien er utrolig vesentlig», sier den ene prosjektlederen, «samtidig må vi også hjelpe de som er i en akutt krise». Den ene naturlige hjelperen på PMV jobber mye med mekling. Hun har ikke vært inne på tilfeller av tvangsekteskap, men hjelper mest kvinner som har det vanskelig generelt.

I kvinnegruppa oppnådde de, ifølge PMVs årsrapport, en bevisstgjøring av deltagerne. I begynnelsen opplevde de ansatte at kvinnene hadde vanskelig for å snakke om temaet i det hele tatt, mens de til slutt snakket åpent om det og delte sine svært ulike erfaringer med hverandre. Da gruppa måtte opphøre en periode, ble kvinnene ifølge prosjektleder desperate fordi de ønsket å fortsette samtalene. De ansatte på PMV vurderer det derfor slik at de har kommet et langt steg videre bare ved å ha fått til en dialog. Prosjektlederen sier det har vært en befrielse for kvinnene å kunne ta opp problemene rundt tvangsekteskap, uten å føle seg utrygge. Kvinnene gikk sammen om å finne endringsmuligheter. Ifølge årsrapporten følte kvinnene seg mellom barken og veden i avveiningen mellom barnas beste og familiens forventninger. De var i hovedsak lojale overfor sine menn, som prosjektlederen hevder har mest makt i disse spørsmålene.

Gruppene har, ifølge årsrapporten, fått frem viktig informasjon. Blant annet har det kommet frem at kvinnene mener tiltak norske myndigheter har satt i verk, som informasjonstelefonen om tvangsekteskap, øker avstanden mellom barn og foreldre ved at barna kan rope krise i stedet for å gå i dialog. Kvinnene er redd for at barna heller ringer informasjonstelefonen enn å snakke med foreldrene. Det de frykter mest, er at det skal komme til et brudd, og at det norske samfunnet skal ta barna fra dem. De føler at myndighetene kun er interessert i å høre på barna, og at de selv – som viktige parter i saken – ikke blir spurt (jf. årsrapport 2000 s. 5). Kvinnene kritiserer også debatten i media.

Det viktigste resultatet er, ifølge prosjektleder, at de har fått satt tvangsekteskap på dagsordenen, og at det har blitt et tema som kvinnene og jentene kan snakke om. Det er mange hensyn å ta som gjør det vanskelig å ta opp tvangsekteskap som tema, men prosjektleder ser det arbeidet PMV gjør som et skritt på veien. Det samme gjelder arbeidet mot omskjæring. Der oppnådde de ifølge prosjektleder et viktig delmål da kvinnene sa at de ville arbeide mot det. I neste omgang går de videre til å snakke om det med mennene også. Så viste det seg at mennene ikke visste at dette var et problem, fordi kvinnene aldri hadde fortalt om de negative konsekvensene, forteller prosjektlederen.

Brukernes vurdering

Noen av deltagerne i arbeidsgruppene forteller, ifølge årsrapporten, at de har lært noe etter å ha vært med i gruppene, og at de nå tenker annerledes på en del ting. Det vil forhåpentlig skape ringvirkninger i familien og miljøet, står det i årsrapporten. Imidlertid mente to kvinner jeg intervjuet, at de ikke hadde endret mening i løpet av kurset. Men det er heller ikke sikkert det er så enkelt for en selv å se at en gradvis har begynt å vurdere noe annerledes.

Da jeg intervjuet to av kvinnene, fortalte de at de på kurset ble spurt om sin mening om ekteskapstradisjoner. Siden hele kurset besto av samtaler kvinnene imellom, uten noe informasjonsoverføring fra prosjektleder, mener kvinnene at de ikke kan si hvorvidt kurset var positivt eller negativt. Det virker som de mener at de helst ville lært noe i tillegg. Kvinnene definerte tvangsekteskap som ekteskap der barna ikke har noe valg. I Pakistan finner foreldrene ektefelle til barna sine. Lydige barn svarer ja til den kandidaten foreldrene plukker ut. Det er de ekteskapene som varer lengst, det var alle på kurset enige om, ifølge de to kvinnene. De hadde i så henseende ikke noe særlig kritisk syn på at foreldrene hadde alt å si.

De to kvinnene understreket at alle på kurset også hadde vært enige om at selv om det er mor og far som finner kandidaten, må gutten og jenta kunne fungere sammen og tenke noenlunde på samme måten. De mener at det også i Pakistan har skjedd en utvikling. Den ene kvinnen fortalte at hennes familie i Pakistan ikke

er særlig moderne, de er snarere tradisjonelle. Likevel har hennes kusines datter giftet seg av kjærlighet, og det ble godtatt av familien. Kvinner i Pakistan tillates mer enn tidligere. Selv der er det blitt vanligere at foreldrene hører på hva datteren synes, men så tilføyer de at i gamle dager spurte ikke foreldrene barna sine hva de syntes om kandidatene foreldrene hadde valgt ut for dem, likevel varte ekteskapene livet ut.

De to kvinnene sa at i arbeidsgruppa fortalte alle sin historie; om sine egne døtre og om seg selv. Aldersforskjellen mellom kvinnene i gruppa var stor, men de mente at til tross for denne, hadde de alle samme mening. Det deltok kvinner som var gift, men ikke hadde fått barn ennå, kvinner som hadde barn og var gift, samt ugifte kvinner i gruppa.

Den ene kvinnen i gruppa hadde en sønn som ikke ville gifte seg med den foreldrene hadde funnet til ham. De giftet ham med denne kandidaten likevel. Men han skilte seg. Nå hadde de giftet ham på nytt i Pakistan, og denne gangen var han innforstått med det. De andre kvinnene i arbeidsgruppa sa til moren at hun burde ha spurt gutten. Begge ekteskapene var dessuten med en slektning, noe som skapte trøbbel i familien, ifølge kvinnene.

Jeg spurte de to kvinnene om de vil gifte bort barna sine til maker fra Pakistan. De sa at de helst ville det. Den ene forklarte at de er pakistanere, de har røttene sine i Pakistan. Det har å gjøre med følelsen av at der du er født, der har du røttene dine. Aller helst ville hun at barna giftet seg med en pakistaner, men minstekravet er at de må gifte seg med en muslim. På den annen side sa hun at det blir ansett som en god gjerning dersom man får noen til å konvertere til islam. De kan derfor til nød også godta en konvertitt som make til barna. Hun la til at i Koranen står det at de skal gifte seg med muslimer. En gutt kan også gifte seg med en kristen, mens det ikke godtas for en jente.

Den ene kvinnen har en datter på 18 år. Hun syntes ikke datteren har blitt så fornorsket. Men hun la til at barn adopterer miljøet rundt seg veldig fort, uansett hvor de vokser opp. Hun syntes ikke det var negativt at de blir påvirket av det norske, fordi barna retter seg likevel etter hva foreldrene veileder dem til og etter hvilke grenser de setter.

Jeg spurte hva mennene deres syntes om at de gikk på kurs på PMV. Den ene kvinnens mann stilte seg likegyldig til det, mens den andres mann ikke hadde sagt noe fra eller til om det. Kvinnene mente at det ikke var aktuelt for mennene å gå på slike kurs, for de jobbet, og hadde ikke tid til det. Kvinnene kunne også tenke seg å jobbe, men da måtte de kunne ha med seg barna.

Kvinnene trivdes veldig godt på PMV. Enhver kvinne som har problemer i familien eller i slekten kan få hjelp, eller veiledning om norske lover og om hvilke rettigheter de har, sier de to kvinnene. Ifølge kvinnene var det ingen av deltager-

ne i arbeidsgruppa som hadde oppsøkt denne typen hjelp, men de visste om kvinner utenfor kursene som hadde det.

Kvinnene kjente ikke så godt til regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap, og spurte meg hvordan den så på temaet. De virket litt provosert over skillet mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap, som handlingsplanen opererer med. Det var tydelig at kvinnene hadde et behov for informasjon.

Barrierer i arbeidet

De to prosjektlederne jeg intervjuet trakk frem fire barrierer de hadde støtt på i arbeidet med ekteskapsgruppene. For det første opplever de at tvangsekteskap er utfordrende å jobbe med fordi det er et følsomt tema, og at det får konsekvenser for hvilke metoder de kan bruke. De må etablere tillit først, ellers har de ikke noe grunnlag for å diskutere så følsomme tema. Det har også til tider vært vanskelig å «treffe» alle når de har grupper med svært ulike deltagere. Til slutt har de hatt problemer med arbeidet på grunn av administrative og organisatoriske forhold som mange permisjoner og utskifting av ansatte.

I og med at tvangsekteskap er et følsomt tema, opplever de ansatte at de må gå varsomt frem. De prøver å unngå å skape konflikter, for da blokkerer arbeidet seg. «Som hjelper føler man seg dårlig hvis man sier til dem at det er feil», sier prosjektlederen. PMVs metode er å først bygge opp brukernes selvtillit og så åpne for diskusjon rundt deres erfaringer slik at de kan se problemet selv. De ansatte mener selv at de har respekt og ydmykhet for brukernes identitet og historie. Gjennom samtalegruppene har de ansatte skjont det slik at ekteskapstradisjonene er en sterk del av identiteten til de pakistanske kvinnene, og at kvinnene opplever at de har verdi primært gjennom å være medlem av familien, mens de som enkeltindivider tilkjennes liten verdi. Når andre kritiserer deres tradisjoner, føler de at de mister grepet om egen hverdag og forstår det slik at de har en dårlig tradisjon i tillegg til at de er i en utsatt posisjon fra før. Brukerne av PMV har uttrykt at de opplever det norske folks iver etter å hjelpe som problematisk. De føler også at folk på gaten tenker om dem at de tvangsgifter barna sine.

PMV har på denne bakgrunn endt opp med å ikke markere seg veldig sterkt i det å jobbe mot tvangsekteskap. Særlig er det problemer de opplevde da de forsøkte å etablere en samtalegruppe utenfor senteret som har lært dem å være forsiktede. Denne aktuelle jentegruppa ble etablert i en bydel hvor foreldrene ikke hadde kjennskap til PMV. En grunn til at gruppa vakte skepsis var også at jentene var pålagt taushetsplikt og fikk penger for å delta, og dette ble forstått som at jentene ble bestukket for å delta på noe. Det skapte rykter og usikkerhet. Det kom også frem at det var stor avstand mellom den oppfatningen foreldregenerasjonen i nærmiljøet hadde av ekteskap og den jentene selv hadde. Den naturlige hjelpe-

ren som ledet jentegruppa bodde selv i området. Hun ble utsatt for trusler fra andre i nærmiljøet, og da ville hun ikke jobbe mer med temaet.

PMV hadde ikke den nødvendige legitimiteten i lokalmiljøet på forhånd. Den ene prosjektlederen forteller at hvis de en annen gang skal opprette en gruppe utenfor senteret, må de gjøre bedre forarbeid med å bygge opp tillit til organisasjonen og til arbeidsmetodene. «Man må få med seg miljøet for å få til en holdningsendring», sier hun, og «Hvis prosjektene oppfattes som noe utenfor miljøet, oppnår vi ikke noe særlig.» Jentegruppa måtte avsluttes siden den naturlige hjelperen ikke ville mer.

Den ene gruppelederen var ny i gruppeprosessen da hun kom inn og overtok etter en annen. Hun skulle bringe gruppedeltagernes stemmer videre på BFDs oppfølgingskonferanse i fjor. Da ble kvinnene skeptiske. De spurte henne hva det var hun kom til å fortelle, men de skjønte etter hvert at hun ikke skulle brette ut deres privatliv.

Prosjektlederen opplevde det som tøft å sitte som leder i arbeidsgruppa – bare sitte der å kjenne på stemningen, som var amper i perioder. Der var det alt fra unge mødre til bestemødre, de kom fra by og land, noen var utdannede, andre var uten utdanning. Det er ikke lett å drive en slik gruppe uten at noen føler seg trukket på. De måtte understreke at de ikke var i stand til å si hva som er best. Den ene prosjektlederen fortalte at da de gjennomførte samtalegruppene for kvinner, «gikk det varmt over bordet, men etter hvert ble det også en lettelse for kvinnene å kunne snakke om det». En kvinne som var kritisk til gruppa og temaet i utgangspunktet, spurte i ettertid om de ikke kunne ha en slik gruppe til.

Arbeidet mot tvangsekteskap har stoppet opp i en periode fra høsten 2001, fordi så mange av de naturlige hjelperne har hatt svangerskapspermisjon samtidig og en fagperson har vært sykmeldt.

Endringer i arbeidet over tid

Tidligere har PMV kalt arbeidet sitt for «helsefremmende arbeid» og jobbet med mer nøytrale områder som helse, matlaging og språk. De har opplevd det som tøft å gå inn på mer normative spørsmål, som tvangsekteskap, ifølge den ene prosjektlederen. Hittil har gruppene mot tvangsekteskap blitt kalt «tradisjonsgrupper», men det vurderes, ifølge rapporten om arbeidet, å skifte navn til «menneskerettighetsgrupper» når de skal starte gruppene opp igjen. De ansatte mener det vil gi mer rom for at den enkelte skal se tvangsekteskap som noe som berører individet og det å være menneske, heller enn som en tradisjon som er nært knyttet opp til en gruppeidentitet den enkelte ikke ønsker å forandre.

Arbeidet videre fremover

Arbeidsgruppene om ekteskapstradisjoner har bare vart ett år. Høsten 2001 arbeidet ikke PMV noe med temaet tvangsekteskap. Med arbeidsgruppa på ekteskapstradisjoner satte de i gang en prosess som må gå sin gang, understreker den ene prosjektlederen. Hun ser ett år som alt for kort tid til virkelig å få i stand en dialog. De har ikke fått brukt opp de pengene de fikk for 2001, men har fått innvilget av departementet å overføre disse til 2002. De ønsker de å gå lenger i dialog med enkeltpersoner som har mye å si i miljøene. De vil bruke *Public Conversations Project* i det videre arbeidet, men dette skal styres av psykologen, og hun var ikke der høsten 2001. I begynnelsen av 2002 skal de konsolidere stillingene for å se hvordan arbeidet fremover kan organiseres. De ønsker å kunne etablere bedre rammebetingelser for å kunne fortsette diskusjonen om ekteskapstradisjoner.

På sikt vil de prøve å jobbe i forhold til mennene også. De somaliske brukerne ønsket opprinnelig ikke å ha menn med på PMV, men nå er de der likevel, fordi Somalisk råd har kontor i PMVs lokaler. I den pakistanske kvinnegruppa som jobbet med ekteskapstradisjoner, uttrykte deltagerne at de ville ha mennene inn på banen, men ikke på PMV, fordi de mente at de ville ødelegge PMVs gode rykte. De ville derfor jobbe med mennene utenfor PMV.

Om problemet

På PMV har de erfart at det ikke er tradisjonen med arrangerte ekteskap som er problemet, men det som skjer i den praktiske gjennomføringen, der en jente som har vokst opp i Norge giftes med en gutt fra Pakistan. Det er slike tverrkulturelle forhold som gjør at det blir vanskelig. Det vet alle, understreker den ene prosjektlederen. Ut fra erfaringene i arbeidsgruppene, mener hun å ha sett at både jentene og guttene går gjennom oppveksten med den oppfatningen at ekteskap skal arrangeres. Mange av de unge bekymrer seg likevel for sitt eget forestående ekteskap, og de tør som oftest ikke fortelle om dette til noen. De venter helt til den dagen det skal skje – da løper de ut og sier at de ikke vil, sier prosjektlederen. Hun mener likevel å ha sett at flertallet av pakistanske foreldre vil det beste for barna.

Den ene prosjektlederen sier hun tror det kommer til å skje store endringer fremover. Miljøene er nødt til å ta opp temaet tvangsekteskap. Blant andregenerasjons- og tredjegenerasjons pakistanere skjer det mer og mer integrering i det norske samfunn, selv om det går langsomt.

Om handlingsplanen

«Det er bra å lage handlingsplaner så lenge de tar hensyn til hva som skal til for å få endring», uttrykker den ene prosjektlederen. Hun er spesielt fornøyd med hand-

lingsplanen mot omskjæring, der hun opplever at departementet legger vekt på dialog, samt har en bevissthet om hvor vanskelig det er å endre tradisjoner når man lever så marginalisert som somaliere i Norge gjør. Prosjektlederen påpeker at det er viktig å kunne være stolt av noe når man skal ta bort en praksis som er så rotfestet i tradisjonen. Det samme gjelder arbeid mot tvangsekteskap.

PMVs vurdering av andre nødvendige tiltak mot tvangsekteskap

En prosjektleder på PMV var opptatt av at det er vanskelig å få bukt med tvangsekteskap i og med at problematikken henger sammen med innvandreres ønske om å skaffe oppholdstillatelse til flere familiemedlemmer. Ekteskapet blir en tjeneste de gjør overfor en annen familie, eller et middel til å bli gjenforent med slektninger fra egen familie. De som bor her, føler en forpliktelse til å få flere til Norge, påpekte hun. Mødrene ser nok ofte at barnas egne ønsker ikke er i overensstemmelse med dette, men fedrene ser plikten. Fedrene vil ta vare på familien, og familien er stor, sier prosjektlederen. Dette bringer inn en helt annen dimensjon i arbeidet, sier hun, og mener at reglene for oppholdstillatelse kanskje bør endres.

Prosjektlederen mente dessuten at det offentlige hjelpeapparatet fungerer for dårlig i møtet med innvandrere som trenger hjelp (medisinsk, psykologisk o.a.). Det er et problem at innvandrere ikke har noe eget sted å henvende seg, fordi mange i det norske hjelpeapparatet opplever dem som vanskelige. De klager over at innvandrerne ikke forstår hva de sier, selv om de gjentar det mange ganger. Her behøves det altså mer informasjon om rettigheter m.v. til innvandrerbefolkningen, men også økt kompetanse i hjelpeapparatet omkring spørsmål som berører minoritetene, som for eksempel tvangsekteskapsproblematikk.

Oppsummering

- PMV satte i gang arbeid mot tvangsekteskap i kraft av bevilgningen. De hadde arbeidsgrupper i 2000, der pakistanske kvinner og unge jenter selv fikk fortelle om egne erfaringer med og syn på ekteskapstradisjoner. I 2001 søkte de penger til å fortsette gruppene, men det har de ikke lyktes med på grunn av stort frafall av naturlige hjelpere som ledet gruppene. Bevilgningen for 2001 er derfor overført til 2002, med tanke på å gjennomføre gruppene da.
- Organisasjonen har spesialisert seg på metoden *empowerment*. De legger vekt på å bygge opp tillit og la brukerne få selvtillit gjennom at de selv får være med på å bestemme og definere, og slik at de eventuelt etter hvert kan lede egne grupper dersom de har kompetanse på et område. PMV gir inntrykk av å være bevisste på hvordan de tilrettelegger arbeidet i forhold til å oppnå kontakt og

etablere legitimitet. De gjør mye forarbeid før de setter i gang en ny samtalegruppe. De gir også en grundig egenrapportering. De er opptatt av hvordan kunnskap formidles, at den ikke blir tredd ned over hodet på deltagerne fra prosjektleders side, men at det heller jobbes for at deltagerne selv tar opp problematikken og deltar aktivt i egen bevisstgjøring.

- Organisasjonen har klart å utvikle nettverk både av pakistanske og somaliske kvinner som deltar aktivt på ulike kurs og aktiviteter på senteret. De klarer å aktivisere de mest ressursvake og isolerte kvinnene. Det finnes noen andre slike tilbud for pakistanske kvinner, men få for somaliske kvinner. Organisasjonen Himmilo Youth har et omfattende nettverk av somaliske jenter, og PMVs nettverk er delvis overlappende med dette, men de voksne somaliske kvinnene bruker for det meste PMV. PMV har imidlertid ikke rettet sitt arbeidet med tvangsekteskapsproblematikken mot sine somaliske brukere.
- Rammebetingelsene til PMV ser i utgangspunktet bedre ut enn for mange av de andre organisasjonene, i og med at de har nesten åtte ansatte, hvorav fire har høyere utdanning, og de andre fire har høy tillit i og kjennskap til minoritetsmiljøene. De har også relativt gode lokaler med flere kontorer og møterom sentralt plassert i bydel Gamle Oslo, der mange innvandrere bor. Problemet deres har vært meget stort fravær blant de ansatte på grunn av svangerskapspermisjoner og sykmeldinger. Dette alene har vært grunnen til at flere av gruppene har måttet opphøre for en periode, og at det høsten 2001 ikke var noen aktive diskusjonsgrupper i det hele tatt, og altså ikke noe arbeid mot tvangsekteskap.

Evaluering av PMVs arbeid mot tvangsekteskap

- I 2000 ble kvinnesamtalegruppe gjennomført som planlagt, mens jentegruppen ble avsluttet etter halvgått løp. PMV skulle ifølge søknad om midler til arbeid mot tvangsekteskap i 2001 opprette minst fire nye grupper hvor de skulle benytte metoden *Public Conversations Project*. De gjennomførte seks møter i en arbeidsgruppe for unge gutter, men her dreide diskusjonen seg om å bli respektert, og kun i mindre grad om ekteskapsarrangering. På grunn av problemer med permisjoner blant de ansatte ble de andre gruppene ikke gjennomført i 2001, men skal i stedet gjennomføres i 2002.
- Ifølge målsettingene skulle gruppene åpne for ungdommenes og foreldrenes syn på egne ekteskapstradisjoner, samt kartlegge brukernes forslag til løsninger på konflikter i deres eget miljø. De har oppfylt denne målsettingen gjennom dis-

kusjonene i arbeidsgruppene på ekteskapstradisjoner. Resultatene er gjengitt i årsrapporten for 2000.

- En annen målsetting var å hindre tvangsekteskap på en mild måte, for å hindre brudd mellom foreldre og barn. De har fulgt opp denne målsettingen gjennom å diskutere slike situasjoner i arbeidsgruppene, men har så vidt jeg har forstått i liten grad bidratt i slike saker gjennom mekling eller veiledning av enkeltpersoner. Det er derfor uklart om de har bidratt til å forhindre tvangsekteskap, annet enn gjennom å gjøre kvinnene i gruppa mer bevisst problemet, og at det således kan virke preventivt i forhold til hvordan kvinnene velger å handle overfor sine barn.
- I kvinnegruppa var det meningen at deltagerne skulle få kunnskap om og styrke til å kunne gå inn og løse konflikter i eget nærmiljø. Det virker som de så langt primært har gitt råd til hverandre, blant annet til kvinnen på gruppa som giftet bort sin sønn mot hans vilje. Mer overordnet skulle arbeidsgruppene ifølge målsettingene bidra til å implementere menneskerettigheter i deltagerens lokalmiljøer. Når det gjelder jentegruppa mislyktes organisasjonen i dette, i og med at lokalmiljøet reagerte med skepsis på at jentene deltok, og de måtte avslutte gruppa som en følge av det. Konklusjonen er at PMV primært har nådd de deltagerne som deltok i gruppene, men foreløpig har ikke gruppene fått så store positive ringvirkninger i deltagerens nærmiljøer.
- Organisasjonen har en respektfull holdning til sine brukere, og ønsker heller å styrke dem til å være eksperter på egne liv, enn å bidra til at de skal føle at andre pådytter dem løsninger. Men da jeg intervjuet to kvinner som hadde deltatt i ekteskapstradisjonsarbeidsgruppa, virket det som om de hadde ønsket seg enda mer informasjon om hvilke grenser det norske samfunn setter og hvilke lover som gjelder.
- Det er litt sprik i de ansattes og brukernes beskrivelser av resultatene fra samtalegruppene. De ansatte mente kvinnene endret mening i løpet av prosessen, men da jeg intervjuet to av kvinnene, sa de at de ikke hadde endret mening, og at alle hadde vært enige om at de ekteskapene som varer lengst, er de hvor barna lydig innfinner seg med den kandidaten foreldrene velger til dem.
- PMV får ros fra andre aktører i feltet for sine naturlige hjelpere. De blir omtalt som dyktige. Det er disse kvinnene som tar seg av mekling og individuell saksbehandling. Kanskje burde det være en klarere ansvarsfordeling mellom de naturlige hjelperne og fagpersonene (i hvert fall psykologen og legen). Da kunne de naturlige hjelperne være de som gikk inn i familier, og som hadde mest kontakt, mens behandling av problemer kunne delegeres videre til fagpersonene.

- PMV ser ut til å ha god legitimitet hos andre aktører som jobber med tvangsekteskapsproblematikken. Jeg hørte overveiende positive vurderinger om de ansatte og stedet fra de ulike aktørene jeg intervjuet. En aktør mente at organisasjonen hadde utviklet sin kompetanse gjennom «møysommelig sten på stenbygging».
- Av alle de åtte organisasjonene er det kanskje PMV som har en klare uttalt strategi på hvordan de skal bygge opp tillit i brukergruppa, og at kunnskapen skal utvikles nedenfra, av deltagerne selv.
- Ifølge årsrapporten kjenner brukerne av PMV seg dårlig igjen i bildet som formidles i media. De er opptatt av familiesamhold, og er mer opptatt av å unngå konflikter omkring tvangsekteskap enn å finne løsninger. Det ser likevel ikke ut til at PMV problematiserer hvem som eventuelt må innordne seg for å unngå konflikt. Det kan se ut til at PMV støtter foreldrene, eller i hvert fall er forsiktige med ensidig å ta barnas parti. De avsluttet også jentegruppa, fordi personer fra foreldregenerasjonen reagerte med skepsis, enda jentene selv egentlig ønsket å fortsette gruppa. Det kan altså virke som om PMV er mest opptatt av å ta hensyn til foreldrene, og ha dem med på laget. Det er imidlertid viktig at i hvert fall én av organisasjonene har dette som sin hovedoppgave også. I og med at PMV ikke yter krisehjelp, kan de i større grad stå på foreldrenes side uten at det går utover utsatte jenter.

Konklusjon om PMVs arbeid mot tvangsekteskap

Alt i alt mener jeg organisasjonen har holdt det de lovet i sin søknad, når man velger å se bort fra at gruppene stoppet opp i 2001. Arbeidet med samtalegruppene har ikke nødvendigvis noen omfattende virkning, men representerer snarere et lite skritt i riktig retning i forhold til å oppnå holdningsendring hos foreldregenerasjonen. I forhold til bevilgningens relativt begrensede størrelse, mener jeg departementet fikk uttelling for midlene, i hvert fall dersom bevilgningen som er overført fra 2001 til 2002 også medfører en ny runde med samtalegrupper.

Anbefalinger til organisasjonen

- Organisasjonen har en unik profesjonskompetanse med både lege og psykolog i fagteamet, kombinert med naturlige hjelpere med kjennskap til brukernes miljøer. Kanskje de kunne nyttiggjort seg denne kompetansen enda bedre? Det er et stort behov for steder der minoritetsjenter kan henvende seg og hvor det er kompetanse både på spørsmål knyttet til en flerkulturell hverdag og på

medisinske og psykiske problemer. I intervjuer med ulike aktører, både deltagere på tiltak, representanter fra organisasjonene og andre aktører på feltet, hørte jeg ofte at mangel på gode psykologer og lignende å henvise til, var et stort problem, og i mange av de andre organisasjonene ville de ansatte heller snakke med brukerne selv enn å henvise dem til psykolog. Derfor er det særdeles viktig at det finnes i hvert fall én organisasjon der de har egen psykolog med spesialkompetanse.

- Organisasjonen har så langt i sitt arbeid mot tvangsekteskap vært varsom i sin omgang med temaet. De har latt kvinnene få snakke helt fritt om egne erfaringer. Men i neste omgang kunne det kanskje være en idé også å ha grupper der det foregår informasjonsoverføring fra prosjektledere til brukere om lover og regler, samt om rettigheter og tiltak som får bevilgninger fra staten.

Nettverk IHSG

Generelt om nettverket

Nettverk IHSG består av fagfolk innenfor helse- og sosialsektoren. Opprinnelig kalte de seg Innvandernes helse- og sosialgruppe, men nå har de, ifølge leder, endret det til Internasjonal helse- og sosialgruppe, fordi de vil søke en stadig mer internasjonal profil, gjennom samarbeid med tilsvarende nettverk i andre land. IHSG definerer seg som et nettverk, fordi gruppa satser på nært samarbeid med andre organisasjoner og instanser, både offentlige og private. Ifølge vedtektene utgjør nettverket en livssynsmessig og partipolitisk uavhengig non-profit forening. Både organisasjoner og personer kan bli medlemmer i nettverket ved å betale årsavgift. Nettverket har et styre på fem medlemmer.

IHSG ble opprettet i 1994. Deres første prosjekt var en informasjonsvideo om HIV og AIDS, på oppdrag fra Helsetilsynet. Videoen var på urdu. Tayyab Choudri er leder for nettverket og har ansvaret sammen med fire andre personer, alle med minoritetsbakgrunn, og de fleste med helse- eller sosialfaglig utdanning. Siden 2001 har de satt i gang arbeidet med å etablere et bredt nettverk av fagpersoner i helse- og sosialsektoren. De fleste deltagerne i nettverket har minoritetsbakgrunn, men det er også en del etnisk norske med. Ifølge Choudri er det nå 52 personer som har sagt seg villig til å være en del av det videre nettverket deres. Både omsorgsarbeidere, leger, miljøarbeidere og sosialarbeidere er med i dette utvidete nettverket. Målet er at også disse kan dra nytte av nettverkskontaktene. Alle i nettverket

er på mail, og alle referater er på norsk. Når årsrapporten for 2001 blir skrevet, går den til alle deltagerne. Da får de også tilbakemeldinger om det som er gjort, og hva som skal gjøres videre.

IHSG er den eneste av organisasjonene jeg her evaluerer som ikke har eget kontor eller lokale for øvrig. Men de får låne lokale i flerkulturelt Eldresenter i Breigata 9. De leier også lokaler til seminarene sine av andre organisasjoner, som Røde Kors. På sikt ønsker de å få seg et eget lokale. I tillegg til å informere brukerne, ønsker de også å nå ut til det offentlige og til studenter. IHSG har ingen grunnbevilgning og ikke noe sekretariat. Nettverket ledes av en styregruppe på fem medlemmer, med minoritetsbakgrunn fra Pakistan, Iran, Irak, Srilanka og Iran. Nettverket utøver ifølge Choudri helt og holdent frivillig arbeid. I budsjettet deres er det imidlertid ført opp noen beskjedne lønnsmidler.¹⁶ Choudri poengterer at de har problemer med å få finansiert virksomheten. De har blitt henvist fra departement til departement med sin søknad om grunnbevilgning. I sin siste søknad til Sosial- og helsedepartementet ber nettverket departementet selv ta kontakt med de aktuelle myndigheter for dem. De har søkt om midler til en halv stilling fra Kommunal- og regionaldepartementet.

De sentrale nettverksmedarbeiderne har jobber andre steder. Choudri koordinerer nettverksarbeidet. Han har jobbet i fritidsavdelingen i bydel gamle Oslo, og har utdanning i *International community relations* fra England, samt helse- og sosialfag, etnisitet og barnevern fra Norge. En annen av de ansvarlige for nettverket er utdannet vernepleier med tilleggsutdanning innenfor rus, etnisitet, psykiatri og pedagogikk. For øvrig er andre av de fem sentrale nettverksarbeiderne henholdsvis lege, grafiker, bedriftsøkonom og cand. polit. i sosialt arbeid.

Målsettinger

IHSGs målsettinger i forhold til arbeid mot tvangsekteskap er relativt mange. I søknad for midler til 2001 var hovedmålsettingen «å styrke samt møte samfunnsutviklingen med faglig deltagelse, oppbygging av tillit og trygghet for den aktuelle målgruppen». Andre målsettinger var:

¹⁶ I regnskapet for 2000 kommer det frem at IHSG fikk 100 000 kroner i statlig tilskudd, 53 000 i kommunalt tilskudd, 35 000 fra samarbeidspartnere, 13 000 fra næringsdrivende privatpersoner og 350 400 gjennom frivillig arbeid fra nettverkets medlemmer. Totalbudsjettet var dermed på 551 400 kroner. Tilsvarende stort beløp er ført opp som kostnader, der det meste har gått til driftsutgifter: tapt lønnsinntekt (82 980), leie av lokaler, inventar, kontorkostnader, telefon, kopiering/grafisk trykk, reiser, gaver/premier, servering, samt 350 400 i lønn for frivillig arbeid. I 2001 hadde organisasjonen et totalbudsjett på 1 200 000 kroner.

- å gi informasjon som kan være til nytte for å forebygge problemer som minoritetsgrupper kan møte,
- å gi tips til hvilke instanser de kan søke hjelp hos ved behov,
- å få til en dialog med målgruppa slik at informasjon som er tabubelagt kan få en annen funksjon (jf. årsrapport),
- bevisstgjøring og holdningsendring gjennom å fremskaffe informasjon til ulike innvandremiljøer, og
- å finne ut hvordan de kan dekke informasjonsbehovene, og hvordan minoritet og majoritet kommuniserer med hverandre.

I intervju nevner Choudri som mål å synliggjøre eksisterende tilbud og arbeid andre i helse- og sosialsektoren gjør, forebygge isolasjon blant unge og eldre, forebygge helseproblemer, samt skape et faglig og medmenneskelig forum – der den underliggende verdien er at vi alle er likestilt.

Målgruppe

Målgruppa for IHSGs arbeid generelt, er innvandrere fra Sørøst-Asia, Iran og andre arabiske og afrikanske land (jf. IHSGs informasjonsbrosjyre fra januar 2000). IHSG har aktiviteter og tilbud spesielt rettet mot familier, eldre, ungdommer og funksjonshemmede. Arbeidet mot tvangsekteskap er spesielt rettet inn mot pakistanske foreldre og ungdommer, samt mot moskeene. Den primære målgruppa for dette arbeidet er ifølge IHSGs årsrapport for 2000 «førstegenerasjons pakistanske innvandrere, det vil si voksne innvandrere som ikke er født i Norge (foreldregenerasjonen)».

Antall møter/henvendelser/saker

Nettverket har hatt en rekke møter med moskeene. De har også avholdt seminarer og sosiale arrangementer. I 2000 hadde de tre seminarer (ingen på temaet tvangsekteskap), samt 90 større eller mindre møter med ulike instanser. De fleste av møtene handlet om andre tema enn tvangsekteskap. I 2001 hadde de, da denne rapporten ble skrevet, ennå ikke hatt optelling over antall møter, men de hadde avholdt tre seminarer og to sosiale arrangementer. Kun det ene seminaret hadde forelesninger som tok opp temaet tvangsekteskap spesielt.

De har meklet i hvert fall i én sak som handlet om tvangsekteskap. I 2000 hadde de 54 familiesamtaler. For 2001 hadde de enda ikke registrert og kalkulert da jeg intervjuet dem, men det kommer i årsrapporten.

Samarbeid

Nettverket samarbeider med personale i helse- og sosialsektoren og med andre organisasjoner, både offentlige og ikke-offentlige. De inviterte Sentrum familievernkontor og Konfliktrådet til å holde innlegg på et seminar (i Røde Kors sine lokaler) om psykiske lidelser, forebygging av konflikter i familien og støtteordninger. De samarbeider også med moskeene. De avholdt ett seminar i samarbeid med Muslimske studentersamfunn. En doktorgradsstudent fra Kairo informerte om kvinners rettigheter, verdier og menneskerettigheter, med utgangspunkt i Islam.

De inviterte leder av Quo Vadis, Torild Løfwander, til å snakke på et seminar, men Quo Vadis hadde et eget seminar samtidig. Det var midt i valgkampen. Men de lovet Løfwander at hun kunne komme en annen gang i stedet. Både IKN og MiRA-senteret har invitert IHSG på sine møter, og IHSG har invitert dem tilbake, forteller Choudri.

Bakgrunn for arbeidet mot tvangsekteskap

De ansvarlige for IHSG-nettverket leste i avisen at det skulle lages en handlingsplan. De tok deretter selv kontakt med departementet. «Vi fortalte at vi er et lite nettverk, men våkne på hva som skjer», forteller Choudri. Departementet ble interessert i deres arbeid, og begynte å invitere dem til planleggingsmøter både med statsråder, Kommunal- og regionaldepartementet, Justisdepartementet og forrige Bondevik-regjering. De ble bedt om å lage prosjekter. «Men selv om vi ikke fikk penger for å gjøre alt, så utfører vi arbeidet likevel», hevder Choudri, «arbeid overfor menighetene er så viktig at vi må gjøre det». Choudri sier at de bruker tvangsekteskapsmidlene bredt. «Vi får ikke midler av noen andre», sier han. Imidlertid viser budsjettet deres at de får en del midler fra Oslo kommune og diverse sponsorer, slik at de har et totalbudsjett på cirka 500 000 kroner.

Metode

IHSG bruker metoden «bottom up», som innebærer at de arbeider på grasrota ved å oppsøke de naturlige møteplassene der målgruppa befinner seg.

Nettverket bruker bevisst ikke merkelappen «tvangsekteskap» når de inviterer til møter og seminarer, fordi de vet at da er det mange brukere som ikke vil møte opp. I stedet har brukt midlene fra BFD til arbeid mot tvangsekteskap i et bredere prosjekt som de kaller «helse- og sosialutfordringer». Det består i å skape nettverk, og for å oppnå trygghet hos brukerne, arrangerer de seminarer.

Det arbeidet de utfører mot tvangsekteskap er således ikke atskilt fra det arbeidet de gjør for øvrig. Deres hovedsatsingsområde er psykisk helse, og dette er også et område hvor temaet tvangsekteskap i mange tilfeller kan passe inn. I tillegg til

seminarvirksomhet, der de blant annet benytter seg av en egenprodusert informasjonsvideo om hiv og aids kalt «Hvorfor hate», driver de også veiledning og rådgivning til offentlige instanser og andre frivillige organisasjoner.

Forebyggende arbeid overfor moskeene

Nettverket driver forebyggende og holdningsskapende arbeid i form av dialog og samhandling med moskeer og frivillige organisasjoner. Informasjonen presenteres på den respektive målgruppas språk. Denne virksomheten er spesielt ment å skulle rette seg inn som arbeid mot tvangsekteskap. De har nå etablert et nettverk med muslimske menigheter. Det er totalt 16 menigheter i Oslo. De har valgt ut ni, de største, seks av dem er pakistanske, en er somalisk, en er dels marokkansk, dels fra Midtøsten. Det er krevende arbeid. De har telefonkontakt, finner ut hvem de skal snakke med, hvem som er styreleder, osv. De må drive mye personlig oppsøkende virksomhet for å få lister med navn på de ansvarlige personene. De har funnet ut at selv om det er imamer som står som leder av moskeen, så er det styret som har den reelle makten. Styret tar de fleste avgjørelsene om hvem de kan få treffe og hvem som skal slippe inn.

Når de har kontaktet moskeene, har de gått tre stykker sammen, alle prosjektledere fra nettverket. Prosjektkoordinator avtalte kontakten. I starten var de bare to, en mann og en kvinne. Nå er de tre. I tillegg har de en arbeidsgruppe på fem personer. De hadde to møter med hver av de seks moskeene i 2000. Under den andre runden prøvde de å kartlegge hvilke behov moskeene har som IHSG kan hjelpe dem med. Det var flere som ga uttrykk for at de likte den måten IHSG jobbet på.

Når de presenterer prosjektet, sier de at de jobber med helse og sosiale utfordringer. Representantene fra moskeene gir tilbakemelding på hva de ønsker at nettverket skal jobbe med. Nå som de har etablert et nettverk med moskeene, har de fått to faste kontaktpersoner i hver av moskéstyrene. Disse blir engasjert i planlegging av alt videre arbeid. Den 8. november 2000 hadde de et seminar der nettverksmedlemmene og moskékontaktene møttes for å avtale strategi fremover. Inntil da hadde de bare truffet hver av moskékontaktene alene, i deres lokaler. Ideen med seminaret var å presentere det større nettverket for moskékontaktene. De presenterte hva de ønsket å jobbe med, og ba om moskeenes tilslutning til dette. De hadde på forhånd diskutert at de måtte få moskeenes tillit, slik at disse skulle se at problemstillingene var relevante også for dem.

Samtidig bruker de menighetene for å informere om seminarene. De henger informasjon på tavler i moskeene. De har også en viktig kanal til miljøene gjennom den innflytelsen de enkelte imamene har.

Seminarvirksomhet

De avholder seminarer i samarbeid med religiøse institusjoner og innvandrersorganisasjoner. Choudri forteller at det å planlegge ett seminar er i seg selv så stor en belastning, at de midlene de får ikke dekker alle utgiftene – til scene, lydanlegg, konferansier. Alt dette koster mye, og det tar mesteparten av midlene fra BFD. De har arrangert seminar på Håndverkeren, på Universitetet i Oslo, i Røde Kors sine lokaler og på Islamic Cultural Centre. Sistnevnte sted slapp de å betale for lokalene.

Det første seminaret deres etter at de fikk bevilgning fra Barne- og familiedepartementet, ble holdt 3. september 2000 i Røde Kors sine lokaler. Dette seminaret arrangerte de i samarbeid med syv pakistanske moskeer, Sentrum familiekontor og Konfliktrådet. Hovedtema var «Våre helse- og sosialutfordringer», med undertemaene «psykiske lidelser», «hvordan forebygge konflikter i familien» og «støtteordninger». Det kom cirka 260 deltagere, (jf. IHSGs rapportering i søknad om midler fra BFD for 2001). Av de seminarene IHSG arrangerte i 2000 og 2001, er det dette seminaret som mest eksplisitt berørte tvangsekteskapsproblematikken. Tvangsekteskap kom inn som tema i Sentrum familievernkontors presentasjon av et case, samt i Yasmin Irfans innlegg med tittelen «Ekteskapsinngåelse kan skape uenighet mellom foreldre og barn». På programmet var også et rollespill med følgende handling:

- I en familie begynner foreldrene å snakke om ekteskap for datteren, men hun vil gjennomføre videregående skole først. Broren støtter henne, men faren vil ha giftemålet gjennomført fort. Moren er hjelpeløs i situasjonen.

Budskapet de formidler til publikum etter at rollespillet er over, er at «dette er en av våre utfordringer, og det må vi ikke glemme». Choudri forteller at de tenker mye på hvordan de kan sette temaet tvangsekteskap på dagsordenen slik at målgruppa forstår det. De kan legge til rette for diskusjon om temaet, men de kan ikke pålegge folk hva de skal gjøre. Choudri mener det beste de kan gjøre er å legge til rette for fora der foreldre og ungdom kan diskutere temaet. Seminaret foregikk på urdu, bortsett fra de innslagene som inviterte foredragsholdere holdt, blant annet Sentrum familievernkontor og Konfliktrådet. Seminaret ble også støttet økonomisk av Oslo kommune.

Den 18. september 2000 arrangerte de et seminar på Universitetet i Oslo i samarbeid med Muslimsk studentersamfunn. Det omhandlet kvinners rettigheter i lys av islam, men tvangsekteskap var ikke noe eksplisitt tema. Den 12. november 2000 arrangerte de et seminar i Røde Kors sin konferansesal. Seminaret var et samarbeidsprosjekt mellom IHSG, noen moskeer, FFO (Funksjonshemmedes fellesorganisasjon) og SAFO (Samarbeidsrådet for Funksjonshemmedes organisasjon). Dette berørte kun tvangsekteskap svært indirekte, gjennom at medisinske problemer knyttet til inngifte ble tatt opp.

Seminalet på Islamic Cultural Centre handlet om helse og sosiale rettigheter og var rettet mot kvinner og barn. Folk har behov for informasjon, men er tilbakeholdne, sier Choudri. IHSG prøver å ansvarliggjøre målgruppa ved å si at «vi må ikke glemme våre plikter».

Den 6. oktober 2001 hadde de seminar på punjabi. 200 mennesker deltok, ifølge Choudri. Mesteparten var foreldre, urdu- og hinditalende. Brukerne ønsket informasjon om diabetes. Da laget de et konkret opplegg på dét, og så brakte deltagerne selv inn andre tema i tillegg. IHSG-representantene benyttet sjansen til å fortelle at de også jobber med familie- og ekteskapsproblemer. Målet deres er å få folk til å snakke sammen om slike tema. De hadde også to stands med informasjon om tema de tidligere hadde jobbet med, Barne- og familiedepartementets brosjyrer om tvangsekteskap og kjønnglemllestelse, dessuten også informasjon om hjerte-/karsykdommer og diabetes. Den 3. november 2001 hadde de et seminar om hiv og aids.

De skulle avholdt en konferanse i 2000, som ble utsatt til 2001 fordi de ikke hadde nok midler, men de syntes ikke midlene strakk til i 2001 heller, så konferansen er nok en gang utsatt.

I avslutningen av seminarene understreker de at de har taushetsplikt, og prøver å skape trygghet omkring det. De sier at deltagerne kan ta kontakt med dem senere. På denne måten åpner de også opp for at folk kan henvende seg til dem med individuelle problemer, forteller Choudri. IHSG har videoopptak av de tre seminarene de avholdt i 2001. Disse bruker de i visse sammenhenger for å synliggjøre arbeidet sitt. De har også hatt noen oppslag i media.

Møtevirksomhet

Hvert seminar medfører, ifølge Choudri, i gjennomsnitt 12–13 møter for åtte–ni personer. Hvert møte varer i minst fire timer, hevder han. I tillegg har de møter med muslimske menigheter, blant annet har de hatt et sett av møter der de tok opp ulike tema knyttet til arbeidet mot tvangsekteskap, som kvinners rettigheter, familiekonflikter og mekling, samt forholdet mellom foreldre og barn i norsk ramme. De ville ikke skjule overfor moskeene at de var interessert i å diskutere tvangsekteskap, men ønsket å se saken fra et bredere perspektiv, forteller Choudri.

Sosiale arrangementer

Nettverket arrangerer en rekke sosiale arrangementer, der de også bedriver noe informasjonsvirksomhet. Så vidt jeg har skjønnet har de ikke hatt så mye direkte informasjon om temaet tvangsekteskap på disse tilstelningene. Den 2. november 2001 hadde de en fest for unge og eldre med indisk og pakistansk bakgrunn, der de hadde informasjon om hiv og aids, oppvisning i bhangradans og kampsport, musikk presentert av DJ og dansekonsert. Både jenter og gutter var til stede;

noen av dem var også med på å planlegge selve festen, og de viste seg å være mye mer åpne da enn ellers. De hadde planlagt å vise filmen «Hvorfor hate?», men dette mislyktes på grunn av tekniske problemer. Tvangsekteskap var ikke tema i seg selv, men den filmen de skulle vise for å informere om hiv og aids egnet seg også til å illustrere den tematikken, ifølge Choudri. Filmen handler om en familiesituasjon, der far er svært bestemt, mens mor er kjærlig. Sønnen er mye ute og farter, mens de to døtrene ikke får lov. Så blir sønnen hiv-smittet. Moren og søstrene reagerer med omsorg, mens faren blir avvisende. De har vist denne filmen ved flere andre anledninger.

Ved avslutningen av ramadan den 16. desember 2001 hadde de høytidsfeiring, der de feiret id ul-fitr¹⁷. Det skulle være et samlingspunkt for alle. Her informerte de om hvordan id al-fitr feires i ulike tradisjoner, ikke bare blant muslimer, men også i India. De viste en film om familieproblemer. Rollespillet som de arrangerte på seminaret den 3. september 2000 skulle også avholdes der.

Den 23. desember hadde de en høytidsfeiring, der de hadde invitert familier. Syttifem personer møtte opp, derav var både voksne og barn. De viste filmen «Qasoor», som betyr skyld på norsk. Den handler om en gutt som er forlovet med en jente han ikke ønsker å inngå ekteskap med.

Individuell veiledning og mekling

Det er mange som ringer dem, og noen familiemedlemmer oppsøker dem. «Vi har stadig enkeltsaker der vi hjelper innvandrere som har problemer. Ved å gå inn i slike saker, sender vi også signaler ut til familien», sier Choudri. Men han understreker at de alene ikke makter å gi all den hjelpen en hel familie trenger. Derfor viser de dem videre til andre instanser, som for eksempel Sentrum familievernkontor. Choudri vil ikke gi tall på antall henvendelser som gjelder ekteskap. Han kan ikke si hvor mange familier som har vært involvert, fordi de er opptatt av å skape trygghet. Han vil ikke at målgruppa skal rammes av omtale i aviser og andre media. Det er viktig med rett informasjon til rett tid, sier han.

De har meklet i flere saker der innvandrerfamilier sliter med konflikter, men Choudri nevner kun én sak som omhandlet tvangsekteskap:

- En gutt henvendte seg til dem fordi familien presset ham på at de nå skulle organisere bryllup. Han ringte Choudri, og spurte hva han skulle gjøre. Han var fortvilet. Foreldrene ville sende ham til Pakistan den sommeren for å gifte ham med hans kusine. Choudri spurte om hun visste at han ikke ville gifte seg med henne, noe gutten avkrefte. «Hvem i familien vet det?», spurte Choudri.

¹⁷ Id al-fitr, muslimers årlige fest ved avslutningen av ramadan.

«Tante», svarte gutten. Så oppfordret lederen ham til å ringe tante, og spørre hvilken hjelp hun kunne gi ham. Så ringte gutten tanten igjen. Og slik fortsatte de prosessen. Hver gang gikk Choudri et skritt videre, ved å si at «nå gjør du det». Gutten ringte ham til sammen cirka ti ganger. Choudri sa til gutten «ring til henne som skal være din svigermor, si at du ikke vil være gift med datteren». Gutten så gjorde. Da ringte den kommende svigermoren til sin egen søster, som er guttens mor, og sa «hva gjør vi nå?» Gutten var redd for at faren skulle bli sint. Han ville at Choudri skulle snakke med faren. Gutten sa til moren sin at «du må ikke snakke med pappa om det som ble sagt fra Pakistan». Choudri traff så guttens far i moskeen. Faren sa at «det er så ille å bo i Norge, barna hører ikke på meg, jeg er maktesløs». Choudri spurte faren om han ikke kunne komme innom på kontoret hans, så de kunne snakke om det. Han sa til faren at «du må ikke slutte å elske barna dine, de trenger deg». Da sa faren «jeg elsker barna, men de hører ikke på meg. Jeg vil at de skal være gift med min familie». Da spurte Choudri ham to spørsmål. «Elsker du sønnen din?». Da sa han «ja, jeg gjør det». Så spurte han om han ønsker det beste for barnet sitt, da sa han «ja, jeg gjør det». Da kunne Choudri si at når vi som voksne ikke involverer barna våre i de handlingene vi gjør, blir de så redde. Lederen prøvde å gi mannen en mestringsstrategi. Mannen gikk da hjem og sa til sønnen at han elsket ham, at han har ingen andre sønner. Da svarte sønnen at han ikke ønsket at faren skulle bry seg med hvem han skulle gifte seg med.

Resultater

I årsrapporten for 2000 står det at de har oppnådd diskusjon og dialog, men det står ikke spesifisert om diskusjonene handlet om temaet tvangsekteskap eller om helt andre tema. Nettverket legger mye vekt på kontakt med ungdommer, og at det går an å være sammen og bli kjent. De mener selv de har klart å skape trygghet og tillit. De påpeker at holdningsendring er tidkrevende, og at de kun så vidt har startet prosessen. Innstillingen deres er at alt som er prosessorientert gir resultater. De vil ikke at brukerne skal bli sosialklienter. De vil være problemfokusert så brukerne kommer ut av sin sosiale isolasjon.

Nettverksarbeidet deres har, ifølge Choudri, blitt en suksess, men spesifiserer ikke i forhold til hva. Han hevder at det arbeidet de gjør, kommer mange til gode. Hvis en jente ringer til dem, får hun snakke med en kvinnelig representant i nettverket, som er vernepleier og har videreutdanning i psykiatri. Er det noen de tre hovedansvarlige for nettverket ikke takler, har de en som er antropolog og sosialarbeider, som kan snakke med familien, og som har autoritet innad i miljøet. Han sitter også i Islamsk råd, og har derfor også religiøs autoritet. Han er, ifølge Choudri,

svært dyktig. Videre har de en lege i nettverket, som jobber på prosjekt om Oslo-helse. Dersom brukere trenger medisinsk hjelp, henviser de dem til ham. Mange prosjekter blir mislykket på grunn av språkbarrierer. Men dette gjelder, ifølge Choudri, ikke IHSG, siden de snakker brukernes språk. IHSG er en av de få organisasjonene som tilbyr informasjon og seminarer på urdu.

Arbeidet mot tvangsekteskap er, ifølge Choudri, særlig knyttet til deres arbeid i forhold til psykisk helse. Det er mye angst og depresjon blant brukerne deres, særlig blant kvinner. De prøver å se på hvilke konsekvenser det har, og hvordan de skal takle denne typen problemer. Men Choudri gir ikke noen eksempler på hvordan de eventuelt konkret har jobbet med slike problemer i forhold til tvangsekteskapsproblematikken.

IHSG har hatt flere møter med moskeene. De har tatt opp mange ting på disse møtene, blant annet ekteskap. Tilbakemeldingen fra moskeene har vært at de tar avstand fra tvangsekteskap, og at de innser at det er et problem, men at det er vanskelig å styre det. Imamene mener de ikke har makt over hva det enkelte individ velger. Seminaret med tema som konflikter i familien, psykiske lidelser og støtteordninger ble gjennomført i samarbeid med moskeene. I et annet seminar om funksjonshemming kom temaet inngifte inn som et undertema.

I tillegg til de konkrete arrangementene som gruppa står for, nevner en av nettverksmedlemmene som viktig i arbeidet mot tvangsekteskap at mange av de som deltar i nettverket, er ressurspersoner som kan påvirke og være rollemodeller. Det at de viser en negativ holdning til tvangsekteskap, er viktig for målgruppa. Nettverket har utarbeidet mye informasjon, ifølge Choudri. De vil opprette en egen database, der de skal legger ut informasjonen. De har også laget egen nettside med adresse network.ihsg.com. Den er ikke helt ferdig.

Barrierer i arbeidet

Choudri trekker frem to former for problemer i arbeidet mot tvangsekteskap. For det første har arbeidet vært vanskelig på grunn av mangel på tid og penger; for det andre har de møtt hindringer fordi deltagerne blir skeptiske, særlig hvis de oppfatter at organisasjonen mottar midler fra myndighetene.

«Hvis man teller alle timene vi jobber frivillig, blir det tusenvis av timer», sier Choudri, «Bare det å planlegge seminarene tar enormt mye tid. Gjennomføringen og etterarbeidet krever også mye». Ifølge Choudri er resultatet at han ikke har noe fritid. Han har kun tid til jobb og styring av nettverket. Han mener det er vanskelig å planlegge arbeidet videre, fordi det tar mye tid og fordi de har så lite midler. Det blir også et hinder for arbeidet deres at de alle er slitne, sier han.

Videre har de opplevd at noen av deltagerne på tilstelningene deres mener de er kjøpt av myndighetene fordi de får penger derfra. Derfor liker ikke de ansvar-

lige for nettverket å si for tydelig utad at de får støtte fra myndighetene. I løpet av de siste årene hevder de å ha oppnådd trygghet og tillit, og gjort mye på brukernes premisser.

Arbeidet videre fremover

Nettverkets ønske er at konferansen som ikke ble avholdt verken i 2000 eller i 2001 skal kunne avholdes i fremtiden i samarbeid med aktuelle instanser. Et mål på sikt er også å få egne lokaler og en fast stilling. Nettverket har ikke forespeilet noe videre satsing på arbeid mot tvangsekteskap i 2002. I referatet fra nettverks-samlingen 3. januar 2002, ble disse prosjektene satt opp som satsingsområder for det nye året: Prosjekter om psykisk helse, arbeid med oppretting av skole i Pakistan, utgivelse av bulletin om IHSGs fremdrift, forskningsprosjekt om sykdommer som er vanlige blant innvandrere, utvikling av databaser og nettverkets nettside, ungdomsprosjektet «Gutter på fjellet vinterstid», HIV/AIDS-prosjekt for fem ungdomskoler i Oslo og et tiltak for eldre innvandrere.

Om problemet

I årsrapport for 2000 skriver nettverket at problemet med tvangsekteskap er vanskelig å gripe fordi det tilhører den private sfæren, og at deres strategi har vært å flette dette temaet inn under andre tema, som kvinners rettigheter, familiekonflikter og forhold mellom foreldre og barn.

Oppsummering

- IHSG satte i gang sitt arbeid mot tvangsekteskap i kraft av utlysningen av midler fra BFD. De arrangerte tre seminarer i 2000 og tilsvarende i 2001, men kun ett av seminarene belyste tema som mer direkte var relevant for tvangsekteskapsproblematikken. På et av de andre seminarene hadde de en informasjonsstands hvor blant annet brosjyrene fra Barne- og familiedepartementet lå. De har meklet i én sak som omhandlet tvangsekteskap, samt ved et par anledninger oppført et rollespill som belyser temaet. De mener selv de utfører det forebyggende arbeidet ved å ta små skritt, i langsiktig øyemed.
- IHSG samarbeider med muslimske menigheter om seminarer og andre arrangementer.
- IHSG har kontakt med en rekke fagpersoner i helse- og sosialsektoren, og derfor gode muligheter til å få hjelp fra folk med rett kompetanse til hvert problem.

Lederen av nettverket har sosialfaglig utdanning, og en annen av de tre mest sentrale nettverksarbeiderne er vernepleier. Organisasjonsrepresentantene vektlegger tid og krefter i tillitsskapende arbeid, og at deres betydning som positive rollemodeller kan bidra til holdningsendring.

- IHSG gir mye informasjon som er viktig for innvandrere om kosthold, trening, diabetes m.m., mens informasjonen om tvangsekteskap (f.eks. de unges rettigheter ifølge norsk lov og islam) kanskje ikke har vært like direkte.
- Organisasjonen har meget dårlige rammevilkår. De har ingen grunnbevilgning og ingen lokaler. Således kommer de dårligere ut enn alle de andre organisasjonene som her evalueres. Den eneste prosjektstøtten de får er, ifølge Choudri, fra Barne- og familiedepartementet i forbindelse med handlingsplanen mot tvangsekteskap. Men av budsjettet deres går det frem at de får budsjettstøtte på en del andre innsatsområder av andre offentlige instanser. Totalbudsjettet er likevel på beskjedne 500 000 kroner, så Choudri har uansett rett i at midlene er svært begrensede.

Evaluering av IHSGs arbeid mot tvangsekteskap

- Bortsett fra i det ene seminaret og den ene meklingsaken, som nevnt over, virker som om temaet tvangsekteskap i stor grad har blitt pakket inn under andre hovedtema i IHSGs seminarer og arrangementer. Dette er delvis bevisst strategi fra IHSG-representantene, fordi de opplever at de må gå varsomt frem med dette temaet. Men de kunne ha utrettet noe mer på dette området, selv om de arbeider indirekte. De har i relativt liten grad styrt aktiviteten sin i ny retning etter bevilgningen fra Barne- og familiedepartementet.
- Målene til IHSG var ganske vidtfavnende, som dialog med målgruppa, oppbygging av tillit, bevisstgjøring, holdningsendring og overføring av informasjon. Gjennom seminarvirksomhet og aktivitetskvelder har de uten tvil vært i dialog med målgruppa og videreført informasjon. Det er litt uklart hvor mye dialogen og informasjonsoverføringen har handlet om tvangsekteskap. Ett av seminarene deres tok i hvert fall opp en del tema som er svært relevante for tvangsekteskapsproblematikken, som konflikter i familier m.m. Det blir imidlertid vanskelig å vurdere i hvor stor grad nettverket har bidratt til noen holdningsendring. I enkeltsaker ser det ut til at de har klart det, som i tilfellet der faren endret standpunkt i forhold til å gifte bort sin sønn.
- IHSG har bred kontaktflate til folk som jobber med minoritetsrelaterte spørsmål i helse- og sosialsektoren. Gjennom dette har de opparbeidet seg relativt

stor legitimitet. Det er positivt at organisasjonen er innstilt på å delegerer videre til det offentlige hjelpeapparatet, inkludert familievernkontorer, samt knytte kontakter med de andre frivillige organisasjonene, istedenfor å tenke at de skal utføre alt arbeidet selv.

- Nettverket har oppnådd en unik kontakt med moskeene, og de har legitimitet hos foreldregenerasjonen. De er usedvanlig varsomme med å bringe temaet tvangsekteskap åpent på banen, og mener at den gode kontakten til foreldregenerasjonen og moskeene kunne svekkes dersom de frontet utad med dette temaet. Dette er nok ikke helt uriktig, men IKNs arbeid viser at det er mulig, tross alt.

Konklusjon om IHSGs arbeid mot tvangsekteskap

IHSG gjør uten tvil omfattende og viktig arbeid, og har en viktig funksjon med sin brede kontaktflate. Likevel har svært liten del av deres arbeid i 2000 og 2001 vært rettet mot tvangsekteskapsproblematikken. Kun ett seminar gikk mer direkte inn på dette temaet. Bevilgningen fra Barne- og familiedepartementet har altså i begrenset grad vært brukt til direkte tiltak mot tvangsekteskap. Dette kan kanskje delvis skyldes at departementet selv burde vært klarere på hva de krevde av organisasjonen. Noe av det som står i handlingsplanen kan forstås dit hen at myndighetene er fornøyd med å gi relativt bred miljøstøtte.

Anbefalinger til organisasjonen

- Organisasjonen har ikke gitt noen oversikt over hvor mange henvendelser angående tvangsekteskap de får, men med så bredt kontaktnett får de mulighets høre om en del slike saker. I tilfellet med faren som endret mening i forhold til å gifte bort sin sønn, utførte de mekling i en sak som handlet om tvangsekteskap. Dette tilfellet viser at de kan klare å nå frem i meklingsarbeidet sitt. Kanskje de burde ta på seg flere meklingssaker i forhold til tvangsekteskapsproblematikken, siden de lyktes så godt med den ene de fortalte om?
- Med sin gode kontakt til en rekke moskeer kunne nettverket potensielt fått en svært viktig funksjon i å legge et mildt press på menighetene i retning av for eksempel å ta offentlig avstand fra tvangsekteskap, gjennomføre strengere rutiner i forhold til offentlig registrering av ekteskap, arrangere foredrag i moskeene og lignende, tilsvarende noe av det arbeidet IKN har utført.

- Nettverksarbeidet kunne ideelt sett hatt en viktig støttefunksjon for de andre organisasjonene og instansene (familievernkontorer, krisesentre o.a.) som arbeider mot tvangsekteskap. Men det virker ikke som om nettverket i tilstrekkelig grad er kjent. De kunne med fordel ha jobbet mer med å synliggjøre sin fagkompetanse utad, tilby tjenester til andre og ikke nødvendigvis bare arrangere seminarer.
- Det kan virke noe uklart hva slags organisasjon eller nettverk IHSG skal være. I fremtiden burde de avklare tydeligere hva som skal være deres plattform. Det kan synes som om de tematisk favner litt for bredt, når de både skal ha kompetanse på medisinske spørsmål som diabetes, blodtrykk m.m., jobbe med forbygging av hiv og aids, satse på dansearrangementer og sosiale tilstelninger, jobbe mot kontroversielle problemer som tvangsekteskap og omskjæring, samt mekle i enkeltsaker. I og med at nettverket består av personer med svært ulik kompetanse, er det klart at hver av dem må kunne bidra med det de er best på. Men resultatet i dag er at det blir utydelig hva nettverket i sin helhet har å tilby, og at noen av innsatsområdene blir litt stemoderlig behandlet, som et sidetema når hovedtemaet er noe helt annet. Det kan virke som om arbeidet mot tvangsekteskap av ulike grunner har fått en slik undertemafunksjon i nettverket.

Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF)

Generelt om organisasjonen

SEIF ble opprettet i 1986. Ifølge leder, Gerd Fleischer, er det elleve ulike nasjonaliteter blant de ansatte i 2001. «Vi er altså en tverrnasjonal gruppe drevet av folk med flyktning-/innvandrerbakgrunn», sier hun. De ansatte er både kvinner og menn, men lederne av lokalavdelingene er, ifølge Fleischer, kvinner. De har fast ansatte, og er avhengig av offentlige midler.

De har utviklet kompetanse på flere områder, blant annet mishandlede utenlandske kvinner, familiegjennomføring, klager til Utlendingsdirektoratet, tvangsekteskap og omskjæring. «Vi satser på kontinuitet», sier Fleischer. Hun påpeker at de ikke vil kunne opprettholde kompetansen med folk som kommer innom en gang i uka. Hun hevder at alle som jobber i organisasjonen har luse lønn. På mitt spørsmål om utdanning svarer hun at de har det, men at de «jobber her som vanlige

mennesker som hjelper et annet vanlig menneske». Hun påpeker at organisasjonen har flat struktur.

Fleischer satt tidligere i Kontaktutvalget mellom innvandrere og norske myndigheter. Hun har også bakgrunn fra krisesenterbevegelsen. Denne yrkeserfaringen ligger nok til grunn for at organisasjonen i stor grad satser på krisetiltak, heller enn dialogiske tiltak, som mange av de andre organisasjonene.

SEIF har mange lokalavdelinger, hver av dem er ledet av en kvinne med innvandrerbakgrunn. Flere av lokallagslederne var i sin tid brukere på SEIF, og har selv erfart blant annet tvangsekteskap. Selv om lederne er kvinner, er SEIF ingen kvinneorganisasjon, poengterer Fleischer, siden de både har mannlige og kvinnelige ansatte og brukere. De har kontorer i Oslo, Kristiansand, Trondheim og Ålesund. Fra KR D via UDI får de statsstøtte som landsdekkende organisasjon. Utlendingsdirektoratet er også med på å gi støtte til prosjektet organisasjonen har mot tvangsekteskap. I tillegg får de midler fra kommunene og fylkeskommunene hvor de har kontorer.¹⁸ De har ansatte som jobber fulltid, folk på praksisplass og sivilarbeidere. De er alltid to på kontorene i lokalavdelingene, i Oslo er de fem.

Målsettinger

Målsettingen for SEIFs prosjekt mot tvangsekteskap, som de har kalt «Mellom barken og veden», er (jf. SEIFs årsrapport 2000:7) å etablere vid kontakt med ungdom fra forskjellige innvandrer- og flyktningmiljøer og deres foreldre for å øke bevissthet og kunnskap om deres rettigheter og rettsvern. Hovedmålsettingen er bevisstgjøring av ungdommen. De anser det som avgjørende for at de unge skal bli reelt integrert og føle seg trygge i det norske samfunn.

Mer spesifikt er målene:

- At de unge skal få en reell mulighet til å si nei til familiens ekteskapsplaner, uten nødvendigvis varig brudd med familien.
- Å formidle kunnskap og strategier for praktisk problemløsning til offentlige instanser som kommer i kontakt med ungdom med denne problemstillingen.

¹⁸ Kommunal- og regionaldepartementet ga 1 250 000 kroner i driftstøtte i 2000, Oslo kommune ga 200 000 til drift av Oslo-kontoret, Kristiansand kommune 109 000 til det lokale kontoret der, Vest-Agder ga 30 000 til arbeid blant ungdom og Trondheim kommune bevilget 150 000 til det lokale kontoret der, samt 20 000 til arbeid med ungdom i kommunen. Arbeidet mot tvangsekteskap fikk 200 000 kroner fra Utlendingsdirektoratet, 222 640 fra Barne- og familiedepartementet og 22 640 fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. I tillegg mottok de 164 653 fra Aetat, men dette beløpet gikk til arbeid med langtidsledige innvandrere og flyktninger på opplæring og tiltaksplass i organisasjonen.

- Å bli en kunnskapsbank både utad for offentlige og private instanser og innad for de forskjellige innvandrers-/flyktningmiljøene.
- Å opprette dialog med foreldregenerasjonen innenfor de forskjellige miljøene som praktiserer arrangerte ekteskap og de miljøene som praktiserer omskjæring. Under dialogen vil de informere om norsk lovverk på områder som berører barns og unges rettigheter. I tillegg vil de formidle ungdommenes synspunkter og bekymringer ut fra deres fremstillinger av sine problemer til SEIF. På denne måten vil de bidra til holdningsendring i foreldregenerasjonen.

Brukere/målgruppe

Hovedmålgruppa for SEIFs prosjekt mot tvangsekteskap er ungdom som trenger bistand og råd/veiledning angående familiens ekteskapsplaner, under varierende grad av tvang, ut fra sosiale og/eller tradisjonsbundne motiver (jf. årsrapport 2000). Flesteparten av brukerne er vokst opp i Norge, og 80 prosent er jenter. Unge gutter havner også i situasjoner der de føler seg tvunget til ekteskap, men det er generelt mindre vold mot guttene, sier Fleischer. Gutter som tar kontakt ønsker som oftest mer praktisk hjelp, for eksempel til skoleplass eller økonomisk støtte. De unge kommer fra alle religiøse grupperinger. Brukerne kommer fra tre kontinenter; Asia, Afrika og Europa. De er for det meste mellom 17 og 23 år. Jentene er i aldersgruppa 14–23 år. Flertallet av ungdommene som tar kontakt angående familiens ekteskapsplaner er rundt 18 år. Det er rundt denne alderen krisen oppstår, fordi ekteskap som er inngått i andre land før fylte 18 år ønskes registrert her i landet når de unge oppnår myndighetsalder, ifølge Fleischer. Brukerne kommer alene eller sammen med familie.

Antall møter/henvendelser/saker

Fra 1999 da SEIF startet opp sitt arbeid mot tvangsekteskap og til 2000 var det ifølge Fleischer «en enorm økning i antall tvangsekteskapsaker, både fra de unge selv og fra offentlige instanser». Hun antar at økningen skyldes at ungdommen begynte å få kunnskap om at det finnes hjelp å få. I 1999 var det totale antall henvendelser som gjaldt ungdom 206, hvorav 64 omhandlet tvangsekteskap. I 2000 har antall henvendelser om ungdom økt til 639 på landsbasis, og derav var 236 om tvangsekteskap. Det kom to til tre henvendelser om tvangsekteskap i uken. «Mange av disse er ikke krisekrise. Mange lurer bare på hvordan de skal takle problemet», sier Fleischer. I intervju sier hun at nærmere 60 av henvendelsene gjaldt krisetilfeller, der de unge trengte hjelp til å komme seg ut av tvangssituasjoner. I

2001 hadde de 23 krisetilfeller, der ungdommene var i fare fordi de ble utsatt for grov vold fra sin familie og ble drapstruet av dem.

Henvendelsene kom fra ungdom, offentlige kontorer (skole, barnevern og sosialkontorer) og media. De unge henvender seg også av mange andre grunner som skole, studielån og generasjonskonflikter. Det har kommet stadig flere ungdommer til dem etter hvert som de har blitt kjent som et sted der de unge kan få praktisk konkret hjelp.

Samarbeid og henvendelser

SEIF har først og fremst kontakt med en rekke offentlige instanser i forbindelse med sitt arbeid med konkrete krisesaker. De kontakter alt fra sosialkontor, advokat, politi, barnevern, ambassade, Utlendingsdirektoratet, skole, voksenopplærings-senter eller lokale ressurspersoner – for å legge til rette for brukere som er i konflikt med sine foreldre på grunn av deres ekteskapsplaner for den unge. De jobber spesielt nært med ansatte i krisesenterbevegelsen. SEIF henviser sine brukere til krisesentrene, og krisesentrene henviser sine klienter til SEIF.

Fleischer hevder at SEIF er den eneste av organisasjonene som jobber med mennesker og konkrete saker og som har kontakt med grasrota. De andre jobber mer politisk og teoretisk, mener hun. Av den grunn mener hun at alle henviser til dem, mens de selv ikke har så mange å henviser til. SEIF mottar henvendelser om tvangsekteskap fra sosialkontor, barnevern, krisesenter, politi og Utlendingsdirektoratet. Offentlige instanser tar ofte kontakt for råd og informasjon.

På områder der SEIF ikke har noe tilbud, henviser de til de andre organisasjonene. I religiøse spørsmål henviser de til Islamsk kvinnegruppe. Hvis de får spørsmål om lekselesing eller kvinnegrupper, henviser de til ORKIS. Når det gjelder diskriminering henviser de til Senter mot etnisk diskriminering. Slik Fleischer ser det, har de et fint samarbeid med de andre organisasjonene. Hun hevder at hun ikke vil nøle med å ta kontakt med dem hvis det er et problem som må løses i fellesskap, men legger til at hun aldri har kontaktet dem i konkrete saker. Men hun samarbeider noe med lederen av ORKIS. Om samarbeid med de andre organisasjonene uttrykker hun at det er fint med mangfoldet, og at det er mer enn nok jobb for alle. Men hun er kritisk til de som klager over at noen fikk mer penger enn andre. Hun mener hver av dem burde henviser til de andre, når det er noe de ikke kan noe om. Likevel mener hun at når det gjelder tvangsekteskap så henviser alle til SEIF, og at de skulle også gjerne hatt noen å henviser til. Jeg spør om hvilke av de andre organisasjonene som har henvist til SEIF. Fleischer svarer at de ikke alltid spør folk som kommer hvem som har sendt dem, men så kommer det frem at det kan være ORKIS, Antirasistisk senter eller andre.

Bakgrunn for arbeidet mot tvangsekteskap

I 1996/1997 behandlet SEIF en sak som omhandlet arrangert ekteskap under tvang. SEIF hjalp jenta til å få annullert ekteskapet i byretten. Etter at de hadde hjulpet denne jenta, gikk de ut med informasjon. Saken fikk førstesideoppslag i Aftenposten (7.10.1997). Etter dette begynte ungdom gradvis å henvende seg til SEIF med denne problemstillingen. Dette var det andre ekteskapet i Norge som ble annullert fordi det var inngått under tvang.

I forbindelse med BFDs utgivelse av handlingsplanen, begynte SEIF i 1999 å rette oppmerksomheten generelt mot minoritetsungdom og spesielt mot problemet «arrangerte ekteskap under større eller mindre grad av tvang» (Årsrapport 2000:7). De fikk kontakt med ungdom gjennom skoleturneer, der de delte ut informasjonsbrosjyrer. De ga ungdommene tilbud om praktisk hjelp til problemløsning og informasjon om rettigheter og rettsvern. De startet opp prosjektet «Mellom barken og veden», som var spesielt rettet mot ungdom, med tvangsekteskap som et av hovedtemaene. De søkte, og fikk, midler til prosjektet i 1999, 2000 og 2001.

Metode

I årsrapporten for 2000 står det at SEIFs metode er informasjon og bistand til problemløsning i enkeltsaker, og å finne løsninger på familiekonflikter i samarbeid med ungdommen.

Informasjon og veiledning til ungdom

SEIF gir praktisk bistand og informasjon om rettigheter og muligheter til unge som utsettes for tvangsekteskap. De arbeider primært med enkeltsaker, men er også talerør for brukerne i prinsipielle spørsmål. Når en ungdom henvender seg til dem, prøver de først å få en oversikt over dennes historie. Så prøver de bidra til å finne løsning på spørsmål som dukker opp. Målet er reell selvhjulpenhet. De gir de unge informasjon om alt fra politi og trygghetsalarm til økonomisk støtte fra sosialkontor. Metoden går ut på praktisk problemløsning i samarbeid med ungdommen selv.

De har fått tilbakemeldinger på at uansett hva den unge har bestemt seg for å gjøre, ser de unge på dem som et sted de kan komme å snakke, og at de står på deres side. De lytter til de unge, som kan komme uanmeldt. De ansatte på SEIF spør den unge «Hva vil du selv?» I begynnelsen har de unge ønsker som umulig kan innfris. Hvis en jente ber dem ringe politiet for at politiet skal ringe foreldrene og si hun er død, prøver de heller hjelpe henne å finne en løsning som er praktisk.

Opgaven til de ansatte blir å informere den unge om realistiske alternativer, uten å komme med løsninger. De skisserer konsekvenser av ulike alternativer, som

problemer og reaksjoner i familien dersom den unge motsetter seg deres planer. De har lange samtaler med den unge, med tanke på å komme frem til en løsning vedkommende selv ønsker. Denne prosessen kan ta lang tid, selv om noen unge allerede har bestemt seg for hva de vil når de oppsøker senteret. De prøver å bygge opp de unges bevissthet og kunnskap om rettigheter og rettsvern. De påser også at de unge får den hjelpen de har krav på fra det offentlige, for eksempel ved å følge dem til deres første møte på sosialkontoret.

Når det er krise, anbefaler de brudd med foreldrene, «men når årene går, er blod tykkere enn vann», påpeker Fleischer. Hennes tanke er at det skjer en prosess der det først blir en krise for familien i den tiden den unge er borte. Ettersom årene går, får den unge sterkere bein å stå på, samt mer selvtillit. Foreldrene på sin side får tid til å tenke seg om. Da kan den unge gjenforenes med sine foreldre.

En enkeltsak

- Fleischer forteller om et tilfelle der barnevernet tok kontakt med dem og spurte hva de skulle gjøre. Det gjaldt en ung jente som var 16–17 år, og som hadde blitt utsatt for grov vold. Det handlet om planlagt tvangsekteskap. Fleischer tok mange telefoner, og la opp arbeidet steg for steg. Det tok en stund før hun traff jenta. Barnevernet tok over omsorgen. Etter hvert flyttet jenta til fosterhjem med sperret adresse og begynte på ny skole. Etter et år traff hun mor og småsøsken igjen. Hun ville flytte hjem, men følte seg ikke trygg. Moren bedyret at faren hadde forandret seg. Jenta fikk hjelp av Fleischer med å skrive en kontrakt som barnevern, politi, jenta selv, SEIF og faren fikk kopi av. I den står det at hun skulle fortsette på skolen, ikke dra med foreldrene på ferie og at hun skulle ringe Fleischer hver søndag kl. 19. I begynnelsen var det hver søndag, etter hvert har det blitt sjeldnere.

Mekling

Ifølge Fleischer driver ikke SEIF med mekling. Men i SEIFs kriseguide mot tvangsekteskap som Hege Storhaug (2001:16) har forfattet, står det at SEIF tilbyr mekling mellom ungdom og deres familier. Når krisen ikke lenger er akutt kan vi gjøre noe lignende, men vi kaller det ikke mekling, sier Fleischer. Hun forteller at hvis de vet at det er planlagt tvangsekteskap i minste detalj, da er det ikke grunnlag for mekling. Da må man vise foreldrene at det de gjør får konsekvenser, og at de er i ferd med å begå et lovbrudd. Når det er snakk om grove lovbrudd, vil Fleischer at familien skal innse at det finnes et ris bak speilet, at de skal tenke at hvis de gjennomfører planene, så blir det bråk.

Det er de unge som definerer og setter premissene, sier hun. Hun viser til tilfellet jeg har gjengitt over, der hun hjalp jenta å sette opp en kontrakt med harde

krav overfor foreldrene. Litt ironisk sier Fleischer at den «meklingen» fungerer utmerket.

Mekling er ikke veien å gå når jenta står midt oppe i krisesituasjonen påpeker Fleischer. Da har to familier inngått en avtale, og det vil innebære et stort tap av ære for begge familiene å gå tilbake på sitt ord. En mekling kan i verste fall føre til at den unge sendes med første fly til foreldrenes hjemland. SEIF er åpne for mekling på et senere tidspunkt, etter at de unge har vært borte fra familien i en periode og gemyttene har roet seg. Når en jente har vært lenge borte fra familien, får foreldrene tenkt seg om. Da vet jenta at hvis det blir krise igjen, så er det hjelp å få. Fleischer har flere slike historier om ungdom som er gjenforent med sine foreldre. Kontakten kan gradvis opprettes med søsken, så mor og til slutt far, sier hun.

Hjelp til å starte ny tilværelse og mobilisering av nettverk

Dersom de unge vil foreta et brudd med familien, hjelper SEIF dem med praktiske detaljer, som å finne et sted å bo og skaffe seg økonomisk støtte. I visse tilfeller er de unge utsatt for så grove trusler at det kan være aktuelt å skifte navn. Ifølge Fleischer har SEIF bidratt til om lag ti slike identitetsendringer. De unge flyttes gjerne til en annen del av landet eller utenlands. SEIF samarbeider med skoler og andre etater for å følge opp den unge. De prøver å skaffe dem et nytt nettverk, ettersom det gamle faller bort. Når unge under 18 år utsettes for grove trusler, henvender SEIF seg til barnevernet for å få til hastevedtak slik at den unge kan flyttes ut av hjemmet umiddelbart.

SEIF driver ikke nettverksarbeid likt det ORKIS gjør, men på mikroplan driver de nettverksarbeid i den forstand at hvis en gutt eller jente må flytte til et nytt bosted, forsøker de å mobilisere personer på det nye stedet, slik at den unge har en eller flere personer å snakke med fra skole, krisesenter eller barnevern. De bygger opp den nye tilværelsen for den unge steg for steg. Det innebærer svært mange møter og telefoner. De må følge opp ungdommene over en periode på et halvt til flere år. De holder kontakten med de unge, hvis de unge selv vil det.

SEIF har ifølge Fleischer opprettet et hermetisk tett, fullstendig hemmelig nettverk av tre–fire boliger på landsbasis. Det har vært litt av en jobb, sier hun. Noen av ungdommene trenger et skjulested på en helt annen kant av landet. Fleischer forteller om et Romeo og Julie-par¹⁹ som trengte gjemmede, og hvor SEIF skaffet dem en hytte langt inne i skogen. Jentas familie, med onkler, far og brødre, fordelte seg i to–tre biler og reiste landet rundt for å lete.

SEIF driver ikke med sosialt nettverk i form av prategrupper og lignende, men de unge kan komme og ta kontakt, og ta en prat på SEIF-kontoret. Det hender også de unge ber om å bli satt i kontakt med andre i samme situasjon.

¹⁹ Dvs. kjæresten som har valgt hverandre, men som ikke får anerkjennelse for forholdet av den enes eller begges foreldre.

Henvising til andre instanser

Fleischer hevder at det er mange som henviser til dem, mens de selv ikke har så mange å henwise til. De kontakter barnevern og krisesenter når det er behov for det, men henviser i liten grad til andre innenfor helse- og sosialvesenet. Jeg spør om hun likevel henviser videre når en jente har spiseforstyrrelser eller er suicidal, i og med at disse problemene ikke er rent sjeldne hos jenter som utsettes for tvangsekteskap. Når en jente kommer til SEIF med slike problemer, prøver de ifølge Fleischer å mobilisere hjelp. Først bruker de tid på å prate. Men er det alvorlige spiseforstyrrelser, mobiliserer de hjelpeapparatet.

Det virker som om Fleischer likevel er skeptisk til den hjelpen det offentlige kan gi. Hun forteller om en jente på 16 som har anoreksi. Hun bor på ungdomshjem og går til psykolog, men holder likevel på å dø, sier Fleischer. Jenta tenker ifølge Fleischer at så lenge hun er syk, blir hun ikke giftet bort. En annen jente som kontaktet dem, var blitt fortalt at hun kanskje trengte psykolog. Jenta spurte om Fleischer visste om noen, men hun svarte at de ikke hadde noen på hånden. Jenta hadde snakket i en måned med kvinnene på krisesenteret, hun hadde en hjertevenninne og så hadde hun SEIF. Fleischer sa til jenta at istedenfor å gå til psykolog kunne hun bruke alle de andre hun hadde. Hvis man ikke er psykotisk, men at det mer er snakk om å sortere tanker og snakke ut om ting, er gode venner og gode voksenpersoner like bra, mener Fleischer.

Hjelp til å annullere ekteskap og anmelde foreldrene

Ifølge Fleischer får de 10–15 henvendelser per år fra brukere som allerede er gift under tvang og som trenger hjelp til å annullere ekteskapet. Hvis de ser at tvangen kan sannsynliggjøres i en rettssak, anbefaler SEIF annullering. Ifølge Fleischer har det ikke vært mange annulleringer oppe for domstolene hittil, men hun antar det har vært to–tre totalt. SEIF har bistått i én av dem. Dette tilfellet forekom før SEIF fikk støtte fra Barne- og familiedepartementet til arbeid mot tvangsekteskap. SEIF skal bistå en bruker i en ny annulleringssak som ennå ikke er berammet for tingsretten. Det er vanskelig å skaffe beviser for at tvang har funnet sted. Dersom tvangen ikke kan dokumenteres, hjelper SEIF til med å søke separasjon. Fordelen med å annullere er at da vil trossamfunnene måtte godkjenne skilsmissemisjonen, sier Fleischer.

SEIF har i to tilfeller blitt med brukere til politistasjonen for å anmelde foreldrene.

«Snikinformasjon» til foreldre

SEIF har ingen direkte veiledning av foreldre i saker som omhandler tvangsekteskap, men de driver det Fleischer kaller «snikinformasjon» til foreldre som henvender seg til dem om noe helt annet. Da skyter de inn en bisetning nå og da om

lovverket på området eller annen informasjon om tvangsekteskap. De har ofte informert foreldregenerasjonen i form av en bisetning at det er dumt å tvinge en jente til å gifte seg med fetteren, for hvis jenta sier det er tvang, får ikke den andre parten oppholdstillatelse.

Informasjonsmateriell

SEIF har utarbeidet informasjonsmateriell spesielt rettet mot ungdom, der de informerer om hvilken bistand senteret kan yte. Noe av materialet er ikke begrenset til tvangsekteskap, men tar også for seg andre områder der ungdommen kan få hjelp. Våren 2000 utarbeidet SEIF en kriseguide for ungdom med minoritetsbakgrunn som står i fare for å bli giftet bort mot sin vilje. Guiden er forfattet av frilansjournalisten Hege Storhaug. Den gir informasjon om arrangert ekteskap og tvangsekteskap, relevant lovverk i ulike land og adresser hvor man kan henvende seg dersom man befinner seg i en tvangssituasjon i utlandet. Guiden skal være tilgjengelig på skoler og andre steder der ungdom søker hjelp.

Skolekampanje

SEIF arrangerte en skolekampanje i 1999, der en jente som selv hadde vært i konflikt med sine foreldre i forbindelse med at de ville gifte henne bort, reiste rundt på ungdomsskoler og videregående skoler i Oslo, Kristiansand, Ålesund og Trondheim for å informere om tvangsekteskap. Til Aftenposten (14.10-1999) sier hun at fordi hun har kjent problemene på kroppen, kan hun forstå ungdommenes frykt for å bli giftet bort mot sin vilje. Hun sier at ungdommene må få vite at det finnes hjelp, men at det også er viktig å informere foreldre og familier om den straffen de risikerer ved voldsbruk og tvangsekteskap.

Informasjonsvirksomhet mot det offentlige hjelpeapparatet

Fleischer holder en rekke innledninger på seminarer og møter rundt i landet. I tillegg arrangerer senteret egne seminarer. I 1999 handlet det mye om å gjøre handlingsplanen kjent, både på seminarer og i enkeltsaker. «I år 2000 og 2001 brukte vi mye ressurser vi egentlig ikke har til å avholde seminarer og lignende», forteller Fleischer. I 2000 arrangerte de seminarer om tvangsekteskap i Kristiansand og Trondheim. Seminarene var rettet mot offentlige kontorer, skole, barnevern, sosialkontor, helsestasjoner og politi. De har også avholdt noen i Oslo for bydeler og ulike yrkesgrupper. Det er dette Fleischer kaller «erfaringsoverføring». Erfaringsoverføringen går ut på at de forteller om sitt arbeid og belyser i sin fulle bredde hva det kan gå ut på, ved å gi eksempler. De informerer også om norsk lovgivning med hensyn til tvangsekteskap.

Resultater

Fleischer trekker frem solskinnshistoriene for hver enkelt av de unge som kommer til SEIF og som klarer seg, som det hun er mest fornøyd med av det arbeidet de gjør. Hun mener at de er resultatorienterte, og at de unge som kommer til SEIF heller ikke er spesielt tålmodige. De vil ha løsninger, sier hun. Fleischer hevder at de har bidratt til mange tilfeller av identitetsskifte, kanskje ti til sammen. Hun synes også de har oppnådd mye med informasjonsoverføring i forhold til offentlige hjelpeinstanser. Spesielt opplever hun at de har lykket med dette arbeidet i Trondheim.

Barrierer i arbeidet

Fleischer trekker frem problemer med inkompetanse i det offentlige og vanskeligheter med å endre holdninger i foreldregenerasjonen som de største barrierene i arbeidet mot tvangsekteskap. Hun mener det var tungt å jobbe med temaet tvangsekteskap i 1999, fordi de offentlige kontorene manglet kompetanse og visste for lite om det. «Vi ble møtt med så mange tilfeldige holdninger», sier hun.

Foreldregenerasjonen utgjør ifølge Fleischer en hindring for arbeidet. «Foreldregenerasjonen er den klart tregeste massen i dette arbeidet», sier hun. Hun virker ikke optimistisk over mulighetene til å endre foreldregenerasjonens holdninger. Hun sier at man kan jobbe med det, men håpet ligger blant de unge. For å få bukt med presset og volden og alt det som tvangsekteskap innebærer, samt omskjæring, er de avhengig av at de unge selv tar opp kampen. «Først når de unge selv sier nei, får vi bukt med ruklet. Det er de unge som er villige til å åpne for en prosess», sier Fleischer. Men for at de unge skal klare å stå imot, må de være sikre på at de får støtte fra storsamfunnet, påpeker hun.

Endringer i arbeidet over tid

Etter tre–fire år med arbeid rettet mot de unge mener Fleischer at de ansatte på SEIF har fått perspektiv på ting, og at de er blitt mer drevne. Hvis de unge ønsket identitetsskifte for tre år siden, satte de i gang prosessen med det samme, mens de nå råder dem til å vente litt, i og med at det er en tøff prosess.

Arbeidet videre fremover

Prosjektet «Mellom barken og veden» varte ut 2001. Fleischer hevder de ikke har kapasitet til å opprettholde beredskapen hvis de ikke får midler videre. Når noen kommer til dem og ber dem om det, så følger de dem på deres første møte med det offentlige. «Bare det er ressurskrevende», sier Fleischer.

Om problemet

SEIF opererer med betegnelsen arrangerte ekteskap under større eller mindre grad av tvang, fordi de mener at arrangerte ekteskap nesten alltid innebærer en viss grad av tvang. Men på spørsmål bekrefter Fleischer at det kan forekomme enkelte sol-skinnhistorier om arrangerte ekteskap. Eksempelet hun trekker frem handler imidlertid ikke om at foreldrene velger ut ektefelle for sine barn, men i stedet at det arrangeres en seremoni der foreldrene til de to vordende ektefellene føres sammen.

Fleischer hevder at mange av jentene har en oppdragelse som gjør at de ikke kan tenke en eneste uavhengig tanke om sitt eget liv. Mange av jentene som henvender seg til SEIF trenger hjelp til å komme seg vekk fra tvang og vold. Fleischer understreker at også gutter kan bli utsatt for vold, tvang og press, og at de kan være like bunnfortvilte.

Om handlingsplanen

Ifølge Fleischer har krisesenterbevegelsen og SEIF hatt en svært sentral rolle i å spre informasjon om handlingsplanen. Fleischer opplever at offentlige kontorer utviser stor uvitenhet om problemfeltet. SEIF har brukt BFDs handlingsplan aktivt som et skriftlig grunnlag for å få offentlige etater til å ta problematikken alvorlig. De bruker den som et verktøy. «BFD vet at SEIF distribuerte 500 eksemplarer av handlingsplanen», sier Fleischer. Hun mener handlingsplanen er en god start. «Det har jo vært opp til oss å omsette den i praksis, for den er jo generell, men vi kan komme med konkrete tiltak», sier Fleischer.

SEIFs vurdering av andre nødvendige tiltak mot tvangsekteskap

Fleischer mener det trengs mer kunnskapsoverføring til de unge om hvor de kan henvende seg og om hva deres rettigheter er. Hun sier det også fortsatt er behov for erfaringsoverføring på landsbasis til det offentlige hjelpeapparatet.

Fleischer trekker videre frem behov for gjemmesteder for unge gutter i krise. Til nå har de måttet ty til private løsninger i form av bosteder med hemmelig adresse. Fleischer ønsker å få stat og kommune med på å opprette et nettverk av kriseboliger for unge gutter og kjærestepar av typen Romeo og Julie (jf. tidligere fotnote).

Oppsummering

- SEIF har drevet informasjonsvirksomhet rundt om i landet, samt behandlet enkeltsaker. De har i løpet av de tre årene de har fått bevilgninger behandlet en rekke saker der jenter står i en krisesituasjon. SEIF har intensivert sitt arbeid mot tvangsekteskap etter at de fikk bevilgninger av Barne- og familiedepartementet (de fikk midler både i 1999, 2000 og 2001). Ifølge Fleischer begynte slike henvendelser å komme etter at de hadde oppslag i Aftenposten om en sak de behandlet i 1997.
- SEIF yter bistand til unge innvandrere i krise, og står på ungdommens side i konfliktene. De gir veiledning og krisehjelp til ungdom som utsettes for tvangsekteskap. Organisasjonen bistår jenter i å komme ut av situasjonen ved å flytte ut for en periode, og forsøker å sikre jentene og følge dem opp i deres nye situasjon. De arrangerer også seminarer for det offentlige hjelpeapparatet, samt skolekampanjer, for å informere om problematikken.
- SEIF har bistått den ekteparten som ønsket å annullere i en av de tre sakene som har vært oppe i domstolene etter §222 om annullering av ekteskap inngått ved tvang. I nær fremtid skal de bistå i den fjerde slike saken, som ennå ikke er berammet for tingsretten.
- SEIF verdsetter først og fremst erfaringsbasert kompetanse. Enkelte av de ansatte i lokalavdelingene er jenter som har opplevd tvangsekteskap og som nå jobber for organisasjonen.
- Organisasjonen har forholdsvis gode rammebetingelser, med lokaler sentralt plassert i Oslo, lokalavdelinger i fire andre byer, samt lønnsmidler til elleve stillinger.
- Med lokalavdelinger flere steder i landet, kan organisasjonen følge opp saker ut over Oslo-området, mens mange av de andre organisasjonene er langt mer sentraliserte.

Evaluering av SEIFs arbeid mot tvangsekteskap

- SEIF følger opp sin målsetting om å bidra til at ungdommene som søker hjelp hos dem får støtte til å si nei til foreldrenes ekteskapsplaner. SEIF er en av de få organisasjonene som setter inn strakstiltak for jenter (eller gutter) som virkelig er i en presset situasjon. Enkelte jenter som er redd for livet sitt, tør ikke gå til innvandrersorganisasjoner. Noen tør, ifølge én aktør jeg intervjuet, hel-

ler ikke gå til politiet, fordi de mener tolkene der sprer rykter. Disse jentene tør kanskje heller henvende seg til SEIF. Det er få av de andre organisasjonene som i så stor grad følger opp enkeltsaker.

- Organisasjonen hadde også en målsetting om ikke å skape varige brudd med familien. Denne følger de ikke alltid opp. Samtidig er det klart at det ikke alltid er mulig å unngå brudd når de skal jobbe med å avverge et tvangsekteskap. Tilsynelatende ser det ut til å være en motsigelse i at de sier de anbefaler brudd med familien i de tilfeller hvor det er krise, samtidig som de sier at de lar den unge selv definere og sette premissene. Det kan virke som om SEIF legger relativt sterke føringer på den unges handlingsvalg.
- En av organisasjonens målsettinger var å opparbeide vid kontakt med ungdommer og foreldrene. Bortsett fra de ungdommene de møter gjennom sine skolekampanjer, ser det ut til at kontakten begrenser seg til de ungdommene som på eget initiativ henvender seg til dem. De har i liten grad oppsøkende virksomhet på grasrotplan i innvandrer miljøene. De følger imidlertid opp sin målsetting om å øke bevisstheten om rettigheter og rettsvern hos de ungdommene som oppsøker dem.
- Den målsettingen organisasjonen i liten grad har fulgt opp, er å opprette dialog med foreldregenerasjonen. I stedet for dialog har strategien deres vært å gi «snikinformasjon» når foreldre har henvendt seg om helt andre saker.
- Organisasjonen har gjort en stor innsats i å formidle kunnskap og gi strategier for problemløsning til offentlige instanser, og har også etterlevd sin målsetting om å bli en kunnskapsbank overfor offentlige og private instanser.
- SEIF har omfattende rapporter om sin virksomhet. Årsrapporten gir statistikk over et stort antall enkeltsaker hvert år, men problematiserer i liten grad hvor omfattende hver av sakene er, og hvor alvorlige krisetilfellene er.²⁰
- SEIF har stor legitimitet hos enkelte aktører som har jobbet med tvangsekteskap, ikke minst innenfor crisesenterbevegelsen, mens hos andre har de mindre legitimitet, særlig i deler av innvandrer miljøene. Enkelte mener at SEIF i for liten grad hjelper jentene til å opprettholde kontakten med sin familie, parallelt med at de hjelpes ut av tvangssituasjonen. Ifølge flere av de aktørene som jobber mer direkte med foreldregenerasjonen, har SEIF liten tillit i denne målgruppa. De har blitt kjent som en organisasjon som ikke er interessert i å se foreldrenes situasjon, etter at brosjyren deres om tvangsekteskap, som

²⁰ Denne innvendingen gjelder også andre organisasjoner som behandler et stort antall saker hvert år.

journalisten Hege Storhaug har forfattet, har blitt distribuert ut i skolene²¹. Mødrene som deltok i kvinnegruppa på ORKIS fortalte for eksempel at mange innvandrere er kritiske til kriseguiden. Kvinnene sa at de oppfattet det underliggende budskapet i denne informasjon som at du som mor er gal. De mente at guiden ikke åpnet for dialog, og sa at informasjon rettet mot foreldrene ikke kan være så «pangpang». Overfor ungdom er tankegangen på SEIF at de skal være med på å sette ord på ting, «men hvorfor skal ikke det gjelde også for foreldregruppa?», spør disse kvinnene. Som nevnt kan det likevel være gunstig at i hvert fall én organisasjon avgrenser arbeidet mot tvangsekteskap fra å ha foreldregenerasjonen som målgruppe. Det kan bli en sikkerhetsventil for de jentene som føler seg truet på livet av sine foreldre, og derfor har god grunn til å vegre seg for å gå et sted hvor de ikke får øyeblikkelig hjelp uten å måtte gjøre kompromisser overfor foreldrene.

- SEIF tar i sin kriseguide mot tvangsekteskap (Storhaug 2001) ikke bare standpunkt mot tvangsekteskap, men i realiteten også mot arrangerte ekteskap. Dette standpunktet har SEIF ikke til felles med noen av de andre organisasjonene. I min evaluering av PMV var jeg inne på dette med å ta parti. I motsetning til PMV er det tydelig at SEIF tar de unges parti i tvangsekteskapsakene. Dette må jo også ses som et pluss, nemlig at den svakeste parten er den som får mest uforbeholden støtte. Men det er viktig at organisasjonen parallelt med å hjelpe brukerne ut av krisesituasjoner, tar hensyn til brukernes behov for å gjenopprette kontakten med foreldrene, og at organisasjonen ikke har så steil holdning til foreldrene at muligheter for dialog lukkes.

Konklusjon om SEIFs arbeid mot tvangsekteskap

SEIF er den av de organisasjonene denne rapporten omhandler som har utført det mest omfattende arbeidet mot tvangsekteskap etter at de fikk bevilgning, med individuell veiledning og krisehjelp, skolekampanje, informasjonsmateriell og seminarvirksomhet. Samtidig er de klart den organisasjonen som i minst grad har fulgt opp departementets ønske om å kunne oppnå dialog mellom foreldre og barn, og bidra til at det ikke blir brudd mellom disse partene.

²¹ NIBR-forskeren Line Nyhagen Predelli mener den skaper ubegrunnet frykt blant minoritetsjenter. Hun trekker parallellen til vold i hjemmet, som er en viktig sak også for norske jenter, men som ikke har ført til at de får utdelt kriseguiden om hvordan de skal unngå volden. I stedet kontakter de krisesentre og krisetelefoner. Nyhagen Predelli mener brosjyren bidrar til å frastøte minoritetsforeldre istedenfor å legge til rette for dialog med dem (Dagbladet 21.6.2000). Hege Storhaug repliserte i Dagbladet 28.6.2000.

Men det er bra at det også finnes én organisasjon som kan være kompromissløs, i de tilfellene der en ungdom er i en tilspisset krisesituasjon og trenger uforbeholden og umiddelbar hjelp.

Anbefalinger til organisasjonen

- Istedenfor å skilte med mekling (som i kriseguiden mot tvangsekteskap) og målet å oppnå dialog med foreldregenerasjonen, kunne organisasjonen, som en av de få som kompromissløst står på barnas side, avgrenset seg fra slike målsettinger i arbeidet fremover. Det kan også være grunn til å vurdere om det er hensiktsmessig at SEIF skal satse på foreldre som målgruppe. Kanskje organisasjonen rett og slett burde si at det er viktig å jobbe mot denne målgruppa, men at de ikke kan det, siden de har valgt å konsentrere virksomheten sin om å gi jenter i tøffe situasjoner all den støtten de trenger. Dersom BFDs mål om et mangfold av tilbud skal bli virkeliggjort, er det nettopp viktig at ikke alle organisasjonene skal dekke over alle målgrupper og arbeidsmetoder. Da kunne også ansvarsfordelingen mellom SEIF og de andre bli klarere, ved at SEIF kunne henvise til de andre organisasjonene når det gjelder mekling, samt arbeid direkte rettet mot foreldrene.
- Organisasjonen kunne med fordel gitt en mer utførlig beskrivelse av kriteriene bak rapportering av antall henvendelser og behandlede saker, samt hva de klassifiserer som alvorlige tilfeller, og hvor omfattende oppfølging de har av hver av de rapporterte tilfellene.

Himmilo Youth Norway (Himmilo)

Generelt om organisasjonen

Himmilo ble dannet i 1995. Fra og med 2000 fikk de leie kontor i lokalene til Oslo Røde Kors Internasjonale Senter i Christian Krohgs gate. Organisasjonen er basert på frivillig arbeid, og har i utgangspunktet ingen ansatte. Høsten 2001 hadde imidlertid leder av jentegruppa praksisplasstilling på Himmilo, med lønnsmidler i tre måneder fra Aetat. For øvrig driver de ulønnet arbeid. De har tidligere søkt lønnsmidler til en stilling, men fikk avslag. Organisasjonen får storbymidler fra Kommunal- og regionaldepartementet.

Lederen av organisasjonen, Basse Musse, har cand. mag.-grad fra Universitetet med grunnfag i sosialantropologi og statsvitenskap og mellomfag i sosiologi. Han har 50 prosent stilling som nyhetsoppleser i NRK (Migranytt). Han er sekretær i Somalisk råd og leder av en somalisk nærradio. Han er dessuten med i Kontaktutvalget mellom innvandrere og norske myndigheter (KIM). Himmilos jentegruppe styres av fem jenter som jobber sammen. En av dem er sykepleier og har skrevet hovedoppgave om omskjæring. Hun har fast jobb på sykehus i Oslo.

Målsettinger

Organisasjonens målsetting i forhold til arbeid mot tvangsekteskap var, ifølge Musse, primært innhenting av kunnskap. Men i søknad om midler og i årsrapporten for 2000, står gjengitt en del andre målsettinger også.

Målsettinger for 2000

- Å lette kommunikasjonen mellom jentene og norske myndigheter slik at jentene på best og raskest mulig måte kan få den hjelpen de trenger.
- Å legge til rette for at jentene kan gjenforenes med familie/somalisk nettverk etter gjenkomst (gjelder jenter som har blitt tvangssendt til Somalia, og som rømmer tilbake til Norge).
- Bevisstgjøring, kunnskapsinnhenting og kunnskapsutveksling i somaliske miljøer i Norge.

Målsettinger for 2001

- Følge opp enkeltsaker, familiemekling.
- Bidra til debatt i somaliske miljøer.
- Gi bistand til offentlig hjelpeapparat for å finne løsning på familiekonflikter.

Brukere

Denne organisasjonen er en av de få som retter seg mot somaliske miljøer, særlig mot unge jenter, men også mot foreldregenerasjonen, unge gutter og eldre menn. De har ikke jobbet direkte med moskeene, fordi deres brukere ikke går i moske-

en. Himmilos brukere er, ifølge Musse, mer integrerte i det norske samfunn. Han sier at de som går i moskeen, er mer tradisjonelle. De tviholder på sine tradisjonelle verdier og på segregering mellom sitt miljø og det norske samfunn, sier han.

Samarbeid

I 2000 søkte Himmilo penger sammen med ORKIS og Quo Vadis. De tre organisasjonene hadde en rekke møter for å diskutere og bli enige om tema. Men på grunn av samarbeidsproblemer, ble fellesprosjektet avsluttet etter ni måneder. Etter dette har Himmilo fortsatt arbeidet på egen hånd. De har leid lokaler av ORKIS; og har oppnevnt leder av ORKIS i sin ressursgruppe. For øvrig har de hatt mye kontakt med ulike ambassader (i land som ligger i tilknytning til Somalia),²² samt Utlendingsdirektoratet i forbindelse med sitt arbeid for å hjelpe jenter med tilbakereisen fra Somalia. Organisasjonen har ikke så mye samarbeid med de andre organisasjonene, men leder av Himmilo er ofte på PMV, fordi han er sekretær i Somalisk råd som har lokaler der. Organisasjonen har et bredt kontaktnett i somaliske miljøer.

Referansegruppe

I forbindelse med Himmilos arbeid med å bistå jenter som har blitt tvangssendt til Somalia, opprettet de en ressursgruppe med noen av de sentrale representantene fra Himmilo, samt Eva Khan fra ORKIS. De hadde også planer om å opprette en referansegruppe, men så vidt jeg har skjønnet, har dette ikke blitt gjort.

Bakgrunn for arbeidet mot tvangsekteskap

Himmilo startet opp arbeid mot tvangsekteskap som følge av bevilgningen, men de hadde vært borti et par enkeltsaker der temaet kom inn i bildet tidligere, da de hjalp jenter som var blitt tvangssendt til Somalia. Organisasjonen har hjulpet to av disse jentene med å komme tilbake til Norge.

Metode

De bruker metoden *empowerment*, det vil si at brukerne selv diskuterer tema, og tar opp ting de mener er relevant i miljøet.

²² I Somalia er det ikke norsk ambassade. Det vanlige er derfor at de jentene som har blitt etterlatt i Somalia av sine foreldre, og vil rømme tilbake til Norge, flykter til Addis Abeba i Etiopia, hvor det er norsk ambassade.

Kunnskapsinnhenting

Den primære arbeidsmetoden til Himmilo når det gjelder tvangsekteskap har vært å innhente kunnskap i somaliske miljøer om hvordan man oppfatter arrangert ekteskap og tvangsekteskap, om skikker med hensyn til ekteskapsinngåelse, og om hvordan ulike generasjoner berøres og hvilke holdninger de ulike generasjonene har. En somalisk journalist som har jobbet for BBC, og som har språkutdanning, skal skrive om tradisjonen med arrangerte ekteskap/tvangsekteskap i Somalia, og om hva som er nytt i Norge. Han deltok litt i mannsgruppa. Arbeidet hans består i å utrede og å snakke med folk. Han har ansvaret for arbeidet med kunnskapsinnhenting.

Kunnskapen er gjengitt i årsrapportene fra 2000 og 2001. I intervju utfylte lederen av Himmilo, leder av jentegruppa, samt en forfatter de samarbeider med, informasjonen om de somaliske skikkene for ekteskapsinngåelse. Jeg har gjengitt noe av denne kunnskapen i innledningsdelen om ekteskapstradisjoner blant somaliere.

Diskusjonsgrupper

Kunnskapen om somaliske ekteskapskikker har primært blitt hentet inn gjennom diskusjoner i samtalegrupper. Oppmøtet har variert veldig, men noen faste har kommet hele tiden, forteller Musse. De har diskutert hvordan ekteskapspraksisen fungerer i henhold til norsk lov og somalisk skikk og bruk. I gruppene har gruppelederne forsøkt å formidle fakta og komme med løsningsorienterte forslag, samt å samle kunnskap om somaliske ekteskapstradisjoner.

Jentegruppa

Jentegruppa på Himmilo utfører oppsøkende arbeid direkte i det somaliske miljøet, satser på tilstedeværelse blant jevnaldrende i målgruppa og gjennomfører redningsaksjoner. De arrangerer også diskusjoner, samt satser på informasjonsspredning om rettigheter og plikter i møter om bestemte tema. Tvangsekteskap er et av flere tema de tar opp. Gruppa ledes av en sykepleierstudent som har skrevet hovedoppgave om omskjæring. Hun har jobbet med ungdommene og gitt dem informasjon. Hun informerer også helsepersonell. En annen av de ledende jentene er engasjert i et samarbeid mellom bydel 6 og Aetat. Jentegruppa har hatt ansvar for å hjelpe to jenter tilbake fra Somalia. De har også vært involvert i en sak der et somalisk par bor sammen mot foreldrenes vilje. Jenta er gravid, og guttens foreldre har brutt all kontakt med ham.

Foreldregrupper

Organisasjonen har arrangert diskusjonsgruppe for foreldre. På deltagerens initiativ ble barnevernet et sentralt tema i gruppa.

I foreldregruppa diskuterte de også ekteskapsinngåelse i somaliske miljøer. Når de diskuterte tvangsekteskap, kom de lett over på andre tema, som bolig, arbeidsledighet, bigami (som er utbredt i Somalia) og skilsmissefrekvens blant somaliere. Representantene fra Himmilo prøvde å avgrense diskusjonen til kveldens tema, men opplevde det som vanskelig å bare jobbe med temaet tvangsekteskap, fordi andre tema tvang seg frem. De hadde planer om å få en imam til å komme og fortelle, men endte med å invitere en annen person med kunnskap om religion.

Diskusjonsgrupper for eldre menn

Mannsgruppene ble arrangert i 2000. Ifølge Himmilos rapport fra arbeidet, tok det lang tid før mennene ble innforstått med at tvangsekteskap var et aktuelt tema for somaliere i Norge. Mennene diskuterte ekteskapsinngåelse med henblikk på religion og kultur. Mennene hadde ifølge rapporten liten kunnskap om norske regler på området. De kjenner bare Norge og nordmenn fra det de ser på gata. Mennene ga uttrykk for at de mener man i Norge favoriserer kvinner og barn fremfor menn. De var uvant med at kvinner er økonomisk uavhengige. Mennene ønsket at deres barn skulle velge partner som bor i Norge, og de tok avstand fra at barna skulle tvinges til noe. Samtidig mente de at de visste bedre enn barna hva som var det beste, slik at barna var avhengig av råd fra dem. De mente selv at tvangsekteskap var et problem fra fortiden, men da de ble konfrontert med at det foregår blant somaliere i Norge i dag, mente de at det skjedde kun i de tilfellene der ungdommene drikker alkohol, slutter på skolen og ikke jobber. I de tilfellene var det etter deres mening nødvendig med tvangshjemsendelse til Somalia.

Diskusjonsgrupper for kvinner

I kvinnegruppa diskuterte deltagerne hvordan tvangsekteskap og arrangerte ekteskap ble praktisert tidligere i Somalia, og hvordan det praktiseres blant somaliere i dagens Norge. Kvinnene hevdet i likhet med mennene at tvangsekteskap ikke forekommer i somalisk kultur, (jf. rapporten fra gruppearbeidet), men etter hvert innså også kvinnene at det har forekommet i somaliske miljøer i Norge. De fleste av deltagerne i kvinnegruppa var religiøse, og de gikk jevnlig til bønn i moskeen. Kvinnene var opptatt av at barnehage, skole og barnevern har for mye å si i forhold til oppdragelsen av barn og familiens oppgaver i Norge. Selv ønsket de å bidra til å formidle egne kunnskaper om konfliktløsning og mekling til norske myndigheter. Kvinnene var positivt innstilt til ORKIS og informasjonstelefonen om tvangsekteskap.

Aktivitetkvelder

Himmilo har samlingskvelder for somalisk ungdom i ORKIS sine lokaler på lørdager. Disse kveldene tilbyr de alt fra internettkafé, musikk, biljard og bord-

tennis, til samtale- og diskusjonsgrupper. Noen av disse kveldene har de vist BFDs kortfilm «Hva vet du om meg?» som utgangspunkt for diskusjon om tvangsekteskap. De hadde et informasjons- og diskusjonsarrangement 27. oktober 2000. Da var Eva Khan fra ORKIS og ansvarlig for informasjonstelefonen om tvangsekteskap til stede.

Individuell veiledning

Himmilo har ikke kapasitet til å hjelpe alle. De har brukt mye tid på enkelte, og gitt dem råd om hva som er deres rettigheter. Musse poengterer overfor brukerne at samfunnsutviklingen går raskt. Han sier det er et problem at mange familier ikke tenker langsiktig.

Himmilo gir jentene informasjon om deres rettigheter, samt annen informasjon. Jentene kommer til organisasjonen, tar en kaffe og snakker med de som er der. Jentene føler seg trygge til å prate om vanskelige ting der, ifølge Musse.

Krisehjelp til jenter som er tvangssendt til Somalia

Himmilo har satset mye på å hjelpe jenter som har blitt tvangssendt til Somalia av foreldrene sine. Musse forteller at foreldrene ser på det å tvangssende barna til Somalia som en «redningsaksjon» hvis de unge flytter hjemmefra eller drikker øl og er mye ute på kafé. Representantene fra Himmilo har pratet med noen av disse foreldrene og spurt dem om hvorfor de sender barna alene til Somalia.

I 2001 satte Himmilo i gang en omfattende krisehjelp for to jenter som var blitt etterlatt i Somalia av sine foreldre. Den ene jenta, som var 17 år, flyktet til Addis Abeba i Etiopia for å komme seg til et sted der det var telefon og telefaks, samt norsk ambassade. Hun måtte gjennom en lang og farlig fluktrute, alene langs landeveien. Men hun klarte å komme seg til byen, hvor hun oppsøkte den norske ambassaden.

I slutten av november kom jentene tilbake til Norge. I dette arbeidet har Himmilo fått mye hjelp av lederen for ORKIS, fordi hun har mer erfaring med krise- og beredskapsarbeid. De opprettet en ressursgruppe som består av Himmilos jentegruppe, leder av Himmilo og leder av ORKIS. De ringte mange telefoner til ambassaden og til Utlendingsdirektoratet. Til slutt innvilget Utlendingsdirektoratet jentene oppholdstillatelse i Norge, siden de ble fysisk tvunget til å reise ut. Røde Kors betalte flybilletten, og Himmilo betalte for advokat til de to jentene. De har snakket med en av jentene, og med foreldrene. Musse forteller at når jentene nå er tilbake i Norge, er det vanskelig å gjenforene dem med foreldrene.

Blant Himmilos brukere er også fire andre jenter som har opplevd å bli tvangssendt til Somalia. De har, ifølge Musse, klart seg veldig godt etter at de kom tilbake til Norge. De hadde et hardt liv det året de var på flukt, og har opparbeidet seg mye livserfaring på kort tid. Disse jentene har ingen kontakt med foreldrene len-

ger. Det er vanskelig å ha disse jentene med i diskusjonsgruppa, sier han. De ble jo sendt til Somalia og forlatt der. Jentene vil ikke at andre skal vite om det.

Hjelp til jenter med problemer

I tillegg til det omfattende arbeidet med å bistå jentene som ble tvangssendt til Somalia, jobber jentegruppa på Himmilo med jenter som har problemer av andre grunner, blant annet tvangsekteskap eller omskjæring. De snakker mye om problemene rundt tvangsekteskap, men har ikke lykket med å hjelpe noen jente spesielt med denne problematikken.

- Organisasjonen har hjulpet en jente som hadde giftet seg med en mann fra en klan foreldrene ikke ønsket hun skulle giftes inn i. Jentas slektninger presset henne på ikke å gjøre det, de brukte vold mot henne, slik at hun søkte tilflukt på et krisesenter. Nå har hun ingen kontakt med familien. Himmilo hjalp henne til å få kontakt med en fjern slektning, en kvinne som hun kaller tante. I dag bor jenta på et mødre hjem og er skilt fra mannen. Dette er det verste tilfellet de har opplevd så langt i Himmilo, sier Musse. I slike tilfeller er det ekstra vanskelig å miljøet lukker seg og ekskluderer den det gjelder fra fellesskapet. Det har likevel gått bra med denne jenta, forholdene tatt i betraktning. Nå kommer hun på fest på Himmilo, og hun har også ellers mye kontakt med organisasjonen. Hun er ikke redd lenger, ifølge Musse. Moren hennes bor et annet sted i Europa. Himmilo hjelper henne med barnevakt, og prøver å skaffe henne en leilighet.

Somaliske jenter som gifter seg med norske gutter utgjør, ifølge Musse, en utsatt gruppe. Han tror denne gruppa vil bli større i tiden fremover. Disse jentene blir utstøtt i det somaliske miljøet. Det blir lettere hvis mannen konverterer til islam. Noen jenter i denne situasjonen har kontaktet Himmilo, men det er foreløpig ikke mange jenter det gjelder.

Himmilo tar seg av fem–seks jenter som har flyttet hjemmefra, og som har problemer med stoff og alkohol. Disse jentene er i en svært vanskelig livssituasjon. De har vært i konflikt med foreldrene, og de er kjærestere med gutter fra Somalia eller andre afrikanske land. Ifølge Himmilo har flere av disse guttene et kriminelt rulleblad. To av jentene ble utsatt for tvangsekteskap. Nå har de ingen kontakt med familien sin. Problemet er at de er over myndighetsalder, slik at de ikke lenger er barnevernets ansvar. Men selv om de er voksne, har de verken språk eller kunnskaper som forventes av en voksen, ifølge Musse. De ringer ofte til Himmilo, men deltar ikke i noen av gruppene. Jentene kommer heller innom kontoret og tar en prat over en kopp kaffe. «De har mer tillit til meg enn til andre», mener Musse. Han prøver nå å finne flere personer de kan snakke med, for det blir for mye for ham alene. Disse jentene trenger rehabilitering. Musse prøver å henvise

dem videre, men han tror det handler om psykiske problemer, og jentene vil ikke oppsøke denne delen av hjelpeapparatet. De vet svært lite om samfunnet, sier han. Selv om de kom til Norge som 7-åringer, vet de ifølge Musse like lite som foreldrene. De snakker norsk, men klarer seg bare så vidt i dagliglivet i forhold til å handle mat og lignende.

Bistand til offentlig hjelpeapparat for å finne løsning på familiekonflikter

Himmilo har ved ett tilfelle gitt omfattende bistand til en kommune for å hjelpe dem til å finne beste løsning i en tøff sak, der en jente hadde fått barn uten å være gift. Etter somalisk skikk skal gutten da betale erstatning eller gifte seg med henne. Denne sosiale kontrollen fungerer ikke her i Norge, ifølge Musse. Gutten nektet derfor å gifte seg med jenta, og hun ble utstøtt fra det somaliske miljøet. Det ble krise i jentas familie, som fryktet tap av ære. Himmilo har rådet kommunen til å ta kontakt med de eldre i klanen, samt å snakke med faren.

Resultater

Lederen av Himmilo synes arbeidet deres har fungert godt når de har jobbet alene. De har blant annet lyktes i å få to jenter, som ble tvangssendt til Somalia av sine foreldre, tilbake til Norge. Arbeidet deres har favnet langt videre enn temaet tvangsekteskap, og organisasjonen har i liten grad gått direkte ut med dette temaet i det somaliske miljøet, men har samlet inn en del kunnskap om ekteskapstradisjoner i Somalia og blant somaliere i Norge. Dette var også deres primære målsetting. I tillegg har de vist BFDs informasjonsvideo på lørdagsarrangementene for ungdommer, og latt ungdommer diskutere temaet. De har også hjulpet flere jenter som har konflikter med foreldrene på grunn av at de har en kjæreste foreldrene ikke anerkjenner.

Barrierer i arbeidet

Representantene fra Himmilo trekker frem barrierer forbundet med samarbeidsproblemer i fellesprosjektet med ORKIS og Quo Vadis, samt med å få til samarbeid med imamer i de somaliske moskeene. Fellesprosjektet startet opp i 2000, men strandet etter ni måneder på grunn av samarbeidsproblemer. Lederen for Himmilo følte, ifølge Himmilos rapport fra prosjektet, at diskusjonen mellom ham og lederne for de to andre organisasjonene stadig beveget seg vekk fra tvangsekteskapstemaet. I stedet kom man inn på separasjon, skilsmisse og bigami blant somaliere. Han opplevde at somaliere ble uthengt som gruppe. Han beskriver diskusjonene og samarbeidet i delprosjektene som lite målrettet. Musse holdt et foredrag med video om tilbakevending til Somalia for Nettverksgruppa i ORKIS,

men fikk ikke flere oppdrag fra ORKIS etter dette. Lederen av Quo Vadis mener, ifølge organisasjonens rapportering fra samarbeidsprosjektet, at det oppsto konflikter mellom kvinner fra de ulike klanene i løpet av fordraget, og at kvinnene ikke «så» hverandre. Himmilo mente Quo Vadis hadde et generaliserende og stigmatiserende syn på somaliere, blant annet ved å kalle tilfeldige og enkeltstående episoder for klankonflikter. Lederen av Himmilo opplevde at det var mer diskusjon enn samarbeid, og at kommunikasjonen ikke var vellykket. Han mener de burde brukt mer tid på forarbeidet. Samarbeidsproblemene kunne muligens ha vært unngått dersom de ulike partene hadde fått mer tid til å bli enige om en felles plattform før prosjektet ble startet opp.

Himmilo hadde som intensjon å samarbeide med imamer i moskeene for at de skulle informere om hva religionen sier om tvangsekteskap, men har opplevd det som vanskelig å bli enige om slikt samarbeid (jf. rapport om arbeid mot tvangsekteskap). I stedet har de kontaktet andre personer med kunnskap om religion, for at de skal gi tilsvarende informasjon.

Arbeidet videre fremover

De kommer ikke til å søke noe mer penger til arbeid mot tvangsekteskap, da de frykter det vil diskreditere dem blant somaliere, samt at de ser andre, mer presserende behov for somalisk ungdom i dag. De mener de nå har nådd målet om kunnskapsinnhenting. Fremover vil de heller prioritere arbeidet med å rehabilitere somalisk ungdom som har havnet på skråplanet, og som bruker og selger narkotika. I tillegg vil de prioritere arbeid mot rasisme og diskriminering.

Om problemet

Deltagerne i diskusjonsgruppene hevder at tvangsekteskap ikke forekommer i Somalia. Ifølge dem er skikken at foreldrene arrangerer barnas ekteskap, ved å fungere som rådgivere. De hevder at de unge får lov til å nekte, da blir de presentert for en ny kandidat. Hvis de nekter å gifte seg med alle de kandidatene foreldrene foreslår, sanksjonerer foreldrene dem. Det er vanlig at foreldrene betaler bryllupet, men hvis barna velger helt selv, støtter ikke foreldrene dem fullt økonomisk. Ungdommene jobber ikke, og får derfor problemer med å klare seg uten foreldrenes støtte. Det virker som om leder av organisasjonen delvis slutter seg til denne fremstillingen av problemet.

Deltagerne i arbeidsgruppene mener også at det er ulike ekteskapstradisjoner i ulike områder i Somalia. Noen steder er det vanlig å gifte seg med en slektning fra farens side, især for en gutt å gifte seg med fars søsters datter. Dette er en gammel arabisk tradisjon. I Norge mener Musse å ha sett at det er fullt akseptert at

somaliske gutter gifter seg med norske jenter, mens dette langt fra er akseptert for jentenes vedkommende. Guttene har mye større frihet enn jentene, forteller Musse.

Musse forklarer ekteskapstradisjonene i Somalia med at de har et annet syn på det å være barn; nemlig at barn kan ikke forvalte ting på vegne av seg selv. Foreldre fungerer som beskyttere, de vil det beste for sine barn, sier han. Jeg stusser over at han snakker om *barn* her. Også i Norge mener vel foreldre at barn må beskyttes, og at de ikke kan ta vare på seg selv? Men *barn* skal da vel heller ikke giftes bort? Derfor spør jeg hvor gamle de er i Somalia når de gifter seg. Han svarer at i Somalia gifter de seg som 17–18-åring, men i Norge er somaliere ofte over 20 når de gifter seg. Han påpeker at enslige mindreårige asylsøkere i Norge har større valgfrihet enn andre somaliere, fordi de ikke har foreldre som bestemmer over dem.

På Himmilo er de opptatt av at problemet med tvangsekteskap henger sammen med en rekke andre problemer for somaliske ungdommer i Norge. Mange av ungdommene klarer seg dårlig på skolen, og de får ikke noen ordentlig jobb. De er frustrerte. Da synes foreldrene det er bedre de reiser til Somalia og opplever hvordan de som bor der har det. Foreldrene mener barna er bortskjemte. De vil at barna skal skjønne at de er heldige, forteller Musse. Foreldrene bruker personer som har sterk innflytelse på barna, kanskje besteforeldre, til å snakke med dem. Foreldrene vet ikke hva de bekymrer seg for. Barna kjenner samfunnet bedre, men ikke godt nok, ifølge Musse. De lærer språket og de sosiale kodene i gjengmiljøet. Så tror de at de er sammenlignbare med jevnaldrende norske, men det er stor forskjell på dem og de norske, påpeker Musse. En del ungdommer havner på skråplanet. Musse sier han derfor skjønner hva foreldrene tenker når de sender barna til Somalia, men han vet hva foreldrene ikke vet – blant annet hvor viktig det er å ta utdanning – og han er ikke enig i at det er en god løsning å sende barna til Somalia. Han bekymrer seg over den ekstremt tøffe reiseveien jentene får når de rømmer tilbake til Norge. Når jentene kommer tilbake, vil ikke foreldrene ha kontakt med dem, forteller han.

En jente de hadde mye å gjøre med, brukte tidligere slør, men så begynte hun å vanke på kafeer og gå uten slør. Hun prøvde å skjule dette for foreldrene, men de oppdaget det likevel. De krevde at hun skulle gifte seg med en slektning som bor i USA. Avtalen om giftemålet ble ordnet via telefon. Jenta var bare 16 år da hun ble tvangsgiftet. Hun torde ikke å protestere, fordi hun var redd for konsekvensene. Hun valgte derfor den enkleste løsningen, nemlig å gå med på giftemålet. Folk i det somaliske miljøet ser ikke dette som et tvangsekteskap, siden hun gikk med på det, men det var jo tvang likevel, påpeker leder av jentegruppa på Himmilo. Jenta er nå svært ulykkelig. Søsteren hennes på 15 år holder seg mye hjemme og går med slør, bare for å slippe å bli utsatt for det samme som storesøsteren. Hun vil ikke gi foreldrene noen grunn til å gifte henne bort ennå.

Himmilos vurdering av andre nødvendige tiltak mot tvangsekteskap

Ifølge Himmilos rapport om tvangsekteskap er det et behov for at utenriksstasjonene i Nairobi og Addis-Abeba må få betydelig mer kunnskap om ungdommenes livssituasjon, slik at hjemsendelsessaker kan behandles raskere, og ungdom uten norsk statsborgerskap kan få nødvendig hjelp.

Oppsummering

- Himmilo tilbyr lørdagstreff for somalisk ungdom. Organisasjonen har blitt et kontaktsted for mange somaliske ungdommer. Selv somaliske jenter som ikke lenger tør vanke i det somaliske miljøet fordi de har brutt med familien sin, oppsøker Himmilo, og får et sosialt nettverk gjennom organisasjonen.
- Organisasjonen yter bistand til somaliske jenter som er i konflikt med sin familie. De yter noe mekling, og har gitt noe veiledning til det offentlige hjelpeapparatet i forbindelse med deres bistand til jenter med problemer.
- Organisasjonen har nedprioritert tvangsekteskap per se, men jobber med mange relaterte saker, som tilbakevending av bortsendte jenter, hjelp til jenter som har blitt gravide utenfor ekteskap, hjelp til mishandlede jenter og hjelp til jenter som flytter hjemmefra i tidlig alder nettopp for å unngå å bli giftet bort. Organisasjonen utfører således både forebyggende arbeid og krisehjelp. Organisasjonen har gjort et viktig arbeid i å bistå jenter som har blitt tvangssendt til Somalia fordi foreldrene deres syntes de hadde blitt «for norske».
- Himmilo har en åpen holdning overfor samarbeid med andre. Det er gunstig at en så liten organisasjon som Himmilo leier lokaler av ORKIS, og således naturlig kan dra litt nytte av denne organisasjonens tyngde. Lederen av Himmilo er også mye på PMV, i og med at nærradioen han leder, styres fra deres lokaler.
- Organisasjonen har ikke så gode rammebetingelser. De har kun et lite kontor, og de har ingen lønnsmidler. Arbeidet er derfor helt og holdent frivillig. Men siden de holder til i lokalene til ORKIS, har de mulighet til å låne eller leie aktivitetslokalene deres.

Evaluering av Himmilos arbeid mot tvangsekteskap

- Organisasjonen har fulgt målsettingen om å innhente kunnskap i det somaliske miljøet i Oslo. De har til en viss grad fulgt sin målsetting om debatt, bevisstgjøring og kunnskapsutvikling i somaliske miljøer, men har opplevd at det skaper motstand å gå ut med temaet tvangsekteskap, og ønsker derfor ikke å fortsette å jobbe med dette temaet. De hadde en målsetting om å følge opp enkeltsaker. Det har de gjort, men få av sakene hadde direkte med tvangsekteskap å gjøre. Noen av sakene berørte problematikken indirekte. De har blant annet bistått jenter som velger en kjæreste foreldrene ikke anerkjenner. De har også hjulpet jenter som velger å bryte ut av familien sin, hvor et delmotiv for å gjøre det kan være å unngå tvangsekteskap. I ett tilfelle har de også fulgt opp sin målsetting om å gi bistand til det offentlige hjelpeapparat for å finne løsning på familiekonflikter. Denne saken handlet om en jente som ble gravid utenfor ekteskap.
- Organisasjonen hadde en målsetting om å lette kommunikasjonen mellom jentene og norske myndigheter slik at jentene på best og raskest mulig måte kan få den hjelpen de trenger. Denne målsettingen har de primært fulgt i sin bistand til de to jentene som var etterlatt i Somalia. Her har organisasjonen fulgt opp ambassaden i Adis Abeba og Utlendingsdirektoratet. De skulle også etter målsettingen legge til rette for at jentene kan gjenforenes med familie/somalisk nettverk etter gjenkomst. Men de har gått bort fra denne målsettingen, fordi de ser at jentene ikke ønsker det. Deres viktigste måloppnåelse er derfor et de har innhentet kunnskap om tradisjoner og syn på ekteskap blant somaliere, og at de jobber generelt med bevisstgjøring av unge jenter og oppfølging av jenter som har brutt med sin familie.
- Organisasjonen fyller en viktig funksjon som kontaktsted for norsksomaliske jenter som ryker uklare med foreldrene eller blir utstøtt fra det somaliske miljøet. Dette er viktig i arbeidet mot tvangsekteskap, både preventivt, men også for jenter hvor det har gått så langt som til brudd med foreldrene. I forhold til å endre holdninger i foreldregenerasjonen, virker det som om organisasjonen blir for forsiktig.
- Organisasjonen hadde til hensikt å benytte imamer til å informere om at tvangsekteskap ikke er i tråd med islam, men lyktes ikke med dette. De valgte i stedet å invitere en annen person med mye kunnskap om islam.
- Ifølge søknaden til Barne- og familiedepartementet skulle Himmilo utarbeide en veiledningshåndbok og en informasjonspakke. Så vidt jeg har oversikt over, har det ikke blitt gjort.

- Organisasjonen har blitt rådet til å samarbeide med andre, siden den er såpass løst organisert. De fulgte dette rådet, og leide lokaler hos ORKIS, samt søkte penger sammen med ORKIS og Quo Vadis til fellesprosjektet i 2000. Fellesprosjektet strandet på grunn av samarbeidsproblemer. Sannsynligvis burde de tre ulike partene ha brukt lenger tid på å finne en felles plattform, før de iverksatte prosjektet.
- Det virker som om Himmilo har god tillit i målgruppa, men dårligere tillit blant et par andre aktører på integreringsfeltet. Lederen av Himmilo har ofte forsøkt å nyansere det han og mange andre somaliere oppfatter som stigmatiserende oppslag i media, men har i enkelte tilfeller så opplevd at han oppfattes som en som vil dekke over eller forsvare undertrykkende praksis i eget etnisk miljø. Musses erfaring er at det å oppnå legitimitet i det somaliske miljøet dårlig lar seg kombinere med det å offentlig kobles opp til kontroversielle tema som tvangsekteskap. Det kan hende organisasjonen gjør lurt i å arbeide ad omveier mot disse temaene. På den annen side har Musse tatt opp flere kontroversielle tema både i diskusjonsgruppene og i den somaliske nærradioen han har startet opp, blant annet omskjæring og somalisk ungdoms alkohol- og narkotikabruk.

Konklusjon om Himmilos arbeid mot tvangsekteskap

Det viktigste arbeidet organisasjonen har gjort for de midlene de fikk tildelt av departementet, er å samle informasjon om hvordan somaliske foreldre i Oslo tenker rundt ekteskapsinngåelse og relaterte tema. På denne måten har de fremskaffet viktig kunnskap om somaliske ekteskapstradisjoner og hva som gjør at noen somaliske foreldre i Norge tvangssender sine barn til Somalia. Organisasjonen har også opparbeidet en viss erfaring for å bistå med krisehjelp i enkeltsaker, og har hjulpet jenter som er i konflikt med sine foreldre, selv om få av sakene har vært direkte relatert til tvangsekteskap.

Anbefalinger til organisasjonen

- Himmilo har eksistert siden 1995, men ble likevel omtalt som en helt ukjent organisasjon av lederen av MiRA-senteret i Stavanger Aftenblad 29. januar 2001. Lederen av organisasjonen er relativt kjent fra mange sammenhenger, men organisasjonens navn har sjelden blitt brukt i offentligheten. Organisasjonen kunne vært tjent med å bekjentgjøre arbeidet sitt i større grad.
- Leder av organisasjonen sier han blir oppfattet som at han forsvarer undertrykking når han prøver å nyansere folks oppfatning av somaliske miljøer. Kan-

skje organisasjonen bør signalisere litt tydeligere hvor de står i kontroversielle spørsmål? I sitt praktiske hjelpearbeid er jo organisasjonen udelt på de unge jentenes side, men de kunne markere dette litt tydeligere utad også.

- Det er bra at organisasjonen har kontakt med andre organisasjoner som er mer rettet inn mot og har erfaring med enkeltsaker, som ORKIS. Det er viktig at dette samarbeidet opprettholdes fremover.

Oslo Røde Kors Internasjonale Senter (ORKIS)

Generelt om organisasjonen

ORKIS ble opprettet i 1987. ORKIS er mer etablert enn mange av de andre organisasjonene. Den er knyttet til Oslo Røde Kors, og har lokaler ved samme adresse som hovedorganisasjonen, sentralt i Oslo i Christian Krohgs gate 15. Der har de blant annet et stort aktivitetslokale, der brukerne fritt kan komme alle hverdager mellom kl. 9 og kl. 20. Organisasjonen har fått tildelt økonomisk støtte fra storbymidlerpotten til Kommunal- og regionaldepartementet.

Daglig leder for ORKIS er Eva Khan, som er ansatt i full stilling. Hun har sosionomutdanning med tilleggsutdanning i barnevern. I tillegg til Khan har organisasjonen tre ansatte, hvorav én koordinator og to tiltaksledere for Samfunnsgruppa og Nettverksgruppa. Alle prosjektene på ORKIS har således en heltidsansatt. Informasjonstelefonen om tvangsekteskap har en prosjektleder i full stilling og en medarbeider i 50 prosent stilling. Det er fire andre personer som jobber en dag hver. Til sammen har de derfor to og en halv stillinger på informasjonstelefonen. «Vi må ha skolerte folk; vi kan ikke bruke frivillige til det», sier Khan. I Nettverksgruppa er det ansatt en prosjektleder, i tillegg er det teamansatte, som er studenter med praksisplass. De som brukes her, må være folk som har jobbet med mennesker, men som også har formell utdanning, sier Khan. Hun som leder Nettverksgruppa har vært studentpraktikant tidligere, så hun kjenner feltet. Den opprinnelige prosjektlederen er i svangeskapspermisjon.

Videre har organisasjonen 42 frivillige hjelpere, som til dels får timebetalt for sitt arbeid. De fleste av de frivillige hjelperne er relativt unge. Ifølge årsrapporten for 2000 bidrar de fordi de har interesse for å bli kjent med brukerne på ORKIS, og fordi de synes organisasjonens tilbud er spennende. De frivillige bistår blant annet med leksehjelpen på ORKIS. Enkelte av de frivillige har status som kulturveiledere. ORKIS definerer en kulturveileder som en person med samme kultur-

bakgrunn som brukeren/familien, men som er godt integrert i det norske samfunnet. Kulturveilederen kjenner lovverket og den norske kulturen, og har en god forutsetning for å bygge bro mellom partene ved å skape en gjensidig forståelse mellom dem og deres respektive situasjon (jf. årsrapport for Nettverksgruppa 2000). Kulturveilederne får lønn fra barnevern eller sosialkontor. ORKIS har ikke råd til å betale lønnen til en kulturveileder gjennom en langvarig oppfølging av en enkelt sak. Noen ganger er det for eksempel snakk om 25 møter, som blir for mye for ORKIS å betale. Kulturveilederne er fra fem nasjonaliteter, men flere av dem snakker også andre språk enn sitt eget. I perioder kan det være få saker fra en av nasjonalitetene, og det blir lite å gjøre på kulturveilederen på den nasjonaliteten. Da prøver ORKIS å leie vedkommende inn til andre oppgaver, for å ikke risikere å miste henne til andre jobber. Dette er i tillegg et økonomisk spørsmål. Kulturveilederne er primært knyttet til ORKIS, men de tar også oppdrag for barnevernstjenesten og sosialkontor. De kan ikke være tolker ved siden av, for da mister de legitimitet, mener Khan. ORKIS har høye krav til kulturveilederne, og kan ikke ansette hvem som helst, sier hun. De kan for eksempel ikke ha kulturveiledere som hevder sterke egne meninger. De må være flinke til å lytte. De skal også være så voksne at de både ser ungdommens behov og samtidig forstår foreldrenes kultur.

Målsettinger

Ifølge ORKIS' søknad til BFD var målsettingen å utføre arbeid rettet mot minoritetsungdom, minoritetskvinner med liten skolegang og minoritetsfedre. De skulle benytte mekling, samt assistere barnevern i konflikt mellom foreldre, barn og barnevern. Videre skulle de behandle enkeltsaker og arrangere samtalegrupper. Mer overordnet er målet deres, ifølge Khan, å styrke ungdommen samt skolere foreldrene.

Brukere

I 1999 var 80 prosent av Nettverksgruppas brukere kvinner, hvorav flertallet i 20-årene, mens informasjonstelefonens brukere er noe yngre, for det meste jenter mellom 14 og 25 år (Kayed 2000). I 2000 var ifølge årsrapporten 53 av 74 brukere kvinner, 19 var menn og to var familier. Trettiåtte av de 74 henvendelsene kom fra ungdom i alderen 18–24 år.

Informasjonstelefonen skal etter intensjonen ivareta to målgrupper – de som utsettes for tvangsekteskap og instanser som trenger kunnskap om hvor ungdommene kan få hjelp videre. Telefonen mottar i stor grad henvendelser fra ungdom som føler seg utsatt for tvang, men der ekteskap ennå ikke er inngått, mens Nettverksgruppa behandler saker der ekteskap allerede er inngått. Drøye 83 prosent

av innringerne vedrørende konkrete saker i 2000 var kvinner (216), drøye 16 prosent (42) var menn.

ORKIS rekrutterer både gjennom «jungeltelegrafene» og ved å sende ut informasjonsmateriale til ulike offentlige instanser. Mange av de faste brukerne er rekruttert ved at de har fått kjennskap til prosjektene gjennom venner og bekjente. ORKIS er, ifølge Khan, godt kjent blant innvandrere i Oslo.

Antall saker/møter/henvendelser

I 1999 behandlet ORKIS 85 saker, hvorav 20 var «tvangsekteskapsaker». Nettverksgruppa på ORKIS mottok 74 henvendelser i 2000, hvorav 21 var relatert til tvangsekteskap. Innen ORKIS skrev sin årsrapport i 2000 hadde Fellesprosjektet mellom ORKIS, Quo Vadis og Himmilo Youth formidlet 35 saker om tvangsekteskap til Nettverksgruppa.

I 2000 hadde informasjonstelefonen 305 henvendelser, hvorav 258 var knyttet til en konkret sak. Brukerne tar kontakt ved egen hjelp, eller offentlige instanser ringer på vegne av dem.

Samarbeid og henvendelser

Ifølge årsrapporten for 2000 er en av ORKIS sine hovedfunksjoner å ha et utstrakt samarbeid med og opplysningsvirksomhet overfor andre organisasjoner og offentlige instanser. De samarbeider med Utlendingsdirektoratet, Barne- og familiedepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Statens helsetilsyn, Oslo kommune, flere av bydelene i Oslo, politi, barnevern, krisesentre, sosialkontor, og skolerer alle instanser som prosjektene på ORKIS forholder seg til. Av organisasjoner nevnes Quo Vadis, SEIF, IKN, PMV, Himmilo, Kirkens Bymisjon, Juss-Buss, den uavhengige sosialrådgivningen og Internasjonalt kultursenter. Informasjonstelefonen samarbeider med andre organisasjoner, og henviser til andre der det er naturlig. Hvis en ungdom som trenger hjelp ringer fra Bergen, har de oversikt over andre instanser som jobber med problemet, blant annet ungdomsteamet i barnevernet. De prøver å finne den instansen som er nærmest dem som ringer. Det er ikke noe mål at de selv skal sitte med alle brukerne.

De har bedt distriktene i Røde Kors å lage dagsseminarer med offentlige instanser. ORKIS har sendt ut materiell, men vet ikke om det har nådd frem til de som jobber med slike saker. De sender materiell til barnevern, krisesentre og skoler, og de har bedt dem arrangere møte på vegne av dem, der de inviterer alle offentlige instanser som jobber med innvandrerfamilier. Khan har reist rundt til mange norske byer for å informere de offentlige instansene. Hun har vært i Bergen, Førde, Stavanger, Drammen, Trondheim og Kristiansand. Hun foretrekker

å møte personlig, for da blir det lettere for representantene fra de ulike instansene å stille spørsmål om ting de lurer på. Hun har også hatt møte med konfliktrådene, på deres landsdekkende seminar.

Khan mener det er viktig å knytte personlige kontakter, slik at hun vet hvem som er barnevernskontakt for eksempel i Tønsberg. Noen ungdommer trenger å vite akkurat hvem de skal ta kontakt med. Det er ikke nok å si til dem at de skal ringe sosialkontor eller barnevern. Noen ganger ringer de ansatte på ORKIS på vegne av ungdommene.

Det kommer ofte brukere som ønsker å møte noen å prate med, men som bor andre steder i landet enn Oslo. Da prøver de å finne en sosiallærer på vedkommendes skole el.l. Det er ikke alltid ungdommen klarer å definere problemet sitt med en gang, men trenger hjelp til å definere det. Ofte er mangel på voksenkontakt en del av problemet.

Hvis det handler om religion, henviser de til Islamsk kvinnegruppe. De har også henvist til SEIF, særlig hvis det dreier seg om ungdom andre steder i landet, der SEIF har lokalavdelinger. Khan har også avtalt direkte med Fleischer om samarbeid i konkrete saker.

Ungdommene får telefonnumrene til de organisasjonene som kan hjelpe, som MiRA-senteret, SEIF – deres lokalkontor i Trondheim, eller til krisesentre. Ungdommene kan dessuten ringe tilbake til ORKIS hele tiden, selv om de får hjelp fra andre. De har også noen rene telefonsaker. Når lederen av ORKIS er rundt i landet og holder foredrag, prøver hun å få til avtaler med jenter lokalt.

Det hender også at ambassaden ringer om en jente som har rømt fra foreldrene som tok henne med til Pakistan. Da må ORKIS hente henne på flyplassen, og kanskje har hun en venninne eller en kusine hun kan bo hos. Hvis det er alvorlig, anbefaler de krisesentre. For noen er heller ikke det trygt nok, fordi de ikke en gang kan vise seg utenfor krisesenteret. Da må de hjelpe henne til å flytte til et annet sted i landet.

De fleste jentene i dag har et nettverk fordi har gått på skolen her i Norge, og dette kan de bruke i en krisesituasjon. Det hender at ORKIS ber arbeidsgiver hjelpe til med å finne jobb til jenta i en annen by. De vil motvirke at jenter som flytter hjemmefra ender opp som sosialklienter.

Representanter fra krisesentre forteller i telefonintervju om godt samarbeid med ORKIS. I Oslo krisesenters bokollektiv for minoritetsjenter sier de at ORKIS er den organisasjonen de har mest samarbeid med. Samarbeidet er ikke formalisert, men de opprettholder kontakt. ORKIS ringer til bokollektivet, som har fått tre eller fire henvisninger i 2001. Ingen av disse endte med at noen flyttet til bokollektivet, men de følger stadig opp en kvinne som har vært utsatt for en del vold.

Bakgrunn for arbeidet mot tvangsekteskap

ORKIS har arbeidet med tvangsekteskapsaker siden 1995. Arbeidet mot tvangsekteskap foregår først og fremst i Nettverksgruppa, et av ORKIS sine underprosjekter. I tillegg opprettet ORKIS etter forespørsel fra Barne- og familiedepartementet informasjonstelefonen om tvangsekteskap i 2000. Informasjonstelefonen skal primært gi informasjon om hvor innringerne kan henvende seg for å få mer hjelp, mens Nettverksgruppa gir mer konkret bistand, som samtaler, mekling og akutt krisehjelp (jf. Kayed 2000). Etter BFDs bevilgning har ORKIS intensivert sitt arbeid mot tvangsekteskap for å få oversikt over hvor stort problemet er, og finne ut hvordan de kan gjøre noe med det.

Metode

Bortsett fra informasjonstelefonen, som bare tar henvendelser om tvangsekteskap, er det arbeidet ORKIS gjør i forhold til tvangsekteskap vedt inn i de andre aktivitetene deres.

Nettverksgruppa

I forbindelse med arbeid mot tvangsekteskap, er et av ORKIS' viktigste tilbud Nettverksgruppa, som har eksistert helt siden 1995. Gruppa er i utgangspunktet ledet av en prosjektleder i hel stilling, men i 2000 var stillingen ubemannet over en lengre periode. Da delte leder av informasjonstelefonen og leder av ORKIS ansvaret for behandling av saker som kom til Nettverksgruppa. I tillegg til prosjektleder bistår en barnevernsstudent på praksisplass i arbeidet for et halvt år av gangen.

Nettverksgruppa ble startet opp på grunn av alle henvendelsene ORKIS fikk fra innvandrerungdom som følte de ikke hørte til noe sted og at det var få som forsto deres situasjon. Noen av disse hadde problemer med å tilpasse seg det norske samfunn, andre var i konflikt med sine foreldre. Derfor startet de opp «Nettverksgruppa – møte mellom to kulturer» uformelt i november/desember 1994. Fra februar 1995 fikk det status som prøveprosjekt, og fra 1. april 1996, da prøveperioden var over, ble prosjektet formalisert. Det er Barne- og familiedepartementet og Oslo kommune ved flyktning- og innvandreretaten som gir midler til prosjektet.

I 2000 søkte Nettverksgruppa midler fra Barne- og familiedepartementet sammen med Himmilo og Quo Vadis til noe de kalte «Fellesprosjektet». Dette prosjektet fikk støtte fra Kommunal- og regionaldepartementet og Barne- og familiedepartementet til arbeid mot tvangsekteskap. Da samarbeidet røk etter seks måneder, fortsatte organisasjonene arbeidet hver for seg. I samarbeidsprosjektet var det Nettverksgruppas oppgave å stå for saksbehandling og direkte oppfølging av enkeltsaker angående tvangsekteskap. Dette er også deres hovedaktivitet i dag.

I motsetning til hva navnet nettverksgruppe tilsier, er ikke dette en fast gruppe av brukere, slik som tilfellet er med PMVs arbeidsgrupper. Det er heller ikke en hel gruppe av ansatte som hver enkelt bruker møter. Mesteparten av Nettverksgrup-
pas aktivitet består tvert imot av individuell saksbehandling, der én bruker får møte prosjektleder eller praktikant til samtaler om problemer brukeren tar opp.

Nettverksgruppas metoder er samtaler, mekling, hjelp til selvhjelp, akutt kri-
sehjelp og opplæring av offentlige instanser. De tar imot saker vedrørende gene-
rasjonskonflikter, barnevernssaker, arrangerte ekteskap/tvangsekteskap, skilsmis-
se, isolasjon og ensomhet, samt omskjæring. Primærtilbudet er råd, veiledning og
krisehjelp. De mottar mange henvendelser med spørsmål relatert til tvangsekte-
skap. Nettverksgruppas formål i disse sakene er blant annet å være et sted hvor
brukeren kan få utløp for vonde tanker og følelser. Deres oppgave er først og fremst
å gi råd og veiledning i konkrete saker. Khan poengterer at ORKIS ikke driver
behandlernde virksomhet i form av terapi el.l.

Noen ganger er jentene som henvender seg til Nettverksgruppa selv ikke klar
over at de har behov for en psykolog. ORKIS jobber med å bevisstgjøre dem på at
de trenger denne typen hjelp, men de har ikke selv psykologer som kan disse
temaene. De vet om noen, men disse har allerede for mange klienter som det er.
Hvis det generelt hadde vært mindre tabu omkring psykiske problemer, ville mye
vært enklere, mener Khan.

Ifølge Khan forsøker de å bevisstgjøre brukeren om hva som er hennes (eller
hans) ønsker og mål. Rådgiverens oppgave blir å hjelpe brukeren med å sortere
tanker og dele opp problemene, presentere handlingsalternativer og klargjøre hva
som er konsekvensene av disse, samt klargjøre hva Nettverksgruppa kan bidra med
i forhold til hver av alternativene. Nettverksgruppa kan for eksempel mekle med
familien, roe ned situasjonen hjemme, undersøke rettigheter eller kartlegge
muligheter for bolig og økonomisk støtte dersom brukeren velger å bryte med
familien.

Når ungdommer først ringer til ORKIS, vil de ofte ha hjelp til mange andre
ting enn det som er direkte relatert til tvangsekteskap. Noen ganger ringer en jente
fra Oslo S, fordi hun har rømt fra et annet sted i landet. Så spør hun, «Hva skal
jeg gjøre?» Da må ORKIS hente henne, gi henne mat og finne noen hun kan over-
natte hos. Noen jenter har for eksempel en venn som bor alene, som de kanskje
kan overnatte hos.

De anser det ikke alltid som riktig å la jenta flytte til et krisesenter sammen
med andre kvinner som har blitt mishandlet. Hvis de kan flytte sammen med en
venninne, er dette ofte bedre, sier Khan. I krisetilfeller henviser de videre til kri-
sesentre. Khan kjenner ikke til en eneste jente som har bodd mer enn en måned
på krisesenter. De flytter videre til en bekjent, venner, eller hjem igjen.

Krisesentrene fokuserer mye på mishandling, men det er ikke alle jentene som opplever fysisk mishandling, påpeker Khan. Hun hevder det i tvangsekteskapsaker er like vanlig med psykisk mishandling. Før hadde de på ORKIS større behov for å dokumentere at noen var blitt slått, mens nå snakker de mer om psykisk mishandling.

Mer overordnet prøver Nettverksgruppa å bidra til å skape forståelse mellom generasjonene. De har kulturveiledere som mekler i familiekonflikter, og noen ganger bruker de også advokater til dette. Nettverksgruppa går mer formelt inn når de jobber med saksbehandling. De mottar saker som handler om unge jenter som har flyttet hjemmefra, konflikter mellom første- og andregenerasjon, mekling mellom første- og andregenerasjon og familiejenforening. Ofte er det slik at selv om foreldre og barn bor under samme tak, snakker de om forskjellige ting. De klarer ikke å snakke om selve problemet. Da ber kulturveilederne om samtaler med hver enkelt part. Noen ganger kan de bruke slektninger, som kanskje har noe å si i saken, til å bygge bro mellom partene.

Nettverksgruppa jobber mye med barnevern, skoler, sosialkontor og innvandrermiljøene. Barnevernet tar vare på den unge, mens ORKIS også har som målsetting å ta vare på foreldrene. Målet deres er at begge parter skal kunne ha kontakt etterpå. Ifølge Khan godtar foreldrene det når ORKIS sier at den unge må flytte hjemmefra en periode.

Når en bruker henvender seg til Nettverksgruppa, knyttes han eller hun vanligvis til to saksbehandlere, eller kulturveiledere, som også kan formidle foreldrenes måte å tenke på. De spør den unge «Hva er ditt behov?» Samtidig gir de også råd.

Noen ganger finner ungdommene «smarte løsninger» selv, men resultatet blir ofte, ifølge Khan, bare enda mer rot. En del jenter går for eksempel med på å gifte seg i Pakistan, for så rett etterpå å reise til den norske ambassaden, og be om hjelp til å komme tilbake til Norge. Så møter de opp på ORKIS og spør om hjelp til å finne et sted å bo. Khan mener de heller burde søke hjelp før giftemålet inngås. I visse tilfeller har hun rådet jenter til å deponere passet hos politiet hvis de er redd for å tvangsendes til Pakistan og giftes bort der.

Khan forteller at mange av ungdommenes problemer bunner i familierelasjoner og familiekonflikter. Noen av de unge sier «Hvis jeg sier det til mine foreldre, så skjer det og det», men så skjer ikke det. Rådgiverens oppgave blir å avdramatisere situasjonen, og få ting ned på jorda. Mange av jentene som kommer, har aldri hatt tid for seg selv til å tenke gjennom ting, forteller Khan. De har ikke hatt rom til å tenke over hva som er som mulig og hva som ikke er det.

Sosiale tilbud og samtalegrupper

Nettverksgruppa har en rekke sosiale tilbud. De har ulike grupper som gir muligheter for brukeren til å få et sosialt nettverk, og hvor de gir ulike former for informasjon. Deltagerne har forskjellig bakgrunn og interesser. Noen av kvinnene kommer uansett vær og uansett tema. Andre stikker innom når det er noe de er interessert i. Noen kommer bare for å lære norsk, andre vil ha råd om utdanningsmuligheter. Hvis de skilter med at kveldens tema er det og det, kommer det ikke så mange. De tenker at det ikke angår dem. Derfor arrangerer ORKIS heller sosiale aktiviteter, og så kommer de inn på ulike tema i de uformelle sosiale sammenhengene.

Hver mandag har de tema helse; der kommer de også inn på tvangsekteskap. I denne gruppa inviterer de for eksempel helsesøster. De tar også opp psykiske problemer, som er viktig i forhold til tvangsekteskap. For øvrig er en del av temaene og aktivitetene denne dagen ikke relatert til tvangsekteskap per se. Dagen er blant annet satt av til ernæring og aerobic.

Onsdager har de jentedag. Det var onsdag da jeg var der, og da var seks jenter samlet på formiddagen. De satt og pratet. De var afrikanske og vietnamesiske. Så kom en kvinne og informerte dem om Folkeregisterets nye boligregistrering. Ifølge Khan er det særlig når de sitter slik og snakker helt uformelt at de også kan ta opp mer alvorlige ting, som tvangsekteskap. I de uformelle sammenhengene kommer kvinnene ofte inn på ting de selv sliter med, eller de kan ta opp et tema som angår dem. I denne gruppa er deltagerne fra 19 til 45 år.

En annen dag er det norskopplæring. De lærer språket gjennom å snakke om ulike tema. Norskopplæringen har de i samarbeid med Møllergata kvinneundervisning. I denne gruppa er det flest fra foreldregenerasjonen, men også noen yngre. Gruppa består av alt fra bestemødre til unge voksne jenter. Her diskuterer de også tvangsekteskap.

I en annen gruppe gir de råd om utdanning. Der er interessen svært varierende. De har hatt helt opp til 55 kvinner i gruppa, og helt ned til fem. Nå er de oppe i 22. Khan er litt glad for at de ikke blir værende på ORKIS. Målet er å få dem inn i jobb og utdanning. De vil ikke holde på brukerne selv for å få høyest mulig deltagerantall.

Fredager definerer kvinnene temaet selv. Der er de blant annet opptatt av barneoppdragelse, som jo er aktuelt i forhold til tvangsekteskap.

Jentegruppe

I jentegruppa er deltagerne fra 16 til 23 år gamle. Jentegruppa er en del av ungdomsgruppa på ORKIS. De diskuterer forskjellige tema. De har også laget rollespill om tvangsekteskap. De spilte en mor, en datter og en storesøster, og fokuserte på det å skape en dialog som ofte mangler i brukernes familier.

De ansatte prøver å lære jentene selvstendighet. De må ofte hjelpe dem med å finne ut hvordan de skal organisere hverdagen. I denne gruppa lærer jentene hvordan de selv skal sette grenser. Noen jenter har det meget strengt hjemme. Når enkelte så flytter hjemmefra på grunn av konflikt med foreldrene, kan grensene lett bli flytende, sier Khan. For eksempel kan en jente treffe en gutt på fredag, som sier han liker henne, og så treffes de igjen dagen etter, og så har jenta hatt samleie med ham, og sier på mandag at de er kjæresten. Da prøver de ansatte på ORKIS å fortelle jenta at hun ikke trenger å gå frem så fort, og at hun må bruke mer tid på å finne ut om hun vil at gutten hun ble kjent med skal være venn eller kjæreste, og hva som er forskjellen mellom å være venn og å være kjæreste. Jentene må lære å sette grenser for sin egen kropp, sier Khan.

Parallelt med å jobbe med jentenes problemer og bekymringer, prøver de ansatte å få jentene med på sosiale aktiviteter. De arrangerer for eksempel sminkekurs og turer. Noen ganger inviterer de en annen organisasjon, så jentene kan få høre hva de driver med.

Mange av jentene har foreldre som ikke jobber. Derfor må de lære en del om arbeidslivet også, blant annet at det ikke bare er å stille krav til arbeidsgiveren, men at han eller hun også har noen krav.

Kvinnegruppa

Kvinnegruppa på ORKIS diskuterer mange ulike tema, men de har også hatt mange diskusjoner om ekteskapsinngåelse. Det er bedre å diskutere tema som tvangsekteskap i en gruppe, for da er det ingen utenfra som sier at «du skal mene det og det», sier Khan. I kvinnegruppa er det bare å sette i gang diskusjonen, poengterer hun. Hun mener holdningsendring skjer best slik. Noen av kvinnene sier rett ut at «det er mine barn, det offentlige har ikke noe de skulle sagt». I deres hjemland finnes det ikke noe barnevern, påpeker Khan. I kvinnegruppa deltar også jenter som er på samme alder som døtrene til noen av deltagerne. Disse unge jentene sier kanskje de samme tingene som døtrene til kvinnene i gruppa. Da ser kvinnene at det ikke bare er deres egen datter som tenker slik. Det gjør det lettere for dem å åpne for en dialog enn hvis de skulle diskutert de samme tingene med sine egne døtre først.

Kvinnegruppa har laget dokketeater. De har ikke vist forestillingen for andre ennå. På sikt ønsker de også å fremføre teaterstykket for andre.

Informasjonstelefonen

Informasjonstelefonen ble åpnet 3. april 2000 som en del av regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap. Den skal i første omgang vare i tre år. Informasjonstelefonen er landsdekkende, og skal bistå innringere med råd og informasjon der tvangsekteskap er aktuelt. Telefonen var fra starten av bemannet mellom kl. 11

og 20 alle dager. Etter ett års drift viste det seg at svært få ringte på kveldstid. Derfor ble åpningstidene i samråd med Barne- og familiedepartementet endret til kl. 9–18. De ansatte henviser innringere videre til aktuelle instanser i innringerens kommune. Det hender også de henviser brukere videre til oppfølging hos SEIF eller IKN. De som betjener telefonen, har taushetsplikt. Telefonen er åpen for ungdom som føler seg utsatt for tvang ved inngåelse av ekteskap, ungdom som ønsker å hjelpe venner, medelever eller andre bekjente i en vanskelig situasjon, foreldre/foresatte, lærere, sosialarbeidere, politi eller andre som er i kontakt med noen som utsettes for tvang, og naboer eller venner av familier der tvangsekteskap kan være aktuelt.

De gir veiledning over telefon til det offentlige og til brukerne. Noen saker pågår over tid per telefon. Enkelte ungdommer kommer også til ORKIS for å få veiledning. Når de ansatte møter brukeren ansikt til ansikt, blir det litt mer tyngde over veiledningen, påpeker Khan.

Informasjonstelefonen er egentlig en videreføring av Røde Kors sin ordinære kontakttelefon for barn og ungdom. Telefonen har en viktig forebyggende funksjon, i og med at jentene kan ringe dit (gjerne anonymt) før det går så langt at de må kontakte et krisesenter. De kan ringe for å luften sine bekymringer om sitt fremtidige ekteskapsarrangement, eller for å få svar på ting de lurer på i den forbindelse. I Oslo er det en del nettverk som jenter kan henvende seg til hvis de har problemer relatert til utilbørlig giftepress, men ellers i landet er det ingenting. Derfor er det viktig med en landsdekkende telefon. Men det er, ifølge en av aktørene jeg spurte, et problem at informasjonstelefonen er dårlig kjent utenfor Oslo.

Resultater

Lederen av ORKIS fortalte ikke så mye om hvilke resultater de har oppnådd i meklingsaker eller ved individuell hjelp. Men de bistår ifølge årsrapporten i cirka 20 tvangsekteskapsaker årlig, samt gir veiledning til desto flere gjennom informasjonstelefonen.

Ifølge Khan har de oppnådd mye i samtalegruppene. Deltagerne har blitt trygge på hverandre, og dermed tør de å åpne seg. De kan ta opp alle slags tema i gruppene. Med et godt klima blir det lettere å jobbe med kontroversielle tema som tvangsekteskap. Khan er opptatt av å påvirke og gi like mye informasjon til foreldregruppa som til ungdomsgruppa. «Hvis du ikke klarer å forklare en mor det, oppnår du ikke så mye», understreker hun. Mødrene må være med på tankegangen for at det skal kunne skje en holdningsendring. I kvinnegruppa på ORKIS har mødrene vært villige til å diskutere. Når mødrene seg imellom diskuterer for og imot, opplever de at de ikke står alene om å løse problemet, sier Khan.

En fordel med samtalegruppene er ifølge Khan at kvinnene kan korrigere hverandre, for eksempel når en mor virker urimelig streng i forhold til sin datter. Når en kvinne i gruppa bekymrer seg for at datteren sminker seg for mye, eller går med trange klær, er det en av de eldre kvinnene som sier at «sånn var du også da du var ung». Khan mener det er for enkelt å si at foreldregenerasjonen er for gammel-dagse, mens ungene er blitt for norske.

Samtalegruppene bidrar også til å videreføre informasjon ut i innvandrer-miljøene, fordi kvinnene forteller andre om det de lærer på ORKIS. Deretter forteller de om reaksjonene fra miljøene til de ansatte på ORKIS. På denne måten får de ansatte mange viktige tilbakemeldinger. De bruker kvinnegruppa som en målestokk på hva som fungerer. Ofte blir førsteutkastet av informasjonsmateriale formulert i kvinnegruppa. ORKIS når selvsagt ikke frem til alle innvandrere på denne måten, men via kvinnegruppa går informasjonen ut til deres miljø, sier Khan.

Barrierer i arbeidet

Av barrierer i arbeidet mot tvangsekteskap trekker Khan frem legitimitetsproblemer i innvandrer miljøene etter opprettelsen av informasjonstelefonen, samt problemer med å oppnå holdningsendring i foreldregenerasjonen.

Informasjonstelefonen ble møtt med mange reaksjoner ute i miljøene. Også deltagerne i samtalegruppene på ORKIS var skeptiske. I kvinnegruppa visste de ikke hva telefonen hadde som intensjon, og de snakket mye om det. Men kvinnene skjønte etter hvert at ORKIS faktisk oppfordrer ungdommene til å snakke med foreldrene, forteller Khan. Når de mødrene som vanker på ORKIS først fikk et positivt syn på telefonen, ble de god reklame utad også, hevder Khan. Også deltagerne i ungdomsgruppa uttrykte motstand mot informasjonstelefonen i starten. De følte at temaet tvangsekteskap ikke angikk dem, men de ansatte på ORKIS sa at «det gjelder ikke deg, men det gjelder mange andre». Da hadde ungdommene lettere for å akseptere det, forteller Khan.

De ansatte har opplevd det som problematisk å oppnå noe overfor de unge jentene. De prøver å styrke jentene med budskapet «dette er ditt liv og din kropp». Hjemme får jentene høre at «du er bare et barn, du vet ikke nok selv», forteller Khan. Derfor mener hun at foreldregenerasjonen er meget viktig i forhold til å oppnå holdningsendring. «Så lenge du ikke har voksegruppa med, er veien tyngre enn du tror», sier hun.

Endringer i arbeidet over tid

Av endringer i arbeidet, trekker Khan frem at de ansatte i etterkant av opprettelsen av ORKIS-telefonen har skjønnet at de må bruke tid på å formidle informasjon om nye tiltak ut i innvandrermiljøene før de setter dem i gang. Hvis ikke fører det bare til stor motstand, og de får ikke den virkningen av tiltaket som de skulle etter intensjonen. En annen gang vil de bruke kvinnegruppa på ORKIS til å videreformidle informasjon ut til miljøene.

Arbeidet videre fremover

Et mål for arbeidet mot tvangsekteskap i neste omgang er å arrangere et seminar der mødre og døtre deltar side om side. Inntil nå har de deltatt i hver sin gruppe.

Om problemet

Khan mener mødrene er den viktigste målgruppa når det gjelder å skape en holdningsendring til tvangsekteskap, fordi det er de som har mest å si om barnas ekteskapsarrangement. Khan ser det derfor som et mål at mødrene skal få mer kunnskap om temaet, og at de skal skjønne problemet. Da mener hun det ikke vil ta lang tid før faren også forstår. Hvis en mor sier til faren at det ikke er bra å gjøre det slik av den og den grunn, så hører han på det. Ingen kan være så vrang som en mor når det gjelder barns giftemål, ifølge Khan. Hun tror det er lettere å bearbeide fedrene. Innimellom inviterer de fedrene til sammenkomster på ORKIS.

En av grunnene til at mange av mødrene ikke skjønner hvorfor de må endre praksis med hensyn til barnas ekteskap, er at disse kvinnene heller ikke fikk lov til å bestemme selv da de var unge, og i dag er de fornøyd med sin ektemann. Men, poengterer Khan, disse kvinnene hadde samme forutsetninger som sine menn – de kom fra samme landsbygd og snakket samme språk. Dermed har de større sjans for å lykkes med sitt ekteskap. Når døtrene deres, som har gått på skole i Norge og fått med seg andre verdier, skal giftes med en fra Pakistan med tradisjonelle verdier, blir dette en helt annen situasjon enn den førstegenerasjons pakistanere opplevde, sier Khan.

ORKIS' vurdering av andre nødvendige tiltak mot tvangsekteskap

ORKIS etterlyser et tilbud for gutter som kan fylle et tilsvarende behov som krisesentrene fyller for jenter. Khan er opptatt av at her må det gjøres noe snarest, slik at man ikke nok en gang kommer med tilbud bare for jenter. Også kjærestepar er et problem å få plassert. Det hender at en fortvilet gutt ringer og forteller at kjæresten er blitt sendt til hjemlandet, for å bli giftet bort. Med par blir det et nytt

problem; de kan ikke bo hos venner, for det er ikke akseptert i miljøene å ta imot par. Et par måtte flytte til Sverige for å kunne bo trygt sammen, sier Khan. Det er behov for å finne spesielle bosteder som kan huse slike par, en annen løsning er å la dem bo hver for seg til ting har roet seg i forhold til foreldrene.

Oppsummering

- ORKIS yter omfattende veiledning og krisehjelp til ungdom som utsettes for tvangsekteskap, samt samtalegrupper for jenter og kvinner, der de også kommer inn på tvangsekteskapstemaet. Veiledning og krisehjelp er virksomhet de var i gang med allerede før de fikk bevilget penger fra Barne- og familiedepartementet, det samme gjelder samtalegruppene. Imidlertid opprettet organisasjonen informasjonstelefonen om tvangsekteskap på oppdrag fra BFD.
- Organisasjonen har et bredt nettverk, både i innvandrer miljøene, til andre organisasjoner og til ulike offentlige instanser.
- Lederen av organisasjonen mener de har god tillit i innvandrer miljøer, men at de fikk en liten knekk i tilliten i deler av miljøene da de opprettet informasjonstelefonen. En del innvandrerforeldre opplevde den som et tiltak som svekket deres kontakt med sine barn. Khan sier selv at de en annen gang må bruke større tid på å introdusere et slikt prosjekt i innvandrer miljøene før det iverksettes.
- ORKIS er den av de evaluerte organisasjonene som har best rammebetingelser. Organisasjonen har god institusjonell forankring, i og med at den er etablert som en del av den omfattende organisasjonen Røde Kors. ORKIS har rikelig med egne lokaler, inkludert et stor aktivitetslokale, og med andre organisasjoner i samme hus, blant annet Vietnor og Himmilo, har de gode muligheter til et løpende samarbeid med dem. Organisasjonen har flere lønnete stillinger. Via oppdraget fra Barne- og familiedepartementet om å opprette informasjonstelefonen, har de fått etablert seg som den viktigste organisasjonen folk kan henvende seg til med tvangsekteskapsproblematikken.

Evaluering av ORKIS' arbeid mot tvangsekteskap

- ORKIS har holdt hva de lovet i forhold til å utføre arbeid rettet mot minoritetsungdom og minoritetskvinner med liten skolegang, men de har ikke hatt noe arbeid rettet mot minoritetsfedrene, slik de antydte i søknaden. De har benyttet mekling, behandlet enkeltsaker samt assistert barnevern, slik de skul-

le ifølge målsettingene. Ifølge statistikken behandler de om lag 20 tvangsekteskapsaker årlig. Mye av arbeidet deres mot tvangsekteskap har vært knyttet til rådgivning via informasjonstelefonen, men også samtalegruppene deres har tatt opp temaet. De hadde et overordnet mål om å styrke ungdommen, samt skolere foreldrene. Dette målet er temmelig vagt og vanskelig målbart. Imidlertid kan det vel sies at virksomheten i samtalegruppene for jenter, samt i rådgivningstjenesten, kan bidra til å styrke jentenes selvtillit, noe som kan virke preventivt i konfliktsituasjoner. Samtalegruppene for kvinner kan videre bidra til å skolere mødrene i å ta hensyn til sine døtres ønsker og behov. Men i hvilken grad gruppene og veiledningen har hatt denne virkningen, er vanskelig å måle uten å gjøre en mer omfattende brukerundersøkelse.

- Det kan se ut til å være et problem at det først og fremst er leder av organisasjonen, med sin lange erfaring, som sitter på den kompetansen som trengs i forhold til å skjønne hvilken hjelp en bruker trenger, og hva som er de beste løsningene på brukerens situasjon. Ikke alle de yngre rådgiverne har like god oversikt og erfaring til å kunne gi den hjelpen som trengs, jf. erfaringene til jenta jeg referer under.
- ORKIS annonserer at de henviser videre til psykolog ved behov. Imidlertid har de ikke hatt noen psykolog å henvise til når enkelte innringere har spurt. En jente som over tid hadde fått hjelp fra rådgiveren i Nettverksgruppa, følte at de ikke i tilstrekkelig grad hadde sett at hun hadde alvorlige problemer, og at hun hadde behov for psykologhjelp. Da jeg intervjuet henne, fortalte hun at hun hadde vært ti–tolv ganger på ORKIS, men at hun ikke hadde fått noen konkret plan for hva hun skulle gjøre for å komme videre. Hun visste at ORKIS skiltet med tilbud om mekling, og ble skuffet over at hun ikke ble tilbudt slik hjelp. Hun trodde det var meningen at de skulle være litt mer offensive, at de øyeblikkelig kunne gripe inn, og at de kunne legge frem en strategi for henne. Først snakket hun med en ansatt som var nyutdannet sosionom, som ifølge denne jenta bare hadde sagt «Hva kan vi gjøre med det?». Senere hadde hun snakket med en ansatt som var psykologstudent. De ville at hun selv skulle komme med en løsning. Men hun syntes det var vanskelig, fordi hun var så langt nede både fysisk og psykisk. Hun hadde sterk grad av anoreksi og slet også med selvmordstanker. Når hun var på det stadiet, orket hun ikke selv ta initiativet. Ut fra denne jentas erfaringer kan det nok være grunn til å spørre om jenter som sliter med alvorlige psykiske problemer i tillegg til problemer knyttet til tvangsekteskap, blir godt nok ivaretatt. Det denne jenta opplevde gir grunnlag for en innvending som like gjerne kunne vært rettet mot de fleste andre av de organisasjonene jeg evaluerer, i og med at så å si alle har som

fremgangsmåte at brukeren selv skal komme frem til en løsning. Jeg kommer derfor tilbake til denne problematikken i den samlede evalueringen i avslutningsdelen av rapporten.

- ORKIS har en referansegruppe, men det er noe usikkert hvor mye de benytter seg av den. Én aktør som var oppnevnt i referansegruppa, fortalte at hun var blitt kalt inn kun til ett møte. Dette ser ut til å gjelde flere av organisasjonene; at de enten ikke har referansegruppe i det hele tatt, at de har ført opp folk i referansegruppa uten å spørre de aktuelle personene først, eller, som i ORKIS sitt tilfelle, at de ikke benytter seg av referansegruppa i særlig grad.
- Organisasjonen må berømmes for sin vilje til å fremme samarbeid med andre organisasjoner og instanser, fremfor å fremstille det som om de sitter med all kompetansen selv, slik enkelte av de andre organisasjonene gjør. ORKIS er en av de få som fikk en svært positiv vurdering av de fleste av aktørene jeg intervjuet. De har god legitimitet utad, både blant myndigheter, andre organisasjoner og innvandremiljøer.
- Informasjonstelefonen har i sin første eksistensperiode hatt noe legitimitetsproblemer. Blant foreldregenerasjonen i innvandremiljøer har det vært bekymring over om telefonen motarbeider dialog mellom barn og foreldre. De pakistanske kvinnene i den ene arbeidsgruppa på PMV mener for eksempel at tiltak som informasjonstelefonen bare skaper større avstand mellom foreldre og barn. I årsrapporten for 2000 poengteres det imidlertid at kvinnene ikke hadde særlig inngående kjennskap til denne telefonen. Blant andre aktører som jobber mot tvangsekteskap blir den kritisert for å være for lite kjent rundt omkring, spesielt på skolene, og at det er et problem at den ikke er tilgjengelig nok. Andre mener det er litt utydelig hvilke kriterier som ligger til grunn for rapporteringen, slik at det blir litt uklart hvordan de jobber. Resultatene gjengis i statistikk eller dramatiske enkeltilfeller. Denne innvendingen kunne for øvrig like gjerne vært rettet mot de andre organisasjonene som driver individuell saksbehandling.

Konklusjon om ORKIS' arbeid mot tvangsekteskap

Organisasjonen har i stor grad utrettet det de lovet. De fikk en mindre bevilgning for å behandle enkeltsaker, mekle og gi informasjon til minoritetskvinner og -jenter. Det har de gjort, gjennom arbeid i Nettverksgruppa og samtalegruppene. Imidlertid har de ikke satt i gang noe arbeid overfor fedrene. De fikk en større bevilgning til informasjonstelefonen. Den har vært aktiv helt siden bevilgningen ble gitt, og har mottatt mange henvendelser. Arbeidet med telefonen ble hemmet i starten

av skepsis i målgruppa, men det ser ut til at den likevel mottar mange henvendelser. Jeg vil anbefale en oppfølgende evaluering av hvor god veiledning innringerne får gjennom telefontjenesten.

Anbefalinger til organisasjonen

- For å unngå at jenter som har alvorlige psykiske problemer, i tillegg til problemer med press fra foreldrene, ikke får god nok oppfølging, kunne det være en idé at rådgiver søker bistand fra Khan når hun eller han tror slike problemer er gjeldende, og at de sammen vurderer hvorvidt psykolog bør trekkes inn for å bistå brukeren.
- Organisasjonen kunne med fordel gitt en mer utførlig beskrivelse av kriteriene bak rapportering av antall henvendelser og behandlete saker, og hvor omfattende oppfølging de har av hver av de rapporterte tilfellene.

Islamsk Kvinnegruppe Norge (IKN)

Generelt om organisasjonen

Nina Torgersen var initiativtageren til organisasjonen Islamsk Kvinnegruppe Norge (IKN). Som norsk muslimsk kvinne opplevde hun at mange muslimske kvinner henvendte seg til henne. Kvinnene ønsket å få dekket sine behov for fritidsaktiviteter, trening og bevegelse (jf. Trædal Thorsen og Rugkåsa 1999). Hun tok kontakt med prosjektet «Fargerik idrett» og ble med på å lede arbeidet for å opprette et treningstilbud for kvinner og barn fra ulike nasjonaliteter. Men Torgersen så etter hvert behovet for å arrangere treningstilbud utelukkende for muslimske kvinner, på grunn av deres behov for å være tildekkede. Hun la derfor til rette for trening der det garantert ikke var menn til stede. I 1991 etablerte hun IKN som en selvstendig frivillig organisasjon, tilrettelagt for muslimer (ibid.) Hun drev organisasjonen ut fra egen innsats i syv år. Organisasjonen mottok kun midler til arrangering av turer og samfunnsgrupper der de diskuterte ulike tema.

Etter hvert etablerte organisasjonen flere lokalavdelinger²³ og fikk penger av Kommunal- og regionaldepartementet fordi den var blitt landsdekkende. Orga-

²³ Avdeling Stavanger ble opprettet i 1996, avdeling Bergen i 1997, avdeling Bærum og Haugesund i 1998, avdeling Trondheim ble opprettet i 2001 og samme år ble avdeling Bærum innlemmet i avdeling Oslo.

nisasjonen fikk vedtekter og avholdt valg. Lokallagene får også midler fra IKN sentralt. Alle avdelingene jobber med de samme prosjektene i sine kommuner. Hovedkontoret og lokalavdeling Oslo holder til i Maridalsveien, med treningsrom og kontor. «Vi er billige i drift», sier lederen, Line Nyjordet. Men hun legger til at det har blitt et problem at lokalavdelingene følger sine egne regler, og ikke de som står i vedtektene. Det er også et problem at medlemmene er kvinner fra hele verden, med alle varianter av islam. Det er kulturkonflikter innad i islam også, poengterer Nyjordet.

Det har vært en del utskifting av ledere i IKN. Den første lederen ble utslitt. Neste leder, Marie Stenstadvolden, var der ett år i full stilling. Hun sluttet i januar 2001. Da overtok Line Nyjordet. Hun leder også Oslo-avdelingen. Hun har førskolelærerutdanning og grunnfag i flerkulturell forståelse. Nyjordet er ansatt i IKN i 50 prosent stilling. I tillegg er det i IKN Oslo en kontromedarbeider i ti prosent stilling. Stillingene er lønnet på midler fra Kommunal- og regionaldepartementet, samt noe fra Utlendingsdirektoratet. De to ansatte gjør det meste. Tidligere har de lagt ut arbeidet på anbud, men det fungerte ikke, ifølge Nyjordet. Organisasjonen har også frivillige som jobber med svømming, men har ikke nok midler til å lønne dem.

Målsettinger

I forhold til arbeidet mot tvangsekteskap er IKNs mål å (jf. organisasjonens søknad om midler for år 2000):

- øke ungdoms og foreldres kunnskaper om rettigheter og plikter ved islamsk ekteskapsinngåelse,
- forebygge tvangsekteskap og bigami,
- fremme ekteskapets rammer og regler i islam som alternativ til tvunget ekteskap,
- gjøre det akseptert i muslimske miljøer å søke hjelp,
- hjelpe ofre som er utsatt for tvangsekteskap og bigami,
- snu æresbegreper blant foreldre og familier slik at de ikke ønsker utføre tvangsekteskap,
- oppnå holdningsendring blant foreldregenerasjonen.

Da jeg intervjuet Nyjordet, sa hun at målet er at jentene skal behandles som andre, selv om en del av jentene ikke er norske statsborgere, at de skal få gifte seg med hvem de vil og at de skal få nyte godt av sine lovfestede rettigheter. På IKN prø-

ver de heller å styre jentene ut i verden enn inn på kjøkkenet. En annen aktør jeg intervjuet sa at IKNs mål er at de unge i hvert fall skal få se hverandre før de gifter seg.

Brukere

Den muslimske foreldregenerasjonen og muslimske familier er hovedmålgruppe, muslimske ungdommer er delmålgruppe. IKN har medlemmer i alle aldre og med bakgrunn fra ulike land, deriblant norsketniske muslimer. Medlemmene er fra bortimot 45 nasjoner, fra alle arabiske land, Vest-Afrika, Malaysia og Belucci i Afghanistan. De prøver å velge ut noen grupper de skal jobbe med. Nyjordet opplever at bosniske kvinner er svært tydelige på hva de vil, så der er ikke tvangsekteskap noe problem, det samme gjelder iranske kvinner.

IKN driver informasjonsarbeid overfor muslimske kvinner generelt. Organisasjonen er muslimsk, men er ikke avgrenset til enten shia eller sunni. IKN har ingen tiltak overfor menighetene. De mener det er moskeene som bør ta ansvar, så de henveder seg heller til dem.

Medlemmene i IKN er en god blanding av utdannede/i jobb og ikke-utdannede, hjemmeværende kvinner. De har 700 medlemmer i Oslo, og mindre grupper på 100–300 i de andre avdelingene. Nyjordet sier hun ikke vet helt nøyaktig antall. Hun ser det som et problem med frivillige organisasjoner, som IKN, at rapporteringsrutiner m.m. ikke fungerer godt nok.

Når det gjelder ungdom som utsettes for tvangsekteskap, har de ingen oversikt over alder, fordi de ulike avdelingene ikke har faste rapporteringsrutiner. En avdeling rapporterte at alle var jenter mellom 18 og 22 år.

Antall saker/henvendelser/møter

IKN mottar stort sett henvendelser fra organisasjonens medlemmer, men også i noen grad fra offentlige instanser. De fører ikke statistikk på antall henvendelser. De har en døgnbetjent hjelpetelefon. Den eneste oversikten over antall henvendelser blir telefonregningen, som også viser antall innkomne telefoner (siden telefonlinjen er gratis for innringerne). Nyjordet anslår at omtrent 40 prosent av telefonene handler om tvangsekteskap, ellers er det mange innringere som har spørsmål om abort. Det er mest unge jenter som ringer.

Samarbeid og henvendelser

IKN har ikke samarbeidet med de andre organisasjonene, ifølge Nyjordet. IKN henviser heller kvinnene til krisesentre eller andre hjelpeinstanser. De mener det

er det tryggeste for de muslimske kvinnene. Hvis hun skulle henvist noen, ville hun ha tatt kontakt med bokollektivet ved Oslo krisesenter. De har hun hatt kontakt med tidligere. IKN har også hatt kontakt med krisesenteret i Oslo. Nyjordet forteller at de har opplevd en viss moststand mot samarbeid i ulike deler av hjelpeapparatet, og at de derfor har mistet litt tiltro til disse instansene. IKN har for eksempel sendt ut brosjyrer til krisesentre, helsestasjoner og sosialkontor. Fra krisesentrene har de fått tilbakemelding om at dette materialet ikke er av interesse. Ifølge Nyjordet mottar de heller nesten ingen henvisninger fra krisesentre eller hjelpeapparatet. Nyjordet lurer på om det skyldes at folk synes de er for sære, fordi de tror på islam.

I bokollektivet ved Oslo krisesenter forteller de at de har diskutert noen saker med kvinnene i IKN. De har også fått inn en beboer etter henvisning fra IKN. En representant for IKN deltok på et temamøte i bokollektivet. Det er det beste temamøtet de har hatt, ifølge representanten fra bokollektivet. Hun forteller at representanten fra IKN hadde understreket at familien ikke kan bestemme alt for voksne folk. IKN har gitt uttrykk overfor bokollektivet for at de er glad for at et tilbudet deres fins.

IKN er godt kjent i det muslimske miljøet, men Nyjordet legger til at Islamsk råd er så teologisk rettet at de ikke har noe samarbeid med dem. Islamsk råd arbeider på en måte som ikke passer inn i IKNs opplegg, sier hun. IKN var på et møte i Islamsk råd der temaet var kvinnespørsmål, men ifølge Nyjordet var deres vinkling på disse spørsmålene så ulike at det ikke er grunnlag for noe samarbeid.

Bakgrunn for arbeidet mot tvangsekteskap

De begynte med arbeidet mot tvangsekteskap i 1998, men fikk bevilgninger fra 1999.

Metode

Samfunnsgrupper, kvinnekafé og workshops

IKNs ulike lokalavdelinger arrangerer kvinnekafé med tema og samfunnsgrupper. De gruppene som har tatt for seg tema som ekteskapstradisjoner og tvangsekteskap, har vært spesielt annonsert for medlemmer med pakistansk bakgrunn. De har også arrangert seminarer. De skulle hatt et seminar høsten 2001, men de hadde for lite midler. De har derfor holdt seg til temakvelder.

I 2000 hadde IKN samtalegrupper for foreldregenerasjonen. Våren 2001 fortsatte de med gruppene. Alle kvinnene som deltok, lever i arrangerte ekteskap. Det ser ut til at de synes det er greitt. Nå skal de gifte bort sine barn. Ifølge Nyjordet

klarer de ikke å se at det ikke er like lett å få slike ekteskap til å fungere når jentene vokser opp i et annet land enn hjemlandet Pakistan.

I løpet av våren hadde de hjelpegrupper, der unge jenter deltok. Ekteskap og omskjæring har vært sentrale tema. Gruppeleder stilte spørsmål om hvordan jentene mener et ekteskap skal inngås, og hvilke kriterier de vil velge en mann etter.

Høsten 2001 skulle de sette i gang workshops, der medlemmene skulle få anledning til å lære aktivt om ulike tema. De hadde én samling, og da kom det fem kvinner. I etterkant av terrorangrepet i USA 11. september kom det en drapstrussel til IKN-kontoret. Nyjordet forteller at kvinnene ikke har tort å komme etter dette.²⁴ De hadde satt opp en plan med seks workshops, hvorav det siste, 19. desember, skulle handle om ekteskap.

Spørreskjemaer og samtaler i moskeene

IKN har fått penger fra storbyprosjektet i Oslo kommune til arbeid med moskeer og imamer. Det er der det er mest å gjøre, ifølge Nyjordet. IKN har sendt ut spørreskjema til alle moskeene, men har også vært i moskeene og snakket med imamer. Imamene sier at de noen ganger kan se at et ekteskap er inngått ved tvang. IKN mener imamene har et ansvar for å formidle informasjon til de som skal gifte seg om hvor mange halvøsken de har, eller konsekvenser av inngifte. Mange av imamene kan, ifølge Nyjordet, ikke norsk, og representantene fra IKN har derfor vært avhengig av tolk i møter med dem.

Enkelte av IKNs lokalavdelinger synes samarbeid med moskeene er vanskelig, fordi imamene ønsker å avgrense denne typen problematikk til privatsfæren. Andre lokalavdelinger har et godt samarbeid med moskeene.

Skriftlig informasjon om islam og ekteskap

IKN har produsert en del skriftlig informasjon om islams syn på ekteskap, og hvilke arrangementer som ikke er i tråd med islam. Blant annet har de gitt ut en brosjyre om inngåelse av islamsk ekteskap, rettigheter og plikter, råd og alternative fremgangsmåter ved ekteskap/forlovelse. I IKNs generelle informasjonsbrosjyre nevnes «inngåelse av ekteskap med ulike grader av tvang» som et av de viktigste områdene de jobber med. I en brosjyre med tittelen «Forelde og barn – hvordan integrere islam i barn og unges hverdag i Norge», handler et eget kapittel om ekteskap. Her er det informasjon om ulike ekteskapstradisjoner som har vært vanlig i islams historie, både kjærlighetsekteskap og arrangerte ekteskap. Når det gjelder arrangerte ekteskap som grenser over i tvang, står det i brosjyren følgende:

²⁴ IKN anmeldte drapstrusselen, men ifølge Nyjordet sa politiet bare «Hva skal vi gjøre med det?»

«I tillegg er det flere foreldre som ikke lar ungdommene få møte hverandre og prate sammen uforstyrret og bli kjent med hverandre. De vil heller ikke la barna være med å samarbeide om valg av ektefelle, Jentene er ikke alltid tilstede når det skrivers kontrakt og de får ikke mulighet til å fremme saker som er viktige for deres liv som kone. Det er også sjelden hun blir opplyst om sine rettigheter. Barna slites mellom å adlyde sine foreldre og å ivareta sin fremtid. I mange tilfeller går det bra, og ekteparet blir lykkelig. Men i noen tilfeller ender det med ulykkelige kvinner og menn, mishandling, mord eller selvmord. Dette er selvsagt en tragedie for dem og deres eventuelle barn. Vi håper at jenter som skal gifte seg leser om sine rettigheter både som muslimer og norske borgere. Ved å snakke med foreldre gjerne med hjelp av venner, onkler, tanter eller andre man stoler på, kan man forsøke å komme frem til løsninger som passer alle. De fleste jenter ønsker å gifte seg, og mange vil gjerne følge mor og fars ønsker, men de vil samarbeide med foreldrene om hvem de skal gifte seg med. De vil bli kjent med vedkommende og hva den personen ønsker for fremtiden. Det er også viktig å samarbeide om når man skal gifte seg. De vil kjenne og ivareta sine rettigheter i ekteskapet. Mange unge klarer ikke si imot foreldrene, derfor er det viktig at foreldrene spør den unge hva han eller hun ønsker. Ofte kan det være slik at menneskene setter tradisjoner over det islam sier. Vi er mer redde for folk enn for Allah (S). (...) – Det er ikke tillatt å presse noen til å gifte seg. – Vi har ingen rett til å utstøte barn fra familien. – Ungdom har rett til å samarbeide med foreldrene om hvem de skal gifte seg med, når de skal gifte seg, og hvordan de kan bli kjent med den andre personen før de gifter seg.»

Videre har IKN flere ganger tatt opp temaet i *Kvinnebladet*, som kommer ut to ganger i året. Der står det klart og tydelig at man ikke kan tvinge noen til å gifte seg. De har også gitt ut en almanakk, der de første sidene er viet informasjon om ekteskap i islam og råd mot tvangsekteskap.

Opplysning av foreldrene

Når foreldre kontakter IKN om spørsmål relatert til barnas ekteskap, informerer IKN-representantene om rettigheter og plikter ved inngåelse av muslimsk ekteskap. De argumenterer med islam og forsøker å spille på foreldrenes interesser i samtalen, for eksempel å unngå splittelse i familien, endre på æresbegreper osv. I holdningsendrende arbeid med familier og skoler unngår de ordet «tvangsekteskap», fordi det kan bidra til at foreldre blir skeptiske og føler seg stigmatisert. De mener det er mulig å nærme seg temaet på andre måter og dermed oppnå bedre kommunikasjon.

Seminarer med offentlige instanser

IKN skulle ifølge intensjonen arrangere seminarer for offentlige instanser for å spre informasjon om ekteskapets natur og dets rammer ifølge islam. Dette definerer de også som holdningsendrende arbeid.

Veiledning av unge jenter

På IKN gir de veiledning, men ikke råd. De sier ikke hva brukerne skal gjøre, men gir dem i stedet alternativer, forteller Nyjordet. En ugift jente som ringte dem hadde blitt gravid. Abort er uaktuelt i islam. IKN sier ikke at hun ikke kan gjøre det. Noen av de som ringer vil ut av ekteskap; de synes de har det ille. IKN oppmuntrer ikke til å skille seg. De sier heller ikke at en kvinne som blir mishandlet bør dra på krisesenter, selv om de kanskje tenker det. De prøver heller å få henne til å se situasjonen selv, og selv ta initiativ til å gjøre noe. Det tar tid i mange av sakenes. En grunn til at de ikke gir råd, er at kvinnen selv bør finne ut hva hun vil, for hvis hun ikke vil noe i utgangspunktet, er det dømt til å mislykkes, mener Nyjordet.

Noen av de som ringer vil gifte seg, men får ikke lov til å gifte seg med den de selv ønsker. IKN prøver å få til dialog med foreldrene. Enten sier de til jenta at hun kan be foreldrene ringe til IKN, eller så henviser de til imamer i moskeene. Noen ganger ringer foreldrene selv.

Mekling

Oslo-avdelingen har ikke kapasitet til å drive mekling, men lokalavdelingene gjør det.

Hjelpetelefon mot tvang

IKN har opprettet en gratis hjelpetelefon som er betjent hele døgnet. Den som svarer har taushetsplikt. Telefonen tar imot henvendelser fra kvinner som utsettes for en eller annen form for tvang eller mishandling. Innringerne er fra hele landet. Mange av innringerne har spørsmål angående tvangsekteskap. Nyjordet anslo at cirka ti samtaler per måned handler om ekteskapsinngåelse. De som besvarer telefonen relaterer gjerne svarene sine til islam.

Sosiale arrangementer

IKN arrangerer tilstelninger for brukerne. De har ikke hatt noen arrangementer hvor brukere fra alle de ulike nasjonalitetene er samlet, men de har aktiviteter for barn hvor brukere fra ulike grupper kommer. På Id²⁵-festene deltar mellom 30 og 40 familier. De har ikke plass til flere. De hadde Id-samling for barn, der 50 barn satt og laget kort.

²⁵ Id er en muslimsk høytidsdag, i forbindelse med avslutning av ramadan.

Resultater

Målsettingen til IKN er holdningsendring. Ifølge rapport om arbeid mot tvangsekteskap i 1999, oppnådde de økt forståelse av islamsk ekteskap versus tvangsekteskap. Nyjordet påpeker at det ikke er mange andre organisasjoner som når så langt inn i moskeene som dem. IKN har ganske god legitimitet i det pakistanske miljøet. De maser på målgruppa, og håper at de ikke skal bli så lei at de stenger døra. De regner selv med et tidsperspektiv på holdningsendring på minst ti år.

Barrierer i arbeidet

Nyjordet trekker frem barrierer i forhold til å oppnå holdningsendring i ulike deler av målgruppa deres. Arbeidet mot tvangsekteskap har vært rettet mot pakistanske kvinner og muslimske moskeer. Pakistanere er en tung gruppe å jobbe med, ifølge Nyjordet. Hun mener de har klart å komme i dialog med sine pakistanske medlemmer om temaet, men opplever at det ikke er nok for at det skal skje en endring, fordi disse kvinnene har liten makt innad i familien. De har erfart at situasjonen er stikk motsatt i forhold til deres somaliske medlemmer. Der har kvinnene mer makt enn mennene innad i familien, men på den annen side er disse kvinnene lite villige til å snakke om tvangsekteskap. Generelt mener hun det er lettere å jobbe med det somaliske miljøet, blant annet fordi de har en imam som er norsk, og at det derfor er lettere å nå frem med informasjon til dem. For begge nasjonalitetsgrupper ser Nyjordet imamene som den viktigste gruppa å henvende seg til for å oppnå en endring, siden det de sier blir tatt hensyn til, også av mennene. Men det er ikke så lett å få imamene med på laget, for selv blant imamene er det enkelte som tvangsgiftet døtrene sine, hevder hun.

Et problem i forhold til moskeene, er også at enkelte imamer mener IKN blander seg for mye opp i ting de ikke har noe med. Noen av dem er tilsynelatende åpne, men vil i neste omgang ikke informere omverdenen, hevder Nyjordet. Hun opplever at det er tungt å komme inn i disse miljøene, og at arbeidet derfor er meget krevende. De begynte arbeidet overfor moskeene sommeren 2000. De innkalte til møte, og ingen kom.

De har også opplevd at brukere ikke har kommet på samtalegruppene høsten 2001 fordi de har blitt skremt etter terrorhendelsen i USA 11. september. Nyjordet synes medias dekning av hendelsen er katastrofal, og mener presseoppslagene har ført til at muslimer har blitt stigmatisert. Hun hevder det plutselig har blitt legitimt for folk å sparke muslimske kvinner på bussen. Synlige muslimer er mindre godtatt enn ikke-synlige, sier hun.

Endringer i arbeidet over tid

Av endringer i arbeidet mot tvangsekteskap, trekker Nyjordet frem at de har lært mye om temaet, blitt bedre på det og vet mer nå enn da de begynte for tre år siden. Hun forteller at de også har fått et annet syn enn de hadde da de påbegynte dette arbeidet. De har nå endt opp med standpunktet at arrangert ekteskap er greit. De har blitt mer konkrete når de snakker til medlemmene om det. Tidligere gikk de mye rundt grøten før de kom til poenget, ifølge Nyjordet.

Arbeidet videre fremover

Nyjordet forteller at de kommer til å jobbe med tvangsekteskapsproblemet overfor andre nasjonaliteter enn pakistanere etter hvert. De vil jobbe mot irakere, siden de har mange medlemmer fra denne nasjonaliteten. Nyjordet hevder at irakere utgjør et kommende problem, fordi de er mer ekstreme enn mange andre muslimer. I andre nasjonalitetsgrupper hvor de har mange medlemmer, som iranere og bosniere, mener hun at tvangsekteskap ikke er noe stort problem.

Om problemet

Nyjordet har inntrykk av at det er stort omfang av tvangsekteskap i Norge, og på IKN har de erfart at problemet i høy grad er til stede i muslimske miljøer. Organisasjonen har så langt rettet arbeidet mot tvangsekteskap særlig mot pakistanere, som de har sett som den mest utsatte gruppa i forhold til problemet. Det virker imidlertid som om lederen av organisasjonen har tro på at andregenerasjons pakistanere etter hvert vil bli bedre rustet til å stå imot. Hun sier at en del jenter velger å bryte med eget etnisk miljø. På IKN har de erfart at mange av jentene ikke får lov av sine foreldre til å ta høyere utdanning, og at de tas ut av skolen etter videregående, fordi foreldrene mener de ikke trenger mer utdanning, siden de skal gifte seg. IKN mener på sin side at jentene er bedre rustet til å stå imot ekteskapspresset når de tar høyere utdanning.

IKNs vurdering av andre nødvendige tiltak mot tvangsekteskap

Nyjordet mener det er behov for å bidra til endring av praksis i moskeene. Hun påpeker at imamer regnes for å ha spesialkompetanse, og at de derfor får komme til Norge. Men de kommer oftest fra små landsbyer, og er betalt av menigheten her i Norge. Derved forpliktet de til å si det menigheten mener. Hun synes norske myndigheter burde kvalitetssikre imamer bedre før de gir dem oppholdstillatelse, for å få bukt med at imamene selv støtter opp om praksiser som ikke er i tråd med islam. Hun mener også at reglene for innvilgelse av oppholdstillatelse for

imamer bør endres og at det bør stilles krav til at imamen ikke er i familie med de som driver moskeen. Flertallet av imamene kan ifølge Nyjordet ikke norsk, det burde vært et krav, mener hun. Hun ser det som spesielt viktig å gjøre noe med rekrutteringen av og kravene til imamene, fordi menn i flere muslimske innvandrergupper hører på imamene, og dette gjør imamene til den viktigste målgruppa i forhold til å endre praksis.

Nyjordet påpeker videre at det heller ikke er god nok rutine i forhold til registrering av ekteskap i moskeene. Mange imamer sørger ikke for at ekteskapene registreres hos fylkesmannen. Derfor er det mange uregistrerte ekteskap. Det begrenser rettighetene en kvinne har, hvis det for eksempel viser seg at mannen er gift fra før. Mange imamer godtar Nikah som tilstrekkelig ekteskapskontrakt, det vil si en islamsk ekteskapskontrakt. Det er ikke uvanlig ifølge Nyjordet at muslimer i Norge lever sammen ut fra en Nikah-kontrakt, uten at ekteskapet er registrert hos fylkesmannen. Hun sier at unge muslimske jenter oftest ikke vet at ekteskapet skal registreres eller om mannen er gift fra før.

Oppsummering

- Organisasjonen yter rådgivning av muslimske kvinner og jenter, lokalavdelingene yter noe mekling i familier. Alle avdelingene arrangerer samtalegrupper, der tvangsekteskap er ett av flere tema som diskuteres. Samtalegrupper og veiledning var organisasjonen i gang med før den fikk bevilget midler av Barne- og familiedepartementet til arbeid mot tvangsekteskap. Den har imidlertid satt i gang en kontakttelefon for kvinner som utsettes for tvang, samt utgitt en del skriftlig informasjon om tvangsekteskap i etterkant av bevilgningen. Kontakttelefonen har ikke fått støtte fra Barne- og familiedepartementet.
- Organisasjonen har slitt med frafall av brukere i samtalegruppene etter terrorhendelsen i USA den 11. september 2001.
- Hver av IKNs lokalavdelinger har rapporteringsplikt overfor hovedkontoret, og hver av dem bruker revisor til å gå gjennom regnskapet. Som Nyjordet påpeker, er det et problem med rapporteringen i frivillig arbeid, som IKN primært er basert på. Alle lokalavdelingene gir et kort resymé av årets virksomhet, og hovedkontoret har en noe mer omfattende rapportering.
- Organisasjonen har gode lokaler (i hvert fall i Oslo), men relativt beskjedne driftsmidler og lønnsmidler. Derfor blir mulighetene for et mer omfattende arbeid begrenset.

Evaluering av IKNs arbeid mot tvangsekteskap

- IKN har først og fremst fulgt opp målsettingene om å øke brukernes kunnskap om rettigheter og plikter ved islamsk ekteskapsinngåelse, samt å «fremme ekteskapets rammer og regler i islam som alternativ til tvunget ekteskap». Det er særlig i sitt skriftlige materiale IKN har fulgt opp denne målsettingen. De har utarbeidet informasjonsmaterieill, både i form av dagbok, artikler i Kvinnebladet og informasjonsbrosjyrer, der de tar et klart standpunkt mot tvangsekteskap. Dette materialet er uten tvil viktig, siden IKN når ut til troende muslimer, som er en viktig målgruppe for dette arbeidet. Det at de kan bruke islam til å argumentere mot tvangsekteskap, er av avgjørende betydning.
- Det ser ut til at de til en viss grad også har nådd frem med dialog om disse temaene med imamer i moskeene, men forteller samtidig at de hindres noe av at mange imamer ikke kan norsk, slik at de må bruke tolk i disse samtalene.
- Organisasjonen hadde en målsetting om å hjelpe ofre for tvangsekteskap. Men i og med at IKN ikke registrerer innringerne til kontakttelefonen, samt ikke gir innringerne råd eller mer fortløpende oppfølging, er det vanskelig å vurdere hvor mange jenter organisasjonen har hjulpet.
- Målsettingen om holdningsendring og endring av foreldregenerasjonens æresbegreper skulle ivaretas gjennom samtalegrupper, men disse opphørte fra og med høsten 2001. For å kunne vurdere om de har oppnådd denne målsettingen, må vi intervjuer kvinner som har deltatt i disse gruppene.
- Det virker som om organisasjonen har legitimitet i muslimske miljøer, og løpende kontakt med moskeer. Likevel tør organisasjonen ta kontroversielle standpunkter i forhold til eget religiøst miljø i flere saker, for eksempel ved å kritisere rekrutteringen av imamer, og ved åpent å arbeide mot tvangsekteskap.
- IKN er en av de få organisasjonene som har god legitimitet både blant de som jobber i de andre organisasjonene, og andre aktører som arbeider mot tvangsekteskap. Organisasjonen har imidlertid vært plaget av interne stridigheter. Dersom den interne misnøyen blir for stor, kan det virke noe lammende på arbeidet.

Konklusjon om IKNs arbeid mot tvangsekteskap

IKN har gitt ut en god del skriftlig materiale der de tar klart standpunkt mot tvangsekteskap med begrunnelse i islam. Derved kan de bidra til holdningsendring i en viktig målgruppe, nemlig troende muslimer. Det virker som den andre delen

av deres arbeid mot tvangsekteskap, prategrupper, ikke har vært like vellykket, blant annet på grunn av manglende oppmøte. Imidlertid har organisasjonen viktig individuell veiledning, men de er svært forsiktige med å gi brukerne konkrete råd.

Anbefalinger til organisasjonen

- Leder av organisasjonen påpeker selv problemet med manglende rapporteringsrutiner, særlig i lokalavdelingene. Disse rutinene kunne bedres ved å innføre en felles mal for rapportering, som alle lokalavdelingene benytter. Dessuten burde antall innringere og type sak innringerne henvender seg om, registreres. Organisasjonen burde også gi en noe mer omfattende rapportering av i hvor stor grad de følger opp de kvinnene som henvender seg til dem.
- Organisasjonen burde kanskje i fremtiden være mer ambisiøse i sine søknader. I sine søknader til Barne- og familiedepartementet har de satt opp et svært beskjedent budsjett. Flere midler kunne medført at de fikk mer tid til å strukturere arbeidet.

MiRA-senteret

Generelt om organisasjonen

MiRA-senteret (ressurssenter for innvandrere- og flyktningkvinner) ble opprettet i 1988, og var en videreføring av Foreign Women's group, en gruppe kvinner som lenge hadde arbeidet med flyktning- og innvandrerkvinneres rettigheter. Fra og med 1989 fikk senteret fast kontordrift og lønnete stillinger, blant annet muliggjort gjennom støtte fra TV-aksjonen som ga midler til fem års drift (jf. senterets årsrapport 2000).²⁶ De kvinnene som var med og bygget opp senteret fra starten, var opptatt av å danne nettverk og mobilisere kontakter, også utenfor Norge, i land som England, Tyskland og Frankrike.

Senteret er opprettet som en stiftelse. I dag har senteret to og en halv stilling, det vil si administrativ leder i heltidsstilling, samt henholdsvis ungdomskoordinatør, rådgiver og leder i hver sin halve stilling, «men i realiteten jobber vi alle for fullt», poengterer ungdomskoordinatøren. Alle utenom administrativ leder har pakistansk minoritetsbakgrunn. Alle fire har utdanning. Leder Fakhra Salimi har medievitenskap hovedfag, og i tillegg antropologi og sosiologi. Ungdomskoordinatør holder på med hovedfag i religionsvitenskap og skriver om unge muslimske jenter i Norge. Hun har også pedagogikk. Rådgiver holder på med hovedfag i religionshistorie, og har i tillegg samfunnsfag og jus. Administrativ leder har hovedfag i samfunnsgeografi, og har skrevet om kvinner i utviklingsarbeid.

Sekretariatet på senteret er nylig skiftet ut, og består nå av yngre folk enn tidligere. Ungdomskoordinatøren kaller det en ny generasjon på fremmarsj. Leder av MiRA, Fakhra Salimi, er den eldste. De andre er alle under 30 år.

Kompetansenettverk

MiRA-senteret er organisert i en arbeidsgruppe, et styre og et bredere nettverk som består av mange ressurspersoner som de ansatte kan ta kontakt med. Ikke alle i nettverket har høy utdanning, noen av nettverksmedlemmene er kvinner som

²⁶ Senteret får grunnbevilgning av Kommunal- og regiondepartementet som en landsdekkende innvandrerorganisasjon. De har ikke lokalavdelinger andre steder i landet, men er landsdekkende ved at de reiser mye rundt og deltar på seminarer og avholder kampanjer, samt at de har et omfattende nettverk mange steder i landet. I tillegg mottar de driftsstøtte fra Utlendingsdirektoratet, Oslo kommune (Byråd for eldre, samt bydelene). De får også bevilgninger fra Akershus fylkeskommune, Norsk kulturråd, Barne- og familiedepartementet (også på andre prosjekter enn tvangsekteskap), UD, NORAD, Nordisk Ministerråd, LNU (Landsrådet for barne- og ungdomsorganisasjoner), American Women's Club, Helse og rehabilitering og FOKUS (Forum for kvinner og utviklingsspørsmål) (jf. årsrapport for 2000). Av alle disse er det Barne- og familiedepartementet og Utlendingsdirektoratet som har støttet senterets arbeid mot tvangsekteskap.

hjelper til med mobilisering, tolking m.m. I 1998 opprettet MiRA-senteret en ressursgruppe som skulle bidra med faglig assistanse og informasjon til kvinner med minoritetsbakgrunn i saker av religiøs art, særlig når det gjelder islamsk rettspraksis i forhold til norsk rettspraksis. Ressursgruppa skulle fungere både som en kompetanseinnstans og som en rådgivende kanal for minoritetskvinner. Ressursgruppa møttes jevnlig for å diskutere aktuelle saker og problemstillinger, og for å arbeide med temaet sett fra ulike ståsteder og synsvinkler. Gruppa samlet også inn informasjon om aktuelle lover og regler, ulike problemstillinger og saker. Den avsluttet sitt arbeid i mars 2001 med rapporten *Til døden skiller oss ad. Ekteskap og skilsmisse i islamsk rettspraksis og norsk lovgivning*.

Målsettinger

MiRA-senterets overordnede mål er å bedre minoritetskvinnens levekår i Norge. Målet er, ifølge ungdomsordinator, langsiktig forebygging, mer enn krisetiltak. Etter senterets jentekonferanse i 1996 satte de i gang prosjektet «La meg snakke», der målet var å etablere et eget nettverk for unge minoritetsjenter (jf. prosjektbeskrivelse 2001). Dette prosjektet har en rekke målsettinger, og det blir for omfattende å gjengi alle her. Men av spesiell betydning for arbeidet mot tvangsekteskap er følgende målsettinger:

- Forebygge konflikter mellom unge og foreldrene, gjennom mekling og informasjonsformidling.
- Informasjon, veiledning, nettverksoppbygging og sosiale aktiviteter for unge minoritetsjenter. Bevisstgjøre og inspirere jentene til å stole på seg selv, sette søkelys på sin egen livssituasjon og bli aktive deltagere i diskusjoner som angår dem. Tilby jentene kanaler der de kan nå ut til storsamfunnet (eks. MiRA-magasinet).
- Informasjon om tvangsekteskap og brobygging mellom minoritetsungdom og majoritetssamfunn gjennom seminarer og foredrag overfor de som jobber med minoritetsungdom.
- Gi juridisk bistand og krisehjelp.

Av mer konkrete tiltak senteret skulle tilby, var selvtilitskurs og selvforsvarskurs for unge minoritetsjenter, teaterverksted, diskusjonsforum, informasjonsbrosjyre mot tvangsekteskap, samtalegrupper for foreldre og deres døtre, plakatkampanje og kontakttelefon. MiRA-senterets arbeid mot tvangsekteskap er innlemmet som en del av deres mer generelle arbeid.

Brukere

MiRA-senteret mottar henvendelser fra publikum, minoritetsjenter og deres foreldre, offentlige og private institusjoner og media (jf. statusrapport 20.11.2000). Brukerne har bakgrunn fra mange ulike land, blant annet India, Iran, Sør-Afrika, Etiopia, Somalia, Pakistan, Tyrkia, Kapp Verde, Marokko, Irak, Eritrea, Macedonia, Bosnia og Kosovo, men det går ikke frem av årsrapporten hvilken nasjonalitet de som har henvendt seg angående tvangsekteskap har hatt.

Antall henvendelser/møter/saker

I 1999 hadde senteret 23 krisesaker relatert til familiekonflikter og tvangsekteskap fra januar til og med oktober, mens i 2000 hadde de 33 slike saker i samme periode (jf. statusrapport for prosjektet «La meg snakke» per 20.11.2000). I årsrapport for 2000 står det at de hadde 31 krisesaker relatert til familiekonflikter og tvangsekteskap i 1999, og 54 i 2000. Ungdomsordinator forteller i intervju at de hadde 156 henvendelser om tvangsekteskap i 2000, mens hun hevder at antallet i 2001 ble flerdoblet i forhold til dette. Mange av henvendelsene kom per telefon. Mange minoritetsjenter tar kontakt selv, men det er også mange henvendelser der skolen eller andre instanser tar kontakt på vegne av minoritetsjenter. Brukerne som tar kontakt på grunn av tvangsekteskap, er i alderen 13–30 år. De eldste henvender seg til senteret fordi de, ifølge ungdomsordinator, ønsker å annullere ekteskapet.

Samarbeid

Representanten jeg intervjuet på MiRA-senteret mente det ikke er noe problem for dem å samarbeide med de andre organisasjonene, og at de får mange henvendelser fra dem. Men hun hevder at de tenker ulikt om problemet, og at de andre har fått tildelt mer midler. Når representanter fra en av de andre organisasjonene ringer, er de ansatte på MiRA-senteret derfor litt forbeholdne. «Vi har ikke kapasitet til å ta over saker fra dem», sier hun.

MiRA-senteret samarbeider imidlertid gjerne med IKN, særlig med hensyn til informasjonsvirksomhet, i og med at IKN har tettere kontakt med moskeene. MiRA-senteret har også hatt direkte kontakt med imamer. For øvrig samarbeider MiRA-senteret med forskjellige organisasjoner for minoritetskvinner, blant annet somalisk kvinnegruppe, bosnisk kvinnegruppe og gambisk kvinnegruppe. Hun nevner også at de samarbeider godt med NOAS og Antirasistisk senter, men dette samarbeidet er ikke relatert til tvangsekteskap. MiRA-senteret bidro også i NRKs undervisningsprogram om tvangsekteskap.

I forhold til tvangsekteskapstemaet har de benyttet seg av kontakt med religiøse talspersoner (muslimer) fra England, utenlandske jurister med kompetanse på temaet m.m. De har ofte innleggsholdere fra andre land på sine seminarer. «Vi trenger hele tiden input», påpeker ungdomskordinator. MiRA-senteret deltar også i møter med forskjellige instanser. De er i kontakt med mange instanser som når ut til unge kvinner – alt fra sykehus, voksenopplæring, helsestasjoner, skoler m.m. De samarbeider særlig med barnevern og krisesenter, ifølge ungdomskordinator. Representanter fra krisesentre har kontaktet MiRA-senteret for å få råd i juridiske spørsmål, eller for å henvise brukere til MiRA-senterets sosiale aktiviteter. Noen av de representantene jeg intervjuet fra krisesentre, syntes de fikk svært få henvendelser fra MiRA-senteret, og lurte på om det skyldtes at MiRA-senteret selv ordnet gjemmede for jenter i krisesituasjoner.

Bakgrunn for arbeid mot tvangsekteskap

Ifølge ungdomskordinator har MiRA-senteret jobbet med temaet tvangsekteskap i mange år. I 1998 hadde de et temanummer i MiRA-magasinet om arrangerte ekteskap og tvangsekteskap. Gjennom midlene fra departementet har de kunnet utvide arbeidet sitt, men de har fått midler som ikke dekker en promille av det arbeidet de driver, understreker koordinatoren. «Vi jobber langt ut over det vi har kapasitet for», sier hun.

Senterets arbeid mot tvangsekteskap er integrert i det generelle arbeidet de gjør. Bortsett fra utarbeidelse av brosjyrer, artikler og en bok, er arbeidet altså ikke rettet ene og alene inn på dette temaet, men inngår i stedet som del av et mer helhetlig rettet arbeid for likestilling av minoritetsjenter.

Metode

I motsetning til mange av de andre organisasjonene, har ikke MiRA-senteret avgrensede tiltak som kun handler om tvangsekteskap. I stedet kommer de inn på temaet i mange av de ulike prosjektene sine. Ungdomskordinatoren ved senteret sier at det er vanskelig å skille arrangementene fra hverandre, fordi tvangsekteskap griper over i mange andre tema, og kan ikke forstås isolert fra jentenes situasjon i vid forstand. Ungdomskordinator ser på det arbeidet de driver ved MiRA-senteret, særlig i forhold til vold mot kvinner, som politisk arbeid. I tillegg til å utvikle nettverk for unge jenter, driver de individuell veiledning og informasjonsvirksomhet. Hjelp til selvhjelp er metoden som ligger i bunn. Likestillingsperspektivet står sentralt i dette arbeidet.

«La meg snakke»

«La meg snakke» er tittelen på MiRA-senterets arbeid med minoritetsjenter generelt. Prosjektet består av nettverksbygging, kontakttelefon, forebyggende arbeid for informasjonsvirksomhet og kanaler for meningsytring (jf. MiRAs årsrapport 2000). Til sammen er det meningen at arbeidet skal bidra til å gi jentene et møtested der de kan finne inspirasjon om tilhørighet. Jentene holder seminarer med tema som er aktuelle for dem selv. De står selv for mobilisering og nettverksbygging og deltar aktivt i kreativt og selvutviklende arbeid. De blir talerør for egen sak. MiRA-senteret satser på kommunikasjonsarbeid for å forebygge konflikter mellom unge og deres foreldre. De unge forteller selv om sine erfaringer gjennom foredragsvirksomhet. Mye av denne virksomheten oppsummeres i MiRA-senterets årlige seminar for kvinner og unge jenter. Dette seminaret er ment som en arena for debatt i viktige integreringsspørsmål. I tillegg arrangerer de ulike kulturelle og sosiale aktiviteter, som er viktige for å gi jentene et nettverk.

Rådgivning og krisehjelp

MiRA-senteret tilbyr hjelp til å rydde opp i økonomiske problemer, samlivskriser, generasjonskonflikter og problemer med oppholdstillatelse. Denne rådgivningstjenesten er også relevant i forhold til tvangsekteskap. Men ungdomskordinator understreker at de ikke primært ønsker å være en krisehjelpinstans. De er opptatt av å jobbe ut fra de ressursene og ønskene den enkelte person har.

I og med senterets plassering sentralt i Oslo, er det primært jenter med bosted i Oslo og omegn som henvender seg for å få slik hjelp. Men jenter fra andre steder i landet ringer også til senteret for å få veiledning per telefon. De setter dem gjerne i kontakt med advokat, psykolog el.l. Når en ung jente henvender seg til dem for å få hjelp i en krisesituasjon, kommer hun først til samtale hos rådgiveren, som tar seg av krisehjelpen. Brukeren forteller om seg selv, og hva hun ønsker/ikke ønsker. Ungdomskordinatoren kommer inn i bildet senere. Da har brukeren og rådgiveren blant annet kommet frem til om jenta ønsker mekling eller ikke. I tvangsekteskapsaker er de forsiktige med å gå i dialog med familien. De respekterer jenta dersom hun ikke ønsker mekling. Rådgiver spør jenta om hennes forhold til foreldrene og om hun har noen dialog med dem. Mange av jentene har god kontakt med moren, men ikke med faren. De forteller ofte om kommunikasjonsproblemer hjemme. Det er store generasjonskonflikter.

Jenter som kun har behov for kortsiktig hjelp, kommer til MiRA-senteret og får noen råd, og deretter klarer de seg selv. Det vanlige er likevel langsiktig arbeid, ifølge ungdomskordinator. De inkluderer jentene i alle former for arbeid de driver med. De driver også mye med nettverksbygging og mobilisering. Det er ifølge ungdomskordinator en enorm økning i jenter som bruker dem ut over det med tvangsekteskap, bare for å få veiledning. De stikker innom etter skoletid. Ung-

domskoordinator understreker for minoritetsjentene at mange av de problemene de opplever, også forekommer blant norske jenter – for eksempel spiseproblemer og problemer i forhold til seksualitet. Hun påpeker at de skal få lov til å fortsette å være marokkanere osv., men at de samtidig må få bestemme mer selv.

Mekling

Senteret tilbyr også mekling mellom generasjonene. Det skjer i senterets lokaler i Hausmannsgate. De anmoder brukeren om å ta med seg den forelderen hun er tryggest på, og som oftest er det moren. Det har gått bra så langt, ifølge ungdomskoordinator. Mange ganger har det vist seg at moren også trenger rådgivning i forhold til oppdragelse og generasjonskonflikter.

Ungdomskoordinator forteller at døtrene oppmuntrer mødrene til dialog, samtidig som mange frykter for hva dialogen kan føre til. Denne frykten er, ifølge ungdomskoordinator, ofte ubegrunnet. Ofte har mor og datter et spill gående i forhold til faren, ved for eksempel at moren sier «Hysj, ikke la far høre det». Det hindrer kommunikasjon. Det viser seg ofte at faren ikke er den store stygge ulven. Likevel vil ikke ungdomskoordinator underkommunisere at de også ser mer alvorlige tilfeller innimellom.

Bevisstgjøring og selvutvikling

MiRA-senterets nisje er, ifølge ungdomskoordinator, oppfølging. Det viktigste er ikke her og nå-løsninger, men mer langsiktig arbeid, med vekt på selvutvikling og at jentene skal bli selvsikre og bevisste på sine handlinger.

Ungdomskoordinatoren kaller den generasjonen hun selv tilhører for den tapte generasjon. Det fins en rekke eksempler fra England og Tyskland, der det har vært innvandrere mye lenger enn i Norge, på at tiltak har slått helt feil ut. Det har vært lagt alt for mye vekt på krisetiltak, der jentene har blitt tatt ut av sin ramme og plassert utenfor, mener hun. Det har ledet mange jenter ut på skråplanet i forhold til narkotika og prostitusjon. De som startet MiRA-senteret, så at dette kunne komme til å skje også her i landet. Jenter som har blitt dratt ut fra sin sfære og jenter som rømmer hjemmefra, havner veldig lett på skråplanet, og begynner med narkotiske midler, blir med i gjenger, eller prostituerer seg. Derfor er bevisstgjøring og selvutvikling det som gir best langsiktig effekt, pluss at jentene begynner å jobbe. Senteret har også intensjon om å få i gang tilbud som selvforsvarskurs. De skulle arrangere et kurs med taekwondoe, men så mistet de lokalet i siste liten.

Nettverk for unge jenter, arbeidsgrupper og prategrupper

Når jentene er gjennom den akutte fasen der de trenger hjelp, prøver de ansatte ved MiRA-senteret å dra dem med på andre aktiviteter. De kan registrere seg i

MiRA-senterets nettverk for unge jenter. Da får de invitasjon til kurs og debattmøter. Medlemskap i nettverket er gratis.

Jenter som ønsker det, trekkes med i å arrangere seminarer eller sosiale aktiviteter. De blir i så fall med i arbeidsgruppa. Ett av gruppas prosjekter har vært en teatergruppe, som laget et stykke de fremførte på kvinnedagen 8. mars 2000. «Det er utrolig hvilke ideer jentene kommer med», sier ungdomskoordinatoren. For eksempel foreslo jentene at skuespillet Romeo og Julie skulle spilles av pakistanere. «Det er deilig å se utviklingen fra passiv person til en som aktivt setter spørsmål ved ting», sier hun. Hun mener at jentene gjennom sin deltagelse på MiRA-senteret blir med på aktiviteter de ikke har opplevd før, og som er med på å gi hverdagen deres nytt innhold.

MiRA-senteret har, ifølge ungdomsordinator, tett oppfølging av jentene. De prøver å finne ut hvilke tiltak som passer for hver enkelt bruker. Noen jenter deltar på senterets temaaftener. Ungdomsordinator nevner noen av temaene de har tatt opp, blant annet rasisme og diskriminering i etterkant av drapet på Benjamin Hermansen, kvinner og utdanning, samt lover og rettigheter (en pakistansk jurist innledet til møtet). Den siste temakvelden i 2001 kom det en bistandsadvokat som snakket om sitt arbeid mot tvangsekteskap.

Senteret arrangerer også debattforum for unge jenter, der tema endres fra gang til gang. De sender ut informasjon, og lager rapporter fra hver gang, og disse skal bli en større rapport til slutt. De har en gruppe for skilte, enslige mødre, og en annen litt løsere definert gruppe for jenter som føler de er mye alene. Hvis jentene ønsker mindre sammenhenger i stedet, har de miniaftener, der det bare er fire deltagere. Målet er at disse smågruppene skal bli selvstyrte. Jentene får et tema som de skal tenke igjennom på forhånd, for eksempel «meg selv», «tradisjoner», eller «hva vil jeg/hva vil jeg ikke». Deretter sitter de i to–tre timer og diskuterer. Ungdomsordinator forteller at jentene i disse minigruppene ofte etter en tid begynner å knytte kontakter på privat basis også. Og så hender det at de forteller videre ut i miljøene om dette tilbudet, slik at nye jenter tar kontakt.

Sosiale aktiviteter og seminarer for begge generasjoner

Noen av MiRA-senterets aktiviteter har som et underliggende mål å bygge bro mellom generasjonene. For eksempel deltar mødre og døtre sammen på senterets helsekurs og magedanskurs. Magedanskurset handler blant annet om bevisstgjøring av kroppen. Mødrene bærer sjal og tradisjonell drakt, mens døtrene vanligvis kommer i mer moderne klær. På seminarene og temakveldene hender det også at flere generasjoner kommer sammen.

Hvert år arrangerer MiRA-senteret et nettverksseminar for innvandrere- og flyktningkvinner. I 2001 var temaet «En ny generasjon på fremmarsj». Seminaret ble avholdt 1. og 2. desember i Folkets hus. På dette seminaret lanserte MiRA-sente-

ret sin egenproduserte film «Odins kvinner setter farge på Norden». For øvrig var hovedtemaene «Unge jenters møte med tradisjoner» og «Vold mot kvinner». Omskjæring, unge jenter i Europa, unge jenter i politikk, unge jenter i media, konfliktløsning og jentegjenger er andre tema som skulle tas opp på seminaret. Tvangsekteskap var ikke noe direkte tema der.

Skolekampanjen

MiRA-senteret legger mye vekt på forebyggende arbeid. Ett viktig forebyggende tiltak som i stor grad har berørt temaet tvangsekteskap, er en skolekampanje, som ungdomsadministrator har ansvaret for. Hun reiser rundt til ungdomsskoler og videregående skoler. Hun legger opp ulike tema avhengig av om det er helsetimen, KRL-timen eller samfunnsfagtimen hun er invitert til. Noen workshops handler om rasisme og fordommer, andre om tvangsekteskap.

Først holder hun et kort foredrag om MiRA-senteret – hvordan de jobber og hvorfor de er der. Så viser hun en film om unge minoritetsjenter i Norden – om politikere og gründere. Den ene filmen, «Odins kvinner setter farge på Norden», handler bare om unge jenter. Den vil også bli sendt på TV. Hun ber elevene merke seg tema i filmen som de vil diskutere. Hun setter stikkord på tavlen, og stryker etter hvert ut tema ungdommene ikke vil diskutere, for så å stå igjen med ett tema. Så deler hun klassen i to arbeidsgrupper. Den ene får i oppgave å skulle være rådgivere, den andre skal være brukere. I hver gruppe blander hun norske og minoritets elever. De snakker om generasjonskonflikter. Elevene sier det vil det alltid være. Når tema er tvangsekteskap skal den ene gruppa være kontaktperson, som skal møte en person som frykter å bli tvangsgiftet. Dette gruppearbeidet har vanligvis resultert i to svar, de norske elevene er opptatt av at politi, barnevern og så videre skal kobles inn. Elever med minoritetsbakgrunn er oftere opptatt av å finne en tillitsperson ungdommen kan henvende seg til, at de må ta utdanning, og at de må snakke med far eller mor. Til slutt må de to gruppene diskutere og overbevise hverandre om hvorfor de har kommet frem til sine forslag.

Hvis klassene er ivrige til å diskutere, legger ungdomsadministratoren opp til at de får gjøre det. Når diskusjonen er i gang, trekker hun seg tilbake.

Likestillingsarbeid

På MiRA-senteret er de opptatt av at tvangsekteskap er vold mot kvinner. Likestillingsarbeid for minoritetskvinner må skje som del av den generelle likestillingskampen, mener de. Den 8. mars 2001 var de med på det store arrangementet, men der følte de at de ikke nådde frem. Derfor arrangerte de også eget arrangement, der 50 ungdommer gikk i tog. De fremførte en liten sketsj. Noen av brukerne var med på hele prosessen – de var appellanter, workshop-ledere og de var med på planleggingen i forkant.

Informasjonsmaterieill

MiRA-senteret har produsert en del informasjonsmaterieill rettet mot unge jenter og minoritets elever, der de har tatt opp temaet tvangsekteskap. «Vi har høy produksjonskapasitet i perioder», sier ungdoms koordinator. Et uttalt mål er også å la brukerne av senteret skrive om temaet. Skoleelever kommer først til MiRA-senteret og prater med de ansatte om temaet, så går de tilbake på skolen og holder foredrag om det. «Disse jentene vet hva de snakker om fordi de har opplevd det selv», påpeker ungdoms koordinator.

Ressursgruppe for råd og veiledning i familie- og kvinneverrelaterte religionsspørsmål avsluttet sitt arbeid med et seminar 8. mars 2001, og lansering av sluttrapporten *Til døden skiller oss ad – Ekteskap og skilsmisse i islamsk rettspraksis og norsk lovgivning*. Boken informerer blant annet om i hvilke tilfeller en kvinne kan søke om å få annullert ekteskapet. Boken har blitt en håndbok for mange. Ressursgruppa kom, ifølge ungdoms koordinator, med en oppfordring til moskeene om å informere dem de vier om hvor de skal henvende seg for å få registrert ekteskapet.

Videre har MiRA-senteret utviklet en informasjonsbrosjyre om tvangsekteskap, samt en plakat der de tilbyr hjelp til jenter som opplever vold, tvangsekteskap eller omskjæring. I 2000 sendte de brev og plakater til alle ungdomsskoler og videregående skoler i Oslo-området. Brosjyren har de også distribuert til skolene. På denne måten ga de informasjon om senterets arbeid og tilbød gratis rådgivning for unge jenter, samt foredragsvirksomhet.

Prateside på internett

MiRA-senteret har egen nettside, der de også har opprettet en chatte-kanal. Ifølge ungdoms koordinator har de over 300 treff på hjemmesiden hver dag. Minoritetsjenter bruker ofte internett, forteller hun, «de er veldig utforskende». Hun synes det er mye trist som kommer frem på chatte-sidene, men ser også at minoritetsjenter bruker internett aktivt for å få hjelp. Ungdoms koordinator forteller at mye av det jentene skriver, er et rop om hjelp. Minoritetsjenter mangler en offentlig kanal de kan nå frem gjennom. Derfor er det bra med en egen prateside, der de kan være anonyme og ta opp det de lurer på. Denne siden er bredt definert, men det forekommer også prat om tvangsekteskap, og redsel for å bli giftet bort.

Resultater

Ungdoms koordinator mener MiRA-senteret har hatt gode resultater i arbeidet mot tvangsekteskap, både med behandling av enkeltsaker, skolekampanjen og samtalegruppene. «Vi ser at det nytter», sier hun. Hun hevder at de er en organisasjon som blir tatt alvorlig, og at de når frem til minoritetsgruppene.

Både elever, lærere og til og med foreldre har ifølge ungdoms koordinator gitt positive tilbakemeldinger på skolekampanjen. En far takket skolen for at de had-

de invitert MiRA-senteret. Tidligere vekket senteret frykt hos mange menn, mens nå mener ungdomsordinator å se en forandring i retning av at foreldrene har innsett at de må være med på forandringen.

Ifølge ungdomsordinator har de også oppnådd resultater i forhold til å informere ansatte i barnevernet. Tidligere var det vanskelig å nå frem overfor dem, forteller hun, fordi de ansatte der fokuserte for ensidig på kultur. Representantene fra MiRA har hatt litt oppvask med dem, så nå har de blitt mer vidsynte, sier hun.

Ungdomsordinator forteller også om resultater fra de sakene der de har hjulpet jenter i en krisesituasjon. Hun trekker frem en slik sak:

- En jente ringte høsten 2001 og var fortvilet. Familien ville at hun skulle gifte seg. Brødrene hadde fått velge ektefelle selv. Nå var det bare hun av søsknene som ikke var gift. Den ene broren var gift med en norsk jente. Han mente at nå hadde han og de andre brødrene gjort så mye negativt mot foreldrene, så nå var det bare hun igjen som kunne redde familiens ære. Jenta kom til MiRA-senteret og snakket. Av samtalen kom det frem at jentas foreldre ville hun skulle studere. De ansatte på MiRA-senteret oppfordret henne til å følge opp dette (jenta ville opprinnelig heller jobbe), og på denne måten fikk de utsatt ekteskapsplanene.

Sommeren 2001 hadde de noen alvorlige henvendelser. I det ene tilfellet endte det med anmeldelse av foreldrene. Når det gjelder de jentene som må plasseres på krisesenter, er det ofte skolen eller helsesøster som tar kontakt med MiRA-senteret. De gir ofte veiledning per telefon. De har også telefonisk kontakt og oppfølging av jenter som nå bor på institusjon. Den ene skal begynne å skrive for dem. «Hun trengte tid først. Men nå skal hun skrive i bladet», forteller ungdomsordinator. Jenta snakker også om hvor mye hun savner foreldrene i etterkant. I det tilfellet hadde de også mekling.

Barrierer i arbeidet

Ungdomskoordinatoren trekker frem barrierer i forhold til det å nå frem – både overfor storsamfunnet og overfor minoritetsungdom. I begynnelsen opplevde hun det som vanskelig å bli tatt alvorlig, og merker selv at hun lett blir sint på storsamfunnet, på majoriteten. Hun mener det nå er en ny trend med at minoritetsjenter tør å svare tilbake. De er med i media og tar ordet i store forsamlinger. Det er en viktig forandring, poengterer hun.

Overfor minoritetsungdom kan det også til tider være vanskelig å nå frem. Enkelte ungdommer trekker seg tilbake, forteller ungdomsordinator. De misforstår, og tror at hun mener de skal bli norske. De sier de vil fortsette å være for eksempel marokkanske eller tyrkiske. De vil bevare tradisjonene og løse problemene de opplever selv.

Endringer i arbeidet over tid

Av endringer i arbeidet, trekker ungdomskordinator frem at det har skjedd et generasjonsskifte internt på MiRA-senteret. I motsetning til tidligere er det nå mest andregenerasjons minoritetsjenter som sitter i sekretariatet. «Det er en fordel at vi er yngre vi som jobber her nå», sier ungdomskordinatoren.

Hun mener også å kunne merke et generasjonsskifte for øvrig, ved at henvendelsenes innhold har endret seg. Før handlet de fleste henvendelsene om treårsregelen (angående bosettingstillatelse), diskriminering og kvinners rettigheter generelt. Den nye generasjonen er mer opptatt av spesifikke problemstillinger, følgelig bedriver MiRA-representantene mer direkte rettet informasjonsvirksomhet nå enn tidligere.

Arbeidet videre fremover

MiRA-senteret vil fortsette med politisk arbeid knyttet til vold mot kvinner og brudd på menneskerettighetene. I 2001 avsluttet de informasjonskampanjen der de sendte brev og annet materiell til Oslo-skolene, men de vil fortsette å bruke skolekampanjen aktivt.

De håper på å få midler nok til å dekke en stilling, slik at de kan ha en person på senteret hele tiden, enten rådgiver eller ungdomskordinator. De ønsker også å få midler til et aktivitetshus, der de kan samle alle aktivitetene – ha kursvirksomhet, skrivekurs, datakurs, verksteder m.m. De trenger også et sted der kvinnene kan sove og bo. Nå må de henvise til krisesenter eller sosialkontorenes akutt-del.

Om problemet

Ungdomskordinator forteller at de ser at ekteskap og skilsmisse er et stort problem for mange minoritetsjenter. De har opplevd jenter som ikke visste hvilke rettigheter de hadde i forhold til islam. På MiRA-senteret legger de vekt på at jentene skal oppnå integrering på egne premisser.

I løpet av skolekampanjen har det kommet frem en del ulike syn på tvangsekteskap blant minoritetsungdom og majoritetsungdom. Minoritetsungdommene ønsker ofte ikke å blande inn instanser utenfra først. Familien betyr mye; de er ikke så individorienterte, forteller ungdomskordinator. De er opptatt av at jenta kan søke råd hos en tillitsperson i familien. De mener også at hun må si det hun har på hjertet og stå for det hun sier, og at konsekvensene får komme etterpå. Andre minoritetsjenter, som er mer religiøse, er opptatt av at de kan si til foreldrene at tvangsekteskap ikke er i tråd med det som står i Koranen. Minoritetsungdommene vil med andre ord løse problemet på egne premisser.

Det blir også ofte diskusjon mellom jenter og gutter blant minoritetsungdommen. Guttene kan i dag si at de vil støtte søsteren sin. Mange av ungdommene er dessuten opptatt av at utdanning er viktig, at de må satse på selvutvikling, for da har de sterkere kort på hånden.

Skolene har begynt å ta problemet alvorlig, ifølge ungdomsordinator. Hun forteller at rådgivere og sosiallærere har blitt flinke til å følge opp, og de har blitt med jentene til MiRA-senteret og sørget for at de får god oppfølging. Yngre lærere er, ifølge ungdomsordinator, svært oppmerksomme på problemet. De ser ut over den ensidige fokuseringen på kultur. Hun synes de unge lærerne har god føling med problemstillingene.

Om handlingsplanen

MiRA kom med mange innspill til handlingsplanen. «Vi ser at mye av det vi kom med har blitt tatt inn. Det er positivt. Jeg er også fornøyd med at boken vår, *Til døden skiller oss ad*, har blitt inkludert i departementets litteraturhenvisninger», sier ungdomsordinator. Innholdsmessig synes hun handlingsplanen er grei. Men hun frykter at det kun blir ansatte på kontorene som åpner rapportene. Selv pleier hun å ta med departementets materiale på skolene og oppfordrer dem til å bruke det aktivt eller be departementet om å få materialet tilsendt. Hun sier at hun håper handlingsplanen ikke bare blir en rapport som legges bort.

Oppsummering

- MiRA-senteret har intensivert sitt arbeid mot tvangsekteskap etter at de fikk bevilgninger fra BFD, men hadde også noen slike saker tidligere.
- MiRA-senteret mobiliserer unge minoritetsjenter og drar dem med på ulike aktiviteter, som kan bidra til å bygge opp selvtilliten deres. For øvrig er MiRA-senterets nisje å utgi publikasjoner om minoritetsjenter og likestilling. I tillegg driver de individuell veiledning og noe mekling. Mesteparten av deres arbeid mot tvangsekteskap er integrert i deres generelle arbeid for likestilling av minoritetsjenter i Norge.
- De ansatte på MiRA-senteret har alle universitetsutdanning, men ikke helse- eller sosialfaglig. Bortsett fra administrativ leder har alle minoritetsbakgrunn. De har opparbeidet et stort nettverk av kontakter som de kan dra nytte av i arbeidet.
- Med grunnstøtte fra Kommunal- og regionaldepartementet og prosjektstøtte både fra Barne- og familiedepartementet og Utlendingsdirektoratet, har MiRA-

senteret bedre rammebetingelser enn mange av de andre organisasjonene (selv om de har dårligere betingelser enn PMV og ORKIS som hører inn under en større moderorganisasjon og SEIF med alle sine lokalkontorer). De har to og en halv stilling og lokaler med tre kontor og ett møterom sentralt i Oslo. De mangler imidlertid et aktivitetslokale, i likhet med flere av de andre organisasjonene.

Evaluering av MiRAs arbeid mot tvangsekteskap

- MiRA-senteret har fulgt spesielt opp sine målsettinger om informasjonsformidling, nettverksoppbygging og sosiale aktiviteter for unge minoritetsjenter. Disse tilbudene kan nok bidra til å oppfylle målsettingen om å bevisstgjøre og inspirere jentene til å stole på seg selv, sette søkelys på sin egen livssituasjon og bli aktive deltagere i diskusjoner som angår dem. De følger også opp målsettingen om å tilby jentene kanaler der de kan nå ut til storsamfunnet, gjennom at brukerne kan skrive i MiRA-bladet, eller få hjelp til å skrive foredrag de kan holde i skolen. Det kan imidlertid kanskje hevdes at det er de mer ressurssterke jentene, eller jenter som ikke er midt oppe i konflikter, som kan dra nytte av dette tilbudet på MiRA-senteret.
- MiRA-senterets nettverksarbeid kan virke preventivt i konflikter med foreldrene, som i tvangsekteskapsaker, ved at jentene får mer selvtilit til å stå opp mot presset. Det blir vanskelig å måle i hvilken grad de har oppnådd målsettingen om å forebygge konflikter mellom de unge og foreldrene. De rapporterer at de har utført noe mekling, men ikke hvor mange av disse sakene som omhandlet tvangsekteskap. De poengterer selv at krisehjelp ikke er deres primære formål.
- Gjennom skolekampanjen har de gitt informasjon om tvangsekteskap. Skolekampanjen kan ha en klar preventiv virkning, idet minoritetsungdom som deltar der får muligheten til å prate med andre om eventuelle fremtidige problemer når foreldrene ønsker å gifte dem bort, og de får tenkt gjennom hvilke muligheter de har til å stå imot dersom foreldrene ikke vil høre på deres ønsker.
- De har avholdt seminarer og foredrag overfor de som jobber med minoritetsungdom, men jeg har ikke fått oversikt over hvor mange av innleggene som omhandlet tvangsekteskap. Den mest omfattende informeringen om temaet har vel foregått via deres skriftlige materiale; plakater, brosjyrer, MiRA-bladet og boken om islam og ekteskap.

- Av mer konkrete tiltak senteret skulle tilby, var selvtillyskurs og selvforsvarskurs for unge minoritetsjenter, teaterverksted, diskusjonsforum, plakatkampanje, samtalegrupper for foreldre og deres døtre og kontakttelefon. Selvforsvarskurset ble ikke noe av, heller ikke samtalegrupper for foreldre og deres døtre, men de har hatt flere samtalegrupper for jenter, der også tvangsekteskap har blitt diskutert. De andre aktivitetene har også blitt avholdt. De fleste av aktivitetene handlet imidlertid ikke primært om tvangsekteskap. Kun plakatkampanjen av disse aktivitetene var spesifikt rettet mot tvangsekteskap.
- Det er positivt at organisasjonen nå har et sekretariat primært bestående av unge jenter. Det er behov for i hvert fall én organisasjon med en gjennomført ung profil. Det gjør at mange jenter kan ønske å kontakte dem lenge før de eventuelt får problemer, og således kan virksomheten ved MiRA-senteret få en forebyggende effekt.
- Den 8. mars 2001 ga de ut en bok om islam og ekteskap, som er nyttig for mange. Med sin tiltalende layout og unge profil er også MiRA-bladet (*MiRA Forum for minoritetskvinner*) en viktig informasjonskanal for minoritetsjenter. Det er bra det finnes et skriftlig forum der minoritetsjenter selv kan få definere sin egen integrering, sine ressurser og de problemer de støter på i en tokulturell hverdag, som for eksempel tvangsekteskap. MiRA-senteret har opparbeidet god legitimitet hos flere på bakgrunn av publikasjonene sine.
- MiRA-senteret har satset mye på å bygge opp et nettverk for minoritetskvinner. Det er viktig at det finnes en slik nettverksorganisasjon. Minoritetsjenter som skal stå på egne ben har et stort behov for nettverk, og det er ikke mange av organisasjonene som kan tilby et så ungt nettverk. Himmilo og til dels ORKIS, sporadisk også PMV, er de eneste andre organisasjonene som kan tilby nettverk for ungdom.
- En innvending mot MiRA-senterets nettverk, er at det består av høyt utdannede kvinner eller svært ressurssterke jenter, mens de som trenger hjelp ofte ikke har noen utdanning og passer ikke inn i den typen nettverk MiRA-senteret kan tilby. Ifølge aktører jeg har intervjuet føler enkelte jenter seg ekskludert.
- En norskpakistansk jente jeg intervjuet følte at hun ikke fikk tilstrekkelig oppfølging på senteret. Ifølge henne fikk hun høre at hvis hun ville bryte med familien, så fikk hun gjøre det, men at hun måtte huske at foreldrene hennes også fortjente respekt. På den tiden ble jenta utsatt for vold fra faren. Hun opplevde at MiRA-senteret ikke hjalp henne. Hun hadde lest mye litteratur om temaet tvangsekteskap, og hadde et inntrykk av at det arbeidet de gjør i England er bedre enn det som gjøres her, blant annet på MiRA-senteret.

- Senteret har noe legitimitetsproblemer blant andre aktører på feltet, blant annet fordi senteret oppfattes som et enkeltpersonforetak, og at MiRA-senteret vil være eneste aktør på området. Men det ser ut til at senteret ikke lenger er et enkeltpersonforetak i samme grad som det har vært tidligere, siden de unge medarbeiderne nå er med på å profilere senteret utad, og utfører viktige deler av arbeidet mot tvangsekteskap, både med rådgivning og informasjonskampanje i skolene.
- Den 29. januar 2001 gikk MiRA-senteret ut med kritikk i Stavanger Aftenblad av BFDs prioriteringer i sin tildeling av midler til organisasjonene. I *MiRA Forum for minoritetskvinner* nr. 1, 2001, utdyper Fakhra Salimi kritikken. Det er på sin plass at hun stiller spørsmål om hva pengene blir brukt til. Det kan likevel være et problem hvis budskapet som fanges opp av de andre organisasjonene er at MiRA-senteret vil være enerådende på feltet. Representanter fra flere organisasjoner føler seg undervurdert gjennom den kritikken MiRA-senteret har gått ut med. Mange av disse tolker MiRA dit hen at MiRA alene ville ha løst problemet hvis de bare hadde mer penger, mens realiteten er at de ikke kan klare å løse alt alene.
- Organisasjonen gjengir kun tall for krisesaker med behov for oppfølging, men ikke noe om kriteriene bak tallene, eller om hvor mange henvendelser relatert til tvangsekteskap de mottar totalt. De beskriver heller ingen av sakene de behandler.

Konklusjon om MiRA-senterets arbeid mot tvangsekteskap

MiRA-senterets arbeid mot tvangsekteskap er i stor grad innvevd i det generelle arbeidet deres. Men de har likevel utrettet en god del for midlene de fikk tildelt, ikke minst i forhold til utvikling av skriftlig informasjonsmateriale i MiRA-bladet, egen bok og brosjyre, samt muntlig informasjonsvirksomhet på skoler og ulike seminarer. Bortsett fra dette er MiRA-senterets viktigste bidrag at de tilbyr utsatte jenter nettverksmuligheter, samt individuell veiledning.

Anbefalinger til MiRA-senteret

- Senteret kunne med fordel hatt en noe mer åpen holdning overfor det arbeidet de andre organisasjonene utfører.
- Organisasjonen kunne med fordel ført en mer omfattende statistikk, inkludert beskrivelse av kriteriene bak rapportering av antall henvendelser og behandle-

de saker, samt hva de klassifiserer som krisesaker, og hvor omfattende oppfølging de har av hver av de rapporterte tilfellene (jf. anbefaling gitt til SEIF og ORKIS).

Ressursenter for pakistanske barn

Generelt om organisasjonen

Ressursenter for pakistanske barn ble opprettet 1992 som et samarbeidsprosjekt mellom Barne- og familiedepartementet, Oslo kommune og Pakistansk Arbeiderforening. I årene 1992 til 1996 hadde Oslo kommune arbeidsgiveransvar og faglig ansvar for driften. I denne perioden fikk senteret statlig tilskudd fra BFDs bevilgninger til ungdomstiltak i større bysamfunn.²⁷ Aslam Ashan har vært prosjektleder for senteret helt siden starten. Høsten 1996 ble han ekskludert fra Pakistansk Arbeiderforening. I forbindelse med tildeling av kommunale integreringsmidler for 1997 søkte både Aslam Ashan og Pakistansk Arbeiderforening om midler til å drive senteret videre. Oslo kommune valgte å bevilge penger til Aslam Ashan, under forutsetning av at senteret ble organisert som en stiftelse med et eget styre (jf. Djuve 1998).²⁸ Stiftelsen får både statlig og kommunal støtte.

Lederen av senteret, Aslam Ashan, har fast stilling på senteret. Stillingen er finansiert av Oslo kommunes pott for kommunale integreringstiltak. Ashan forteller at han tidligere jobbet ti år i Norges største reklamebyrå med informasjon. «Som informasjonsmedarbeider vet jeg hvordan man skal nå folk og hvilke koder man skal bruke», sier han. Han mener å ha en kode som kan være informativ, men også litt provoserende.

Foruten Ashan, er det en del personer som har fast tilknytning til RPB, men de er ikke ansatte. De stiller opp når det er nødvendig. RPB ligger sentralt plassert i Herslebsgate 19b, med kontorlokaler, møtelokale med plass til 50–60 stykker og parkeringsmuligheter. Hersleb skole ligger rett vis-à-vis. Det er også en barneskole i nærheten, som Ashan har mye kontakt med. Senteret er åpent for råd og veiledning alle dager.

²⁷ De prosjektene som fikk tilskudd fra denne potten har tidligere blitt evaluert av NOVA (Isachsen m.fl. 1999).

²⁸ For en mer utførlig vurdering av RPB, se Djuve (1998).

RPB har et styre, som i 1999 besto av Inge Grøslund, Qamar Farooq, Aslam Ashan, Tone Holte Staurnes og Per Østerberg. Styret avholder ifølge årsrapporten for 1999 fire styremøter i løpet av året.

Målsettinger

Stiftelsens formål (ifølge årsrapport 1999) er å drive aktivt arbeid for å styrke innvandrerbarnas stilling og lette tilpasning og integrering i det norske samfunnet, samt ivareta deres interesse så vel juridisk, sosialt som kulturelt. Stiftelsen skal gjennom tiltak og informasjon blant annet arbeide

- for å skape og styrke samhandling og dialog mellom ulike etniske minoritetsgrupper og storsamfunnet, det offentlige og private.
- med tiltak som fremmer bedre oppvekstvilkår, for eksempel deltagelse i fritidsaktiviteter, sunnhet og helse, bedre kontakt mellom skole og hjem, forebygge rusmiddelmisbruk og kriminalitet.

Ifølge tiltaksplan for 2000, var senterets rammeplan for tiltak mot tvangsekteskap som følger: Senteret skal gjennom muntlig og skriftlig informasjon og møter med foreldregruppa og organisasjoner/menigheter arbeide for å forebygge giftemål/forlovelse mot ungdommens vilje, samt spre kunnskap og erfaringer som er høstet i slike ekteskap mot partenes vilje. Holdningsskapende arbeid prioriteres. Det avvikles minst fem foreldremøter i året.

Det skal utarbeides en gratis informasjonsavis i et opplag på 4000 bestående av minst åtte sider på urdu to ganger årlig. Stoffet skal være informativt og holdningsskapende, samt inneholde lovverk på området og informasjon blant annet om eventuelle konsekvenser ved oppløsning av ekteskap. Aktuelle adresser for råd og veiledning skal inngå som en fast del av stoffet. Senteret skal være åpent for råd og veiledning både for foreldre og ungdom.

Målgruppe

Senterets virksomhet er primært rettet mot den pakistanske befolkning – både foreldregenerasjonen og elever i skolen. Gjennom tidene har Ashan etablert kontakt med hjemmene, med skoler og med det offentlige. Ashan sier han har sett en hel generasjon vokse opp. Mange av de barna han har hatt kontakt med er nå blitt store og har selv blitt foreldre.

«Jeg har hatt mye kontakt med ungene», sier han. Det er særlig i klassesituasjonen han møter den yngre generasjonen, altså i en svært organisert situasjon. Det er mest barn på barnetrinnet han snakker med. Foreldrene møter han på foreldremøter, men samarbeider også med hjemmene.

De som henvender seg til senteret for å få råd og veiledning er primært pakistane-re, men innimellom henvender også personer fra andre nasjonaliteter seg. Ashan nevner henvendelser fra en iraner, en marokkaner, en tamil, samt at han har for-søkt å rette noe av virksomhetene mot somaliske miljøer, men sier selv at han ikke har lykket i dette.

Antall møter/henvendelser/saker

Senteret hadde ifølge årsrapporten for 1999 en lang rekke foreldremøter på skole-ne og møter med andre etater, blant annet politiet. Ett foreldremøte omhandlet tvangsekteskap. Ifølge årsrapporten deltok 68 pakistanere på møtet, som ble ledet av Ashan og styreleder Grøslund. For øvrig hadde senteret åtte møter om tvang-sekteskap. I 1999 ga senteret råd og veiledning om takling av barnas ønsker med hensyn til ekteskap til fem foreldre, råd og veiledning om oppløsning av tvangs-ekteskap i tre saker, og råd og veiledning angående jenter over 18 år som ville røm-me eller hadde rømt hjemmefra i to saker.

I 2000 har senteret mottatt 23 landsomfattende henvendelser om tvangsekte-skap fra elever i videregående skoler. Elevene hadde muslimsk, buddhistisk og hin-duistisk bakgrunn. I samtlige tilfeller var jentene redd for tvangsekteskap. Sente-ret har gitt råd og veiledning om takling av barnas ønske til 26 foreldre. I fem saker har de gitt råd og veiledning om oppløsning av tvangsekteskap, de har hatt tre saker om jenter over 18 år som ville rømme eller hadde rømt hjemmefra, fire for-eldremøter med tema tvangsekteskap, samt deltatt på tolv seminarer/møter om dette temaet.

Samarbeid

«Jeg har mer enn nok med meg sjøl å gjøre», sier Ashan på spørsmål om samarbeid med de andre organisasjonene. Han henviser til Røde kors, men ikke til noen av de andre. Ashan uttrykker skepsis til statistikkene andre organisasjoner presenterer over antall saker de har behandlet. Problemomfanget som beskrives av disse stemmer ikke overens med Ashans opplevelse av situasjonen.

Ashan sier at siden RPB er etablert på grasrotnivå, har de ikke behov for hjelp fra de andre. Senteret har sitt eget nettverk med politi, ambassade og Utlendings-direktorat. Via kontakter i disse instansene mener Ashan at han klarer å håndtere enkeltsaker ganske bra.

RPB mottar en del telefoner fra andre steder i landet. Hvis Ashan selv ikke greier å gi hjelp, viser han til ORKIS. Han har likevel hatt noen saker andre steder enn Oslo, blant annet i Fredrikstad, Sogndal og Lillehammer.

Nettverk

Ashan hevder han har opparbeidet et nettverk på grasrota i det pakistanske miljøet som han bruker aktivt i arbeidet. Dersom en henvendelse handler om mekling i en familie, prøver han å finne en person som har kontakt med den familien. Det kan ofte innebære mye arbeid, forteller han. Videre har han et nettverk av mer profesjonelle kontakter som han kan benytte seg av, slik at han ikke alltid trenger å si de kontroversielle tingene selv. Andre personer som nyter stor respekt i miljøene, kan gå over streken uten at det reageres. «Derfor trenger ikke jeg gjøre det», mener Ashan. Han har en del kontakt med moskeer, og mener han har fått imamene til å ta opp tvangsekteskap. Ashan synes også han har god kontakt med den tidligere ambassadøren for Pakistan. Ashan har henvendt seg til ham både angående språkopplæring og informasjon om tvangsekteskap. For øvrig forteller Ashan at han skriver brev eller ringer direkte til ambassaden i Islamabad eller til Utlendingsdirektoratet. Det kan for eksempel være for å få dem til å avslå en søknad om oppholdstillatelse fra en person som skal giftes med en ungdom i Norge som ikke samtykker i giftemålet.

Bakgrunn for arbeid mot tvangsekteskap

«Arbeid mot tvangsekteskap var ikke nytt for meg, for det kom henvendelser om dette nå og da tidligere også», sier Aslam Ashan i intervju med meg. I Djuves evaluering av senteret fra 1998, nevnes ikke dette temaområdet. Det ser ut til at senteret således startet sitt målrettede arbeid på dette området som svar på bevilgningen fra Barne- og familiedepartementet. I virksomhetsplanen for 2000 nevnes arbeid mot tvangsekteskap som senterets høyest prioriterte område for det året.

Metode

«Jeg har min egen metodikk, som jeg har utviklet helt fra ti år tilbake, nemlig å bruke nettverket uansett hva det gjelder», sier Ashan. Ashan forteller at for å avverge tvangsekteskap, bruker han mye taktikk. I tillegg arrangerer han møter, og uttaler seg i media.

Møtevirksomhet

Den 22. oktober 1999, da debatten om tvangsekteskap var på topp, innkalte Ashan hovedpersonene i det pakistanske miljøet til et møte. De møtte opp på ressurs-senteret. «Dette var det første møtet i vårt miljø om dette temaet», sier Ashan. Møtet varte i tre–fire timer. Aslam Ashan forklarte situasjonen – hva samfunnet snakker om og hvordan enkelte ungdommer har opplevd det. Han trakk frem noen kjente eksempler, sa til deltagerne på møtet «Se på det, hva har skjedd, kvinnen

sitter skjult et sted, barna er på barnehjem, mannen er på psykiatrisk, men hvor begynte det? Det var jo en lykkelig familie». Da kom deltagerne med mye skitt-kasting på samfunnet, ifølge Ashan, og de ga uttrykk for at tvangsekteskap ikke forekommer blant pakistanere, at det bare er noe media påstår.

I Aftenposten-artikkelen dagen etter (23.10.1999) siteres imidlertid også en del deltagere som hadde klare standpunkter mot tvangsekteskap. En mann sa, ifølge artikkelen, at det er en generasjonskonflikt mellom de som er født i Norge og de som er kommet fra Pakistan, og at i Norge trenger man ikke ekteskap som en økonomisk sikkerhet, fordi her kan jenta jobbe selv, eller få trygd eller sosialhjelp. En eldre mann ga uttrykk for at tvangsekteskap er en tvang, og at selv om foreldre arrangerer et ekteskap, må de spørre barna om de er enige valget. Dersom man ser noen tvinge barna, må de stoppe dem. En imam som var til stede bekreftet at Koranen sier det samme. En annen sa at minstekravet måtte være at barna fikk være med til Pakistan og bli introdusert for den som foreldrene hadde valgt ut, og at de så skulle få si enten ja eller nei, hvorpå foreldrene måtte respektere deres valg.

Ashan forteller at det på møtet kom flere signaler om at miljøene ikke var villig til å innrømme at tvangsekteskap eksisterer, selv om flere av mennene som var til stede hadde koner som var flyttet på krisesenter. De var mest opptatt av at Norge er et rasistsamfunn. Men ifølge Ashan ble dette møtet en åpning for debatten i miljøene. Hans tanke var at alt som tas opp i media, må formidles til den gruppa det gjelder, fordi de ikke ser på TV.

Etter dette har Ashan tatt opp temaet tvangsekteskap i bisetninger når han har deltatt på møter i det pakistanske miljøet. Da har han støtt på den samme motstanden. De andre pakistanerne sier at «dette er et samfunnsskapt problem, det er ikke vårt problem. Samfunnet setter ungene opp mot oss så vi ikke kan opprettholde et familiemønster som vi er vant med. Det er et kjempestort overgrep mot oss».

Referater fra disse møtene ble etter hvert spredd i miljøene. Det folk fanget opp, ifølge Ashan, var at «samfunnet kjører imot oss». Uansett hvor han gikk, fikk han høre uttalelser som at «samfunnet konstruerer det hele». Han snakket med en del oppgående personer i miljøene. De rådet ham til å fremskaffe dokumentasjon på at problemet finnes.

Kartlegging

«Siden foreldrene nekter, måtte jeg heller spørre ungene», forteller Ashan. Han laget et spørreskjema med 21 spørsmål, og allierte seg med en videregående skole der det var cirka 150 minoritetselever. Han fikk skolen med på at han kunne komme og kartlegge situasjonen ved å stille spørsmål til elever i 17–20-årsalderen. I samarbeid med skolen arrangerte Ashan fire møter, med et visst antall elever på hvert møte.

Målet var å spre informasjon om forebyggende tiltak mot tvangsekteskap. Skolen hadde gitt informasjon om møtene med plakater i spisesalen og på tavlen. I tillegg hadde klassestyrene informert. Møtene fant sted i skoletiden og var godt planlagt. Rektor og noen andre tilsatte på skolen deltok på møtene. Det ble innledet med å gi elevene innsikt i bakgrunn for og prosesser i arrangert ekteskap.

Han holdt først en times foredrag om sine observasjoner, tvangsekteskapets stilling i det norske samfunn og aktuell lovgivning på området. Han la også frem hele handlingsplanen, og forklarte punkt for punkt hvilke tiltak som er lagt frem og hvordan de politiske miljøene reagerer, samt bakgrunnen for samfunnets reaksjon. Videre fortalte han om politiske vedtak og kommentarer, erfaringsreferanser av tvangsekteskap i pakistanske miljøer og islams holdning til tvangsekteskap. Han ga også informasjon om utlendingsloven og familiegjenforening, lov om inngåelse og oppløsning av ekteskap, likestilling, mekling og forebyggende tiltak, informasjonstelefonen til ORKIS og andre henvendelsessteder som barnevern, politi, ambassade og skoler. Han la vekt på betydningen av en åpen og løpende dialog med familien og positiv bruk av det pakistanske nettverket i Norge og Pakistan.

Så beskrev han det tilbudet Ressurscenter for pakistanske barn kan gi, pluss utvalgte råd og tips om hva den enkelte kan gjøre hvis han eller hun føler at det foregår planlegging av ekteskap. Han fokuserte på alle stadiene fra planlegging i hjemmet, beslutning i hjemmet, til stadiet der den andre parten kommer inn i bildet og foreldrene tar ungene med til Pakistan. Så fokuserte han på hva som kan skje der, og at jenta for eksempel kan ta kontakt med ambassaden for å få hjelp. Målet var å åpne opp for temaet og styrke elevenes kunnskap om hva de konkret kan gjøre i en krisesituasjon.

Deretter hadde de en halvtime med spørsmål og svar. Da ble det livlig debatt, sier Ashan. Mange elever deltok i diskusjonen. De viste stort engasjement og reflekterte nokså ivrig over problemstillingen. Ashan holdt seg passiv da. «Vi måtte åpne for temaet for å få satt dem inn i saken, før vi delte ut skjemaene», sier Ashan.

Inspektør og rektor var på plass under hele møtet. Etter møtet ble det delt ut kartleggingsskjema med 15 spørsmål med flere svaralternativer. Elevene fikk beskjed om at de ikke skulle snakke med hverandre når de fylte ut skjemaet. I all stillhet fylte de ut, så gikk de. Det ble samlet inn 90 svarskjemaer. Ashan ser på enkelte av spørsmålene som ganske nærgående, blant annet «Er du pr. dags dato gift, forlovet eller ingen av delene?» og «Er du selv redd for å bli giftet bort mot din vilje?». Spørsmålet «Hvis du blir tvunget til giftemål mot din vilje, hva vil du gjøre?» hadde åtte svaralternativer: si ja, nekte, rømme hjemmefra, snakke med skolen, kontakte politiet, kontakte barnevernet, kontakte ambassaden eller ta det opp med andre i familien (søsken, onkler, tanter osv.). Sytti prosent krysset av at de ville ta det opp med andre i familien. Flertallet av respondentene ville også

snakke med skolen. Ingen krysset av for barnevern eller politi. Ashan mener selv det skyldes at de pakistanske jentene ikke vil gå til et kontor der en hvit mann eller kvinne sitter.

Jentene fortalte om skjemaene hjemme, og ryktet gikk ifølge Ashan over hele byen. Noen foreldre sendte ham trusler. Han innkalte nok en gang til møte med tema tvangsekteskap. Det kom mange mennesker, og det var kjempestore fronter. Politiet var til stede under hele møtet. Ashan fortalte om resultatene fra undersøkelsen. Han fikk en norsk mann til å være møte- og diskusjonsleder. Representanter fra skolen der undersøkelsen ble gjennomført var til stede. Skolen ble kritisert for at de stilte spørsmål, men de sa at de ofte hører om tvangsekteskap, og at de følte behov for å dokumentere problemet. «Når 60 prosent av jentene er forlovet med sin fetter, kan ikke foreldrene komme og si at det er Unni Wikan, Aslam Ashan eller NRK som konstruerer problemet, for jentene har ikke ønsket å bli forlovet i 16–17-årsalderen med sin fetter», sier Ashan.

Etter Ashans oppfatning gir kartleggingen svar på en del spørsmål som er av betydning for videre arbeid, blant annet hvilke tanker og problemstillinger ungdommen sliter med, og hvordan arbeidet må målrettes. Ifølge årsrapporten for 2000 skulle de utarbeidet en rapport for internt bruk. Ashan forteller at han også skal lage et dokument til BFD, men at han må utdype det mer, og at jeg kan ikke få det før i 2002. Han sier selv at han ikke vil offentliggjøre dokumentet. Men han har gått ut med en god del av resultatene til media.

Informasjonsmateriell

Med utgangspunkt i kartleggingen har Ashan laget en plakat og en informasjonsavis som fanger opp undersøkelsen. På plakaten er det et stort bilde fra Pakistan med en sti som deler seg i to midt i en åker. Midt i veiskillet står en mann med turban, en typisk pakistansk mann, sier Ashan. Bildet er tatt hjemme hos Ashan i hans egen åker. Bildet ble ifølge Ashan prisbelønnet i fotografmiljøet. Budskapet er at mannen må velge hvilken vei han skal gå. Under bildet står det at man skal vise respekt for ungene, at tvangsekteskap er straffbart i Norge og at det har store sosiale konsekvenser. Det er foreldre som er målgruppa for plakaten. Nå har Ashan testet den rundt omkring. Den oppfattes som provoserende.

I tillegg har Ashan laget en informasjonsavis som omtaler alle tiltakene i handlingsplanen, samt det som gjøres i ambassaden, det som gjøres av organisasjonene på feltet og en del om krisesentrene. Den har blitt trykket i 400 eksemplarer og skulle distribueres i romjula 2001.

Informasjonsvirksomhet på skolene

Ashan sier han har hatt mye kontakt med videregående skoler. Der er temaet særlig aktuelt. Et sentralt spørsmål er hva ungdommen kan gjøre for å få et ord med

i laget. Ashan forsøker å mobilisere ressurser innad i familienettverkene. Det er alltid noen elever som står igjen i gangen etter møtet, fordi de ønsker å prate med ham. Ofte er de kommet langt i giftemålsprosessen, og er fortvilet. De vil høre hvilken hjelp han eller nettverket kan gi. Noen ganger må han bli dagen ut, fordi de ungene som står i gangen, må man ta alvorlig, sier han.

Han har også gjennomført egne møter for foreldre på skolene. Etter disse møtene er det foreldre som blir igjen for å få prate med Ashan. Men nå er problemstillingen helt motsatt. De er opptatt av at det skal arrangeres ekteskap, og om han har noen råd i den forbindelse. Da sier han til foreldrene at dette er deres sak, at han kan ikke gjøre noe med det. Samtidig tar han kontakt med de ungdommene det gjelder.

Individuell veiledning

«Det er viktig å informere ungene ansikt til ansikt», sier Ashan. De unge må vite hvilke rettigheter de har og hvordan de skal forholde seg til problemstillingen. De trenger å vite mer om statlige tiltak. Han understreker at veiledningen av de unge må tilpasses den enkelte.

Noen ungdommer henvender seg direkte til ham selv, men mange henvises også av andre. Politiet, krisesentrene og noen skoler gjør en god jobb og er blitt flinkere til å gi støtte, ifølge Ashan. I tilfeller der en familie skal reise til Pakistan for å gifte bort datteren, selv om hun ikke vil, allierer han seg med skolen, som nekter eleven permisjon.

Ashan mottar en del henvendelser fra skoler som er usikre på hvem som kan hjelpe dem. Han forteller at det er en del sosialarbeidere, inspektører og rektorer som ringer, og som ikke har noe særlig kompetanse på dette. En del henvendelser kommer også fra venner av en ungdom som har problemer med tvangsekteskap. Ofte viser det seg at de egentlig kontakter ham angående sin egen situasjon. De sier «Jeg har en venninne som har opplevd det og det», men så snakker de egentlig om seg selv.

Hvis han har tid til å lytte når de ringer, setter han seg inn i saken. Jenter er veldig utsatte, mens guttene ikke er det, ifølge Ashan. Ifølge Ashan er det mye kjærlighetssorg blant jentene. «Jeg kan ikke gå inn i sånne saker, men det er desperat behov for det», sier han. Han understreker overfor guttene at jenter sjelden har en kortsiktig hensikt når de innleder kjærlighetsforhold. Jentene kommer med klare beskjeder til guttene om at «dere bruker oss». Dette inngår i hele sakskomplekset, sier Ashan.

Noen enkeltsaker:

- Ashan forteller om en jente som henvendte seg til ham fordi hun nettopp hadde fått høre at hennes fremtidige mann hadde kommet til Norge, og at han nå bodde i en leilighet som hennes foreldre hadde leid til ham. Jenta visste ikke

hvem som hadde fått ham hit. Ashan spurte kontakter han har i politiet. Mannen hadde et navn som er svært utbredt blant pakistanere, så det var en omfattende jobb å finne frem til ham. Ashan visste at en nær slekting av ham selv hadde kontakt med jentas foreldre. Så bearbeidet han denne slektingen, som omsider gikk med på å ta kontakt med familien. Jenta var fortvilet. Hun sa til foreldrene at hvis dere overkjører meg, flytter jeg til krisesenteret og kommer aldri tilbake, og da får hele Oslo vite hva som er skjedd.

- Ashan hevder han har drevet med arbeid mot tvangsekteskap i tolv år, men at han aldri har hatt så alvorlig tilfelle som høsten 2001, da en 14 år gammel jente kontaktet ham. Hun var blitt tvangsgiftet med en 35 år gammel analfabet fra Pakistan. Hun ble giftet med ham i Pakistan og ble straks gravid.
- En gutt som henvendte seg til Ashan var blitt tvangsgiftet. Ved Ashans hjelp brøt han ut, og flyttet til et sted som kommunen driver. Kommunen skaffet ham jobb, dessuten hadde han behov for fornyelse av oppholdstillatelsen. Ashan sier selv han ga råd og tok ansvar. Gutten stilte i møte på RPB sammen med sin terapeut syv måneder etter at han var flyttet hjemmefra. Familien var sint, og de oppførte seg truende mot de ansatte i kommunen. De visste ikke at Ashan var den som hadde styrt saken.
- Ashan forteller om en norskpakistansk jente som var blitt kjæreste med en norskpakistansk gutt. Plutselig fikk hun vite at gutten allerede var forlovet, med en jente fra Pakistan. Han hadde ikke sagt noe om det til jenta. Da hun konfronterte ham med det, gjorde han det slutt, og tok aldri telefonen når hun ringte. Hun var helt ute av seg. Hun laget en scene der budskapet, ifølge Ashan, var at «det er jeg som er glad i deg, ikke hun som sitter i Pakistan». Alle i nabolaget så og hørte det. «Det ble en tragisk og merkelig episode», sier Ashan. Jenta ble jaget vekk. Det ble en stor sak mellom de to familiene. Ashan sier ikke noe om hva hans bidrag var i saken.
- En annen jente som oppsøkte Ashan i all hemmelighet, forteller at faren hennes ville at hun skulle gifte seg med fetteren fra Pakistan. Jenta var 19 år gammel. Hun hadde gode karakterer og hadde hatt bra progresjon på skolen. I tillegg var hun svært hjelpsom hjemme. Faren hennes var analfabet. Ashan spurte jenta hvordan moren hennes stilte seg til det kommende giftemålet. Jenta fortalte at moren var litt splittet i saken. Ashan dro hjem til dem når han visste at faren var på fredagsbønn i moskeen. Han snakket med moren. Hun begynte å gråte, og sa at hun ikke ville dette, men at hun jattet med for å få fred i familien. Jenta, moren og en yngre bror ble enige om å alliere seg. Det var hovedsaklig datteren som satte foten ned, men moren og broren støttet henne på at det ikke skulle bli noe giftemål med fetteren. Faren reagerte med å kaste

ut alle tre. De flyttet til morens eldste datter som var gift i en annen kommune. Faren reiste til Pakistan. Der hadde han store jordeiendommer og forretnings eiendommer. Han overførte alt han eide til gutten som jenta nektet å gifte seg med. Det var snakk om store verdier. Moren, broren og døtrene fikk allerede dagen etter vite at de nå var blitt arveløse. Det var straffen. Ashan hevder han har kontakt med en lang rekke slike fedre. Disse mennene er opptatt bare av én ting, nemlig at æren går foran alt. De samarbeider ikke med noen, sier Ashan.

Seminarer og foredrag

I august 2000 inviterte Ashan Pakistans tidligere statsminister Benazir Bhutto til Norge i forbindelse med Pakistans nasjonaldag. Hun snakket blant annet om tvangsekteskap i sitt foredrag. Ashan hevder det møtte opp over 900 tilhørere. Han syntes hun gjorde en kjempejobb. Hun snakket om respekt for barna, og begrunnet det med at tvangsekteskap er feil ut fra verdensutviklingen, religionen, samt kontrastene mellom de som bor i Pakistan og de som bor i Norge. Hun sa hun var overrasket og imponert over den norske statens innsats for muslimske barn.

Resultater

Tvangen er på ingen måte avskaffet, poengterer Ashan. «Jeg klarer ikke det sjøl, ikke ungene heller», sier han. De barna som har problemer med tvangsekteskap, har ifølge Ashan kun tillit til storfamilien eller skolen. Ashan utelukker at noen utenfor miljøet er i stand til å løse disse sakene, fordi man må gå inn i familien og mobilisere nettverket rundt den.

Ashan hevder at ved stadig å gjenta ting, går budskapet inn etter hvert. Han bruker også autoriteter utenfra. Han tror det bidrar til å formidle klart at dette skal man ikke gjøre. Men det viktigste mener han er at ungdommen er blitt flinkere til å sette foten ned.

Informasjonsplakaten har fått blandet mottagelse, avhengig av ståsted, men alle forstår budskapet, ifølge Ashan.

Barrierer i arbeidet

Ashan nevner fire barrierer i arbeidet mot tvangsekteskap. For det første har han slitt med at autoritetspersoner i målgruppa benekter problemet, eller til og med vil ha ham til å benekte enkelte ting vedrørende ungdommens syn på ekteskap. For det andre har han opplevd trusler fra målgruppa fordi han snakker åpent om problemet. For det tredje blir han selv sliten av arbeidet og mener at det krever mye tid. Derfor har han ikke kapasitet til å hjelpe alle som henvender seg til ham.

For det fjerde har han opplevd hindringer når han arbeidet mot en målgruppe han ikke kjente fra før.

Ashan har erfart at mange i målgruppa ikke vil erkjenne eksistens av tvangsekteskap i det omfanget myndighetene hevder. Det gjorde det vanskelig å arbeide med saken og oppnå en målrettet dialog. Han satte i gang kartleggingsundersøkelsen for å dokumentere problemet. Han leverte fire–fem eksemplarer av informasjonsavisen med resultater fra undersøkelsen til den største moskeen. Imamene ble rasende da de leste den, og sa at «dette må aldri komme ut», ifølge Ashan.

Ashan opplever at han kommer på kant med det pakistanske miljøet når han tar opp problemet tvangsekteskap. «Dette arbeidet er så tøft at man nesten blir drept bare man åpner kjeften», sier han. Da han arrangerte møtet der temaet ble drøftet åpent, følte han behov for å hente inn hjelp utenfra for å avvikle møtet. «Når følelsene blir så sterke, klarer jeg det ikke alene», sier han. Han synes det er alvorlig når politiet stiller med to biler for at han skal få avviklet et møte, men mener samtidig deltagerne har rett til å reagere så sterkt som de gjorde. Deltagerne var opptatt av hvem i det pakistanske miljøet som var informanter til media, og spurte om Ashan var én av dem. Han sa at det var han ikke. Han hadde invitert en journalist fra Aftenposten under forutsetning av at han ikke hadde med noen fotograf. De andre på møtet kritiserte ham for at Aftenposten var til stede. Ashans begrunnelse for å bringe inn pressen, var at han synes folk i det pakistanske miljøet må føre en dialog seg imellom som også er åpen for omverdenen.

Han synes jobben til tider er slitsom. Han hevder at hver dag går i ett med henvendelser fra barn og ungdom. Han mener arbeidet krever at mye tid må brukes til informasjon ansikt til ansikt med ungdommer og foreldre, fordi han stadig må gjenta ting for at det skal ha noen effekt. Folk må bli vant til å høre det, få det inn litt etter litt. «Noen foreldre er lyttende, andre er det ikke, noen åpner ikke en gang døra når jeg ringer på», sier han. Ashan hevder han ikke har kapasitet til å hjelpe alle som henvender seg til ham, så han må avvise mange. Han sier imidlertid ikke noe om at han da henviser dem videre til andre.

En periode prøvde Ashan å jobbe med somaliere også, men sier selv han ikke kom så langt med det. Selv knytter han det til at somalierne er skremt etter dokumentarprogrammet om omskjæring.

Endringer i arbeidet over tid

Tidligere syntes Ashan det var vanskelig å jobbe med dette temaet, fordi det ikke var noen åpen debatt om det i samfunnet. Når han gikk hjem til en familie og begynte å snakke om tvangen, ble han rett og slett hivd ut. Det medførte at han ikke ville gå inn i det mer. Men så kom den offentlige debatten, og da ble han

spurt om å uttale seg, men han avsto, fordi han må kunne fortsette å eksistere i miljøene. Han uttrykker det slik at han ikke vil ta metervis av gangen, men i stedet millimetervis – for hvis han vil oppnå metervis, blir han hivd på døra. Etter hvert blir det lettere og lettere å jobbe med det, sier Ashan. Det er litt mer åpenhet nå, og han opplever ikke lenger å bli hivd på dør. Han har etter hvert fått mer tro på informasjon enn provokasjon. Informasjonsavisen inneholder mye reell informasjon, sier Ashan.

Arbeidet videre fremover

I 2002 er målet å gå ut med en bred informasjonskampanje til alle pakistanske hjem. Derfor blir dette året viktigere enn de foregående, sier Ashan.

Om problemet

Ashan viser til statistikk om økende årskull i pakistanske miljøer, noe han mener på sikt vil føre til en kjempevekst av ungdomsgruppa. Han hevder derfor at problemet med tvangsekteskap vil bli stadig større heller enn at det avtar. Det er bekymringsfullt at symptomene er der, og det er viktig å forebygge det, sier han.

Han bekymrer seg over at en del foreldre sender 12–13-åringer til Pakistan, moren flytter med, mens faren blir i Norge, slik at de senere kan hevde at gutten og jenta er fra samme kultur når de noen år etter gifter jenta med en gutt fra Pakistan. «Jo dypere man går i materien, jo mer finurlige metoder ser man at foreldrene bruker og jo verre ting ser man», sier Ashan. Han mener noe av problemet er at de styres av ære og av forventninger fra de som er igjen i hjemlandet. Slektninger i Pakistan blir mer og mer urolige, fordi de forventer å få giftet bort guttene sine. Det å avverge ett ekteskap er derfor bare å forskyve problemet, mener Ashan.

Problemet med tvangsekteskap er ifølge Ashan størst hos analfabeter. Folk med høyere utdanning har mer kunnskap om samfunnet og kulturen, sier han. Ashan hevder at 55 prosent av pakistanerne i Norge er analfabeter, og understreker at han derfor ikke kan basere seg på skriftlig informasjon i sitt arbeid.

Om handlingsplanen

Handlingsplanen gir en bra oppsummering, mener Ashan. Han sier at media brakte temaet på banen, og at nå tas problemet alvorlig takket være samfunnsdebatten, politikerne, Barne- og familiedepartementet og Justisdepartementet. Ashan er glad for at de har tatt det alvorlig, men han presiserer at «jeg bruker min metode, jeg har ikke brukt noe som helst fra Handlingsplanen».

Oppsummering

- Stiftelsen satte i gang ny aktivitet som følge av bevilgningen, blant annet en kartleggingsundersøkelse på en videregående skole i Oslo, samt diskusjonsmøter på barne- og ungdomsskoler i fem bydeler og noe individuell veiledning/mekling i familier.
- RPBs nisje er primært at Ashan tør å ta opp en del kontroversielle spørsmål i eget etnisk miljø, og at han aktivt bruker media for å jobbe med problemområdene.
- Deler av kartleggingsundersøkelsen har blitt presentert i media, og har også vært gjengitt i informasjonsavisen. Et av resultatene måtte han sensurere fordi imamer i noen moskeer ble så kraftig provosert over innholdet. Han påla også meg å sensurere dette resultatet.
- RPB er et enkeltmannsforetak og er organisert som en stiftelse med både statlig og kommunal støtte. Stiftelsen har relativt gode rammebetingelser med møterom og kontor.

Evaluering av RPBs arbeid mot tvangsekteskap

- Senteret har som lovet gitt muntlig og skriftlig informasjon og avholdt møter med foreldregrupper og organisasjoner/menigheter for å forebygge giftemål/forlovelse mot ungdommens vilje. Holdningsskapende arbeid prioriteres. Det skulle avvikles minst fem foreldremøter i året. På bakgrunn av senterets rapportering av virksomheten ser det ikke ut til at så mange møter har blitt holdt, men det har i alle fall blitt avholdt en del møter om temaet, blant annet to møter i skolen, samt et stort møte for foreldregenerasjonen, imamer m.fl. i 1999.
- Senteret har også ifølge Ashan utarbeidet en gratis informasjonsavis på urdu. Den har ikke kommet ut to ganger årlig som forespeilet, da den første utgaven ble sendt ut i romjula 2001. For øvrig har senteret som forespeilet vært åpent for råd og veiledning både for foreldre og ungdom, men ut fra hva Ashan forteller, har han ikke hatt kapasitet til å hjelpe alle som ringer, så han har avvist en del av henvendelsene. Han burde i så fall i sterkere grad henvise videre til andre organisasjoner og til det offentlige hjelpeapparatet.
- Ashan hemmes noe i arbeidet fordi en del av utspillene hans oppfattes som kontroversielle i det pakistanske miljøet, og vekker til dels sterke reaksjoner. Legitimitetsproblemene henger sammen med at RPB er et enkeltmannsforetak, slik at det blir vanskelig å skille personen Ashan fra ressurscenteret. Legi-

timitetsproblemene er såpass alvorlige (jf. også Djuve 1998) at de hindrer en del potensielle brukere fra å ta kontakt.

- Et par norskpakistanske jenter jeg intervjuet, hadde liten tiltro til Ashan, og ville aldri ha henvendt seg til ham. Generelt mente de at få andregenerasjons pakistanere har tiltro til middelaldrende pakistanske menn i de politiske partiene, fordi de ikke forstår noe særlig av andregenerasjonens virkelighet. De mener at flere av disse sier én ting innad i det pakistanske miljøet, og noe annet til den norske offentligheten.
- Flere aktører mener at Ashans medieutspill bidrar til at han får legitimitetsproblemer i deler av innvandremiljøene, for eksempel da han uttalte at hvis ikke innvandrere vil lære norsk, må man tvinge dem (jf. Aftenposten 16.1.2001). Selv om stiftelsen har dårlig legitimitet i deler av det pakistanske miljøet (jf. Fjuve 1998), ser det likevel ut til at Aslam Ashan til tider når frem med kritikk mot praksis i eget miljø.
- Et problem med organisasjoner som er enkeltmannsforetak, som RPB, er at arbeidet blir svært personavhengig. Dersom han blir sykmeldt, stopper arbeidet opp, og dersom han ryker uklar med sin målgruppe, hindrer dette også arbeidet.

Konklusjon om RPBs arbeid mot tvangsekteskap

Stiftelsen har delvis gjort det den lovet, gjennom møtevirksomhet og kartlegging i skolene. Det er positivt at Ashan har sammenkalt til møte med muslimske miljøer og foreldregenerasjonen, der tvangsekteskapstemaet åpent ble diskutert.

Ashan er en av få som tør å «banne i kjerka» i egne miljøer. Men målet må være at han klarer å gjøre det uten at det skaper så stor motstand at miljøene lukker seg enda mer overfor statens og organisasjonenes engasjement i slike problemer i fremtiden. Tidvis oppfattes han som dobbeltkommuniserende, men at han tar denne rollen kan være forståelig, i og med at temaene han tar opp er såpass kontroversielle i hans eget etniske miljø. Det kan være behov for å pakke budskapet mer inn når han snakker til egne kretser enn når han snakker til den norske offentligheten.

Anbefalinger til organisasjonen

- Ashan sier han foretrekker å jobbe på egen hånd, men samtidig gir han uttrykk for at han ikke klarer alt alene. Kanskje han derfor burde snevre inn virksom-

heten noe, istedenfor å spre innsatsen på så mange områder. For eksempel er det uklart hvorfor han skulle starte virksomhet også overfor somaliere, når han har så omfattende arbeid rettet mot pakistanske miljøer.

- Organisasjonen kunne med fordel beskrevet i større detalj kriteriene bak rapportering av antall henvendelser og behandlede saker og hvor omfattende oppfølging de har av hver av de rapporterte tilfellene (jf. anbefaling gitt til SEIF, ORKIS og MiRA).

IV Samlende evaluering

En evaluering som denne kan være viktig for det videre arbeidet mot tvangsekteskap i årene som kommer. Det sier seg selv at det å endre holdninger og praksis tar tid, og at en treårs handlingsplan ikke er nok til å avskaffe et problem. Denne evalueringen oppsummerer en intensiv periode med tiltak. Hva var det som virket, og hva er det som bør gjøres annerledes i fremtiden?

Miljøstøtte, vridning av aktivitet eller ny aktivitet

Handlingsplaners viktigste funksjon er kanskje å stimulere aktivitet. Det har også denne handlingsplanen bidratt til, ved å gi prosjektstøtte til flere ulike organisasjoner.²⁹ De fleste av organisasjonene denne rapporten omhandler får midler fra mange ulike pottter. Da utlysningen av midler til arbeid mot tvangsekteskap kom, endret de målsettingene sine i retning av dette temaet og startet noen nye prosjekter, men fortsatte parallelt med dette sitt arbeid på andre områder.

Vi kan tenke oss tre mulige reaksjoner på bevilgningene: 1) at pengene fungerer som miljøstøtte, det vil si at organisasjonene fortsetter med det arbeidet de bedriver fra før, men nå ut fra noe bedre rammevilkår, 2) at organisasjonene vrir sine pågående prosjekter slik at de i større grad handler om arbeid mot tvangsekteskap, 3) at det iverksettes helt nye prosjekter, som går direkte på temaet tvangsekteskap.

De åtte organisasjonene har landet ulikt i forhold til disse tre reaksjonene. Når det gjelder individuell veiledning, ser det ut til at mange av organisasjonene, inkludert MiRA, ORKIS og SEIF, har vridd virksomheten i retning av tvangsekteskap. Tidligere hadde de, og særlig SEIF, større vekt på andre typer saker. Anja Bredal (1998) har tidligere spurt de tre organisasjonene hvor mange saker relatert til tvangsekteskap de hadde i 1996, og da hadde SEIF ikke hatt mange slike saker. De fikk flere henvendelser etter at de gikk ut i Aftenposten (7.10.1997) og fortalte om jenta de hadde hjulpet til å få annullert ekteskapet. MiRA hadde 36 saker

²⁹ Prosjektstøtte er en av de måtene staten kan få aktivitet på. Kommunen bevilger i større grad penger til allerede eksisterende virksomhet, for å holde virksomheten i gang videre.

om personer som var giftet bort mot sin vilje, og ORKIS hadde 75 saker i 1996. ORKIS er vel den institusjonen som har holdt på lengst med veiledning i saker som omhandler tvangsekteskap.

Noen organisasjoner har satt i gang nye prosjekter, ikke minst gjelder dette alle tiltakene med informasjonsoverføring. SEIF, MiRA og ORKIS har hatt seminarer der de har formidlet informasjon til ulike offentlige instanser. RPB har arrangert møter for foreldregenerasjonen og imamene, og foretatt en kartlegging i skolen. Både MiRA, IKN, SEIF og RPB har gitt ut ulike former for informasjonsmateriell, og både MiRA og SEIF har hatt skolekampanjer der de har informert om temaet. SEIFs kampanje omhandlet bare tvangsekteskap, mens MiRAs skolekampanje også omhandlet andre tema. Også de mange prategruppene på temaet er startet opp som en følge av bevilgningen. Slike grupper har vært holdt både i regi av MiRA, PMV, ORKIS, Himmilo og IKN. Kun PMV og Himmilo av disse avholdt en hel møterekke bare på ekteskapstemaet, men i Himmilos prategrupper sporet diskusjonen lett over på andre tema, ifølge leder. De andre organisasjonene arrangerte prategrupper generelt, der en og annen gang var satt av til ekteskapsproblematikken. Både Himmilo, ORKIS, MiRA og IHSG har arrangert sosiale arrangementer der det til en viss grad har vært informasjonsoverføring om tvangsekteskap. BFD ga ORKIS i oppdrag å opprette informasjonstelefonen om tvangsekteskap. Denne virksomheten var ny for organisasjonen, mens arbeidet i Nettverksgruppa (mekling, individuell veiledning) og i samtalegruppene som de selv søkte midler fra BFD til, på linje med de andre organisasjonene, var primært arbeidsformer de allerede var i gang med, før bevilgningene fra BFD.

For nettverksorganisasjonen IHSG kan det se ut til at bevilgningene fra BFD primært har fungert som en mer generell miljøstøtte. Organisasjonen arrangerte ett seminar som var ganske rettet mot tvangsekteskapsproblematikken, men brukte for øvrig midlene til seminarer og arrangementer som omhandlet andre tema. Slik miljøstøtte kan også virke positivt, og Handlingsplanens intensjon om å satse på etablerte miljøer med mer, kan delvis forstås dit hen at myndighetene ønsker å gi bred miljøstøtte også. Både IHSG og de andre organisasjonene representerer uten tvil miljøer som kan ha en positiv virkning i forhold til å bygge bro mellom ulike innvandrermiljøer og det norske samfunnet, og det kan virke forebyggende mot tvangsekteskap. Det er likevel mulig at midler til et bestemt formål, som her å motvirke tvangsekteskap, bør gis noe mer spesifikt for at de skal ha noen synlig effekt.

Vi må konkludere ulikt om hvilke organisasjoner som har vridd virksomheten, hvilke som har startet noe helt nytt og hvilke som har fortsatt som før, avhengig av hvilke av organisasjonenes tiltak vi fokuserer på. I en tabell litt senere i denne rapportdelen vil jeg likevel lage en skisse over hvor de ulike organisasjonene primært landet i forhold til å starte opp noe nytt eller kun vri den virksomheten de allerede holdt på med.

Mangfold av målgrupper, målsettinger og metoder

Tiltak mot tvangsekteskap kan ha ulike funksjoner. Som nevnt kan de enten virke forebyggende, eller de kan sikte mot håndtering av kriser her og nå. De faktiske forhold rundt det vi kaller tvangsekteskap vil ofte oppleves ulikt av de ulike partene som er involvert. Foreldre vil for eksempel gjerne mene at det ikke er snakk om tvang, snarere opprettholdelse av tradisjoner og ivaretaging av «barnas beste», mens de unge vil kunne føle et sterkt psykisk press til å innordne seg foreldrenes initiativer. Videre vil problemet kunne oppleves ulikt av gutter og jenter. Noen tiltak kan være gunstige for å bedre jentenes situasjon, andre må til for å hjelpe guttene. Noen tiltak kan være virksomme for å endre holdninger i foreldregruppa, andre tiltak kan rettes mot moskeer eller det offentlige hjelpeapparat for å bevisstgjøre dem på problematikken. Ut fra en slik innsikt har Barne- og familiedepartementet hatt som mål å bevilge penger til «et mangfold av tiltak», det vil si tiltak som representerer ulike plattformer i forhold til problemet. Har de lyktes i dette? For å besvare dette spørsmålet diskuterer jeg ulike former for målsettinger, målgrupper og arbeidsmetoder, og vurderer under hver av kategoriene hvilke av organisasjonene som dekker hver av disse.

Målsettinger

Noen av organisasjonene har vage og bredt definerte målsettinger, andre har svært konkrete og smale. En fordel med handlingsrettede målsettinger er at det blir lett å vurdere om organisasjonen overholder det den lovet, og om de virkelig klart og tydelig sikter inn mot tvangsekteskapsproblematikken. Fordelen med litt vagere målsettinger er at de ofte omhandler ideelle mål, som er vanskelige å nå, men viktige å sikte mot, som for eksempel bevisstgjøring, holdningsendring og endring av praksis.

RPB og ORKIS har hovedsaklig konkrete målsettinger. RPB skal for eksempel gi muntlig og skriftlig informasjon til foreldregruppa og menighetene, samt gi råd og veiledning til de unge. Dette er målsettinger som gir klar retning for arbeidet. Det samme gjelder ORKIS' målsettinger om å utføre arbeid rettet mot visse grupper, benytte mekling, behandle enkeltsaker og arrangere samtalegrupper.

De fleste organisasjonene veksler mellom slike meget konkrete målsettinger og mer vidtfavnende, vanskelig målbare, som bevisstgjøring, holdningsendring og lignende. SEIF skal for eksempel etablere bred kontakt med ungdom og deres foreldre for å øke kunnskapen om de unges rettigheter, gi de unge mulighet til å si nei til ekteskapsplaner, overføre kunnskap til det offentlige og opprette dialog med foreldregenerasjonen. Noe av dette er svært konkret og handlingsrettet, som det å yte hjelp til de unge, mens andre ting er mer vagt, som det at de skal etablere

bred kontakt og opprette dialog med foreldregenerasjonen. Det er også disse mindre klare målsettingene organisasjonen i minst grad har etterfulgt. Himmilos målsettinger er likeledes på den ene siden konkrete og handlingsrettede: å følge opp enkeltsaker, mekle, bistå det offentlige i saker der de må finne løsninger i familiekonflikter og innhente kunnskap i somaliske miljøer; på den andre siden har de vidtfavnende målsettinger om bevisstgjøring og kunnskapsutveksling.

IKN har hovedvekt på mer vidtfavnende målsettinger. De skal øke foreldrenes og ungdommens kunnskaper, forebygge tvangsekteskap, fremme ekteskapets rammer og regler i islam som alternativ til tvangsekteskap, gjøre det akseptert å søke hjelp, hjelpe ofre, samt snu æresbegreper. Kun den ene målsettingen, å hjelpe ofrene, er klart handlingsrettet. Det er vanskelig målbart om de oppfyller de andre målsettingene, som mer kan anses å være ideelle, overordnede målsettinger som gir grunnlag for hvilket verdistandpunkt de skal jobbe ut fra. MiRA har også en slik kombinasjon av vage og konkrete mål. De skal forebygge konflikter mellom unge og foreldre og bevisstgjøre minoritetsjentene til å sette søkelys på egen livssituasjon m.m. På den andre siden skal de mer konkret informere de som jobber med minoritetsungdom, informere ungdommen, samt mekle i konflikter. PMV har tilsvarende brede, overordnede mål, som å implementere menneskerettigheter i lokalsamfunn, og mer konkrete mål som å kartlegge foreldres og ungdommers syn på tvangsekteskap og komme med forslag til løsninger.

Bredt definerte målsettinger kan være en fordel som en definering av organisasjonens verdistandpunkt i forhold til problematikken. Brede målsettinger kan også være gode dersom de ser arbeidet mot tvangsekteskap i sammenheng med andre fasetter ved det å være ungdom med rot i to ulike kulturer. Bredal (1998:87) mener at tiltak mot tvangsekteskap bør ta utgangspunkt i at ekteskapsproblematikken er en del av generasjonskonflikten i minoritetsmiljøene og tett knyttet til mer generelle sider ved det flerkulturelle ungdomslivet. En del av organisasjonene har i tråd med en slik forståelse integrert arbeidet mot tvangsekteskap i sitt mer generelle arbeid. Det gjelder både MiRA, IHSG, PMV og Himmilo.

Ulempen med en bred tilnærming er at det kan bli en unnskyldning for ikke å gripe konkret fatt i problemene knyttet til tvangsekteskap, slik at de jentene som sliter med slike problemer ikke får hjelp. Det er derfor viktig at ikke alle organisasjonene jobber bredt og vagt, men at også noen går klart og entydig ut med tiltak i konkrete krisesituasjoner. Min konklusjon er derfor at det bør være plass for begge tilnærminger.

Målgrupper

Det er i flere tilfeller litt uklart hvorfor hver av organisasjonene har valgt ut akkurat én målgruppe og ikke andre. Men oftest ser det ut til å være definert ut fra

hvilken gruppe brukere de har kontakt med fra før, eller hvilken minoritetsbakgrunn de som jobber i organisasjonen selv har. For eksempel er vel grunnen til at PMV, IHSG, IKN og RPB retter sitt arbeid mot tvangsekteskap mot pakistanere, at organisasjonene hadde anledning til å tilby prosjekter på denne målgruppas eget språk. IKN har som mål i fremtiden å inkludere noen andre nasjonaliteter der tvangsekteskap er et problem, men har så langt rettet innsatsen mot pakistanere, fordi de har opplevd denne gruppa som mest sentral.

I sin skriftlige vurdering av de innkomne søknadene påpeker departementet at det ikke gjør noe om flere av organisasjonene har tiltak rettet mot pakistanere, fordi det finnes mange ulike miljøer innad i denne minoritetsgruppa også, og hver av organisasjonene når kanskje frem til ulike av disse. Det kan imidlertid være et problem at en del andre aktuelle nasjonaliteter ikke får noe tilbud som gjelder tvangsekteskapsproblematikken. Kun én organisasjon, Himmilo, har rettet arbeidet spesielt mot somaliere. PMV har annet arbeid overfor somaliske miljøer, men ikke noe om tvangsekteskap. ORKIS, SEIF og MiRA tar imot alle nasjonaliteter. Det gjør i til dels også organisasjoner som RPB og IHSG, men det kan virke som disse organisasjonene likevel i hovedsak fanger opp personer med pakistansk minoritetsbakgrunn i sitt arbeid mot tvangsekteskap. IKN har så langt rettet arbeidet mot tvangsekteskap mot pakistanere, men ser behovet for å utvide arbeidet til andre nasjonaliteter også, primært irakere. ORKIS' statistikk kan tyde på at også marokkanere, iranere, somaliere og tyrkere er viktige målgrupper for dette arbeidet.

Videre er det behov for flere tiltak rettet mot gutter, både krisetiltak og holdningsendrende tiltak. ORKIS og SEIF tar riktignok imot gutter som utsettes for tvangsekteskap. PMV har hatt samtalegrupper for gutter, men der diskuterte de primært andre tema enn ekteskapsinngåelse. Problemet med tvangsekteskap synes uten tvil å være større for jenter enn for gutter, likevel kan det se ut til at noen flere tiltak for gutter er nødvendige fremover, ikke minst en utredning av hvorvidt gutter har behov for annen form for hjelp enn jenter. Det kan være behov for en utredning av om det må settes i gang ulike tiltak overfor tvangsekteskap der begge partene er herboende, og tvangsekteskap der den ene parten er herboende, mens den andre hentes hit fra foreldrenes opprinnelsesland.

Denne evalueringen har dessuten avdekket at det er behov for ytterligere innsats for å få til en holdningsendring i foreldregenerasjonen og de religiøse miljøene.

Holdningsendring

Av de åtte organisasjonene har så og si alle igangsatt prosjekter som har til hensikt å endre holdninger. I utvalget finnes organisasjoner som prøver å påvirke bevissthet og holdninger til tvangsekteskap blant ungdom (MiRA, ORKIS,

Himmilo, SEIF, PMV), foreldre (IHSG, Himmilo, ORKIS, PMV), imamer (IHSG, IKN, RPB) og offentlig ansatte (SEIF, ORKIS, MiRA).

Våre holdninger vokser frem av vår oppdragelse, bakgrunn, kultur og tradisjon, og for hver og en av oss kan de fremstå som naturlige og udiskutable. Det å endre holdninger tar tid. Derfor kan vi ikke regne med at noen av disse tiltakene skal ha ført til noen radikal holdningsendring i løpet av handlingsplanens virketid. I mange tilfeller vil de personer tiltakene retter seg mot føle motvilje over å skulle endre holdning. Flere av tiltaksigangsetterne beretter om at de derfor må gå svært varsomt frem med tiltak som søker å endre holdninger til tvangsekteskap. Det skyldes dessuten også at selve temaet tvangsekteskap er så betent; mange i minoritetsbefolkningen opplever at norske medier fremstiller det på en ensidig måte. For å kunne ta opp temaet uten å skyve deltagerne fra seg, er det flere av tiltaksigangsetterne som sier de må komme inn på det ad omveier, ved heller å invitere til møter om mer nøytrale emner som ekteskapstradisjoner, skilsmisse og barneoppdragelse. Dette gjelder både Himmilo, PMV og IHSG.

En forutsetning for å få til holdningsendring er at tiltaksigangsetterne når frem til målgruppene med sin informasjon, eller enda bedre, får dem i tale. De ansatte på PMV hadde som strategi å la deltagerne i samtalegruppene være eksperter på egne liv, og målet var således å kartlegge deres syn på ekteskapstradisjoner, samt styrke dem i å kunne mekle i konflikter relatert til ekteskapsinngåelse i eget miljø. Gruppelederne forsøkte imidlertid ikke å gi deltagerne informasjon. Prosjektlederne mente det hadde skjedd en liten holdningsendring hos kvinnene i arbeidsgruppa, mens to av de kvinnelige deltagerne mente at de ikke hadde endret syn etter å ha gått på kurset. Men disse to trivdes i hvert fall med å delta på kurset, og kunne tenke seg å gå på flere slike kurs i fremtiden. De var også opptatt av å finne løsninger når det oppsto konflikter mellom barn og foreldre med hensyn til de unges ekteskap.

Det kan være et poeng at det er lettest å lykkes med holdningsendring dersom deltagerne selv ser problemet. Dette ser ut til å være PMVs linje. Målgruppa kommer på banen uten at de føler seg trampet på. Også flere andre av organisasjonene har erfart at medias skremmebilder om tvangsekteskap fører til motstand i innvandrer miljøene. De føler seg uthengt, de mener at bildene overdriver, og de føler at offentligheten blander seg inn i noe den ikke har noe med. Flere av de som jobber i organisasjonene har erfart at man må trå svært varsomt for å nå frem, hvis ikke lukker miljøene seg og prosessen går heller langsommere. Argumentene til de organisasjonene som velger å «gå rundt grøten» i forhold til temaet (PMV, Himmilo, MiRA) er derfor forståelige. På den annen side kan ærlig og åpen motargumentasjon være best når det gjelder å tvinge de mest konservative til å måtte ta et oppgjør med holdninger som strider mot menneskerettighetene. Det kan være gode grunner til å ta slike oppgjør nettopp i offentligheten. Da Aslam Ashan inviterte

Aftenposten til å bivåne møtet om tvangsekteskap, der ulike islamske ledere og mannlige pakistanere fra foreldregenerasjonen møtte opp, bidro kanskje dette til at debatten måtte ta mer hensyn til at ufrivillig ekteskap er et brudd med norsk lov. Dersom debatten bare hadde vært ført internt, kunne det muligens også ført til for ensidig kritikk av Ashans initiativ til en endring.

I etterkant av drapet på den svensk-tyrkiske jenta Fadime i januar 2002, ser det ut til at det å offentlig kreve autoritetspersoner i de berørte miljøene for svar, altså en svært direkte linje, kanskje vil gi raskere resultater. Da kommer det også tydeligere frem hvilke deler av miljøene som butter mot å ivareta de unges valgfrihet. Da må miljøene også ta debatten her og nå, istedenfor å utsette den. Den 9. februar 2002 gikk hundretalls muslimer i demonstrasjonstog mot tvang, og det er en historisk begivenhet i Norge. Det er trolig at dette ikke ville skjedd dersom ikke den offentlige oppmerksomheten omkring hva lederpersoner i muslimske miljøer mener om de unges valgfrihet i eget giftemål hadde vært så sterk i tiden forut for demonstrasjonen.

Det kan synes som at tiden nå er moden for en mer åpen debatt i innvandrermiljøene, en debatt som tar opp temaet mer eksplisitt enn det en del av organisasjonene så langt har gjort. Organisasjonen IKN har for eksempel erfart at de ikke trenger å være så forsiktige med å ta opp temaet som de var da de startet arbeidet mot tvangsekteskap. De velger i dag å tale åpent om det, og tar klart standpunkt imot det i sitt informasjonsmateriell.

Vi kan tenke oss en todelt strategi – direkte, konfronterende overfor religiøse organisasjoner og autoritetspersoner i miljøene, kombinert med informasjon og en mer forsiktig tilnærming til foreldregenerasjonen. Samtidig må ikke den varssomme linjen overfor foreldregenerasjonen hindre organisasjonene i å hjelpe jenter som står midt oppe i en tvangssituasjon. For dem hjelper det ikke å vente på en langsiktig endring. De trenger hjelp her og nå.

Nettverksgrupper og identitetsarbeid

Det å ta stilling til hvordan en vil gifte seg, er for mange av minoritetsungdommene del av et større identitetsarbeid (Bredal 1998:90). Spesielt muslimske jenter, som ofte er pålagt strenge restriksjoner hjemmefra, har ifølge flere av mine informanter begrensede muligheter til å finne ut av hva de vil bli og være. I organisasjonen ORKIS forteller de at de nå har opprettet et eget rom for jenter som rett og slett trenger å få sitte for seg selv en liten stund, for å få tid til å tenke i fred. Hjemme har de ingen slik mulighet. En del av organisasjonene organiserer også samtale- eller nettverksgrupper for jenter og gutter. Slike grupper er også mulige arenaer for ungdommer som trenger støtte av andre unge som strever med de samme bekymringene med hensyn til fremtidig ekteskap, eller for ungdommer som har

brutt med sin familie og som trenger et støttende nettverk rundt seg i sin nye tilværelse.

Både MiRA-senteret, ORKIS og Himmilo, og til en viss grad også PMV, arrangerer slike prate- og nettverksgrupper for ungdommer. Det er også viktig med tiltak som styrker jentenes sosiale nettverk. Her gjør MiRA-senteret et omfattende arbeid.

Informasjonsoverføring

En viktig funksjon i en del av tiltakene er å viderebringe informasjon både om problemet tvangsekteskap og om rettigheter de unge har til å stå imot sine foreldres ekteskapsarrangementer. En del av organisasjonene arrangerer seminarer overfor det offentlige for å formidle informasjon om sitt arbeid mot tvangsekteskap, hva som kjennetegner problemet og hvilke lover som er aktuelle. Både SEIF, ORKIS og MiRA arbeider med slik informasjonsoverføring til det offentlige. Det er særlig IHSG, RPB, ORKIS og IKN som har hatt informasjonstiltak i forhold til foreldregruppa, og ORKIS, SEIF, MiRA, RPB og Himmilo som har hatt informasjonsvirksomhet overfor ungdomsgruppa. IKN, RPB og IHSG har i tillegg formidlet informasjon til moskeer, og IHSG har samarbeidet med moskeer om gjennomføring av seminar om familiekonflikter.

Få av organisasjonene har bidratt til å formidle informasjon om det norske samfunn til foreldregruppa. Slike tiltak kunne muligens gitt foreldrene et mer nyansert bilde av Norge, som kunne medvirke til at de ikke fryktet norsk kulturs påvirkning så mye at de gifter bort sine barn til en kandidat i hjemlandet. Dessuten er det behov for informasjon til foreldregruppa om norske lover og myndighetenes tiltak. RPB har til en viss grad bidratt til slik informasjonsoverføring spesielt rettet mot foreldregenerasjonen, men denne har av flere i målgruppa blitt oppfattet som provoserende. Det er tydelig at slik informasjonsoverføring må gjennomføres med stor sensitivitet. En alternativ fremgangsmåte vil være å arrangere kulturmøter, der både etnisk norske og minoritetsforeldre møtes sammen i sosiale sammenhenger, eventuelt sammen med barn, og der det kan fremføres skuespill, film eller lignende som kan sette problemområder som tvangsekteskap på dagsordenen på en ikke-provokativ, men heller emosjonell måte. En del av organisasjonene har jobbet med formidling av temaet på denne måten, både PMV, Himmilo, MiRA, ORKIS og IHSG, men primært i sammenhenger der det kun er folk med minoritetsbakgrunn til stede. Kanskje neste skritt kunne være å bringe sammen norsk-etniske og etniske minoriteter i slike arrangementer, samt arrangere prategrupper for foreldre (og ungdom), der både norske og minoriteter deltar sammen?

Brosjyrer

Svært mange av organisasjonene har gitt ut brosjyrer med informasjon om tvangsekteskap. Det kan i første omgang virke som om det har gått litt inflasjon i å gi ut slike brosjyrer. På den annen side når de ulike organisasjonene ut til ulike målgrupper og brukere, slik at det kanskje er nødvendig at de gir ut hver sin brosjyre. Ideelt sett burde de enkelte organisasjonene gått med på å dele ut brosjyrer som var utgitt av andre, men det er samtidig klart at de vil benytte anledningen til å prøve å rekruttere nye brukere når de gir ut slike informasjonsbrosjyrer. Brosjyrene har også noe ulik vinkling. IKNs brosjyrer relaterer hele tiden til islam og har således en svært viktig funksjon, fordi de kommer med tungtveiende argumenter mot tvangsekteskap ved å bruke sitater fra Koranen og andre islamske skrifter. Derved kan de nå frem til en viktig målgruppe, nemlig troende muslimer, med informasjon som kanskje blir tatt alvorlig.

MiRA-senterets brosjyre har en langt yngre profil. Her opplyses det om at nettverk for unge jenter tilbyr rådgivning i tvangsekteskaps-/generasjonskonflikter m.m. Ellers gir brosjyren klar beskjed om at hvis foreldrene arrangerer ekteskap som den unge ikke ønsker, må hun si nei, og at ingen har rett til å tvinge andre til ekteskap.

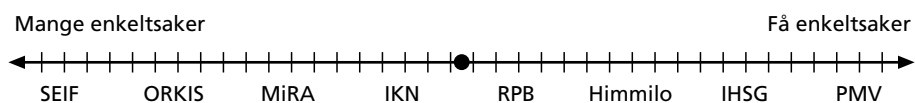
SEIF har gitt ut en kriseguide. Den gir klare råd om hva en ungdom kan gjøre for å komme seg unna i en krisesituasjon. Brosjyren argumenterer ikke bare mot tvangsekteskap, den stiller også kritiske spørsmål til tradisjonen med arrangerte ekteskap. Brosjyren har blitt distribuert i skolene.

Ingen av disse brosjyrene overlapper hverandre i nevneverdig grad. De har blitt distribuert til ulike målgrupper, selv om SEIFs brosjyre og MiRAs brosjyre kanskje kan tenkes å nå samme målgruppe. Med brosjyrenes ulike profil og sentrenes svært ulike arbeidsmåte, er det kanskje bra hvis de når frem til samme målgruppe, fordi de på den måten kan supplere hverandre. Med sitt klare standpunkt mot arrangerte ekteskap og sin steile holdning til foreldrenes innvirkning, har SEIFs kriseguide blitt kritisert. Her vil MiRAs brosjyre kunne tilføre et alternativt perspektiv, i og med at den konstaterer at arrangert ekteskap ikke er dårligere enn kjærlighetsekteskap, mens tvang gir et dårlig utgangspunkt for lykke. MiRAs brosjyre er imidlertid ikke så omfattende som SEIFs, den er snarere et flyveblad, men i tillegg har MiRA gitt ut en liten bok om relevant lovgivning i forbindelse med tvangsekteskap.

Individuell veiledning

Råd og veiledning kan være god hjelp for minoritetsungdom forut for foreldrenes eventuelle initiativ til gjennomføring av giftemål. Ungdommene kan for eksempel ha behov for hjelp til å sortere tankene og få større klarhet i hva det er de selv ønsker. Det er flere av organisasjonene som gir slik veiledning, særlig ORKIS,

MiRA, IKN, SEIF og RPB. Organisasjoner som IHSG og Himmilo gir også slik veiledning, men har ikke hatt så mye veiledning om tvangsekteskap. Ut fra hva organisasjonene rapporterer, kan vi tegne opp et kontinuum over omfanget av hver organisasjons behandling av enkeltsaker som handler om tvangsekteskap:

Til sammen har organisasjonene klart å hjelpe en god del jenter og noen gutter som har blitt utsatt for tvangsekteskap eller vært i fare for å bli det, i løpet av handlingsplanens treårsperiode. Det er viktig at i hvert fall to av organisasjonene – SEIF og ORKIS – og delvis også MiRA og Himmilo, har en kriseberedskap, og at i tillegg en rekke flere organisasjoner tilbyr veiledning og bistand, eventuelt ved å henvise videre til rette instanser.

Mekling

Mekling kan komme inn i bildet når ungdommene vet hva de vil, men ikke lykkes i å formidle dette til foreldrene. Handlingsplanen legger vekt på at tiltakene bør fremme kommunikasjon og konfliktløsning på et tidligst mulig tidspunkt, før tvangsekteskap blir en realitet. Bredal (1998:89) påpeker at mekling kan bidra til å utsette gifteplanene og styrke ungdommens mulighet til å forhandle med foreldrene. Mer generelt påpeker handlingsplanen at konfliktløsning kan legge til rette for kommunikasjon, samt styrke ungdommens forhandlingsposisjon.

Det er viktig at behovet for forsoning mellom den unge og foreldrene ikke går på bekostning av jenter som er i en utsatt posisjon. I tilfeller der ungdommen opplever trussel eller tvang, ønsker den utsatte ungdommen selv ofte ikke mekling. Det er dessuten vanskelig å mekle samtidig som man yter krisehjelp til den ene parten (jf. Bredal 1990:90). Det å tilby mekling i tvangsekteskapsaker kan være problematisk fordi mekling betyr at hver av partene gjør noen kompromisser, mens i disse tvangssakene bør ikke den unge som utsettes for tvang måtte settes i en posisjon der hun (eller han) er nødt til å inngå kompromisser. Tvangsekteskap er forbudt ved lov, og altså er det ikke rom for å mekle om selve ekteskapsinngåelsen, når den unge har sagt tydelig at hun (eller han) ikke vil. Meklingstilbudet må derfor komme forut for tvangssituasjonen, altså mens ekteskapsarrangeringen kun er på planleggingsstadiet, eller etter at en eventuelt truende situasjon er avvirket.

Av de organisasjonene som her evalueres, er det primært ORKIS som tilbyr mekling i tvangsekteskapsaker, men også MiRA og RPB har meklet i en del slike saker, og IHSG, Himmilo og IKN har hatt noen få saker. De naturlige hjelperne på PMV tilbyr mekling, men har i liten grad meklet i tvangsekteskapsaker. Det

er klart ORKIS som har lengst erfaring med mekling i de tilfellene som handler om tvangsekteskap. Denne organisasjonen får dessuten stadig flere henvendelser på området, i og med bevilgningen fra BFD til opprettelse av en egen informasjonstelefon. I tillegg har både MiRA-senteret og IKN telefonlinje for jenter som søker hjelp til å løse problemer generelt, også tvangsekteskap.

Det kan synes som det er en viss uenighet organisasjonene imellom med hensyn til hvor gunstig det er å gå inn med mekling mellom foreldre og barn. Noe av uenigheten ser ut til å skyldes at det er litt ulikt hva de legger i mekling i den enkelte sammenheng. Vi kan tenke oss det ene ytterpunktet, å få til forsoning for enhver pris, noe som vil kunne gå hardt ut over den unges rettigheter og rettsvern. En middelvei er mekling i form av at partene får anledning til å snakke med hverandre og klargjøre konflikten. Det andre ytterpunktet er at mekling er umulig.

Flere av organisasjonene beretter om at det er svært viktig for mange av de ungdommene som tar kontakt med dem at de kan få hjelp til å komme i dialog med foreldrene. De betoner derfor at det å åpne for dialog må være det viktigste, så fremt ikke situasjonen er så tilspisset at det ikke er tilrådelig. Både MiRA, PMV og IHSG legger stor vekt på forsoning mellom foreldre og barn, og argumenterer mot at den unge skal bryte med familien. Disse organisasjonene tenderer altså mot det ene ytterpunktet, men mener vel og merke ikke at forsoningen må være målet for enhver pris. Organisasjonen SEIF tenderer mot motsatt ytterpunkt. Av de evaluerte organisasjonene er det SEIF som er mest tilbakeholden med mekling. De mener mekling først kan komme inn i bildet etter at den unge har flyttet vekk fra foreldrene en periode. De ser ut til å bruke ordet mekling positivt bare når det er snakk om å forhandle frem avtaler som for eksempel gjør at den unge kan flytte hjemmefra med foreldrenes motvillige aksept, eller fortsette å bo hjemme dersom foreldrene lover å ikke gifte bort den unge, for eksempel ved å tvangssende henne til hjemlandet for at hun skal giftes der.

Det er ingen av de evaluerte organisasjonene som går inn for mekling i krisetilfeller, eller når den unge ikke ønsker det. Alle organisasjonene henviser til krisesentre eller andre akuttbotilbud i de tilfellene der jenter trues med vold.

Det er et tydelig behov for å rydde opp i hva begrepet mekling skal bety. Det mest gunstige er nok å snakke om ulike former for mekling, ut fra hvilke mål meklingen har og hvilke metoder som benyttes. Under skal jeg drøfte mekling ut fra ulike metoder med hensyn til valg av meklingsinstans.

Slektninger eller bekjente som talerør

Handlingsplanen påpeker at tredjeparten som skal bidra til meklingen, må kjenne både foreldrenes og ungdommenes ståsted og ha legitimitet hos begge parter. Flere av organisasjonene bygger på denne innsikten. Den som hjelper kan være en slektning eller venn av familien, eller en person fra hjelpeapparatet. IHSG, RPB

og Himmilo prøver å formidle kontakt videre til en annen i den berørtes familie, som kan spille på lag med vedkommende og tale dennes sak overfor foreldrene. Det er nettopp organisasjoner som de tre nevnte, som har svært få eller ingen ansatte, som kan dra nytte av en slik meklingsmodell. Ved å ha et aktivt nettverk av ressurspersoner i innvandremiljøene, kan de oppnå mye uten å ha ansatt rådgivere med spesialkompetanse i organisasjonen. Ulempen med denne modellen er at man er fullt og helt avhengig av den personlige kompetansen hos den som mekler, mens fordelene er at modellen er basert på tillit, og at mange av de berørte er vant til denne formen for konfliktløsning fra sine hjemland.

Kulturtolker, kulturveiledere, naturlige hjelpere

Handlingsplanen poengterer at i meklingsarbeid er det gode erfaringer med «kulturtolker», det vil si personer som kjenner den kulturen familien tilhører og som derfor vil kunne bruke denne kunnskapen i forhandlingene. Noen av organisasjonene utfører arbeid i tråd med denne tankegangen. Både PMV og ORKIS har knyttet til seg egne naturlige hjelpere eller kulturtolker, som har stor legitimitet i egen etnisk gruppe og derfor kan fungere godt som meklere.

De naturlige hjelpernes jobb kan til tider være svært krevende, og de har også en utsatt posisjon. Spørsmålet er om disse hjelperne får nok oppfølging i arbeidet de gjør, og om de ivaretas når de opplever problemer med minoritetsgruppa. Den ene naturlige hjelperen på PMV fikk blant annet problemer i eget nærmiljø når hun startet en lokal samtalegruppe om ekteskapstradisjoner. I slike tilfeller er det viktig at organisasjonen gir støtte, slik at hjelperen også kan få bistand til å løse konflikter når hun selv involveres i dem.

Det offentlige hjelpeapparat som meklingsinstans

Det er flere argumenter som taler for en kompetanseheving i bruk av meklingsinstans i de ikke-statlige organisasjonene og i det offentlige hjelpeapparatet. I organisasjonene utføres meklingsarbeidet for det meste av naturlige hjelpere uten utdanning, men med erfaringsbasert kompetanse. Det offentlige hjelpeapparatet har profesjonelle meklere som familierapeuter, advokater og sosialkuratorer, men for det meste har disse ikke kulturspesifikk erfaring. Det offentlige hjelpeapparatet kan risikere å mislykkes i meklingsarbeidet fordi de berørte parter i innvandremiljøene ikke har tillit til den instansen meklingsarbeidet er tilknyttet. Mye taler derfor for et samarbeid mellom det offentlige hjelpeapparatet (bl.a. konfliktråd og familievernkontor) og kulturveiledere i meklingssakene. Organisasjonen IHSG har samarbeidet noe med Sentrum familievernkontor. Dette er et eksempel til etterfølgelse av flere. Sentrum familievernkontor har meklet i flere tvangsekteskapsaker³⁰.

³⁰ BFD har også gitt støtte til Sentrum familievernkontor for at de skulle utvikle en brosjyre på flere språk, der de drøfter denne metoden i tilfeller som handler om tvangsekteskap.

Legitimitetsproblemer dersom meklingsinstans forbindes med krisesenter og barnevern

I tilfeller der den unge er truet på livet, er mekling en dårlig løsning. Da er det bedre å la barnevern eller krisesenter ta ansvar for den unge, til konflikten har roet seg ned. Det er ikke bare SEIF av de evaluerte organisasjonene som bygger på denne innsikten, også flere av de andre, som IKN, MiRA, ORKIS, PMV og Himmilo henviser til krisesenter eller barnevern når det er behov for det. Men som meklingsinstans er ikke denne delen av hjelpeapparatet egnet, fordi både krisesenter og barnevern kan oppleves som part i konflikten, henholdsvis på kvinnens side i forhold til mannen, og på barnas side i forhold til foreldrene. Barnevern kan lett forbindes med skam, at foreldrene ikke har lykket med barna sine. Kumar (2001:117) påpeker at mange minoritetsforeldre tror at barnevernet kun er ute etter å ta barna fra foreldrene deres. Mangel på kunnskap fører til usikkerhet og frykt, skriver hun. Norsketrniske foreldre kan også oppleve utrygghet overfor barnevernet, men de kjenner tross alt bedre til slike instanser, siden de har vært en del av den norske velferdsstaten i mange år, mens det i mange innvandreres hjemland er slektninger og bekjente som ivaretar kontrollen av hva som foregår innenfor familien, slik Kumar påpeker.

Når det gjelder mekling kan det være et problem dersom foreldrene forbinder meklingsinstansen med krisesenter og barnevern. I verste fall vil de i frykt for å miste barna handle desto raskere for å få i stand giftemål. Organisasjonen SEIF, som samarbeider såpass nært med disse instansene, bør derfor kanskje overlate mekling til andre organisasjoner, som ikke like klart har markert seg som en krisehjelpinstans. Handlingsplanen påpeker at det er viktig at meklingsinstansen har tillit i minoritetsmiljøene og at den oppfattes som en relativt nøytral part. Men det å ta jentas side i konfliktene, noe som er nødvendig for å sikre jentas rettsvern, kan i seg selv medføre legitimitetsproblemer i innvandremiljøene. Tillit i miljøene må derfor aldri gå på bekostning av tilstrekkelig vern mot overgrep. Derfor vil de fleste meklingsinstanser måtte akseptere at de ikke forstås som fullstendig nøytrale av foreldregenerasjonen.

Krisetiltak

I visse tilfeller er grunnlaget for mekling så dårlig at det er nødvendig med krisetiltak. Det er spesielt der det er fare for vold eller utsendelse at slike tiltak er nødvendige. I en del tilfeller kan konflikten i familien også være så fastlåst at ungdommen må flytte ut av familien for kortere eller lengre tid, kanskje permanent. Det er i slike tilfeller det er behov for krise- og beredskapstiltak. De organisasjonene som jobber mest med denne formen for problematikk er SEIF og ORKIS. De bruker aktivt sine kontakter i barnevern, politi, ambassader med mer for å hjelpe

unge jenter i krise. De har også hjulpet gutter og kjærestepar som trues i forbindelse med at de motsetter seg foreldrenes ekteskapsplaner. MiRA, Himmilo og RPB yter også noe hjelp til unge jenter i krise, mens de fleste av de andre organisasjonene henviser til krisesentre eller barnevern når de får henvendelser som gjelder så alvorlige tilfeller.

Konklusjon om mangfold av metoder og målgrupper

Alt i alt ser det ut til at departementet har lyktes i å dekke et mangfold av metoder, og til dels også et mangfold av målgrupper, gjennom sine bevilgninger. De har også støttet primært dialogiske tiltak, i tråd med de intensjonene som uttrykkes i handlingsplanen. Selv om flere organisasjoner bruker noenlunde samme metode, som «empowerment», i arbeid med samtalegrupper, så når hver organisasjon kun frem til noen få brukere, slik at det ikke gjør noe om flere utfører samme typen arbeid. Det kan se ut til at det i fremtiden trengs mer individuell veiledning og mekling, og at arbeidet i større grad utføres i samarbeid mellom profesjonelle terapeuter eller rådgivere og kulturveiledere.

Det virker som flere av organisasjonene i større grad ser brukerens behov for praktisk hjelp enn vedkommendes behov for hjelp med følelsesmessige og psykiske problemer som kommer i kjølvannet av giftemålsproblematikken. Jeg kommer mer inn på dette i delkapitlet om kompetanse.

Resultater

For å gi en oversikt over hva de ulike organisasjonene har oppnådd i arbeidet mot tvangsekteskap, har jeg valgt å systematisere resultatene i en tabell. Det sier seg selv at det vil være glidende overganger. Hensikten er ikke å gi et absolutt bilde av resultatene til hver enkelt organisasjon, men en viss oversikt over hvor vektleggingen hos hver av organisasjonene har vært, ut fra det organisasjonen selv har rapportert om sin virksomhet (i rapporter og intervjuer). For en mer detaljert informasjon om hva hver enkelt konkret har gjort, og noe mer detaljer om hvordan jeg vurderer hver enkelt organisasjons resultater, henviser jeg til rapportens del 3. Jeg gjør oppmerksom på at jeg kun gjengir resultater av organisasjonenes arbeid mot tvangsekteskap. Noen organisasjoner kan for eksempel ha publisert mye skriftlig materiale, eller ha gitt mye individuell veiledning, men ikke i forhold til tvangsekteskap, og da gjengir jeg det under som få tilfeller av denne arbeidsformen.

	Mange tilfeller	En del tilfeller	Noen få tilfeller
Utvikling av skriftlig materiale for eksternt bruk	IKN, MiRA, SEIF	ORKIS, RPB	IHSG, Himmilo, PMV
Mekling	ORKIS	MiRA, RPB	IHSG, Himmilo
Individuell veiledning	SEIF, MiRA, ORKIS	IKN, RPB	Himmilo, IHSG
Utvikling av sosialt nettverk	MiRA, ORKIS, Himmilo	IKN	
Holdningsendring		ORKIS, MiRA	Himmilo, PMV, IKN
Bevisstgjøring om de unges rettigheter	SEIF, MiRA	ORKIS, IKN	IHSG, RPB, PMV, Himmilo

	Omfattende	Relativt omfattende	Ikke fullt så omfattende
Rapportering av egen virksomhet mot tvangsekteskap	PMV, ORKIS, SEIF	RPB, MiRA, IKN	Himmilo, IHSG

Har implementeringen vært mer vellykket i noen organisasjoner enn i andre?

Departementet skulle implementere én målsetting, å motvirke tvangsekteskap, ved bruk av midler til organisasjoner som har svært ulike målsettinger. Vi kan konkludere med at denne strategien fra myndighetenes side har vært vellykket dersom organisasjonene med sine ulike målsettinger og metoder endrer sitt arbeid slik at de til sammen bidrar til det samme overordnede målet.

I rapportens del 3 har jeg vurdert hver enkelt organisasjons resultater opp mot dens egne målsettinger. Hvis vi sammenligner disse vurderingene for hver organisasjon, ser vi at departementets bevilgninger har ført til mer aktivitet i noen organisasjoner enn i andre, og at noen organisasjoner har vært mer ansvarlige i å overholde det de lovet enn andre.

Hvilke resultater de enkelte tiltak har ført til, må til en viss grad ses i sammenheng med hvilke metoder som benyttes og hvilke målgrupper tiltaket retter seg mot. Det kan også tenkes at noen organisasjonsformer og arbeidsmetoder er bedre egnet for noen målgrupper enn andre.

De åtte organisasjonene har brukt høyst ulike metoder i sitt arbeid mot tvangsekteskap. Noen har satset stort på erfaringsoverføring rundt om i landet, enten på skoler (MiRA) eller i den offentlige sektor (SEIF). Andre har vært opptatt av å samle inn informasjon om hvordan miljøene tenker rundt ekteskapstradisjoner (PMV om pakistanere og Himmilo om somaliere). Mange har gitt individuell veiledning av unge som trues med tvangsekteskap i noen få enkeltsaker (IHSG, Himmilo, IKN, RPB), og noen få har gitt omfattende oppfølging av slike saker (SEIF; ORKIS og MiRA). Aktivitet som svar på bevilgningen synes å ha vært mer omfattende i organisasjonen SEIF enn i de andre organisasjonene (MiRA har også

omfattende aktivitet, men tvangsekteskapsarbeidet er innlemmet i det mer generelle arbeidet deres), mens ORKIS hadde omfattende slik aktivitet også tidligere. Likevel satser SEIF i svært liten grad på dialog med foreldre, noe som var en uttalt målsetting for handlingsplanen. Når det gjelder det viktige dialogarbeidet, kan organisasjoner som totalt har mindre omfattende aktivitet, men likevel mer målrettet mot foreldregenerasjonen, eller som vektlegger å ha med både foreldre og barn i enkeltsaksbehandlingen (som IKN, IHSG, Himmilo og RPB), være svært viktige i å utfylle det arbeidet SEIF bedriver.

I tabellen under har jeg gitt en noe mer kortfattet oppsummering av reaksjoner og rammebetingelser i de ulike organisasjonene:

	I stor grad	Middels grad	I liten grad
Samarbeidsvilje organisasjonene imellom	IHSG, ORKIS	Himmilo, IKN	SEIF, RPB, MiRA
Forankring i en moderorganisasjon	ORKIS, PMV		Himmilo, IHSG, RPB, MiRA, IKN, SEIF
Dialogtilnærming	PMV, Himmilo, MiRA, IHSG, ORKIS	RPB, IKN	SEIF
Krisehjelp	SEIF, ORKIS	MiRA, RPB, Himmilo, IKN	PMV

	Ny aktivitet	Vridning av aktivitet	Fortsette som før
Reaksjon på bevilgning	SEIF, PMV, RPB, ORKIS	MiRA, IKN, Himmilo	IHSG
	Sosialfaglig el. helsefaglig utdanning	Annen utdanning	Primært erfaringsbasert kompetanse
Formell kompetanse	ORKIS, PMV, IHSG	Himmilo, MiRA	RPB, SEIF, IKN

Hva har bevilgningene bidratt til?

Problemet med tvangsekteskap var der før handlingsplanen ble opprettet, og vil være der etter at den avsluttes. Det finnes organisasjoner som har jobbet med problematikken i årevis, uten å ha fått bevilget midler spesielt til dette arbeidet, ifølge en aktør jeg intervjuet. Ambassadene og UD har også lenge utrettet mye, blant annet med å bistå jenter som er redd for å bli tvangsgiftet. Noen av de organisasjonene som har fått bevilgninger, hadde også tidligere noe arbeid mot tvangsekteskap.

Gjennom bevilgningene har departementet først og fremst oppnådd å intensivere aktiviteten og bevisstheten omkring temaet i organisasjonene. Ved å spre bevilgningene på såpass mange organisasjoner, har departementet oppnådd å nå

ulike deler av de aktuelle målgruppene. Et flertall av organisasjonene har organisert samtalegrupper, som har hatt til hensikt å føre til bevisstgjøring eller holdningsendring om tvangsekteskap enten i ungdomsgenerasjonen eller foreldregenerasjonen av innvandrere. Halvparten av organisasjonene har også utarbeidet informasjonsmateriell for å øke bevisstheten om temaet i enten skole, hjelpeapparat eller blant foreldre og ungdom. Så godt som samtlige organisasjoner har gitt individuell veiledning til unge som utsettes for tvangsekteskap, men under halvparten av organisasjonene har hatt mange slike saker. Tre av organisasjonene har også arrangert seminarer for ansatte i det offentlige hjelpeapparatet, for å øke bevisstheten der om temaet tvangsekteskap.

Virkningene av innsatsen i organisasjonene er først og fremst at arbeidet mot tvangsekteskap har økt i bredde og omfang, og at det har skjedd en bevisstgjøring omkring temaet både i organisasjonene og, dels som et resultat av organisasjonenes arbeid, i deler av hjelpeapparatet. Det var kun noen få av organisasjonene som hadde prioritert dette arbeidet før handlingsplanen kom. Når det gjelder å nå frem til målgruppene, må summen av arbeidet disse tre årene kun betegnes som et lite skritt i riktig retning. Hver organisasjon kan ikke nå frem til svært mange mennesker. Det tar også tid å endre holdninger. De mest konkrete resultatene organisasjonenes arbeid har gitt, er at de har ytt krisehjelp og gitt veiledning til en del jenter og noen gutter som har vært redd for å bli utsatt for, eller har blitt utsatt for tvangsekteskap.

Små bevilgninger til mange organisasjoner

Departementet hadde valgt mellom å gi litt til mange eller satse mye på noen få miljøer. De valgte å gi forholdsvis små bevilgninger til relativt mange organisasjoner. Gjennom en slik prioritering har de oppnådd å intensivere aktiviteten og bevisstheten på temaet i organisasjonene. Med bevilgningene har en rekke prosjekter blitt startet opp, men hvert av dem har ikke iseg selv så vidtrekkende effekter.

Departementet påpeker i tildelingsvurderingene at ingen av prosjektene var gode nok til å forsvare én stor bevilgning. Med så kort søknadsfrist som departementet ga til miljøene, kunne de heller ikke forvente seg omfattende, godt funderte prosjekter. Noe slikt ville fordre lenger tid til å planlegge og strukturere en prosjektskisse. Selv om departementet hadde gitt organisasjonene lengre tid til å utforme sine søknader, er det ikke sikkert at søknadene innhold ville være av vesentlig bedre kvalitet.

Spørsmålet blir da om de kunne forventet å oppnå *mer* om de hadde satset alle midlene på noen få mottakere. Dette ville i alle fall gitt organisasjonene bedre rammebetingelser for å kunne gjøre et forsvarlig arbeid.

Kanskje en mellomløsning er mest hensiktsmessig, nemlig at midlene ikke spres på så mange at støtten til hver blir for liten til at man kan forvente så mye av dem. Når hver organisasjon kun får litt i overkant av 100 000 kroner, kan man nesten ikke forvente at de bruker det til mer enn et par tiltak mot tvangsekteskap, som for eksempel opprettelsen av noen samtalegrupper, eller avviklingen av et par seminarer. Men noen av organisasjonene har både gjennomført samtalegrupper, utgitt informasjonsmateriale, gjennomført seminarer og gitt krisehjelp. I neste omgang kan departementet eventuelt konsentrere midlene til noen få organisasjoner og samtidig følge dem bedre opp, for eksempel ved hjelp av en prosessevaluering. Det kunne også stilles strengere krav til rapportering og overføring av erfaringer til andre organisasjoner og til det offentlige hjelpeapparatet. Slik kan det å satse på færre organisasjoner få større ringvirkninger enn det å satse på mange, der ringvirkningene kan bli små siden alle har for små midler til å satse skikkelig.

Faren ved å satse all innsatsen på svært få ville være at disse ikke klarte å nå ut til alle målgruppene. Det skal lite til før én organisasjon eller ett prosjekt får legitimitetsproblemer i deler av minoritetsmiljøene, især når temaet er så kontroversielt som tvangsekteskap. Et moment som kan tale for å bevilge litt til mange, slik departementet har gjort, er at de ulike organisasjonene har ulik profil, og også rykte, i brukergruppene. En jente vil kanskje ha små barrierer mot å henvende seg til én av organisasjonene, men store barrierer mot å henvende seg til en annen av dem, mens en annen jente kan vurdere helt motsatt. En jente som identifiserer seg sterkt med islam vil kanskje ha lettere for å henvende seg til IKN enn til SEIF, mens en jente som frykter rykter og reaksjoner i det pakistanske miljøet, kanskje nettopp vil foretrekke SEIF fremfor IKN eller RPB, som har mer kontakt med grasroten i det pakistanske miljøet.

Barrierer i arbeidet

Noen organisasjoner har måttet slite med store barrierer i arbeidet, som delvis har forårsaket manglende resultater.

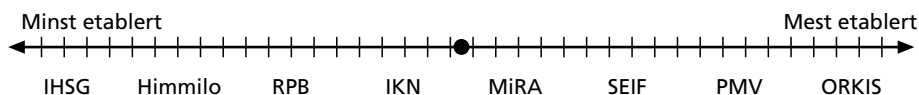
- Noen av barrierene har vært av organisatorisk art. PMV opplevde stort frafall av ansatte på grunn av permisjoner, og måtte la arbeidsgruppene opphøre en periode av den grunn. IKN har opplevd interne stridigheter i organisasjonen, samt at brukerne vegrer seg mot å komme på samtalegrupper etter terrorhendelsen i USA 11. september. Begge deler har satt litt bremsen på arbeidet.
- Flere av organisasjonene har problemer med å finansiere virksomheten, og enkelte av de frivillige organisasjonene forteller også om problemer med styring og rapportering. Slike problemer kan virke hemmende på arbeidet, ikke minst på en langsiktig planlegging av det.

- Andre organisasjoner har delvis blitt hindret på grunn av reaksjoner i miljøene tiltakene rettet seg mot. RPB har gått ut med temaet til autoritetspersoner i det pakistanske miljøet, og har blitt møtt med massiv motbør ved et par anledninger. I PMV opplevde de reaksjoner i et lokalmiljø på grunn av samtalegruppa som ble opprettet der. ORKIS fikk legitimitetsproblemer da informasjonstelefonen ble opprettet. RPB har etter reaksjonene valgt å tilbakeholde informasjon som oppfattes som provoserende i miljøet, mens PMV i neste omgang vil bruke mer tid på å opprette tillit før en gruppe opprettes utenfor senteret. ORKIS har etter hvert fått ryddet opp i den mistilliten brukerne av organisasjonen hadde. Noen av organisasjonene rapporterer at de får problemer med tilliten i innvandermiljøene når det kommer frem at de mottar bevilgninger fra myndighetene. Det gjelder særlig IHSG.
- Til slutt har enkelte organisasjoner opplevd barrierer fordi de henvender seg til en målgruppe som er vanskelig å påvirke. Her kan det faktisk også spille inn at representanter fra organisasjonen har et negativt syn på målgruppa, og at dette fanges opp av denne. For eksempel har SEIF hatt problemer med å nå frem overfor foreldregenerasjonen, og det kan dels være et resultat av deres steile holdning overfor foreldrene. RPB har hatt problemer med å nå frem overfor somaliere, men ifølge et par aktører jeg har intervjuet, skyldes dette at en del somaliere føler seg stigmatisert av Ashans beskrivelser av deres etniske miljø i media. En MiRA-representant forteller om hindringer i forhold til å bli tatt alvorlig av myndighetene, men senteret har kanskje selv bidratt til det ved flere ganger offentlig å ha kritisert at de selv ikke fikk mer penger i arbeidet mot tvangsekteskap.

Rammebetingelser

De fleste av organisasjonene som denne rapporten evaluerer, har svært begrensede rammevilkår. Noen organisasjoner, som IHSG, har ikke en gang et kontor, mens andre, som ORKIS, har et stort aktivitetslokale for sine deltagere. Noen, som IHSG, har ingen driftsstøtte, kun prosjektmidler, mens andre, som ORKIS, PMV, SEIF og MiRA, har relativt omfattende grunnbevilgninger. Noen få organisasjoner, som SEIF, PMV, ORKIS og MiRA, har flere heltidsansatte. Andre har et par deltidsstillinger, som IKN, eller ingen ansatte, som IHSG og Himmilo. Et par organisasjoner – PMV og ORKIS – har forankring i en større moderorganisasjon, mens flertallet av organisasjonene er frittstående. Noe forenklet kan vi fremstille

de ulike organisasjonenes grad av etablerthet langs et kontinuum fra de som verken har lokaler eller ansatte, til de som har lokaler, ansatte og er knyttet til en større moderorganisasjon:

Problemet for mange av organisasjonene er at de baserer seg på frivillig arbeid. De beskjedne rammebetingelsene setter også noen begrensninger for hva de får utrettet.

De viktigste midlene som organisasjonene kan søke til mer grunnleggende drift er storbymidler fra Kommunal- og regionaldepartementet. Denne potten har gitt støtte til mange gode prosjekter. De organisasjonene som har lokalavdelinger flere steder kan også søke midler fra Kommunal- og regionaldepartementet (via UDI) som en landsdekkende organisasjon. SEIF baserer virksomheten delvis på slike midler, så også MiRA, og IKN. Organisasjoner som Himmilo, uten faste stillinger og med kun et lite kontor, klarer likevel å utføre relativt omfattende nettverksarbeid og veiledning av ungdom som trenger det. Men det er samtidig klart at deres tilbud aldri kan bli så omfattende som ORKIS', som har mange ansatte og store aktivitetslokaler.

Evalueringen av disse organisasjonenes arbeid viser at det er mulig å gjøre noe nyttig også med små ressurser. De mer løst strukturerte organisasjonene kan ofte løse andre oppgaver enn de mer etablerte. For eksempel har løst strukturerte organisasjoner som Himmilo og IHSG svært nær kontakt med grasrota i henholdsvis somaliske og pakistanske og indiske miljøer. Men de løst organiserte trenger ofte litt tettere oppfølging, enten fra en referansegruppe der flere personer med forankring i større organisasjoner og/eller myndigheter deltar, eller avtale om nær oppfølging fra en mer etablert organisasjon. Himmilo har delvis gått inn for å få en slik forankring ved å leie kontor i ORKIS' lokaler, samt la leder av ORKIS være med i deres ressursgruppe. IHSG sender sine referater til mange kompetansepersoner, også i det offentlige. Likevel kan begge organisasjonene gjerne få enda fastere forankring i fremtiden, ved for eksempel å oppnevne en fast referansegruppe som møtes jevnlig for å gjennomgå virksomheten, og gi råd og oppfølging. Da slipper organisasjonsrepresentantene alene, på frivillig basis, å ha ansvar for organisasjonsdrift ved siden av det ideelle arbeidet. Det har, også i de mer etablerte organisasjonene, vært et problem at enkelte av organisasjonene har oppnevnt referansegrupper som aldri har møttes, eller i søknader til departementet ført opp personer i referansegruppe uten å spørre disse på forhånd.

Statistikk og rapporteringsrutiner

Alle organisasjonene har levert årlig revisorattestert regnskap og rapportering av årets virksomhet. Men bruk av revisor er ikke nødvendigvis god nok sikring, siden revisoren i flere av tilfellene ikke vurderer om bruken av pengene er hensiktsmessig, bare at kvitteringer og regnskap stemmer overens.

Noen av organisasjonene leverer omfattende årsrapporter, andre leverer kun noen få sider. Men selv blant de som leverer omfattende rapporter, kan rapporteringsrutinene bedres, spesielt for de som rapporterer behandling av enkeltsaker. Det er et problem at organisasjonene ikke klargjør hvilke kriterier de legger i bunn for å klassifisere hva som er en henvendelse og hva som er et alvorlig tilfelle, og hvor mange av de alvorlige sakene de har fulgt opp helt til ungdommen er i trygghet og har fått en ny form på livet, og hvor mange saker de har måttet avslå, eller henvist videre til en annen instans. Når disse kriteriene ikke beskrives utførlig nok, blir det ikke i tilstrekkelig grad tydeliggjort hvordan organisasjonen klarer å bistå så mange enkeltsaker som den rapporterer. Bare én ungdom i en krisesituasjon krever et svært omfattende oppfølgingsarbeid. Det blir derfor viktig at organisasjonene avklarer hvordan de klarer å håndtere så mange alvorlige tilfeller som de rapporterer hvert år.

Problemet med bristende rapportering er til en viss grad større i mindre og løsere organiserte organisasjoner enn i de fast etablerte. Organisasjonen ORKIS har forankring i den veletablerte Røde Kors-institusjonen, og sikres derved sannsynligvis i å ha stramme rapporteringsrutiner, budsjettkontroll m.m. PMV har tilsvarende forankring i Kirkens Bymisjon, og sikres sannsynligvis derigjennom en del fasthet i rutiner m.m. Men også de større, og veletablerte organisasjonene, bør klargjøre kriterier for klassifisering av henvendelser, samt beskrive hvordan sakene følges opp og rapportere hindringer og saker de ikke har lyktes med i tillegg til solskinnversjonene.

I noen grad har det også vært et problem at enkelte av organisasjonene ikke utfører alt arbeidet de forespeilet i sine virksomhetsplaner eller søknader. I visse tilfeller har dette skyldtes problemer organisasjonen ikke kunne vite om på forhånd, som akutt personalmangel, at de mistet lokale i siste liten eller at de ikke lyktes i å etablere kontakt med målgruppa (jf. tidligere kapittel om barrierer i arbeidet). I andre tilfeller ser det ut til at noen av organisasjonene ikke tar det så nøye om de utfører alt de lovet, eller om de delvis velger å gjøre noe annet enn det de lovet.

Når organisasjonene får offentlig tilskudd, bør kravet til samsvar mellom målsetting og resultater, og til riktighet i rapportering, være stort. Dette kan også gavne organisasjonene selv, i og med at mange frivillige organisasjoner får problemer både internt og eksternt, hvis de ikke har nok styring på bruken av de tildelte midlene.

Departementet har til en viss grad hatt en oppfølging av organisasjonene ut over kravet om årlig rapportering og regnskap. De arrangerte et oppvaskmøte i etterkant av MiRA-senterets kritikk av departementets prioriteringer i sin tildeling av midler. Der krevde departementet svar på om hver og en av organisasjonene virkelig hadde utrettet det de hadde lovet i sine søknader. De fant ut at MiRA-senterets anklager ikke kunne dokumenteres.

Ideelt sett bør oppfølgingen foregå mer jevnlig i løpet av prosjektperioden. Da kan hver organisasjons eventuelle problemer med å følge opp det den lovet klargjøres underveis, og mulige løsninger kan også kartlegges i samarbeid mellom myndigheter og organisasjon. Ansvar for en mer løpende oppfølging underveis i arbeidet kan eventuelt legges til en referansegruppe godkjent av departementet, eller en ekstern person med ansvar for prosessevaluering av organisasjonenes arbeid. Der er viktig at noen sørger for en styring med hva pengene blir brukt til, for å unngå eventuelle beskyldninger om mangler i rapportering og faktisk utført arbeid (jf. MiRA-kritikken).

Store og veletablerte ikke-statlige organisasjoner har oftest et internt demokrati, som fungerer slik at dersom for eksempel bevilgede penger brukes annerledes enn de var tildelt, får styret kritikk på neste landsmøte. Flere av de organisasjonene jeg her har evaluert, har ingen slik internkontroll som sikres gjennom landsmøter og generalforsamlinger der kritiske egenmedlemmer deltar. De utsettes lettere for beskyldninger om å være såkalte «spøkelsesinstitusjoner», det vil si organisasjoner som ledes av en person som har et navn utad, får bevilget penger og utarbeider rapporter der det står om et imponerende antall møter eller annen virksomhet, mens det arbeidet de i realiteten gjør, ikke er i samsvar med dette bildet de skaper av seg selv i offentligheten. Min evaluering har vist at alle organisasjonene utfører mye og til tider svært godt arbeid, men det er likevel en del brister i rapporteringen som nevnt. En større oppfølging av organisasjonenes virksomhet fra myndighetenes side kan medvirke til å unngå slike tilstander.

Rapporteringens overføringsverdi

Et annet spørsmål vedrørende rapportering er om organisasjonenes egenrapporter har overføringsverdi, slik at andre personer og instanser som jobber med temaet kan dra nytte av kunnskap og erfaringer som formidles der. SEIF har en bevisst politikk på å distribuere sine årsrapporter videre til skoler, andre offentlige instanser og andre som jobber med problematikken. Ifølge årsrapporten for 2000 distribuerte de 300 eksemplarer av årsrapporten for 1999. Spesielt deres gjengivelse av hvordan de har jobbet med enkeltsaker kan være nyttige for andre som skal finne ut av hvordan man kan løse krisetilfeller. PMV har en særlig omfattende rapportering når det gjelder hvordan man går frem for å bygge opp tillit i forbindelse med

opprettelse av samtalegrupper, og hvordan man kan arbeide mot å bygge opp selv-tillit og kompetanse hos innvandrere som ikke har formell kompetanse. Deres rapportering har også en form som gjør at andre kan dra nytte av deres erfaringer. Enkelte av de ansatte publiserer dessuten i tidsskrifter og lignende om metoden, men jeg vet for øvrig ikke hvor mye de distribuerer sine rapporter fra samtalegrup-pene om ekteskapstradisjoner. IHSG sender ut alle referater fra møter, seminarer og andre aktiviteter til en rekke kontakter. Informasjonen er imidlertid noe stikk-ordspreget. Nettverket kunne hatt nytte av å bedre rapporteringsrutinene, men har som liten organisasjon med begrensede rammebetingelser ikke like gode be-tingelser for å satse mye på rapportering som de mer etablerte.

Rapportering gjennom beskrivelse av enkeltilfeller

Flertallet av de evaluerte organisasjonene behandler enkeltsaker med private opp-lysninger av høyst konfidensiell art. Ingen av organisasjonene er offentlige hjel-peeater som er pålagt taushetsplikt. De fleste organisasjonene tar likevel spørs-målet om konfidensialitet alvorlig, og pålegger ansatte, og i noen tilfeller også deltagere, taushetsplikt. PMV er vel den organisasjonen som er mest uttalt opp-tatt av denne problemstillingen, men også ORKIS, MiRA og IKN skriver i sitt informasjonsmaterieell at de som betjener organisasjonenes hjelpetelefoner har taushetsplikt.

En del organisasjoner bruker beskrivelse av enkeltilfeller som rapporterings-metode for å fremheve organisasjonens resultater og fremgangsmåte. Som jeg var inne på i metodekapitlet, kan slik bruk av enkeltsaker være problematisk dersom opplysningene ikke anonymiseres. Samtlige organisasjoner er nok påpasselige med å anonymisere de mest gjenkjennelige detaljene, men en del av de som jobber med behandling av enkeltsaker har ingen utdanning der de har lært om konfidensiell behandling av personopplysninger. I og med at det vel ikke er mange svært alvor-lige saker i hver nasjonalitetsgruppe i løpet av et år, skal det ofte lite til før beskri-velsen av et tilfelle kan gjenkjennes av andre i den unges omgivelser. Noen ung-dommer har også vært innoom flere av organisasjonene for å få hjelp.

Et annet problem som knytter seg til beskrivelse av enkeltsaker som rappor-te-ringsmetode, oppstår når organisasjonen ikke gjør rede for hvorfor den plukker ut akkurat de tilfellene, om det for eksempel er fordi de er spesielt dramatiske eller om det er fordi historien endte godt. Beskrivelse av enkeltilfeller bør derfor ikke brukes istedenfor statistikk eller en mer helhetlig omtale av arbeidet, og det bør utarbeides bedre rutiner rundt å beskrive grunnlaget for utvelgelsen av de sakene som rapporteres.

Et ideal bør være at de organisasjonene som bruker enkeltsaker for å rapporte-re om virksomheten både forteller om de sakene som endte godt og de sakene de

ikke lyktes med. Videre bør det være et ideal at de i tillegg til å rapportere om de mest alvorlige tilfellene også rapporterer om mildere tilfeller, der konflikten mellom foreldre og barn langt fra er så tilspisset, og der det går an å nå frem med helt andre metoder enn i de livstruende tilfellene. Først da vil beskrivelse av enkeltsaker kunne være god nok rapporteringsmetode.

Av de organisasjonene denne rapporten omhandler, er det særlig SEIF og ORKIS som hyppig bruker enkeltsaker for å beskrive virksomheten. Andre organisasjoner som RPB, Himmilo, MiRA og IHSG nevnte også noen få enkeltsaker da jeg intervjuet dem. IKN og PMV var de eneste organisasjonene som ikke gjorde det. Fordelen med at organisasjoner forteller om enkeltsaker, er at de illustrerer problematikken svært godt, samt at det kommer frem i detalj hvordan organisasjonen jobber med enkeltsaker i forhold til hvilke råd de gir, om de bare har kontakt med den ene parten eller om de prøver å mekle mellom de to partene m.m. Det bør derfor ikke anbefales at de slutter å benytte seg av illustrerende enkelttilfeller, men at det må reflekteres mer rundt hvor typisk tilfellet er, om de også har noen motsatte tilfeller å fortelle om, og at de anonymiserer gjenkjennelige opplysninger.

Brukerperspektiv

Uten tilgang til brukernes perspektiv blir evalueringen mer overfladisk. Det er derfor av avgjørende betydning at organisasjonene formidler kontakt til sine brukere, slik at disse med egne ord kan fortelle om den hjelpen de fikk eller hvordan de opplevde å delta på tiltaket. Ved slik formidling av kontakt til brukere overføres ansvaret for konfidensiell behandling av personopplysninger til forskeren.

I denne evalueringen har jeg ikke hatt tid til å lete opp tilstrekkelig mange brukere, men de få brukerintervjuene jeg har fått gjennomført, har gitt svært viktige, utfyllende og til dels motstridende opplysninger i forhold til dem organisasjonenes representanter selv kom med. Dette illustrerer behovet for en mer omfattende kartlegging av brukernes erfaringer. Inkludering av brukerperspektivet er forutsetningen for en fullgod evaluering. Ideelt sett burde jeg derfor ha intervjuet flere brukere. På grunn av tidsrammer har jeg bare intervjuet brukere jeg fikk formidlet direkte kontakt til.

Det var oppsiktsvekkende få av organisasjonene som hjalp meg med å skaffe informanter som hadde deltatt på tiltakene deres. Det kan hende organisasjonene er tilbakeholdne med å formidle kontakt til jenter de har hjulpet for å verne om jentas anonymitet, men det kan jo også være de er tilbakeholdne med det fordi de ikke ønsker innsyn. Av alle organisasjonene var det bare PMV som på forespørsel ordnet en avtale for meg med to av sine brukere.

Kompetanse i organisasjonene

Ingen av organisasjonene har rikelige budsjetter til å legge til rette for et virkelig omfattende arbeid, og med muligheter for omfattende kompetanseutvikling av egne representanter. Et viktig spørsmål blir derfor om de har evnen til å henvise videre til ulike hjelpeinstanser i alvorlige tilfeller, der brukerne som tar kontakt trenger mer profesjonell hjelp enn det de kan få i organisasjonen de henvender seg til.

Organisasjonen PMV er den som har ansatte med lengst utdanning, i og med at alle i fagteamet har full universitetsutdanning, og at to av dem i tillegg har utdanning til å drive behandlende virksomhet, henholdsvis som lege og psykolog. De fleste som jobber på ORKIS har treårig sosialfaglig utdanning, men det er en overvekt av personer som ikke har avsluttet utdanningen ennå. Også i IHSG har flere av representantene sosialfaglig utdanning. På MiRA-senteret har også de ansatte relativt høy utdanning. To har hovedfag og to er i ferd med å skrive hovedfagsoppgave. Ingen av dem har terapeutisk eller sosialfaglig utdanning, men utdanningen er likevel relevant, om enn ikke i behandlende virksomhet. De fleste av organisasjonene skårer høyest når det gjelder erfaringsbasert kompetanse. Både SEIF, RPB og IKN er organisasjoner som har opparbeidet seg kompetanse gjennom egen virksomhet. ORKIS og PMV satser også sterkt på å knytte til seg resurspersoner fra innvandremiljøene, såkalte naturlige hjelpere.

Under min gjennomgang av organisasjonenes virksomhet i del 3 av rapporten, beskrev jeg erfaringene fra en jente som hadde vært til gjentatte samtaler hos ORKIS, som følte at de ikke i tilstrekkelig grad hadde sett at hun trengte psykologhjelp, og at de ikke hadde hjulpet henne med å legge opp en strategi. Selv var hun på den tiden for svak til å orke å finne ut av det selv. Hadde jeg fått intervjuet jenter som hadde oppsøkt de andre organisasjonene, er det ikke urimelig å tro at de ville kunne berette noe av det samme, i og med at mange av organisasjonene sier de lar det være opp til brukeren selv å finne ut hva hun vil gjøre, og i og med at det ser ut til at flere av organisasjonene har en sperre på å henvise videre til psykolog. Få av organisasjonene har egenkompetanse god nok til å kunne hjelpe jenter som er så langt nede psykisk. Det kan være katastrofalt hvis de tror de kan være eneste instans for en jente som for eksempel viser seg å være suicidal, slik hun jeg intervjuet var den gangen hun søkte hjelp. Vi kan tenke oss et kontinuum som går fra det ene ytterpunktet å la brukeren selv definere sitt problem og hva som skal være løsningen på det, og hvor midtpunktet blir å la vedkommende få hjelp til å definere, mens det andre ytterpunktet blir å pådytte en bruker løsninger, som kanskje egentlig strider mot dennes ønsker.

Mange av organisasjonene som denne rapporten omhandler, satser på hjelp til selvhjelp. De informerer om alternativer uten å komme med løsninger, samt støtter den unge på det hun eller han selv vil.

Kanskje er det slik at mange av de ikke-statlige organisasjonene velger å la det være helt opp til brukeren, fordi de da i hvert fall ikke risikerer å gå over streken ved å lede brukeren over i noe som er helt galt for vedkommende? Kanskje ville en fagperson med full universitetsutdanning og lang yrkeserfaring kunnet gi mer konkrete råd til en jente som er langt nede? Den jenta jeg intervjuet som hadde deltatt i rådgivning på ORKIS, fortalte at det var sjefen på arbeidsplassen hennes som til slutt så at hun trengte hjelp. Han så at hun stadig ble tynnere og mer passiv, og at hun ikke lenger var den utadvendte jenta hun var da hun startet. Han anbefalte henne å kontakte en psykolog, og det gjorde hun. Hos psykologen, som ikke hadde hatt mange pasienter med minoritetsbakgrunn tidligere, fikk hun den støtten hun trengte. Han sa soleklart fra at hun ikke skulle finne seg i at foreldrene tvang henne til å gjøre det slutt med kjæresten sin og gifte seg med en annen kandidat. Psykologen støttet henne på at hun var viktig i seg selv, og at hun måtte gjøre det som var riktig for henne, selv om det var vondt for foreldrene. Det var en lang jobb å få henne til å stole på sine egne valg, fordi hun var så preget av samvittighetsnag overfor foreldrene.

På ORKIS har en del av rådgivningen blitt utført av unge folk med nylig avsluttet treårig sosialfaglig utdanning, eller psykologstudenter eller andre under utdanning. I stedet for personer med så liten yrkeserfaring er det kanskje bedre å ha rådgivere som har mange års ballast fra meklingsarbeid på grasroten som organisasjonens kulturveiledere. Det kreves tyngde både erfaringsmessig og faglig å kunne skjære gjennom der det trengs, samt gi råd og henvisning videre til andre der det trengs. Mangler man den kompetansen, er det kanskje riktigst bare å spørre hva brukeren vil, men samtidig er det klart at et slikt tilbud ikke er godt nok for de jentene som virkelig sliter. Paradoksalt nok arbeider de fleste organisasjonene etter en selvstendighetstankegang, der den unge selv skal gi uttrykk for hva hun ønsker og komme med forslag til løsninger, selv om organisasjonene vet at mange av disse unge jentene nettopp er oppdratt til å være uselvstendige.

Når organisasjonene sier «Hva vil du?», og lar det være opp til brukeren, kan det fremstå som at de ikke tar stilling, og at de forholder seg helt nøytrale. Likevel fremstår ikke alle organisasjonene som like. Det er tydelig at SEIF tar mer barnas parti og ser foreldrene som den umulige parten, mens PMV gir inntrykk av å være mest lydøre for foreldrenes versjon. De andre plasserer seg kanskje midt imellom

de to ytterpunktene. I hvert fall har de ulike organisasjonene ulike standpunkt til problemet, og er således ikke fullstendig nøytrale.

Når en ungdom som søker hjelp selv gir uttrykk for at hun er redd og fortvilet og ikke vet hva hun skal gjøre, bør kanskje rådgiverne i organisasjonen se at de må gi klarere råd og støtte, og/eller henvise til det ordinære hjelpeapparatet

Samarbeidsvilje

En av organisasjonsrepresentantene sier dette om samarbeidet organisasjonene imellom: «Det er mange som jobber på forskjellige måter, og på forskjellige nivåer. Det er bra. Men det er mye konkurranse om penger. Det er noen som markerer veldig sterkt at det bare handler om krisemaksimering, og at dialog ikke er mulig osv. Det er synd hvis man ikke skal kunne løse problemene på sikt».

Et problem i arbeidet mot tvangsekteskap er at det til tider foregår en konkurranse om penger og anerkjennelse organisasjonene imellom. Departementet trenger ikke nødvendigvis sette noe krav til samarbeid organisasjonene imellom, eller mellom organisasjonene og offentlige myndigheter, for at de skal bevilge penger. Men de må likevel kunne fordre at organisasjonene ikke motarbeider hverandre, og at de samhandler med hverandre på en fornuftig måte.

Det kan være riktig å fortsette å bevilge penger til mer kontroversielle organisasjoner som kanskje når én målgruppe, men som ingen andre vil samarbeide med. Samarbeidskrav kan svekke mangfoldet. Organisasjonene kunne eventuelt oppfordres til å samarbeide mer om kompetansehevende tiltak, både innad og utad. Uenighet kan ses positivt, som et godt utgangspunkt for å lage et seminar eller debattmøte.

Når organisasjonsrepresentantene gir uttrykk for at de ikke kan samarbeide med bestemte organisasjoner, er det svært ulike grunner de oppgir. Noen vektlegger religiøse grunner, for eksempel at en annen ikke er nok muslim, og derfor ikke kan ha muslimer som målgruppe, eller at den ene jobber opp mot menighetene, og derfor vil ikke den andre jobbe med dem, fordi den mener menighetene i for stor grad er preget av elendighet, slik at det å arbeide med disse ikke nytter.

For øvrig går en del av uenigheten organisasjonene imellom på metode. Noen mener for eksempel at en av de andre har en for aktivistisk tilnærming, eller at en annen organisasjon konstruerer kriser og skaper større konflikter enn nødvendig innad i familiene, eller ikke gir jentene som kontakter dem nok valgfrihet.

Mange av de organisasjonene jeg har evaluert startet i sin tid virksomheten ut fra idealistisk motivasjon, og uten forutgående erfaring med norske myndigheter og forhold mellom myndigheter og organisasjoner. Noen av organisasjonene ble

initiert av sterke personligheter, og ofte har det – i hvert fall i organisasjonens første levetid – vært slik at organisasjonen er, eller blir oppfattet som, identisk med denne ene profilerte personen. Organisasjoner som ofte oppfattes som identisk med lederpersonen, er SEIF, MiRA og RPB. Dersom andre ikke liker lederpersonens stil, smitter det lett over på vurderingen av hele organisasjonen. Resultatet av slike personsterke organisasjoner er at samarbeidsproblemer organisasjonene imellom rett og slett kan skyldes sterke personmotsetninger og konkurranse dem imellom om oppmerksomhet, respekt og penger.

I intervjuer med meg uttrykte flere organisasjonsrepresentanter at de var de eneste som hadde kompetanse på sitt felt, og at de ikke hadde noen å henvise til av de andre. På et oppsummeringsseminar med BFD den 14. november 2001, utviste likevel flere av organisasjonsrepresentantene større dialogevne seg imellom, og BFD konkluderte med at det var tydelig at samarbeidsviljen var til stede. Jeg tror dette illustrerer betydningen av slike seminarer, der de ulike organisasjonsrepresentantene kommer sammen. Da ser de at de andre også utfører et viktig arbeid, samtidig som de blir stadig bedre kjent med hverandre, og terskelen for å ta kontakt også utenom seminarvirksomheten blir lavere. Det vil være svært uheldig om det nå ikke blir flere slike seminarer i og med at handlingsplanen avsluttes.

Legitimitet

En del av organisasjonene har til tider problemer med manglende legitimitet, enten i deler av innvandremiljøene eller hos norske myndigheter. Samtidig blir det lett slik at de organisasjonene som oppnår best legitimitet i innvandremiljøer, er de som ikke retter arbeidet sitt direkte inn mot problemet tvangsekteskap. Det at det finnes både organisasjoner som SEIF, som knallhardt gir beskjed om at de ikke tolererer at foreldre tvinger sine barn, og skilter med norsk lovgivning for å stoppe overgrepene, og organisasjoner som IHSG, Himmilo og PMV, som har en mer forsiktig og indirekte fremgangsmåte i forhold til temaet, er kanskje både riktig og bra. Det kan ses som en oppfyllelse av BFDs målsetting om at organisasjonene skal representere et mangfold av metoder og målgrupper.

Flere av organisasjonene har i perioder problemer med tilliten i en eller flere av målgruppen de retter virksomheten mot. ORKIS og PMV har opplevd knekk i tilliten på grunn av manglende forutgående introduksjon av konkrete tiltak de iverksatte. RPB har opplevd sterke reaksjoner i eget etnisk miljø på grunn av utspill som har blitt oppfattet som provoserende. SEIF har slitt med tilliten blant foreldregenerasjonen i innvandremiljøene, som et resultat av at de står klart på de unges side i konfliktsituasjoner. En representant fra MiRA har opplevd at

minoritetsjenter ikke har tillit til dem fordi jentene tror de fra MiRA ønsker at de skal bli mer norske. Hun har også opplevd at folk fra majoriteten ikke tar dem alvorlig. IHSG og Himmilo går veldig forsiktig frem overfor eget etnisk miljø, og har således større tillit der, men i hvert fall Himmilo har slitt med en knekk i legitimiteten blant andre organisasjoner de samarbeidet med som ønsket en mer kritisk vinkling på miljøet. Vi ser at det er en vanskelig balansegang mellom det å tørre å ta standpunkt om tema som er vanskelige og sårbare, og samtidig bevare tilliten.

Et par av organisasjonene har profilerte representanter som selv har opplevd giftepress fra sine foreldre, og som har valgt å stå imot presset. Disse kvinnene og jentene kan tjene som gode rollemodeller for unge jenter som er bekymret over eget fremtidig ekteskap. Gjennom sin evne til å fremvise alternative kvinneroller (singel, gift med norsk mann osv.) i for eksempel pakistanske miljøer, blir de alternative valgene kanskje lettere å ta for andre unge jenter også. Det er klart at noen av disse kvinnene oppfattes som kontroversielle, og at de således kan ha legitimitetsproblemer i de mer konservative kretser av minoritetsmiljøene, men jo flere minoritetskvinner som taler imot undertrykkende praksis i eget etnisk eller religiøst miljø, jo lettere blir det for andre jenter å stå imot, og jo mer må de konservative kretsene ta kravet om endring til etterretning.

Enkelte organisasjoner har til tider legitimitetsproblemer blant offentlige aktører, eller blant andre organisasjoner, fordi rapporteringsrutinene er utilstrekkelige. Legitimitetsproblemer organisasjonene imellom kan også skyldes uenighet om metode.

Oppsummering

- Ved å spre bevilgningene på såpass mange organisasjoner, har departementet oppnådd å nå ulike deler av de aktuelle målgruppene. Men hver organisasjon kan ikke nå så mange mennesker. Derfor må summen av arbeidet disse tre årene kun betegnes som et lite skritt i riktig retning.
- Handlingsplanens vekt på metodemangfold er bra, og denne målsettingen bør være toneangivende i fortsettelsen også. Imidlertid benytter organisasjonene seg av til dels samme former for metode. Et flertall av organisasjonene har organisert samtalegrupper. Halvparten av organisasjonene har også utarbeidet informasjonsmateriell. Så godt som samtlige organisasjoner har gitt individuell veiledning til ungdom. De fleste av de organisasjonene som gir individuell veiledning og krisehjelp, benytter en «Hva vil du selv»-metode. Denne kan fungere bra for jenter som kun trenger hjelp til å sortere tanker og finne mer ut

av hva de selv vil, men overfor jenter i en alvorlig krisesituasjon, er den ikke like egnet.

- Gjennom bevilgningene har departementet oppnådd å intensivere aktiviteten og bevisstheten omkring temaet i organisasjonene.
- De mest konkrete resultatene er krisehjelp og veiledning til en del jenter og noen gutter som har vært redd for å bli utsatt for, eller har blitt utsatt for tvangsekteskap.
- Støtte til noen typer prosjekter kan svekke organisasjonens legitimitet i minoritetsmiljøene, dersom den ikke først bruker mye tid på å introdusere hva hensikten med prosjektet er.
- Det er en del konkurranse organisasjonene imellom, og enkelte organisasjoner har en tendens til å ville ta på seg alle slags oppgaver istedenfor å tilstrebe en arbeidsdeling med de andre organisasjonene.
- For å motvirke misnøye ved bevilgninger, bør departementet gjøre klart hvilke kriterier de går ut fra ved tildelingen.
- Organisasjoner med begrensede rammevilkår kan ha behov for noe mer oppfølging fra referansegruppe eller direkte fra bevilgende departement.
- Det bør tilstrebes større erfaringsoverføring fra organisasjoner til det offentlige hjelpeapparatet.

Anbefalinger til departementet

Oppfølging av arbeidet underveis

Jeg vil anbefale departementet en sterkere oppfølging av arbeidet de ulike organisasjonene gjør underveis, i form av møter med hver enkelt organisasjon, der de rapporterer om arbeidet. Det bør stilles strengere krav til samsvar mellom hva som loves i prosjektbeskrivelser, og hva som faktisk gjøres. I og med at det vil kunne innebære mye tid for departementet å følge opp alle organisasjoner som får bevilgninger, er en mulighet at departementet gir noe midler til en person, gjerne utenfor departementet, som får ansvar for en slik løpende oppfølging.

Felles rapporteringsskjema

For å få en bedre oversikt over organisasjonenes resultater og for at rapporteringen skal få større overføringsverdi, er det viktig å standardisere rapporteringen mer. Det vil være mye å vinne på et tettere samarbeid mellom organisasjonene og myndighetene i rapportering og oppfølging av arbeidet. For å få en mer hensiktsmessig og sammenlignbar rapportering, kan departementet i fremtiden lage et klassifikasjonsskjema i samarbeid med organisasjonene, slik at alle organisasjonene fører statistikk ut fra samme kriterier. Her må distinksjonen mellom alvorlige tilfeller og mer løse henvendelser komme tydelig frem, og hva som telles opp som en henvendelse, en sak og så videre må også defineres.

Erfaringsseminarer og myndighetsansvar

Jeg vil anbefale at BFD opprettholdes som ansvarlig myndighet for å bevilge penger til tiltak mot tvangsekteskap, og at den gode tradisjonen med erfaringsseminarer for de ulike ikke-statlige organisasjonene fortsetter. Slike seminarer vil også kunne åpne for en bedre avklaring av arbeidsdeling mellom organisasjonene.

Fremtidige utlysninger

I neste omgang med utlysninger burde myndighetene si tydeligere hvilke vurderinger som ligger bak at ett tiltak eller én organisasjon får mye penger, mens en annen får mindre, eller får avslag. Da blir det lettere for de andre å tilpasse sin virksomhet til myndighetenes krav, eller det blir tydeligere for dem hvorfor de får mindre.

Departementet bør også være noe mer spesifikke på hva de ikke gir støtte til (eks. prosjektstillinger), samt gi søkerne lengre tid til å utforme gode søknader. Med lengre søknadsfrist ville departementet ha fått et bedre grunnlag å vurdere de ulike tiltakene på, og organisasjonene ville fått bedre muligheter til å planlegge og utvikle tiltak. Spesielt er dette viktig for de få som søker midler til samarbeidsprosjekter. De trenger mer tid til å bli enige om en felles plattform, og til å avklare ulikheter seg imellom hva gjelder måte å arbeide på, og hva de kan enes om som felles strategi tross ulikhetene.

Lønnsmidler istedenfor miljøstøtte

Et spørsmål som kunne vært nærliggende for myndighetene å vurdere, er om det ikke i noen tilfeller kunne vært bedre å bevilge penger til en halv stilling i noen organisasjoner, istedenfor å gi prosjektstøtte. Med én person som bare skal jobbe med dette problemfeltet, vil organisasjonene få bedre muligheter til å bygge opp

kompetanse, samt gjennomføre et arbeid preget av styring og kontinuitet. BFD gir ikke slik driftstøtte, men ansvaret for en slik bevilgning kan eventuelt avklares gjennom det interdepartementale samarbeidet om arbeid mot tvangsekteskap.

Kompetanseheving

Et ideal på sikt må være å heve kompetansen til de som arbeider med temaet tvangsekteskap. Det bør legges til rette for at organisasjonene får muligheter til å øke kompetansen hos sine ansatte. Medarbeidere i organisasjonene bør også få tilbud om veiledning. For å heve kompetansen utenfor organisasjonene, kunne man kanskje tenke seg at ansatte fra hjelpeapparatet kunne kjøpe seg inn som hospitanter hos organisasjonene, med økt innsyn som sideeffekt.

Erfaringsoverføring fra organisasjonene til det offentlige hjelpeapparatet

Handlingsplanen påpeker at når en ungdom søker hjelp i det offentlige hjelpeapparatet, er det tilfeldigheter som avgjør om vedkommende kommer i kontakt med de rette rådgivere eller ikke, og at de ansatte som mottar en slik sak, begynner på et slags «nullpunkt». Gjennom arbeidet med denne evalueringen har jeg også hørt fra flere av organisasjonsrepresentantene at de mener det ordinære hjelpeapparatet ikke tar tvangsproblematikken alvorlig nok, ikke har nok kunnskap om problemet eller ikke er tilstrekkelig åpne for å ta det opp. Det er altså et utstrakt behov for at tvangsekteskapstemaet må integreres bedre i det vanlige hjelpeapparatet.

Likevel argumenterer handlingsplanen for å satse mest på de frivillige organisasjonene, fordi de treffer ulike målgrupper og arbeider forskjellig ut fra sitt ståsted. Departementet mener det er verdifullt å beholde mangfoldet og styrke dette. Videre påpekes det at det for noen kan være enklere å søke råd og informasjon i et miljø de kjenner fra før.

Et problem med å satse på de ikke-statlige organisasjonene er at de fleste av dem har få eller ingen fast ansatte, og at representantene i organisasjonen ofte ikke har noen formell utdanning. Noen har opparbeidet seg kompetanse på tvangsekteskap gjennom mange års befatning med problemet, men likevel ser det ut til at ungdom som virkelig sliter ikke får tilstrekkelig hjelp, især når det gjelder behandling av psykiske problemer, som ikke kan overlates til frivillige.

Departementet avslø bevilgninger til tiltak i regi av offentlige instanser som familiekontor, bydeler, helsestasjoner og lignende, fordi de av tiltakene i handlingsplanen som ga grunnlag for departementets utlysning av midler (nr. 3.5, 4.1 og 5.1) var spesielt øremerket frivillige organisasjoner og innvandrermiljøer. Å gi støtte

til det offentlige var altså ikke en del av departementets mandat for å iverksette disse tiltakene. Imidlertid er tiltak nr. 5.2 – «Barne- og familiedepartementet vil støtte prosjekter for å vinne erfaring med bruk av kulturveiledere ved megling/konfliktløsning» – ikke spesifikt øremerket frivillige organisasjoner. Dette tiltaket kunne gitt grunnlag for å støtte nettopp slike tiltak som departementet avslø.

Andre tiltak i handlingsplanen (nr. 3.3, 5.4 og 6.5) er spesielt øremerket kompetanseheving i det offentlige hjelpeapparatet, men disse har kun blitt iverksatt gjennom publisering av informasjonsmateriale.³¹ Men i tillegg til informasjon, bør det også foregå mer direkte erfaringsoverføring til ansatte i det offentlige hjelpeapparatet, for på denne måten styrke kompetansen på arbeid mot tvangsekteskap der.

Departementet ser altså ut til å ha lagt hovedinnsatsen mot tvangsekteskap til de ikke-statlige organisasjonene. En fare med en slik prioritering er at det ikke-profesjonaliserte arbeidet bidrar til å sementere situasjonen med det ordinære hjelpeapparatets inkompetanse i slike saker. Hjelpeapparatet kan lett bruke en slik prioritering fra myndighetenes side som et middel til å fraskrive seg ansvaret, ved å si at dette arbeidet er ivaretatt av organisasjonene. Det kan også lett skje at organisasjonene ønsker å beholde sine erfaringer for seg selv og ikke bidra til at erfaringene overføres til det ordinære hjelpeapparatet. Handlingsplanen påpeker også problemet med at de som i dag innehar kompetanse er for få, og de arbeider i stor grad i organisasjoner som selv har satt problemet på dagsordenen, altså de organisasjonene jeg har evaluert.

Handlingsplanen nevner familievernkantor som viktige bidragsytere mot tvangsgifteproblemer gjennom mekling og familierapeutisk behandling. Men fordi det ikke var BFDs mandat å gi støtte til offentlige etater, avslø de søknader fra familievernkantor som ønsket å knytte til seg kulturveiledere i arbeidet med mekling i tvangsekteskapstilfeller. Gjennom det interdepartementale samarbeidet om arbeidet mot tvangsekteskap bør det i fremtiden finnes rom for å få satt i gang prosjekter med gjensidig erfaringsoverføring mellom naturlige hjelpere og offentlig hjelpeapparat i meklingssaker.

³¹ Disse tiltakene har blitt fulgt opp på følgende måte: Tiltak nr. 3.3 er gjennomført ved at temaet tvangsekteskap er tydeliggjort i et veiledningshefte om helsestasjonens tilbud. Tiltak nr. 5.4 er gjennomført ved at det er utarbeidet en brosjyre og en veileder som informasjon til ansatte i offentlig virksomhet, (ikke bare til ansatte i barnevernet og sosialtjenesten). Tiltak nr. 6.5 er gjennomført ved at det er gitt midler til et seminar i 2000 for familievernkantorene. I tillegg er tiltak nr. 3.4 om å utarbeide et veiledningshefte i arbeid med likestilling til bruk i skolen, der det også gis informasjon om tvangsekteskap fulgt opp (jf. «Kjekk og pen» 2001). I 2001 er det gitt midler til utarbeiding av en brosjyre som henvender seg til innvanderforeldre om familievernkantorenes tilbud.

Det kan være nyttig å bevilge penger til et prosjekt som mer direkte har som hensikt at organisasjonenes erfaringer med mekling, blant annet via sine kulturveiledere, skal overføres til det offentlige hjelpeapparatets virksomhet. Flere organisasjoner, som SEIF, ORKIS og MIRA har hatt omfattende seminarvirksomhet for å overføre sine erfaringer til det offentlige hjelpeapparatet. Jeg mener det i tillegg er behov for en mer direkte erfaringsoverføring, ved at for eksempel organisasjonenes kulturveiledere i en periode arbeider sammen med ansatte i hjelpeapparatet, slik at kulturveiledere og helse- og sosialfaglig ansatte gjensidig kan berike hverandre med sine erfaringer. Organisasjoner som har lang erfaring med mekling, for eksempel ORKIS, bør få bistand til å systematisere og overføre sin erfaringsbaserte kunnskap til det offentlige hjelpeapparatet.

Anbefalinger til organisasjonene

Samhandling og arbeidsdeling

Organisasjonene foretrekker å jobbe hver for seg, og det er forståelig, ut fra at det er en del uenighet om fremgangsmåte. Men alle vil kunne ha interesse av et klima der det ikke spilles ut så mange personlige intriger de ulike organisasjonslederne imellom. Hver enkelt organisasjon bør ta ansvar for å stoppe negativ baksnakking. Det bør jobbes med å skape et klima der det er lov å være uenig om fremgangsmåte og profil, uten at dette skal oppfattes som truende for pengebevilgning e.l.

Like viktig som samarbeid er kanskje litt mer arbeidsdeling og sterkere innnevning av arbeidet, eventuelt tydeliggjøring av profil (f.eks. innstilling til arrangert ekteskap m.m.). Alle trenger ikke gjøre litt i forhold til alt.

Referansegruppe

Organisasjonene vil kunne ha utbytte av å oppnevne referansegrupper primært bestående av kompetansepersoner utenfor egen organisasjon, slik at de kan få stadi-ge innspill og råd angående arbeidet de gjør. Referansegruppa bør godkjennes av bevilgende myndighet på hvert tiltak (lignende det som er vanlig ved bevilgning til et større forskningsprosjekt), og organisasjonen bør ha rapporteringsplikt og møteplikt med en viss hyppighet med referansegruppa, slik at virksomheten kan følges opp med innsyn, innspill og eventuell korrigerende fra kompetente personer utenfra.

Rapportering og samsvar mellom målsettinger og resultater

Organisasjonene som benytter seg av enkelttilfeller for å rapportere om resultatene sine, bør reflektere mer rundt hvor typisk tilfellene er, om de også har noen motsatte tilfeller å fortelle om, og sørge for tilstrekkelig anonymisering av gjenkjennelige opplysninger. Det bør også være et ideal å berette om både de vellykkede og de mindre vellykkede sakene, og både de alvorlige og de mindre alvorlige. Organisasjoner som gjengir resultater i form av statistikker bør klargjøre hvilke kriterier de bruker for å klassifisere noe som en henvendelse, et alvorlig tilfelle osv. De bør også gi en oversikt over i hvilken grad og på hvilken måte de har kunnet følge opp hver av de rapporterte tilfellene, og hvis de ikke har klart det, om de har henvist videre til andre instanser eller bare avslått henvendelsen.

Noen av organisasjonene bør sørge for større samsvar mellom det de lover i virksomhetsplanen og det de faktisk utretter. Det må selvfølgelig være mulig å endre kurs underveis, hvis det er personalmessige eller andre gode grunner til det, men da bør det gjøres i samråd med de bevilgende myndigheter. Dette kunne også løses gjennom møter med referansegruppa.

Egenevaluering

Organisasjonene bør tilstrebe en kontinuerlig og åpen egenevaluering, og gjengi denne i sine årsrapporter. Det å rapportere om de tilfellene som mislyktes, eller perioder med legitimitetsproblemer i målgruppa, gir et mer tillitsvekkende inntrykk av seriositeten i arbeidet enn dersom organisasjonen kun beretter om de vellykkede resultatene. Slik kritisk egenevaluering er også nyttig for andre, fordi det ofte er ved å se hvilke hindringer som kan oppstå man finner beste løsninger i fremtiden, like mye som ved å se hva som fungerer. PMVs beretning om problemene rundt det å opprette en ekteskapstradisjonsgruppe i et nærmiljø, er et eksempel til etterfølgelse her.

Samarbeid med hjelpeapparatet

Det er viktig at organisasjonene fortsetter med individuell veiledning, nettverksarbeid og holdningsendrende arbeid. Samtidig bør organisasjonene i større grad samarbeide med hjelpeapparatet om individuell veiledning og oppfølging av ungdom som er utsatte. Hovedansvaret for hjelp til disse ungdommene burde ligge hos hjelpeapparatet, men med nær rådgivning og oppfølging fra organisasjonene, som også kunne stille sine naturlige hjelpere til disposisjon for hjelpeapparatet.

Nye forskningsinnsatser

Brukerstudie

Jeg vil anbefale en oppfølgingsstudie med krav til hver av organisasjonene om å skaffe to brukere som har gjennomgått individuell veiledning eller mekling, slik at man kan få noe mer innsyn i de ulike metodene hver organisasjon bruker, og mer inngående få evaluert disse metodene.

Evaluering av informasjonstelefonen

I og med at det fortsatt er en god stund igjen av bevilgningsperioden for informasjonstelefonen, vil jeg anbefale en mer omfattende evaluering av telefonen når den første bevilgningsperioden går mot slutten, slik at eventuell fortsatt drift kan baseres på de konklusjoner en slik evaluering kommer frem til.

Oppfølgingsevaluering av arbeid mot tvangsekteskap

Handlingsplan mot omskjæring skal nå iverksettes. Om tre år, når den utløper, bør det foretas en oppfølgingsevaluering av arbeid mot tvangsekteskap. Det blir viktig å se hvordan arbeidet mot tvangsekteskap følges opp etter handlingsplanens utløp, og hvorvidt det fortrenses av den nye innsatsen mot omskjæring. En slik oppfølging er viktig for å sikre at det ikke blir slik at alle organisasjonene nå går over til å jobbe mot omskjæring, fordi det er der det bevilges penger nå, og at det ikke blir en stadig pendling i tema ut fra hva myndighetene til enhver tid har på dagsordenen. Det kan også være interessant å evaluere i hvilket omfang organisasjoner og andre instanser klarer å samordne arbeid mot tvangsekteskap og arbeid mot omskjæring.

Kartlegging av tvangsekteskap

Fra mange hold konkluderes det med at man vet for lite om omfanget av tvangsekteskap og de unges preferanser og eventuelle bekymringer i forhold til eget fremtidig ekteskapsarrangement. RPBs spørreskjemaundersøkelse illustrerer noen tendenser, men er ikke representativ, samt at den har blitt gjennomført på en måte som ikke i tilstrekkelig grad tilfredsstiller kravene til en statistisk undersøkelse (blant annet ved at Ashan holdt et foredrag, som kan oppfattes som retningsgivende for hva den enkelte skal mene, forut for at skjemaene ble delt ut) og at enkelte av resultatene i

den er sensurert. Likevel viser Ashans undersøkelse at det er praktisk mulig å gjennomføre en slik kartlegging. Jeg foreslår derfor bevilgning til gjennomføring av en statistisk undersøkelse av omfanget av trussel om tvangsekteskap, samt egne preferanser for valg av ektefelle, blant ungdom med minoritetsbakgrunn i Norge. Undersøkelsen bør gjennomføres ved hjelp av skolene, fortrinnsvis ungdomsskoler og videregående skoler. Spørsmålene kan eventuelt integreres i en større spørreskjemaundersøkelse av minoritets elever i skolene, bestående av spørsmål om også mange andre aspekter ved det å leve et tokulturelt liv.

V Forslag til andre mulige tiltak mot tvangsekteskap

Gjennom intervjuer med representanter fra de ulike organisasjonene, samt andre aktører som arbeider med tvangsekteskapsproblematikken, har jeg fått en oversikt over noen områder der det kan se ut til å være behov for endringer eller mer omfattende tilbud, enn det som er tilfelle i dag. Departementet ba meg også om å avdekke slike eventuelle udekkede behov i arbeidet mot tvangsekteskap. I del 3 gjenga jeg de ulike organisasjonsrepresentantenes syn på hva som var de udekkede behovene. I det følgende benytter jeg den kunnskapen jeg har oppsamlet i løpet av evalueringsprosjektet, til å sammenfatte noen forslag til videre innsatsområder.

Botilbud

Både igangsettere, deltagere på tiltak og andre aktører jeg intervjuet ga uttrykk for behovet for et botilbud for ungdom som rømmer vekk fra foreldrene en periode, for å unngå tvangsekteskap. Krisesentre brukes som en nødhavn for minoritetsjenter som utsettes for tvangsekteskap. Men som nevnt i rapportdel 3, er det flere av organisasjonene som ser krisesentrene som en dårlig løsning for jentene, og så langt det er mulig prøver de å finne andre boløsninger.³²

En del aktører uttrykker at krisesentrene ikke dekker hele behovet, blant annet fordi minoritetsjentene i flertallet av tilfellene ikke utsettes for fysisk vold, mens krisesentrene for det meste fokuserer på fysisk mishandling. Grunnen til at så mange minoritetsjenter likevel oppsøker krisesentrene, kan derfor snarere være et uttrykk for mangel på alternativer. Minoritetsjenter har ofte mindre nettverk og mindre økonomisk frihet enn etnisk norske jenter. Når foreldrene deres utsetter dem for et giftepress de selv ikke ønsker, og de ikke tør å stå imot på annen måte, er deres eneste mulighet i dag å oppsøke krisesentrene.

³² Svært mange av krisesentrenes brukere er kvinner fra etniske minoriteter. En optelling i Oslo i 1998 viste at hele 69 prosent av alle kvinnene som søkte trygghet og beskyttelse i krisesentrene hadde innvandrerbakgrunn. Det var en sterk økning fra årene før, da andelen jevnt over hadde ligget på 55 prosent (Aftenposten 08.10.1999). I de delene av landet hvor det finnes mange innvandrere, er det også mange minoritetskvinner i krisesentrene. For øvrig er det få av minoritetskvinnene som er på krisesentrene på grunn av tvangsekteskap.

Bredal (1998:88) er inne på behovet for boløsninger som ikke virker belastende for jentas mulighet til å løse konflikten med familien. Det trengs ikke bare hemmelige boliger, skriver hun, men også steder der foreldrene føler seg trygge på at de unge er ivaretatt. Hun anbefaler kollektive boformer for jenter med minoritetsbakgrunn, à la UNGBO³³. Enkelte minoritetsjenter kan ha behov for litt mer oppfølging, derfor bør botilbudet være en slags forsterket UNGBO-variant, poengterer Bredal. Men botilbudene bør være kjønnssegregerte, fordi muslimske jenter etter normen ikke skal bo sammen med gutter.

I Oslo finnes et botilbud for jenter med minoritetsbakgrunn, det såkalte bokollektivet. Administrativt hører det inn under Oslo kriesesenter. Dette botilbudet er ikke ment som tilbud for andre enn svært belastede jenter. Det har to målgrupper – jenter som utsettes for tvangsekteskap, og nyankomne jenter som ender i voldelige ekteskap. Sistnevnte gruppe bor der ofte lenger enn førstnevnte, fordi de trenger lengre tid til å etablere seg på egen hånd med jobb og bolig. Disse jentene kan dessuten ikke norsk. De fleste jentene som kommer til bokollektivet er henvist fra sosialkontor og kriesesentre. De har seks plasser, og har i gjennomsnitt belegg på fire–fem av dem, ifølge en av de ansatte. Bokollektivet er et viktig tilskudd for minoritetsjenter.

Et problem med enkelte av kriesesentrene, inkludert bokollektivet, er ifølge et par av aktørene at adressen ofte er kjent i innvandremiljøene. Hvis adressen er kjent, føler ikke jentene seg trygge. Også bokollektivets adresse har blitt kjent utad, ifølge flere aktører jeg intervjuet. De henviser derfor kun jenter utenfor Oslo til bokollektivet, fordi de mener det er for farlig for jenter fra Oslo. Det samme gjelder kriesesentre hvor adressen er blitt kjent. Det har skjedd svært grove voldshandlinger rett utenfor kriesesentre. Bokollektivet er imidlertid videoovervåket, og ifølge de ansatte har det så langt ikke skjedd noen alvorlige episoder som følge av at ektemenn eller mannlige slektninger har sporet opp adressen.

Gutter som utsettes for tvangsekteskap har per i dag ikke noe botilbud. Flere av aktørene jeg intervjuet påpeker at et sett av hybler er en bedre løsning enn et eget kriesesenter for gutter, fordi innvandregutter sannsynligvis vil vegre seg mot å kontakte et kriesesenter. Flere aktører er også inne på behovet for botilbud for unge par, i de tilfellene der nærmiljøet deres ikke aksepterer forholdet.

For å utrede nye former for botilbud burde noen studere slike tilbud i andre land, som for eksempel Døgnkontakten i København, som Bredal (1999) nevner i sin rapport om arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i Norden.

³³ UNGBO har gjort en utredning om sitt arbeid for minoriteter.

Chatteside

I handlingsplanen nevnes at det skulle etableres et debattforum gjennom internett, der de unge selv kunne drøfte spørsmålet mer anonymt, på tvers av alder, religion og kjønn. Så vidt jeg har oversikt over er dette ikke blitt gjort, annet enn at MiRA-senteret har en slik chatteside, som vel og merke ikke bare åpner for diskusjon om tvangsekteskap. Slike chattesider kan ha en vesentlig rolle idet de unge kan hente råd og hjelp uten å måtte vise hvem de er. De kan opptre anonymt og spørre om alt de lurer på. Tilbudet av slike chattesider burde derfor utvides, og i hvert fall én chatteside burde betjenes av personer med kunnskap om tvangsekteskap, samt at siden annonseres som en veiledningstjeneste blant annet på dette temaet.

Lovgivning

Spørsmålet om det er behov for endrede lover for å motvirke tvangsekteskap, har vært oppe fra tid til annen, siden handlingsplanen ble iverksatt. Handlingsplanen fastslår at det ikke er behov for dette. Den slår fast at det norske lovverket forbyr tvangsekteskap, og at det ikke er behov for lovendringer. Hege Storhaug³⁴ tar til orde for en aldersgrense på 25 år for at utlendinger som gifter seg med norske borgere får oppholdstillatelse i Norge. Storhaug begrunner forslaget med at norske innvandrere må beskyttes mot å giftes bort i svært ung alder til passende kandidater i foreldrenes opprinnelsesland. Hun sier at dette er svært utbredt, fordi mange i Pakistan og andre land ønsker oppholdstillatelse i Norge gjennom ekteskap. Storhaugs forslag ble avvist av tidligere barne- og familieminister Svarstad Haugland, som påpeker at eget lovverk for norske borgere som gifter seg med utlendinger virker diskriminerende, og at hvis noen gifter seg på frivillig basis, kan vi ikke nekte ektefellen å komme hit til landet.

Ifølge juristen Ragnhild Hennem og kriminologen Rachel Paul (2000) er det viktigere å satse på informasjon om norske samfunnsforhold og sette inn tiltak for å få til holdningsendring i aktuelle grupper, enn å endre norsk lovgivning på området. De foreslår at man setter som krav at de representantene som har vigselfmyndighet i de ulike religiøse miljøer, må ha gjennomgått et obligatorisk kurs om norsk regelverk og samfunnsforhold.

IKNs anbefaling om oppstramming av norske myndigheters krav overfor imamer som foretar vigslar, er også vel verd å etterfølge. Det bør kreves at religiøse institusjoner, deriblant moskeer, ikke foretar vigsel før partene har blitt viet hos

³⁴ Aftenposten 15. desember 1998.

fylkesmannen. For å unngå diskriminering kunne dette eventuelt innføres for alle trossamfunn, inkludert statskirken. Det er nå Kultur- og kirke departementet som har ansvar for å følge opp at vigsler i moskeene foregår etter reglene.

Kompetanseteam og kompetansebase

Handlingsplanen påpeker behovet for å få organisert ett sted hvor henvendelser kan rettes, og hvor den unge kan få videre veiledning og opplysninger om lover og rettigheter, om hvilken etat som har ansvar og hvem som har ytterligere kompetanse. Barne- og familiedepartementets løsning på dette behovet har vært å bidra til opprettelsen av informasjonstelefonen om tvangsekteskap i regi av ORKIS.

Fordelen med å organisere veiledningsansvaret til en telefonlinje, er at de som trenger hjelp kan få det uansett hvor i landet de bor. Men prioriteringen av veiledningsansvar i en frivillig organisasjonen kan medføre at det ordinære hjelpeapparatet vil vegre seg for å ta slike saker fordi de oppfatter det som at ansvaret skal være i de frivillige organisasjonene. Til nå har departementet lagt hovedsatsingen til de frivillige organisasjonenes innsats. I det videre arbeidet er det behov for å samle erfaringene til ulike fagfolk med kompetanse i arbeid mot tvangsekteskap, slik at ansvaret mellom frivillige og profesjonaliserte hjelpere fordeles bedre.

Handlingsplanen argumenterer mot oppbyggingen av et eget kompetansesenter. Arbeidet med denne rapporten har også samlet erfaringer som tilsier at oppbyggingen av et slikt sted ikke vil være hensiktsmessig. Det vil kunne svekke det øvrige hjelpeapparatet, fordi fagfolk vil kunne søke seg bort fra andre arbeidsplasser der de behøves. Det er dessuten viktig at fagfolk med minoritetsbakgrunn finnes i flest mulig instanser av hjelpeapparatet. Integrasjonsperspektivet taler derfor også mot. Videre risikerer man at dyktige fagfolk ikke vil søke seg til et senter fordi de heller vil jobbe bredt, og ikke snevre seg inn til kun å jobbe med minoritetsproblematikk. Et slikt sted vil også lett kunne få et negativt stempel i innvandremiljøene. Dessuten er det uheldig dersom all kompetansen sentraliseres til Oslo – det er allerede et problem, og man bør unngå å medvirke ytterligere til dette. Det er heller ingen som har lyktes i å få på bordet noen tall på hvor mange som rammes, om det er «nok» til å legitimere et senter. Og hvis det er snakk om et senter som skal jobbe bredt med generasjonskonflikter i «etniske» familier, melder integrasjonsproblemet seg enda mer. Faren for å forsterke forståelsen av tvangsekteskapsproblemet som noe helt spesielt, er stor.³⁵

³⁵ Den jenta jeg refererte til tidligere, fikk for eksempel best hjelp fra en sjef som la merke til at hun ble stadig tynnere, og en eldre mannlig psykolog som aldri hadde hatt minoritetspasienter.

Imidlertid er det behov for å få samlet kompetansen fra profesjonelle hjelpere – som advokater, psykologer, familieveiledere, kuratorer – med erfaring fra krisehjelp og veiledning i forbindelse med tvangsekteskapsproblematikk. En samling av fagfolk med denne kompetansen kan medføre bedre erfaringsoverføring til andre deler av det offentlige hjelpeapparatet, samtidig som de kan bistå de frivillige organisasjonene i vanskelige enkeltsaker.

Ved i større grad å samle kompetansen fra mange ulike fagfelt, kunne man også medvirke til en større utveksling av erfaringer de ulike etatene imellom og mellom hjelpeapparatet og organisasjonene. Dersom slike fagfolk samt representanter fra organisasjonene går sammen i et kompetanseteam, kan de pålegges ansvaret for å overføre erfaringer til andre fagfolk, som jobber mer bredt med familier, overgrep mot barn og unge, omsorgssvikt, anoreksi, selvmord og rus. Istedenfor å medvirke til å forsterke bildet av tvangsekteskap som noe svært spesielt, kunne dette ideelt sett medvirke til at tvangsekteskapsproblematikk kan ses i sammenheng med andre generasjonsproblemer både i innvandrerfamilier og etnisk norske familier. Et samarbeid mellom fagfolk som jobber med dette vil kunne vise at arbeidet mot tvangsekteskap kan følge samme fremgangsmåter som annet arbeid med generasjonskonflikter, særlig konflikter knyttet til kjønnsrelasjoner og seksualitet.

Forskeren Anja Bredal hevder i tråd med denne tankegangen at tvangsekteskap er et problem på linje med incest og anoreksi, og følgelig er det naturlig å hevde at arbeidet med det hører hjemme i det ordinære hjelpeapparatet. Det utelukker selvfølgelig ikke at ikke-statlige organisasjoner jobber med det, enten de utfyller eller utfordrer staten, og ikke minst i en synliggjøringsfase har det vært helt nødvendig. Men målet må være at den unge og familiene skal kunne få hjelp til dette problemet fra det offentlige hjelpeapparatet, med mindre de helst vil søke hjelp andre steder.

Et nettverk av advokater, psykologer, barnevernsansatte, politi, ansatte ved utenriksstasjoner og ambassader, samt noen representanter fra organisasjonene (for eksempel SEIF, ORKIS og MiRA), bør til sammen kunne utgjøre et kompetanseteam. Teamet kan også gradvis systematisere sin kunnskap i en kompetansebase. Teamet bør jevnlig møtes for å utveksle og diskutere erfaringer, og eventuelt kunne kjøpes fri fra ordinær jobb for å jobbe som rådgivere overfor det ordinære apparatet og overfor frivillige organisasjoner som jobber med enkeltsaker. IHSG kunne bidra med sine kontakter til en base. En slik base og team burde knyttes institusjonelt til en «helhetsinstitusjon» og få følge av penger.

Siden problemet tvangsekteskap i så sterk grad er innvevd i generasjonsproblematikk og andre særegne sider ved det å leve med to kulturer (moderkultur og majoritetskultur), tror jeg kompetanseteamet bør dekke flere områder enn bare tvangsekteskap. Tilbakemeldingen jeg har fått i mange av intervjuene er at ungdommene sjelden bare har problemer fordi de giftes bort mot sin vilje. Ofte ønsker de parallelt hjelp til mange andre områder i livet også, som det å klare å stå på egne ben, gjennom bolig, jobb og utdanning, og det å oppnå bedre kontakt med foreldrene.

Teamet bør ha en tverrfaglig forankring og bestå av folk både med og uten minoritetsbakgrunn. Et slikt team kunne vært et viktig supplement til det arbeidet som utføres av de ikke-statlige organisasjonene. Det har også vist seg at mange av organisasjonene mangler oversikt over gode psykologer og andre fagpersoner som de kan henvise videre til i de tilfeller det er nødvendig.

Kompetanseutvikling i det offentlige

Flere aktører påpekte at de formelle utdanningene ikke er gode nok i forhold til tvangsekteskapsproblematikken. Det må derfor være et mål at utdanninger som legestudiet, sosionomutdanningen, psykologstudiet, barnevernstudiet med flere får inn mer informasjon om tvangsekteskapsproblematikk og relaterte områder i utdanningen. Som flere av aktørene jeg intervjuet påpekte, vil dette temaet komme til å bli stadig mer aktuelt i årene som kommer, i og med at stadig flere andre generasjons innvandrerbarn kommer i gifteklar alder. På et større plan bør det også settes i gang flere tiltak mot forskjellsbehandling og diskriminering av minoritetsungdommer i ulike hjelpeinstanser. Barne- og ungdomspsykiatrien har nesten ingen innvandrere blant sine klienter, ifølge flere av aktørene. Det bør gis mer informasjon i minoritetsmiljøene, slik at tilbudet når bedre ut, samtidig som de ansatte i denne og andre hjelpeinstanser må få bedre kompetanse på minoritetsproblematikk. Det må legges til rette for at fagfolk får bedre kjennskap til aktuelle problemstillinger i innvandrer miljøene. Innvandrerbakgrunn er ikke nok i seg selv. De som skal jobbe med det, må også ha skoloring og utdanning.

I handlingsplanen står det at det er nødvendig med økt kompetanse for å håndtere slike saker hos ansvarlige etater. Dette ble bekreftet av svært mange av de aktørene jeg intervjuet. Det virker ikke som om dette behovet har blitt mindre i løpet av de tre årene som har gått siden handlingsplanen ble utformet. Her er det helt tydelig behov for mer innsats.

Når det gjelder nettverksgrupper og sosiale aktiviteter for minoritetsungdom, også de som rammes av tvangsekteskap, mener jeg dette nettopp bør fortsette å være innvandrerorganisasjonenes ansvar. Her har mange av organisasjonene mange års erfaring, og et allerede godt opparbeidet nettverk som de kan bygge videre på.

Kunnskapsformidling om norske hjelpeinstanser

Mange innvandrere opplever som nevnt instanser som krisesenter og barnevern truende. For minoritetskvinner innebærer krisesentrene en åpning til større frihet og flere rettigheter enn de hadde i hjemlandet, mens for mennene innebærer det at de mister noe av den kontrollen de tidligere hadde. Den samme endringen kan sies å gjelde foreldrene i forhold til barna. Minoritetsbarna kan søke hjelp hos barnevernet, mens denne instansen oppleves som en innskrenkning i foreldrenes makt over sine egne barn i forhold til den de hadde i sitt tidligere hjemland.

Som Kumar (2001:117) påpeker, er det derfor ekstra viktig å forklare foreldrene hvilken rolle barnevernet i Norge har, for eksempel i hvilke tilfeller barnevernet kan gå inn og frata dem deres barn. Videre er det viktig å poengtere at barnevernets mål ikke er at foreldre og barn aldri mer skal kunne ha noen kontakt. En mulighet for å øke kunnskapen i minoritetsmiljøene, vil være at representanter fra barnevern og krisesenter informerer om sin virksomhet i sammenhenger der minoritetsforeldre møtes, og får nyansert bildet av det arbeidet de gjør. Det er også viktig at minoritetsungdom som har egne erfaringer fra for eksempel barnevern, kan berette om det til minoritetsforeldre, for på den måten nyansere konsekvensene av at barnevernet bryter inn, jamfør erfaringene fra den ene representanten i Himmilos jentegruppe, som beskrevet i rapportdel 3.

VI Veien videre

At velferdsstaten blander seg inn i hva som skjer i den private sfæren, er en utvikling som har preget det norske samfunnet siden begynnelsen av forrige århundre, men kanskje mest utpreget i etterkrigstiden. Med opprettelse av barnevern, krisesenter, barnehager og andre tiltak har staten tatt over noe av ansvaret for oppdrags- og omsorg for barn og forholdet mellom ektefellene. I hjemlandene til store deler av Norges innvandrere finnes ingen slik velferdsstatlig intervensjon i den private sfære. Derfor er det også i mange innvandremiljøer stor skepsis til forordninger som barnevern og krisesentre, som de opplever utidig blander seg inn i deres private liv.

Det kan være vanskelig å oppnå noe gjennom offentlige velferdspolitiske tiltak mot tvangsekteskap som er så forankret i tradisjoner og familierelasjoner i ulike innvandremiljøer. Det er ikke tvil om at de viktigste endringene må være de som ungdom og foreldre med minoritetsbakgrunn selv initierer. Foreldregenerasjonen må ta et oppgjør med hva de utsetter sine barn for. Unge andregenerasjonsinnvandrere må få støtte til å velge integrering på egne premisser, inkludert å tørre å stå imot foreldrenes valg av ektefelle til sine barn, dersom de unge ikke ønsker den kandidaten foreldrene velger ut. De religiøse miljøene må også ta et oppgjør med hva de står for. I mange muslimske kretser (eks. Islamsk råd) er det strenge normer mot at jenter får gifte seg med en gutt som ikke er muslim. Normen er uproblematisk så lenge den unge selv ønsker å gifte seg med en muslim. Men i de tilfeller en unge jente vil gifte seg med en gutt som ikke er muslim, og så nektes dette, ser vi at normen kommer i konflikt med menneskerettighetenes artikkel 16³⁶.

Nærmiljøer og det offentlige hjelpeapparat må yte den hjelp og støtte som unge som utsettes for tvangsekteskap har behov for. Alle som bor i Norge og er en del av det norske samfunnet, har krav på de samme menneskerettigheter og krav på samme rettsikkerhet, om de nå er muslimer, medlemmer av statskirken eller har

³⁶ (1) Voksne menn og kvinner har rett til å gifte seg og stifte familie uten noen begrensning som skyldes rase, nasjonalitet eller religion. De har krav på like rettigheter ved inngåelse av ekteskapet, under ekteskapet og ved dets oppløsning. (2) Ekteskapet må bare inngås etter fritt og fullt samtykke av de vordende ektefeller. (3) Familien er den naturlige og grunnleggende enhet i samfunnet og har krav på samfunnets og statens beskyttelse.

annen religiøs³⁷ eller sekulær tilhørighet. Handlingsplanen slår fast at andre kulturelle tradisjoner – som for eksempel arrangert ekteskap – må tolereres. Men man kan stille spørsmål ved om hva som blir igjen av arrangert ekteskap i de tilfeller der de unge har full valgfrihet. Det er vanskelige flytende overganger mellom arrangert og tvang. Dersom foreldregenerasjonen hadde arrangert ekteskap der begge parter har vokst opp i Norge, ville det ifølge flere aktører jeg har intervjuet ikke oppleves som like problematisk for de unge som ble giftet bort.

Det er en vanskelig balansegang mellom å ta hensyn til de unges rettigheter og å forstå foreldregenerasjonens behov for å bevare tradisjoner. Det kan lett bli slik at minoritetsforeldre opplever det som at staten også blander seg inn i deres tradisjon for ekteskapsarrangering generelt. Oppsummeringen fra de ulike organisasjonene peker i retning av at tiltak som innvandrere oppfatter som at deres tradisjoner, inkludert arrangert ekteskap uten tvang, er «fy, fy» og at målet er at alle innvandrere skal tilegne seg «norske» vaner i stedet, blir meningsløse tiltak. I verste fall vil slike tiltak kun føre til en ytterligere lukking i ulike innvandremiljøer mot den norske offentligheten, og at disse miljøene motsetter seg integrering heller enn å åpne opp for det. I forhold til tvangsekteskap kan det i verste fall føre til at foreldre tvangssender barna til sine hjemland for å gifte dem der, fordi de ellers frykter at den norske offentligheten vil blande seg inn i deres arrangementer for barnas ekteskapsinngåelse. Det er en risiko for at noen minoritetsforeldre ikke ser at staten kun blander seg inn hvis det skjer overgrep, og ikke i forhold til ekteskapsarrangement generelt.

I verste fall vil altså myndighetenes millionbevilgninger til bekjempelsen av et onde kunne føre til en forverring av problemet. For eksempel sier flere aktører, inkludert lederen av ORKIS selv, at ORKIS sin informasjonstelefon i starten ble oppfattet med skepsis av foreldregenerasjonen, som trodde telefonen bidro til å øke avstanden mellom barna og foreldrene. Det er derfor viktig med nok kunnskap om hvordan arbeid mot tvangsekteskap best kan utføres, slik at ikke bevilgninger og tiltak får uheldige bivirkninger. Det blir også viktig å bruke tid på å informere om tiltak til innvandremiljøene før de settes i gang, slik at de ikke lukker dørene igjen i forhold til tiltakene og således også i forhold til det norske samfunnet. Legitimiteten må opparbeides først, før tiltakene settes i gang, jmfør erfaringene fra PMVs samtalegrupper. Men når det gjelder ungdom som står i en akutt krisesituasjon, er det selvsagt ikke tid til å vente på foreldres tillit og godkjenning. I slike krisetilfeller må organisasjonene eller andre instanser som får kjennskap til saken bryte inn umiddelbart, slik at den unges rettigheter og sikkerhet blir ivarettatt.

³⁷ Også i enkelte kristne sekter i Norge utsettes de unge for psykisk press for at de skal gifte seg med en annen med tilhørighet i samme menighet.

Spørsmålet blir altså hvor langt det er legitimt at staten går både når det gjelder tiltak mot uakseptable former for praksis i innvandremiljøer og i offentliggjøring av det private i disse familiene. Her står også tradisjonelle former for praksis opp mot de moderne, klar over- og underordning mellom kjønnene opp mot likestilling mellom kvinner og menn osv. Det er en konflikt mellom den vestlige velferdsstatens måte å forholde seg til det private på og innvandremiljøenes holdning til hva staten kan blande seg inn i. Dette er en tilleggsdimensjon som bidrar til å vanskeliggjøre slikt arbeid.

Litteratur

- Ahlberg, N. 1990. *New Challenges Old Strategies. Themes of Variation and Conflict among Pakistani Muslims in Norway*. Doktoravhandling, Helsinki: Helsingin yliopisto
- Allern, Elin Haugsgjerd, Marit Helgesen og Line Nyhagen Predelli. 2001. *Mellom konflikt og integrasjon*. Evaluering av Kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene, NIBR-rapport nr. 11
- Baklien, Bergljot. 1985. «Evalueringsforskeren mellom barken og veden.» *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 5
- Baklien, Bergljot. 2000. «Evalueringsforskning for og om forvaltningen». I: Foss, Olav og Jan Mønnesland, red., *Evaluering av offentlig virksomhet: Metoder og vurderinger*. NIBRs pluss-serie nr. 4, s. 53–77
- Bredal, Anja. 1998. *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blant ungdom med innvandrerbakgrunn*. Oslo: Kompetansesenter for likestilling
- Bredal, Anja. 1999. *Arrangert ekteskap og tvangsekteskap i Norden*. Tema Nord nr. 614. Oslo: Nordisk ministerråd
- Hennum, Ragnhild og Rachel Paul. 2000. *Lovgivning mot tvangsekteskap og bigami*, Stensilserien nr. 92, Oslo: Institutt for kriminologi ved Universitetet i Oslo
- Ihle, Ragnhild og Mohamed Haider. 2001. *Somaliaprojektet. Om bosetting av somaliere i 12 kommuner på Vestlandet*. Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Isachsen, Terje, Tormod Øia, Viggo Vestel og Kaja Hegg. 1999. *Ungdomstiltak i større bysamfunn. En evaluering*, UNGforsk-rapport, Oslo: NOVA
- Kayed, Kamilla. 2000. *Systematisering av erfaringer fra arbeid med tvangsekteskap*. Oslo: Barne- og familiedepartementet
- Kumar, Loveleen. 2001. *Djulaha! Om å forstå annerledeshet*, Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Lien, Inger-Lise. 1997. *Ordet som stempler djevlene. Holdninger blant pakistanere og nordmenn*. Oslo: Aventura

- Stang Dahl, Tove. 1992. *Den muslimske familie. En undersøkelse av kvinners rett i Islam*. Oslo: Universitetsforlaget
- Stoltenberg, Camilla. 1997. «Birth Defects and Parental Consanguinity in Norway.» *American Journal of Epidemiology*, Vol. 145, nr. 5
- Storhaug, Hege. 2001. *Tvangsekteskap. En kriseguide*. Oslo: Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF)
- Thorbjørnsrud, Berit. 2001. *Syn på ekteskap blant hinduer, buddhister, sikher, muslimer og kristne*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Thorsen, Kari Trædal og Marianne Rugkåsa. 1999. *Spør oss! En systematisering av Islamsk kvinnegruppe Norge og deres løsningsorienterte metoder i arbeid blant muslimske jenter og kvinner*. Doxa-rapport nr. 1. Oslo: Doxa Antropologisk Byrå.
- Vassenden, Kåre, red. 1997. *Innvandrerne i Norge. Hvem er de, hva gjør de og hvordan lever de?* Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Vogt, Kari. 1995. *Kommet for å bli. Islam i Vest-Europa*. Oslo: Cappelen
- Vogt, Kari. 2000. *Islam på norsk. Moskeer og islamske organisasjoner i Norge*. Oslo: Cappelen
- Wikan, Unni. 1995. *Mot en ny norsk underklasse*. Oslo: Gyldendal
- Årsrapporter, brev og andre dokumenter
- Diverse brev fra Barne- og familiedepartementet til statsråden, til de andre involverte departementene og til organisasjonene
- Årsrapporter, informasjonsmateriell, søknad om penger m.m. fra ORKIS, SEIF, MiRA, RPB, IKN, PMV, IHSG og Himmilo

Vedlegg 1

Sammenligning med situasjonen i Danmark

Ifølge Diane Madsen ved Videnscenter for Ligestilling i Danmark (jf. mail 31.1.2002), er det mange likhetstrekk i Danmark med situasjonen slik jeg beskriver den i min rapport. Hun trekker særlig frem følgende punkter:

- Også i Danmark er det konkurranse mellom organisasjoner som har fått penger til arbeid mot tvangsekteskap. Det er behov for forsterket samarbeid og fornuftig arbeidsdeling organisasjonene imellom.
- Også i Danmark er det forskjell mellom organisasjonene i synet på mekling og arrangert ekteskap vs. tvangsekteskap.
- Også i Danmark er det uenighet om hva mekling omfatter. Etnisk konsulent-team har agitert for en meklerutdanning samt et nasjonalt meklerkorps.
- Også i Danmark er det manglende sammenligningsgrunnlag i organisasjonenes rapportering.
- Også i Danmark er det behov for informasjon til foreldregenerasjonen om lover og myndighetenes tiltak. Videnscenter for Ligestilling skal i den forbindelse utarbeide et undervisningsmateriale til språksentrene, som handler om likestilling.
- Også i Danmark er det behov for etterutdanning blant de som jobber i organisasjonene, samt blant profesjonelle i hjelpeapparatet.
- Også i Danmark er det behov for botilbud spesielt rettet mot innvandrerungdom.

Også i Danmark er det diskusjon om lovgivningens manglende effekt. I Danmark vurderes nå å innføre 24 års aldersgrense for familiegjengenforening gjennom inngåelse av ekteskap.

Vedlegg 2 Oversikt over samtlige tiltak som handlingsplanen omfatter

Tiltak nr.

- 2.1 Tre informasjonsbrosjyrer/små hefter om tvangsekteskap til målgruppene: ungdom med minoritetsbakgrunn, foreldre med minoritetsbakgrunn, ansatte i offentlig og privat virksomhet. Utarbeides i samarbeid med målgruppene. Ansvar: BFD
- 2.2 Bidra til at skoleblad, magasiner m.m. som har ungdom som målgruppe, også behandler tvangsekteskap. Ansvar: Departementene
- 2.3 Utvikle video for informasjon og debatt om tvangsekteskap. Ansvar BFD i samarbeid med Filmhøgskolen
- 2.4 Vurdere bruk av TV-spot om tvangsekteskap. Ansvar: BFD
- 2.5 Initiativ til at tvangsekteskap som emne blir tatt opp i de fag i grunnskole, videregående opplæring og voksenopplæring hvor det i hht. den generelle del av læreplanverket vil være naturlig. Tvangsekteskap som tema i veiledningshefte for likestilling for grunnskolen og videregående opplæring. Ansvar: KUF
- 2.6 Informasjon om regler for inngåelse/oppløsning av ekteskap i Norge ved innvilgelse av tilskudd til kommunene f.o.m. 2000. Kriseberedskap i kommunene. Ansvar: UDI
- 2.7 Utarbeide et hefte som belyser lover og konvensjoner relatert til tvangsekteskap. Ansvar: BFD i samarbeid med aktuelle parter
- 2.8 Utarbeide et hefte som beskriver valg av ektefeller i ulike religioner. Ansvar: BFD.
- 3.1 I forbindelse med Foreldreveiledningsprogrammet utarbeide temahefte for foreldre med minoritetsbakgrunn, som bl.a. tar opp spørsmål knyttet til tvangsekteskap. Ansvar BFD.
- 3.2 Igangsette egne opplysningstiltak overfor minoritetsforeldre for å øke kunnskap og motivasjon i forhold til eksisterende foreldreveiledningstilbud. Ansvar: BFD.

- 3.3 Forebygge tvangsekteskap gjennom å videreutvikle informasjonstilbudet ved helsestasjoner for ungdom og i skolehelsetjenesten. Ansvar: Sosial- og helsedepartementet.
- 3.4 Utarbeide ny veiledning i likestilling for grunnskolen og videregående opplæring. Her vil blant annet tvangsekteskap bli tatt opp. Ansvar: KUF.
- 3.5 Ved behandlingen av konkrete prosjektsøknader fra de aktuelle organisasjonene, prioritere tiltak som vil bidra til å forhindre tvangsekteskap, og tiltak som omfatter råd, veiledning og hjelp til de som opplever å utsettes for tvang. Ansvar: KR/UDI.
- 3.6 Etablere et «debattforum» om tvangsekteskap på internett. Ansvar: BFD.
- 4.1 Avsette midler hvor ulike frivillige organisasjoner og andre miljøer kan søke om støtte til informasjonstiltak og etablere meklingsordninger som kan virke forebyggende mot tvangsekteskap. Ansvar: BFD/KR/UDI.
- 4.2 Utrede hvordan en kan organisere en rådgivningstjeneste om tvangsekteskap innenfor en allerede eksisterende kontaktelefon. Ansvar: BFD.
- 4.3 Systematisere erfaringene fra tiltak som kan virke forebyggende mot tvangsekteskap som får støtte over tilskuddsordningen «Ungdom i større bysamfunn». Ansvar: BFD.
- 4.4 Be Oppfølgingstjenesten (OT) følge opp saker hvor det meldes at elever skal tas ut av skolen uten at grunn gis og hvor det er mistanke om planlagt tvangsekteskap. Ansvar: KUF.
- 5.1 Barne- og familiedepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet avsetter midler til frivillige organisasjoner og andre miljøer som arbeider med meglings- / konfliktløsning relatert til tvangsekteskap.
- 5.2 Barne- og familiedepartementet vil støtte prosjekter for å vinne erfaring med bruk av kulturveiledere ved meglings/konfliktløsning.
- 5.3 Be fylkeskommunene med de største byene om å innarbeide i sine planer plasser i beredskapshjem for de som er utsatt for tvangsekteskap. Ansvar: BFD.
- 5.4 Utarbeide rutiner til bruk i barnevernet og sosialtjenesten for akutsituasjoner i forbindelse med tvangsekteskap. Ansvar: Sosial- og helsedepartementet og BFD.
- 5.5 Utrede hvordan botilbud til ungdom som utsettes for tvangsekteskap og må bryte med familien for en kortere eller lengre periode kan sikres – samtidig som de unge blir ivaretatt sosialt og psykologisk. Ansvar: BFD/ KR/UDI.

- 6.1 Henstille høyskolene om å få faget «Flerkulturell forståelse» inn som en del av grunnutdanningen i lærerutdanning og helse- og sosialarbeiderutdanning. Ansvar: KUF
- 6.2 Rette en henstilling til høyskolene om at tvangsekteskap tas opp, i videreutdanningen «Flerkulturell forståelse» og i andre aktuelle videreutdanninger. Ansvar: KUF.
- 6.3 Be Statens Utdanningskontor og fylkeskommuner om at tema tvangsgifte inngår som en del av etterutdanningstilbudet for lærere og skoleledere innen flerkulturell kompetanseoppbygging. Ansvar: KUF.
- 6.4 Arbeide for en videre utbygging av etterutdanningstilbudet «Barnevern og etnisitet» for barnevernarbeidere og for at tema tvangsekteskap blir tatt opp spesielt. Utvide etterutdanningstilbudet til å omfatte andre yrkesgrupper. Ansvar: BFD.
- 6.5 Barne- og familiedepartementet vil bidra til informasjon og kompetansebygging om tvangsekteskap ved familiekontorene.
- 6.6 Ta initiativ til et utredningsarbeid om hvordan flere med minoritetsbakgrunn kan rekrutteres til arbeid med barn og ungdom. Ansvar: BFD/ KRD.
- 7.1 Bygge ut samarbeidet med andre norske instanser og myndigheter (f.eks. jusmyndighetene, politiet, skolemyndighetene, barnevernet) med henblikk på bedre rutiner og tiltak for å løse saker vedrørende tvangsekteskap som utenriksstasjonene kommer i befatning med. Viktig at myndighetene forbereder alle lovlige tiltak som kan benyttes for å legge press på foreldrene og familien. Etablere rutiner for et mottakerapparat og hjelpetiltak i Norge etter at vedkommende er kommet hjem. Ansvar: UD.
- 7.2 Bygge ut kontaktene med myndighetene i de relevante landene med henblikk på en rask og effektiv håndtering av konkrete saker. Ansvar: UD.
- 7.3 Informasjon om mulighetene til bistand fra utenriksjennesten i konkrete saker. Innlemmes i informasjonsmaterialet som utarbeides i henhold til handlingsplanen. Ansvar: UD?
- 7.4 Initiativ til informasjonsutveksling om håndtering av tvangsekteskapsaker med nærstående land med en stor innvandrerbefolkning, som for eksempel Sverige, Danmark, Storbritannia, Tyskland, Frankrike og Be-Ne-Lux-landene. Ansvar: UD.

- 8.1 Utrede mulighetene for fortsatt opphold i Norge ved ugyldiggjøring av ekteskap. Ansvar: BFD i samarbeid med Justisdepartementet.
- 9.1 Vurdere om det i fremtiden kan og bør (teknisk og praktisk) registreres i Fremkon i hvilke tilfeller oppholds- og arbeidstillatelse er gitt på grunnlag av ekteskap med personer bosatt i Norge, samt alder på disse. Ansvar: UDI.
- 9.2 Prosjektskoler med likestilling som tema. Initiativ til et FoU-prosjekt rettet mot jenter og gutter med minoritetsbakgrunn, som bl.a. behandler tvangsekteskap. Ansvar: KUF.
- 9.3 Fra 1999 gi støtte til forskning knyttet til familieinnvandring og forholdet mellom regulering og integrering. Kvinners situasjon vil bli spesielt fokusert. Ansvar: KRD.
- 9.4 Instanser som har erfaring med tvangsekteskap skal systematisere og dokumentere sitt arbeid. Ansvar: BFD (hovedansvar), samt andre aktuelle departementer.
- 9.5 Ta kontakt med andre land for erfaringsutveksling om tvangsekteskap. Ansvar: BFD i samarbeid med aktuelle departementer.
- 9.6 Initiativ til at det settes i gang forskning om tvangsekteskap innenfor det nye programmet «Velferd, barna og familien» i regi av Norges Forskningsråd. Ansvar: BFD.

Vedlegg 3 Intervjuoversikt

Organisasjon	Representant	Intervjuform	Varighet
Selvhjelp for innvandrere og flyktninger	Leder	intervju i organisasjonens lokaler	2 timer
Nettverk IHSG	Leder	intervju på Fafo	1,5 time
Primærmedisinsk verksted	2 prosjektledere	intervju i organisasjonens lokaler	2 timer
MiRA-senteret	Ungdoms koordinator	intervju i organisasjonens lokaler	2 timer
Ressursenter for pakistanske barn	Leder	intervju i organisasjonens lokaler	
Islamsk kvinnegruppe Norge	Leder	intervju i organisasjonens lokaler	1,5 time
Oslo Røde Kors Internasjonale Senter	Leder	intervju i organisasjonens lokaler	3 timer
Himmilo Youth Norway	Leder	intervju i organisasjonens lokaler	1 time
Himmilo Youth Norway	3 representanter (Leder for Himmilo, leder for jentegruppen, samt en ressursperson organisasjonen bruker)	intervju i organisasjonens lokaler	1 time
Andre aktører:			
	1 norskpakistansk jente som hadde søkt hjelp på MiRA-senteret og hos ORKIS	intervju på Fafo	3 timer
	2 pakistanske kvinner som hadde deltatt i arbeidsgruppe på PMV	intervju i PMVs lokaler	1 time
	1 pakistansk tolk	samtale	1 time
KIM	1 representant	intervju i KIMs lokaler	2 timer
Bokollektivet	1 representant	telefonintervju	
Krisesentre	2 representanter	2 telefonintervjuer	
	2 samfunnsforskere	2 telefonintervjuer	
	1 journalist	telefonintervju	
Sentrum familievernkontor	1 representant	telefonintervju	
Til sammen*	24 personer	20 intervjuer	

* Under noen av intervjuene var flere personer til stede, derfor det ulike tallet på antall intervjuede personer og antall intervjuer.

Vedlegg 4 Forkortelser

PMV:	Primærmedisinsk verksted
Nettverk IHSG:	(Innvandrerne helse- og sosialgruppe)
SEIF:	Selvhjelp for innvandrere og flyktninger
Himmilo:	Himmilo Youth Norway
ORKIS:	Oslo Røde Kors Internasjonale Senter
IKN:	Islamsk Kvinnegruppe Norge
MiRA:	MiRA-senteret Forum for innvandrere- og flyktningkvinner
RPB:	Ressurssenter for pakistanske barn
BFD:	Barne- og familiedepartementet

Tvangsekteskap

Handlingsplanen mot tvangsekteskap ble iverksatt av Barne- og familiedepartementet i desember 1998 og løp ut i desember 2001. Tre av handlingsplanens tiltak gikk ut på å bevilge midler til arbeid mot tvangsekteskap i frivillige organisasjoner og innvandremiljøer. I denne rapporten evalueres arbeidet i de åtte organisasjonene som fikk brorparten av disse bevilgningene. Viktige spørsmål for evalueringen er:

- Hvilket arbeid har de ulike organisasjonene utført som svar på bevilgningene de fikk tildelt?
- Hvilke resultater har organisasjonene oppnådd i forhold til målsettingene de satte?
- Hvorfor har/har ikke organisasjonene oppnådd gode resultater?

Til slutt i rapporten gis en oppsummerende, sammenlignende evaluering av organisasjonenes tiltak i arbeidet mot tvangsekteskap.

Fafo

Forskningsstiftelsen Fafo
Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 373
ISBN 82-7422-358-6
ISSN 0801-6143